Nâzım Hikmet

Kemal Tahir'e Mapusane'den Mektuplar

NÂZIM HİKMET DİZİSİ: 1

Milliyet YAYINLARI

Kemal Tahir'e Mapusane'den Mektuplar • Nâzım Hikmet

Milliyet YAYINLARI

Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar
Nazım Hikmet Dizisi

© Türkiye Yayın Hakları:
AD Yayıncılık A.Ş.
1. Basım
Temmuz 1996
ISBN 975-325-094-0

Yazan:
Nâzım Hikmet

Genel Yayın Yönetmeni:
Yalvaç URAL
Yayın Koordinatörü:
Gülgün A. ÇARKOĞLU
Sorumlu Müdür:
Necati GÜNGÖR

Görsel Tasarım ve İllüstrasyon:
Ali Sina ÖZÜSTÜN
Düzelti:
Tekin ERGUN
Dizgi/Sayfa Düzeni:
Zuhal DÜLGER

Basıldığı Yer: *Boyut Matbaacılık A.Ş.*

AD Yayıncılık A.Ş. Doğan Medya Center, Bağcılar 34554-İSTANBUL
Tel.: 0.212.505 61 11, Fax.: 0.212.505 61 31

Nâzım Hikmet

Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar

Ve kalın
Ve dallar kuşkanatları kımıldanmıyor
– ihtiyarlık sallanıyor değil
ağır ağır yer değiştiriyorlar edalarla,
yıldızlarda göz göreceklerin hasret
yıldızlarım sağında
yaprakların dökülüp kalacaklığı.
Buna rağmen bu kudret
bu sağlık
Buna rağmen havada
kayış zamanları kokusu
ve olgun bir yumurtalığın sıcaklığı.
Sağlarda kar çiğneniyor
Yıldızlar nisanlar
yaprakların dallarının ucuna doğru

Gebe.
Gebelik.
Ellerim bahara yakın.
Ve doğurmuyor
— korkunç,
güzel
ve acaklar —
günü doldu doluyacak...

1941 – Bursa.

Yümel,

S—— ile birlikte bir, sana ikisi, olmak üzere iki mektup yolladım bu sürücüsü. Alıp almadığını ve nasılsa bulacağım gelecek görecek, sürüm Cihat karşısındaki [illegible] mindeniş – yoğ [illegible] fikirlerime yoğ. Sonra bu kına ne gazetelik yollardım. Bir iki günü kadar iki kısacık kına daha yazabilirsiniz ama yapmam. Bu hususlarda da mükemmel mektup dindeki yeni bir hata yok. Rahatsızlığınız. Elinizden öpüyorum. Yeni harfler sizi memnun etmiş. Yeni harflere alışmanızı ümit ederim beş on kısacık kalmış. Hasretle gözlerinizden öperim. Kabahat – mektupların kısa olmasında kısacık bir değil bir şey, evvela sizi, sonra dalgınlıkla yeni harflere mürecaat edişim. Ve yapmayın alışmış kadınmuştan belki.

Hayde hoşça kal. Hepsine rağmen hak ve adalet yerini bulur, kuvvetsiz.

Kardeşin
Nazım

10

Nâzım Hikmet Bursa Cezaevinin bahçesinde.
(10 Mart 1946)

BİRKAÇ SÖZ

Nâzım Hikmet 1902 yılında doğmuş, 1920'de, Bolu'da bir zaman öğretmenlik yaptıktan sonra Moskova'da dört yıl okuyup 1924'te İstanbul'a dönerek yeni şiirlerini ve politik yazılarını yayımlamaya başlamıştır.

Şeyh Sait ayaklanması bahanesiyle çıkarılan Takriri Sükûn Kanunu sırasında — 1926 yılında — Ankara İstiklal Mahkemesi'nce "gıyaben" 15 yıl ağır hapse (kürek cezasına), 1930 yılında Bursa Ağırceza Mahkemesi'nce 6 yıl 6 ay ağır hapse, 1938 yılında, Ankara'da, Harp Okulu Askeri Mahkemesi'nce 15 yıl ağır hapse, gene 1938 yılında Donanma Kom. Askeri Mahkemesi'nce 20 yıl ağır hapse mahkûm edildi (Ceza toplamı: 61 yıl 6 ay, bunun mahpusta geçen miktarı 18 yıldır.).

1950 genel af kanunuyla cezaevinden çıkan Nâzım Hikmet, 1951 yılında memleketten kaçmak zorunda kaldı. Ölüm tarihi olan 1963 yılına kadar, 12 yıl da, bir şiirinde "zor zenaat" dediği sürgün cezası çekmiş oldu. Böylece yurdumuzun ve dünyanın en büyük şairlerinden Nâzım Hikmet, 61 yıllık ömrünün 30 yılını mahpuslarda ve sürgünde geçirdi, eserlerini, bu çetin şartlar altında yazdı.

Mahpusluğu dışında da, Nâzım Hikmet, aralıksız, izlenip gözetlenmiş, evi üst üste basılıp kitapları ve müsveddeleri alındığı için, çalışmalarına yardımcı bir kitaplığa sahip olamadığı gibi, "Kırpıntı Bohçası" dediği müsveddelerini bile, sürekli olarak eli altında bulunduramamıştır. Tarih, edebiyat, sanat, felsefe, ekonomi, sosyoloji üzerindeki düşüncelerini düzenli olarak açıklayamaması bundandır.

Büyük bir sanatçının bu konulardaki düşüncelerinden yoksun kalmak, memleketinin edebiyatı ve fikir hayatı için olduğu kadar, dünya için de büyük bahtsızlıktır.

Okumanıza sunduğumuz bu mektuplar, her şeyden önce, bu boşluktaki yerlerini dolduracaklardır. Bugün yayımlanmalarının nedeni de, Moskova'da kurulan "Nâzım Hikmet Arşivi"nin gerek

çevirip yayımlamak, gerekse, şairin sanatı üstünde inceleme yapmak isteyenlerin çalışmalarını sağlamak için mektupların fotokopyalarını istemesidir.

Böyle bir isteği uzunboylu karşılıksız bırakmak Nâzım Hikmet'in kendisi ve edebiyat tarihimiz için haksızlık olurdu. Öte yandan, bir Türk şairinin bir Türk romancısına yazdığı mektupların Türkçeden önce, başka bir dilde — bu dil, şairimize büyük dostluk göstermekle edebiyatımıza da değer vermiş hatırnaz bir komşu memleketin dili de olsa — yayımlanmasını doğru bulmadım.

*

Mektuplar, 1940 - 1950 yılları arasında, Bursa Cezaevi'nde mahpus bulunan Nâzım Hikmet tarafından, benim mahpus bulunduğum Çankırı-Malatya-Çorum-Nevşehir cezaevlerine yazıldılar. Politika hükümlülerinin mektupları savcılar tarafından okunur, gönderilmesinde sakınca görülmezse postalanır, verilmesinde sakınca görülmezse verilir. Bu kitabı meydana getiren 242 mektubun hepsi bu işlemlerden geçmiştir. Mektuplarda yazılan olayların ve düşüncelerin arasında rastlanacak birkaç boşluk, bazı mektupların ya hiç postalanmadığından, ya da yerine verilmediğindendir (Sözgelimi: "Gabriel Pery" ve "Fakir Bir Şimal Kilisesinde Şeytan" adlı büyük şiirleri getiren mektupları almadım. Bunlar, ya Nâzım Hikmet'in ya da benim "infaz" dosyalarımızda bulunsalar gerektir.)

Mektuplar, bu kadar yakın bir gelecekte, yayımlanacakları düşünülemediği için, özentisiz yazılmışlardır. Nâzım Hikmet'in sınırsız insan sevgisini, gösterişsiz kültürünü bu özellik daha kolay belirlemektedir. Okurken en az, şiirlerinde, olduğu kadar duygulanacağınıza, büyük şairi daha yakından tanıyıp daha çok seveceğinize eminim.

*

Daha birkaç noktayı kısaca açıklamalıyım :

Nâzım Hikmet, büyük aşamaların yetiştirdiği, büyük aşamaları belirleyen büyük şairlerdendir. Aşamalar sonrasının kolay ve

moda akımlarının ölçüleriyle anlaşılıp değerlendirilemez. 1938'den 1963'e kadar, 25 yıl, kendi memleketinde, eserlerini yayımlayamamıştır. Bu bakımdan çok bahtsız bir sanatçıdır. Son beş yıldır, hemen bütün eserleri yayımlandığı halde, Nâzım Hikmet beklenen büyük ilgiyi görmedi. Genç kuşaklarda umulan heyecanı uyandıramadı. Türkçesi, halklar üzerinde etkisini yitirmiş şiir dünyamızı, gücü ölçüsünde canlandıramadı. Şiirimizin son elli yıllık çok önemli dönemi üzerinde, gerekli incelemelere, yeniden değerlendirmelere de yol açamadı.

Ben bunu yayınların sistemsizliğine, ortamın hemen hiç hazırlanmayışına, okurların uyarıcı destek çalışmalardan yoksun bırakılmasına veriyorum. Nâzım Hikmet'in 1928'den 1938'e kadar, on yıllık süre içinde, şartlar hiç de uygun olmadığı halde, başta gerçek aydınlar olmak üzere bütün yarı aydınları niçin derinden etkilediği ve adını nasıl olup da geniş halk kitlelerine duyurabildiği genç kuşaklarca anlaşılmış değildir. (Bu zararlı durumu ortadan kaldırmak için yapılacak çeşitli çalışmalara başlamak için yararlı olur umuduyla Nâzım Hikmet'in şiirlerinden, bizim kuşakları dün olduğu gibi bugün de etkileyenleri seçip bir antoloji yapmaya uğraşıyorum. Bundan yararlanarak Nâzım Hikmet'in dil ve sanat anlayışını, dünya görüşünü, konularını nasıl seçip üstlerinde nasıl çalıştığını açıklayabileceğimi umuyorum.).

Mektupları okurken — hele genç kuşaklar — şu noktaları gözönünde tutmalıdır: Bunlar, bir mahpusaneden bir başka mahpusaneye gönderildi. Yazıldıkları sıra, içerde tek parti idaresi, dışarda tarihin örneğini görmediği kanlı bir dünya savaşı, var kıyıcılığıyla sürüyordu.

Nâzım Hikmet bu iç ve dış şartların maddi-manevi baskıları altında, şair olarak, herhangi bir insandan kat kat fazla bunalmıştı. Bu bunalımı, ancak devrimci dâhi sanatçılarda rastlanan insanüstü bir güçle umut ve iyimserlik çizgisinde yiğitçe tutmayı başarmakla kalmamış, korkunç mahpusane şartlarından yararlanarak Anadolu Türkçesinin sağlam temellerini, yani Anadolu insanının tarihsel-sosyal gerçeğini de bulmuştur.

*

Genel olarak sanat ve yerli yabancı sanatçılar ve özellikle şiir ve roman üzerinde Nâzım Hikmet'le yüzde yüz uyuşma halinde olmadığımızı mektuplar gösteriyor. Belli meselelerde uzun uzadıya çekiştik.

Nâzım Hikmet kendi büyüklüğünü, aşırı alçakgönüllülük göstermeden, hele ölçülerinde hiç yanılmadan, bilirdi. Bunu bildiği için, gerçek büyük sanatçıların hemen hepsinde görülen bencilliğe — kırıcılığa, dağıtıcılığa — kapılmamak için kendini zorlar, kimseyi darıltmamaya çabalardı. Beğenilerinde, hele övgülerinde, bilhassa güçsüz ve acemi olanlarla kendi safında görünenlere karşı her zaman, hesapsız ve açık davranması bundandır.

Ama gerçek sanatçılar ve eleştirilmeye değer güçlü sanat eserleriyle ilintisi büsbütün başkaydı. Burada temelsiz övgüleri, baştan savma beğenileri sanatçı ve sanat eseri için hakaret saydığına şüphe olmasın.

Bu açıdan, mektuplardaki beğenilere ve övgülere bence gereksiz yere değer verilmemeli, eleştirmelerin üstündeyse — bilhassa genç kuşak sanatçıları — dikkatle durmalıdır.

*

Mektuplarda hiçbir söz değiştirilmemiş, Nâzım Hikmet'in kişiliğiyle sanatını ilgilendiren hiçbir kelime çıkarılmamıştır. Ben sadece benim hayatımdaki bazı hanımların adlarını ve şairin onlara dair yazdıklarım çıkardım.

Mektupların bazılarında o zamanlar adı, daha Raşit Kemalî olan, Orhan Kemal'in küçük notları, selamları vardı. Bunları almadım. İlerde öteki mahpusların mektupları arasında Orhan Kemal'in mektuplarını da yayımlarsam, ekleyeceğim.

Nâzım Hikmet'le beraber çıkarılmış, ya da onun tarafından Bursa'da çektirilip yollanmış resimler daha çoktu. Kopyasını çıkarıp geri getirmek şartıyla alıp götüren dostlar sözlerinde durmadılar. Büsbütün kaybolmadılarsa "er-geç bulunup basılır" umudundayım.

Bu kitaba fotoğrafım koyduğumuz yağlıboya portre 1940'ta, Çankırı'da yapılmıştı. 50x40 boyundaydı. Kayıptır. Bundan başka Nâzım Hikmet benim de, öteki mahpus arkadaşlarımız gibi kara kalemle, pastelle başka resimlerimi de yapmıştı. Şimdi nerde

kimlerdedir, bilemiyorum.

Mektupların asıllarından makineyle yazılmasında büyük emeği geçen, üstün dikkatiyle kelimelerde değil, harflerde bile tek bir yanlış yapmamak için var gücüyle çalışan, Nâzım Hikmet'in küçük kız kardeşi Fatma Melda Kalyoncu'ya, çoğu tarihsiz olan mektupların yerli yerini bulmasında büyük yardımı olan üzerinde çalışacaklara kolaylık sağlamasını düşünerek numaralanmasını teklif eden değerli araştırmacı-sanatçı dostum Cevdet Kudret'e, bu kitabın en yeni teknikle basılması için, maddi ve manevi hiçbir fedakârlığı esirgemeyen aydın yayımcı, Bilgi Yayınevi sahibi Ahmet Tevfik Küflü kardeşime, müessese müdürü şair dostum M. Sunullah Arısoy'a, en yeni tekniği kolayca hükümleri altına alarak kitabın mükemmelliğini sağlayan işçi arkadaşlara burada teşekkür etmeyi borç bilirim.

Bu önsözü, şimdi dünyada son namuslu insan yaşadıkça var olanlarla beraber bulunacak büyük Türk şairine yazdığım yüzlerce mektuptan biri sayıyorum, öyle de bitiriyorum.

Seni, aziz Nâzım Hikmet, sevgiyle selamlarım.

Şiirimizi, yani, Anadolu halklarının yüce duygularını, bir "şair başı boyu yükselten" mübarek ellerini saygıyla öperim. Sağ ol!

1968

Kemal Tahir

ÇANKIRI

(Aralık 1940 - Mayıs 1941)

1

5. 12. 40

Salimen geldim.[1]

2

6 Birincikânun, Cuma (1940)

Kemal,

Bursa'dayım. 1933 senesinden beri Bursa Hapishanesi'nin duvarları, pencereleri, malta boyları değişmemiş, ne eskimişler ne yenileşmişler. Hatta o zamandan kalma bir iki mahkûma dahi rastladım. Yalnız onlar beni, ben onları biraz ihtiyarlamış bulduk.[2]

Sana burasını birçok defalar anlatmıştım, tayyare biçimi bir bina. Benim oda kuyrukta, üçüncü katta, sol tarafta. Ordaki odadan biraz küçük. İçinde iki kişi yatıyoruz. Oda arkadaşımın adı Kemal.[3] Evet "Kemal" senin adın gibi. Sana yalnız adı benzemiyor, senin gençliğine benzeyen tarafları da var.[4] Şiire meraklı, heyecanlı. 94'üncü maddeden 5 yıla mahkûm. Belki de adından başka hiçbir şeyi sana benzemiyor da ben böyle bir benzetiş ihtiyacındayım. Her ne hal ise. Oda arkadaşımdan memnunum. Onunla senden konuşabiliyoruz. Senin vaktiyle Yedigün'de çıkan hikâyelerini okumuş. Ona seni anlatıyorum. Bu suretle seninle konuşmuş gibi oluyorum. Hele bu "gibi olmak" dün akşam son haddini buldu, kapı açılıp içeri girivereceksin sandım. Sarıyer Muhasebecisi Emin Bey vardı, hatırladın mı?[5] Esmer, dazlak kafalı, hoşsohbet, prafa, piket, briç meraklısı, biz İstanbul'dayken Üsküdar'a sevkedilmişti, senin çok ahbabındı, Sarıyerli Emin Bey, o burda, geldi. Bastık kahkahayı, iki saat fasılasız senden konuştuk. İstanbul Tevkifhanesi'nden haberler de verdi. Süleyman'ın cezası tasdik edilmiş,[6] Üsküdar'a göndermişler, ordan da Sinop'a sevkedileceğini duymuş. Ahmet'ten[7] mektup almış, oğlan parasızmış, sıkıntıdaymış. Yayalar Köylü İbrahim Efendi İmralı'ya sevkedilmiş, orda gayet rahatmış. Adliyeci Emin Bey hâlâ yatıyormuş.

İşte bugünlük Bursa havadisleri bu kadar. Sen Sinop'tan mektup aldın mı? Orda ne var ne yok? Müdür Bey gitti mi? Aman Kemal kendine iyi bak, üşüme, nezle olma, zayıflama, seni turp gibi bıraktımdı; yine öyle, hatta daha şişman bir turp gibi bulayım.

Soranların, beni ananların cümlesine hasret ve selam. Gözlerinden öperim, kardeşim.

3

Kemal,

Bu ikinci mektubumda sana iki sevinilecek haber vereceğim. Birincisi, bugün akşamüstü, alacakaranlıkta Ziya Meriç Bey geldi. Ziya Bey'i tanıdın. Nafıa Vekâleti hukuk müşaviri. Dayı Paşa[8] göndermiş. Elinde bir istida müsveddesinin notları. Dayı Paşa Başvekille ve fırka grubu erkânıyla görüşüp prensip itibariyle mutabık kalmışlar. Af meselesi hallolunmuş. İstida Başvekile hitaben. Davanın hukuki kısmından bahsetmeyeceğim denildikten sonra, kısaca nasıl kusursuz ve taksiratsız mahkûm edildiğim kaydolunuyor. Etrafıyla üç senedir hapishane köşelerinde çürüdüğüm anlatılıyor. Milli birlikteki yerimi veriniz fikrinin inkişafıyla ve kusursuz, kabahatsız uğradığım cezayı af yoluna gidiniz diye bitiyor. Hepsi bir daktilo sayfası kadar tuttu. Ana hattında vaktiyle İstanbul Tevkifhanesi'nde Meclis'e yaptığımız af talebi istidasına benzemekte, yani hususi af talebi. Ziya Bey, Artık bu sefer mesele bitmiştir, diyor. Çok yakında, bir aya varmaz çıkacaksınız, tebşir ederim, dedi. Ve sizin bu teşebbüs neticelendikten sonra, diyor, arkadaşlar da emsal zikriyle müracaatta bulunurlar, böylelikle artık herkes tarafından iç yüzü anlaşılmış bir davanın haksızlığı tamir olunur, dedi. Mesele böyle kardeşim. Siz isterseniz derhal ayrı ayrı müracaat edin, isterseniz, benim müracaatın neticesini bekleyip emsal zikriyle müracaatta bulunun. Ben vaziyeti objektif olarak yazıyorum. Şimdiye kadarki tecrübelerde aldığım dersle bu hususta ne kadar bedbin olduğumu bilirsiniz. Hatta Ziya Beye de bu bedbinliğimi söyledim; Bu seferki katidir, dedi, görüyorsunuz ya Bursa'ya gelmişken burda akrabalarıma bile uğramadan yarın sabah hareketle istidayı Başvekile götüreceğim, hepinizi tebşir ederim, dedi. İşte, bütün teferruatıyla birinci haber bu.

İkinciye gelince, pazartesi günü Piraye geldi.[9] Yarın gidiyor. Bir ay sonra yine gelip burda bir ay kadar kalacak. Fakat Ziya Bey bugün o gittikten çok sonra geldiği için ve yarın sabah erkenden Piraye yola çıkacağından kızcağız bu son teşebbüsten haberdar değil. Ona meseleyi mektupla bildireceğim. Fakat o da duymuş, Vedat'a, benim bacanağa, ahbaplarından birisi bir mebustan duyarak, bundan bir hafta, on gün evvel, Nâzım çıkacak, demiş. Sonra Piraye'nin babası da ya haberi üstü kapalı ima etmiş, yahut Piraye

babasının sözlerinden o manayı çıkarmış. Bana kalırsa bizim kız o manayı çıkarmış. Her ne hal ise şimdi benden mektubu alıp Ziya Beyin Dayı Paşadan getirdiği haberi öğrenince kendi işittikleriyle son hadiseyi birleştirip bir hayli sevinecek. Allah vere de kızın bu son sevinci boşa çıkmasa.

Kızcağız sana çok selam söyledi. Senin mektubunu, ilk mektubunu, pazartesi günü Piraye'yle konuşurken verdiler. Beraber okuduk. Gözleri dolu dolu oldu. "Keşke Kemal'i bırakıp gelmeseydin," dedi. Sonra yeni müdürünüzden ne kadar memnun olduğunuzu anlatan satırları okuyunca biraz teselli buldu. "Her şeye rağmen Kemal, benim için, oğlum Mehmet'in biraz büyüğü olan ağabeyidir ve Kemal gibi koskoca bir oğlum olduğunu düşündükçe hem seviniyorum, hem karı koca ne kadar ihtiyarladığımızı görüp içime tatlı bir keder düşüyor," dedi.

Burda rahatım iyidir. Müdürümden ben de çok memnunum. Fakat beni de bilhassa sevindiren sizin Müdürünüz Meki Beyden memnun oluşunuzdur. Kendisine gıyabi selamlarımı söyleyin.

Halamdan[10] mektup aldım, parayı oraya göndermiş, benim imzam olmadan sana vermezler sanıyorum. Alabilirsen al, yarısını bana yolla, alamazsan Başefendiye rica et, posta havalesini götürüp benim namıma gelen parayı Bursa'ya havale ettirsin. Riyaseti Cumhur Orkestrası Şefi Ferit Beyden Toska operasının tercüme parasından kalan bakiyeyi hâlâ alamadık. Piraye buraya Memet'in[11] sünnet düğününde oğlana verilen on beş lirayı sermaye yaparak gelmiş. Kız meteliksiz. Ferit'e yazacağım, parayı bir an önce göndersin.

Oda arkadaşım, şiire, edebiyata meraklı, nazik bir genç.[12] Gayet iyi geçiniyoruz. Size çok çok gıyabi selamları var. Sen, Sinop'tan, Nuri Tahir'den[13] mektup aldın mı? Yahu, aynasızlıktan şikâyet ediyorsun. Senin, Asri'de, kendi elimle resmini çizip çerçevesini yaptırdığım koskoca bir aynan var. Bu mektup böyle biter. Hasretini dehşetli duyuyorum. Sorup soruşturanların cümlesine selam.

4

Kemal,

İkinci mektubunu aldım. Bu üçüncü mektubumdur. İkinci

mektubumda, Ziya Beyin buraya geldiğini, Başvekâlete hitaben bir istida yazdığımı, Ziya Beyin Dayı Paşadan naklen söylediğine göre bu sefer haksızlığın tamir edilip mutlak çıkacağımızı, teşebbüslerin teker teker, her teşebbüsten netice alındıktan sonra yapılması lazım geldiğini tafsilatıyla yazmıştım. Yine hülasa edişimin sebebi ikinci mektubumu belki alamamış olduğun ihtimalidir.

Sana borcumu ceste ceste ödeyeceğimi söylemiştim. Bu ay beş lirayı yarın posta havalesiyle sana yollayacağım. Gelecek ay belki 7,5 lira belki de daha fazla yollayabilirim.

Gazetelerini, toptan gelirse bana, toptan göndereceğim. Şimdilik her gün okuduğum gazeteyi postaya veriyorum. Yarından itibaren ilk paketi yola çıkarıyorum.

Daha kaplıcalara gitmedim. Yakında tedavi başlayacak. Yalnız biraz pahalı (50 kuruş, temizi) olduğundan haftada bir iki gün ancak gidebileceğim.

Sana şimdilik günlerimin nasıl geçtiğini anlatayım. Sabah saat sekizde kapılar açılıyor. Dokuza kadar yıkanmak, çay, dolaşmak. Dokuzda biraz okumak, daha doğrusu senin adaşın Fransızcasını ilerletmek için Metot Berliç'ten hikâyeler okumak. Saat onda resme oturuyorum. Ve aşağı yukarı ortalık kararıncaya, yani saat akşam beşe kadar, öğle yemeği fasılası müstesna, resme çalışıyorum. Akşam saat sekizde kapılar kapanıyor. Bu kapanışa kadar Sarıyerli Emin Beyle filan laf atıyoruz. Kapılar kapandıktan sonra hâlâ okuyacak bir şeyim olmadığı için dokuzda filan yatağa giriyorum. İşte şimdilik sensiz hapishane hayatım böyle geçiyor. Şiir yazmıyorum. Bilmem neden ama bu hususta bir teraküm olduğunu zaman zaman hissediyorum. Yazarsam iyi şeyler yazabileceğim belki.

Nuri Tahir'e hâlâ mektup yazamadım. Yarın da ona yazacağım. Bana büyücek bir kafa resmini göndermesini, renklerini yazmasını söyleyeceğim, bir portresini yapıp göndereceğim.

Emin ol, Kemal'ciğim, senin gibi mektup yazabilmek için çok şey verirdim. Mesela resim yapacağıma senin gibi mektup yazmasını becerebilseydim.

Erkek kardeşim yok diye çok üzüldüğüm zamanlar olmuştur. Şimdi, sen ve Nuri, iki tane birden var ve ben sizi sizden uzak bir ağabey gibi düşünmekle nasıl bahtiyar oluyorum tahmin edemezsin. Çünkü senin iki tane erkek kardeşin var. Belki sen de kız kardeşin hasretini çekmişsindir.

Çankırı Cezaevi, insanları ve odamızla, gözümde tütüyor. Hasretini çekiyorum. Asri'nin aynacı dükkânı, Bekir'in terzi dükkânı, marangozhane, küçük usta, ne güzel günlermiş.

Burada da rahatım. Fakat rahatlık her şey demek değil. Her şey olan insandır, insanlardır.

Hikmet'e de[14] senin gibi iki mektup yazdım. Birine cevap alamadım. Üstat meşguldür, bilirim, ama mektup yazamayacak kadar meşgul olduğunu bilmezdim. Yoksa yine kabahati sana yükleyip "Mektup postaya verilirken Kemal haber vermedi" mi diyecek? Ve hakikaten kabahat sende mi?

Piraye geldi, gitti. Gelecek. Babasının benimle bilhassa alakadar olduğunu, artık damadı bendenize eskisi gibi kızmadığını söyledi. İnşallah doğrudur. Çünkü ben kayınbabamı hakikaten severim.

Soranlara selam. Başefendiye, gardiyanlara.

Hasretle seni kucaklarım, kardeşim.

5

26 Birincikânun, Perşembe, 1946[15]

Kemal,

Bu dördüncü mektup. Evvela görüyorsun ya o kimselere vermeye kıyamadığım, zengin, merhum enişte mirası altın uçlu mürekkepli kalemimin ucu kırıldı. Hayırdır inşallah. Yenisine delalettir ki, yenisini de ancak dışarda tedarik kabil olduğuna göre, hürriyetimize kavuşacağız demektir. Senin anlayacağın ben bu işten işte o kadar ümitvarım. Yeni hiçbir haber yok. Mektubundan anladım ki sen benim müracaatın sonunu bekleyeceksin, Hikmet ise müteredditt. Dâhi-i azam tereddüdünü nasıl halletti? Neyekarar verdi?

Sana muntazaman gazete ve mecmua gönderiyorum. Alıp almadığını bildir.

Bugün sabah, siftah banyoyu yaptık. Bana 175 kuruşa mal oldu. Kül oldum. Siyatiği tedavi edelim derken açlık tehlikesi başgösterecek.

Beş lira gönderdim. Bir hafta evvel. Alıp almadığını bildir

kardeşim.

Sana bunları yazarken Sarıyerli Emin Bey aznif oynuyor. Ben kendisini yenmekten bıkıp usandığım için bir başka partöner buldu. Görsen tanırsın. Ertuğrul Bey adında bir muhtelis. İstanbul Tevkifhanesi'ndeydi. Gençten bir zat.

Piraye gitti. Yazmıştım. Gelmedi. Gelemedi. Ferit'ten opera tercümesinin paralarını bekliyor. Ben geldim geleli iki üç portre yaptım. Dört yastık boyadım. Boyalarım bitti. Öyle avare avare dolaşıp duruyorum. Yazı filan yazdığım yok. Yalnız geçen gece, başıma ilk defa geliyor, rüyamda bir şiir söyledim. Uyanınca aklımda iki mısraı kaldı:

En uzak kartal yuvasından
motor sesi geliyor,
en yalnız dalganın üzerinde
konserve kutuları...

Eş mana, diyeceksin? Sanayileşme falan, filan, belki; ama niye bunun rüyasını gördüm, bu iki mısra, daha doğrusu dört satır, ben mısra deyince tamam iki nokta arasındaki bir cümleyi anlıyorum da ondan iki mısra dedim, pek parlak değil. Fakat rüyama girmiş, rüyamda söylediğim iki mısra oldukları için bir tuhaflıkları var bana göre.

Kalemin ucu boyuna kâadà takılıyor.

Senin gömlek için Piraye'ye yazdım. Zaten o buradayken senden uzun uzun konuştuk. Naci'den alacakların varmış, kızcağız projeler yaptı. Kemal'in alacaklarını toplayın, dedi.

Kalemin ucu.

Orda ucuz ve iyi pekmez bulursan kapat. Bana yaz. Bedelini gönderirim. Buradan sana, biraz elim para tutunca kestane yollayacağım.

Asri, Bekir Usta, arkadaşları, ne âlemdeler? Kelleci'ye selam ederim. Benim kırk kişiye bedel olduğumu söylemiş. Aman bunu her yerde söylemesin. Bir de pehlivanmış diye adım çıkar da, başıma o yüzden de beklenmedik belalar gelir.

Burda radyo var. Her akşam dinliyorum. Kalemde. Şimdi meydan yerine hoparlör koyacaklar. Rahat rahat bütün koğuşlar dinleyecek. Buranın bir derdi var. Kömür verilmiyor. Günde 10

kuruştan fazla kömür parası harcıyoruz.

Kalemin ucu. Hoş ben onun gençliğini de bilirim ya...

Kemal, Başefendiye, gardiyan efendilere, Asri'ye, Bekir'e, Abdurrahman'a, velhasıl soranların hepsine ayrı ayrı selam. Hasret. Müdürünüze ayrıca hürmetlerimi bildir. Kemal, kardeşim, gözümde buram buram tütüyorsun.

Zaman zaman, çıngırak gibi sesini duyar gibi oluyorum.

6

Merhaba,

Evvela umumi vaziyet: Baştan aşağı, kan tahlilleri dahil, rontgen içinde, muayene edildim. Dalak bir hayli büyümüş, umumi zafiyet. Tartıldım, 70 kilo. Halbuki son defa İstanbul Tevkifhanesi'nde çekiye vurulduğum zaman 82 kiloydum. Bu şerait altında çok kibar, çok nazik ve hazık sertabip ve dahiliye mütehassısı el birliği oldular, beni bir müddet burada besiye çekmeye ve kati bir tamirden geçirmeye karar verdiler.

Ateşim düştü. Fakat halsizliğim öyle kötü bir şekilde devam ediyor ki, canımın dehşetli sıkılmasına rağmen şimdilik itiraz etmedim.

Kemal, şiirin çok güzeldi. Şiir yazmamakla eşeklik — affedersin — ediyorsun.

Yahu iki kelimecik olsun yazmak Hikmet'in aklına gelmiyor mu? Sinop'takiler gibi ben de başlayacağım. Bana da bu işte sun-u taksirin olmadığım ispat için bir iki sayfa yazacaksın mesele kalmayacak. Ben de memnun olacağım, sen de.

Kemal, müdüre sor: İçinde benim şiirim ve senin uzun mektubun olan — bunu iyice tasrih et — mektubu Piraye'ye göndermiş mi, göndermemiş mi? Belki masasının gözünde filan unutmuştur.

Parayı aldım. Teşekkür.

Bana: *Ana* romanını, şu yağlı boya manzaralar olan Almanca kitabı, Semiha'nın[16] gönderdiği meşhur Alman ressamının tabloları olan kitabı, bir de güzel, ağır başlı *Klarte* filan gibi Fransızca bir roman gönder.

Bay Asri'ye, Rıfat Ustaya, Bekir Ustaya, Hacı Babaya, Şaban Ustaya, Şeho'ya, Nöbetçi Memet'e, Şeker Ali'ye, Kelleci'ye,

Ahmet'e, Küçük Ustaya, Büyük Ustaya,[17] sorup sual edenlerin cümlesine selam.

7

2 İkincikânun 1941, Perşembe

Kardeşim Kemal'ciğim,

Arzuyu umumi üzerine eski harflerle mektup yazmaya başladım. Bu kısmi irticaımı Cenabı Hak af buyursun. Eski harfleri o kadar unutmuşum ki her kelimeyi yazarken şöyle bir durup dinleniyorum. Zaten eskiden de imlam pek ahım şahım değildi. Şimdi şah iken şahbaz olmuş. Ama belki yeni harflerle okumak eski harflerle okumaktan daha kolaydır. Ve benim yeni harflerim de hüsnü hat cihetinden bir faciadır. Bu suretle kıraati kolaylaştırmış olurdum. Bu kısa mukaddemeden sonra sadede gelelim:

Af meselesinden yeni hiçbir haber yok. Üzülme. Mademki siz de hemen müracaatı doğru buldunuz. Benim şahsen affım mevzuubahis idiyse, ki bu hususta senin mektubundan sonra biraz düşündüm, affım mevzuu bahis idiyse de sizin müraacatımzla bu herhangi bir suretle, geri kalırsa, ne yapalım elle gelen düğün bayram. Yani bu mesele etrafında fazlaca düşünmeye değmez. Yalnız temenni edelim ki ak mı kara mı önümüze çabuk düşsün.

Benim oda arkadaşı Raşid Kemalî bundan iki, iki buçuk ay evvel geri kalan cezasının affı için meclise müracaat etmiş. Geçen gün bu talebinin 11. 10. 940 tarihinde varid görülmediğine dair kendisine resmi gazete gönderildi. Aynı suretle bu gazetede Fatma Yalçı'nın da[18] Sinop'tayken müracaat etmiş olduğu ve onun müracaatının da varid görülmediği kayıtlı. Halbuki Fatma'nın böyle bir müracaatta bulunduğunu bilmiyorduk. Demek etmiş. Her ne hal ise.

Hikmet'le yaptığınız Halide Edip hakkındaki edebi münakaşaya gelince, benim, bu hususdaki kanaatim şudur: Halide Edip'in eserlerini hem kronolojik, hem de ideolojik sırayla üçe ayırmak mümkün:

1 — *Harap Mabetler* devri.

2 — En kuvvetli verimini *Mevud Hüküm* romanında veren devre (*Ateşten Gömlek* de geçit olarak dahil.)

3 — *Sinekli Bakkal* ve son romanları.

Birinci devrede hâkim muhteva, mazi hasreti, lirik ve mistik felsefi idealizmdir.

İkinci devrede hâkim unsur cinsiyet kavgasıdır. Kadın erkek cinsleri birbirine düşman iki kutuptur.

Üçüncü devrede kendi bakımından sosyal meseleler ön plana gelir.

Fakat birinci devrede ikinci devrenin ruşeymleri mevcut olduğu gibi, ikinci devrede de üçüncünün belki muhteva bakımından ayrı, fakat sosyal meselelerle alaka bakımından var olan ruşeymlerini görürüz. Yani birinci devrede kadın erkek cinslerinin kavgasını (?!) tohum halinde görürüz. İkinci devrede bu tohum hâkim unsurdur. Fakat aynı zamanda turancı Halide Edip'de, milliyetçi ve mazisever Halide Edip de vardır. Üçüncü devrede kadın erkek cinsiyet kavgası arka plana geçmiş, onun yerine turancı, şoven, milliyetçi değil, fakat maziseverliği baki, ıslahatçı, demokrat, Gandi'ci Halide Edip sosyal meseleyi bu bakımdan birinci plana almıştır... Ha şunu da söyleyeyim, hatta ikinci devrenin en bariz eseri olan *Mevud Hüküm*'de dahi bütün kadın erkek cinsi düşmanlığının arasında ıslahatçı, halkçı bir doktora ve fikirlere rastlarız. Yani hülasa edecek olursak, Halide Edip'te cinsiyet düşmanlığı ikinci devrede azami inkişafını bulduktan sonra bugün moloz, bekaya, "teressübat" olarak görülür; romanın bir sosyal tezi olması, sosyal bir davayı gütmesi ise, bugün birinci planda hâkim unsur halindedir ki, bu unsur ilk devreden itibaren bazı değişikliklere uğrayarak mütemadiyen inkişaf etmiştir.

Halide Hanımdaki bu değişmelerin sosyal, psikolojik, hatta fizyolojik amilleri, tayin edici sebepleri üzerinde durmayacağım. Çünkü bunları sen kolayca tespit edebilirsin. Konkre muhtevası ve inkişafıyla, sosyal damgasıyla, teknik romancılığına gelince, romancı Halide Edip'in eski yazdığı lisandan, kullandığı dilden belki değil, fakat bu hususdaki yeni verimlerinden Nudiye Hanım filan gibi belki tam realist ve sosyalman doğru muhtevalı romanlar yazmak hüsnüniyetini beslediği söylenen amatörler değil, bizim gibi profesyoneller de bir hayli istifade edebiliriz kanaatindeyim. Hele formalizm cihetinden değil, fakat sırf roman kuruluşu tekniği cihetinden Halide Edip'in bütün romanlarını büyük bir ciddiyetle tetkik etmek ve bu bakımdan birçok şey öğrenmek, faydalanmak

kabildir kanaatindeyim. Malum ya hasta ıstırap çeker, ağrıyı, sızıyı duyar, fakat hastalığını tedavi edemez. Hastalığı doktorlar tedavi ederler. Hasta doktor olursa hastalığının sebebini anlayabilir. İlacını verir. Yani tıp ilmi için hasta olmak kâfi değildir. Tıp ilmini, hastalıkların sebeplerini tetkik eden ve bu sebepleri ortadan kaldırarak tedaviye çalışan bilgiyi öğrenmek lazımdır. Romancılık da böyledir. Mesela hapishaneye ait bir roman yazmak için sadece hapiste yatmak kâfi değildir. Kâfi gelseydi on, on beş sene yatan katillerin hepsi romancı olurdu. Hapishaneye ait roman yazmak için hem hapiste yatmak lazımdır diyelim, hem de roman nasıl yazılır bilmek icabeder, sosyal, psikolojik, fizyolojik, biyolojik bir imkâna sahip bulunmak icabeder diyelim. Bu bahis uzun sürdü. Kusura bakma. Senin bildiklerini sana söylüyorsam bu bilgilerimiz arasındaki beraberlikten geliyor. Ve unutma ki seninle saatlerce tek kelime konuşmadan yan yana dolaştıklarımız oldu. Çünkü birçok meselede birbirimize yeni bir şey söyleyemeyecek kadar aynı şeyi düşünürdük. Onlar güzel günlerdi. Hasretini çekmiyorsam kahrolayım. Gözümde tütüyorsun. En münasebetsiz küfürlerine, en hayali nikbinliklerine, dalga geçişlerine dahi razıyım. Dalga geçmek, hayal kurmak iyi şeydir demişler, eğer realitenin akışına uyuyorsa bizi daha faal yapar, uymuyorsa zararı sadece bizedir.

Soranların cümlesine, müdürünüze selamlar.

8

11.1.941

Kardeşim Kemal,

Kurban Bayramında biz de bir iki kurban verdik: Evvela, ara yere Bayram girdi mektubum geç kaldı. Bundan evvel Halide Edip'in romanları hakkında düşüncelerimi kısaca yazdığım mektup ile bu mektubun arası, Bayram münasebetiyle, on gün kadar uzamış oldu. O mektubu herhalde almışsındır. Bana daha cevabı gelmedi. Sonra halam para göndermiş, fakat yine Bayram münasebetiyle hâlâ elime ulaşmadı. Parasız kaldım. Sana da gönderemedim. Sen de parasız kaldın. Bu iki türlü kurban verişimizi az mı görüyorsun?

Piraye hâlâ İstanbul'da. Ferit Beyden haber yok ki kızcağız operadan geri kalan tercüme hakkını alsın da gelebilsin. Bugünlerde

ondan da mektup alamıyorum. Onun mektuplarının arası uzayınca nasıl üzülürüm bilirsin. O da bunu pekâlâ bilir. Fakat yine mektupların arasını açar. Karıcığımın şikâyetçi olduğum biricik kusuru budur.

Sultani tembelliğim devam ediyor. Tembellik de değil. Düşünmediğim, yani üzerinde durup sistemli bir surette düşünmediğim halde kafam edebiyatın, bilhassa şiirin şekle ait kıymetleri hakkında asabımı bozucu bir mesai yapıyor. Son zamanlarda Çankırı'da yaptığım bir iki tecrübeyi de hatalı, noksan buluyorum. O tarzın en büyük kusuru tek taraflılığı. Yani realist şiir şeklinde, renk, koku, resim, mimari, musiki ve sair unsurların da bulunması lazım değil mi? Realitede bu unsurlar mevcut değil mi? Sonra realizm yaparken basit bir formalizmle natüralizme kaçmak temayülleri gösterilmedi mi? Velhasıl kafiye unsurları da dahil olmak üzere diyalektikman, sentetik, aktif bir realist şiir şeklinde, ruhların mühendisi olan şairin, ahengi, kokuyu, resmi filan adeta nazarı itibara almaksızın basite kaçması, kolayı araması doğru mudur? Şekli tayin eden muhtevadır. İyi, doğru. Fakat muhtevada renk, koku, ahenk, resim falan filan en muğlak akışlarıyla mevcut... Kaldı ki bu muhtevayı aktif olarak, sadece fotoğraf adesesi gibi değil, bu muhteva üzerinde müessir olarak en uygun çerçevesinde şekilleyecek üslubun ne kadar çok taraflı olması lazım...

Velhasıl işte şimdi sana yazarken bile çimdik çimdik makarna üslubuyla sayıp döktüğüm bu düşünceler, mütemadiyen kafamda işliyor... Bir iki mısra yazıyorum, bozuyorum. Beğenmiyorum. Realite ile her şeye rağmen bağım kopmuş değil. Binaenaleyh bu buhranı kalıpçı, taslakçı bir zihniyetle, böyle bir iddia ile izah doğru değil. Bilakis realite ile bağının bulunması ve bu bağı seneler geçtikçe daha kuvvetle hissetmekliğimdir ki zaman zaman beni böyle buhranlar içine atıyor. Realiteyi daha yüksek, daha doğru, ona daha layık bir şekille ifadeyi araştırıyorum. Buldum sanıyorum. Bu bir merhale oluyor benim için. Sonra yeni bir merhaleye ulaşmak... Velhasıl biliyorsun işte... Fakat bildiklerini sana yazarken konuşmuş oluyorum. Ve "konuşmak" diyalektik bir seyirdir. Bu da malum. Sana meçhulün olan şeyleri söylemek istemiyorum zaten.

Birkaç Fransızca, eski püskü roman filan geldi. Okuduklarımı sana derhal gönderirim. Gazete ve mecmuaları muntazaman

yolluyorum. Alıyor musun?

Burda oturduğumuz yerden daha rahatça dinlediğimiz bir radyomuz vardı. Fakat iki üç gündür bozuldu. Mahrum kaldık. İnşallah yakında tamir olunur da yine istifade ederiz.

Müdürümüzden, kâtip beyimizden pek memnunum. Yalnız ben değil, bütün hapishane memnun. Burada senden başka eksiğim yok. Burnumda tütüyorsun, Kemal. Hay Allah layığını versin meğerse ben sana ne müthiş alışmışım...

Oda arkadaşım Kemali'den pek memnunum. Sana benzeyen tarafları da var. Harıl harıl Fransızcaya çalıştırıyorum. Emin Bey, Ertuğrul Bey sabahtan akşama kadar yanımızda. Hoşça vakit geçiriyoruz. Velhasıl günler geçiyor...

Bizim Hikmet'in, Evliya Çelebi üslubuyla modern espriler yapayım derken(!) — itiraf edeyim ki içlerinde güzelleri de var — evet, bizim doktor bazen meramını anlatamıyor yahut ben anlamıyorum. Yahu, bari sen yaz, Hikmet'in Bursa'ya nakil işi ne oldu? Ankara'ya havale edildi, diyor. Ankara'ya havale edilen nedir? Bu hususta sen bana mufassal malumat ver. Benim sizden öğrendiğime göre orada doktorlar doktorun hastalığından anlamamışlar... Peki sonra?

Şimdi sana bu mektubu yazarken Emin Bey saçlarının letafetine dair konferans veriyor. Saçları filhakika seyrekçe imiş, ama ipek gibiymiş... Kendisine "tepsi yanığı kel" denirmiş. Esasen keller, sıvama, kaytanlı, üç yerde elim gibi, at kapağı, tepsi yanığı, bâdi sabâ olmak üzere bölük bölük ayrılırlarmış. Senin saçlar bu tasnifte hafif tepsi yanığı başlangıcı imiş.

Yine şiir bahsi. Çankırı'da yaptığım tecrübeler ana kanunu bulmak için tecrit, abstraksiyon metodunun kullanılması gibi olmuş. Filhakika ana kanunun bulunmasında bu metodun faydaları vardır. Her ne hal ise.

Yahu, Kemal, sen Sinop'a gitmek için, doktor raporu nazar-ı itibara alınmadıktan sonra bir de istida yazmıştın. O istidaya cevap geldi mi? Mektuplarında sadece mademki beni Sinop'a göndermediler falan, diyorsun. Cevap geldi de, ondan mı? Yoksa öyle mi tahmin ediyorsun... Rica ederim bunu da bana bildir.

Semiha'dan mektup aldım, çok çok selam söylüyor.

Sorup sual edenlere selam. Hasretle.

9

16 İkincikânun 1941, Perşembe

Kemal,

Kurban Bayramı münasebetiyle — bu tabire bayılıyorum, bana tuluat kumpanyalarının ilanlarını hatırlatıyor, ama ben tuluat kumpanyalarına Sayın Bay İsmail Hakkı[19] tarzında taraftar değilim, bilirsin, sadece çocukluğumu her iki manada hatırlattıkları için bizim İstanbul'un tuluat kumpanyalarına karşı zaafım vardır — evet, Bayram münasebetiyle intizamına halel arız olan Perşembe postalarıma ber minvali sabık devam ediyorum. Evvela görüyorsun ki kurşun kaleminden yazı kalemine avdet ettim yine. Emin Bey ve Ertuğrul Bey[20] elbirliği edip birisi kırılan ucu tenekeye sürtüp tesviye etti, öbürüsü bozulan pompaya yorgan tiresi sardı ve ben de bu meşkûr faaliyet sayesinde hattı biraz daha kalınlaşmış, kâadın üzerinde biraz daha güçlükle kayan fakat herhalde yazan, yazabilen bir mürekkepli kaleme sahip oldum.

Semiha'dan arka arkaya iki mektup aldım. Kendisine Bayramdan önce mektup yazmış ve dayımı görerek konuşmasını rica etmiştim. Seni inandıracağını değil, fakat alakadar edeceğini sandığım pasajlarını aynen naklediyorum :

"7. 1. 1941 - Mektubunuzu aldığımın ertesi günü pazardı. Ancak pazartesi faaliyete geçebildim. Pek yakında hürriyetinize kavuşabileceğinizi dayınız bana katiyetle söyledi ve size böyle yazmamı rica etti... Toska'yı önümüzdeki aylar içinde oynuyoruz ve siz tercüme ettiğiniz bu eserin ilk temsil gecesi tiyatroda olabilirsiniz..."

"12. 1. 1941 - Bu akşam Ankara'ya gidiyorum. İnşallah bu yakınlarda kurtulursunuz. Ankara'da görüşürüz. Dayınız dedi ki: Bu defa ümit pek çok..."

Son Posta gazetesinin bir başlığı vardır: İster İnan İster İnanma...

Halamdan hâlâ para gelmedi. Ben nasıl olsa burda borç harç yuvarlanıp gidiyorum. Fakat sana borcumu gönderemediğim için orda sıkıntı çekmeye başladığını düşünerek tasavvur edemeyeceğin kadar üzülüyorum. Eskiden bir Piraye'yi düşünürdüm. Şimdi derdim ikileşti. Mamafi öyle sanıyorum ki dört beş güne kadar

imdadına yetişirim... Canım kardeşim Kemal'ciğim... Sigarandan filan kesmeye kalkma... Sigara içmezsen çalışamazsın... Birisinden, bir yerlerden borç et... Gıdanı da kesme... Nasıl olsa ödersin...

Tüylü, hatta tüysüz havlu gönderebilmem için benim tüylenmem lazım. Böyle tüysüz bir haldeyken havlu tedariki kabil değil... Ama ilk fırsatta havluları derhal gönderirim... Sana ve bildiklere bir iki çoban sakızı çam armağanı Bursa Hapisanesi mamulatı hediye aldım... Daha doğrusu ağızlık... Seninkisi hançer biçiminde, ama, daha doğrusu, bunların da siparişi verildi, hazır, yalnız ödeme emrini bekliyorlar. Daha doğrusu, seninkisi burada gözümün önünde duruyor. Kemalî'nin, senin adaşın, sandığından çıktı, derhal sana münasip gördüm ve aldım. Ötekiler de hazır olunca hep bir arada yollayacağım.

Halide Edip hakkında yazdıklarımla hemfikir değil misin ki, yahut üzerinde fikir beyanına lüzum olmayacak kadar sudan ve beylik mi buldun ki bu hususta mektubunda hiçbir şey yazmıyorsun. Mamafi bu bahsi de fazla uzatmaya değmez...

Piraye'den mektup alıyorum. Çankırı'da iken daha sık alırdım. Sinirleri yine bozuk. Hakkı da var. Hep seni sorar... Üzülür... "Bursa'ya ne diye geldin!" der... "Oğlan orda ne halt eder şimdi!" der... Velhasıl, der efendim, der... Ferit Beyimizden opera tercümesinin parası gelsin ki kızağız kalkıp buraya beni görmeye gelebilsin. Tencereyi aldığım, İstanbul'un burnu dibine geldiğim halde iyi olmuş. Siz orda tedarik etmişsinizdir. Fakat ben burda tenceresiz kalacaktım... Kemalî'nin... Senin adaşının tenceresi var, ama tencere değil, kuşhane imiş. Şaka ediyorum, keşke tencereyi size bıraksaydım. Bilmem neden bir mal sahipliğim tuttuydu galiba. Mamafi bu huy herhalde senden bana geçmedi... Sende bu huyun zerresi yoktur. Bende de yoktur sanıyorum. Muvakkaten böyle bir huyu bana geçiren kim oldu dersin? Üzüm üzüme baka baka kararırmış... Her ne hal ise... Mal canın yongası derler, benim yongam değildir bilirsin. Ama sen tenceresiz kaldın. Ben pekâlâ burda Kemalî'nin, senin adaşın tenceresini kullanabilirmişim.

Senin adaş uzun uzun yazıyor. Zarfı şişirmemek ve ona on beş günde bir yazmak sırası geldiği için sırasının keyfini doya doya çıkarmasına mani olmamak için kısa kesiyorum.. Yine görüşürüz.. Benim bir eski şiirim vardır.

Yine görüşürüz,
dostlarım benim,
yine görüşürüz...
Beraber güneşe güler
beraber dövüşürüz...

falan filan diye bir yerleri vardır. Aklıma o geldi şimdi... Ha, bir de Maurice Chevalier'nin bir şarkısı vardır:

Allahaısmarladık, hayır, yine görüşelim!
Adyö, no, orvar...

der... Bunlar da nereden aklıma geldi, aksiliğe bak. Bu sefer de boyuna yazmak istiyorum. Hasretle gözlerinden öperim, kardeşim. Soranlara selam.

Hamiş :

Sana bugünkü posta ile iki roman gönderiyorum. Okuyunca Piraye'nin adresine iade et. Hikmet'te de bir roman kalmış olacak, o da onu bunlarla beraber sana versin. Sen de hepsini okuyunca İstanbul'a gönder. Sinop'a mektup yolladım. Ama sen yine her seferinde sanki ben yanındaymışım gibi benden selam değil, beni yaz.

10

LODOS

I

BAŞLANGIÇ

Bir aydır ki hapishane geceleri böyledir:
kızgın dişi kediler
— apışları ıslak,
tüyleri diken diken
enselerinde diş yerleri —
bazan kuş
bazan insan sesi çıkarıp
dolaşıyorlar
gebe kalana kadar.

Mevsim bahara yakın.
Hava lodos.
Nasıl şiddetli
nasıl sıcak esiyor...

Biz altı yüz adet
kadınsız erkeğiz.
Alınmış elimizden
doğurtmak imkânımız.
En müthiş kudretim yasak bana:
— sevgilim, yasak bana etine dokunmak senin —
yeni bir hayat aşılamak,
bereketli bir rahimde yenmek ölümü,
yaratmak seninle beraber,
seninle paylaşmak Allahlığı..

Mevsim bahara yakın.
Vakit gece.
Fırtına.
Lodos.

Nasıl uğuldayarak
nasıl sıcak esiyor...

Bir yerlerde bir cam kırıldı yine
— bu gece bu üçüncüsü —.
Hangi boş koğuşun kapısı açık kalmış,
küüüt, küt,
nasıl çarpıyor...

II

LODOSTAN MANZARALAR

Deniz
— Marmara değil
Bahrı muhit —
kim bilir kaç milyar ton ağırlığında
çalkalanan su.
En yalnız dalganın üzerinde
boş bir konserve kutusu...
Tepedelen cephesinde bir ceset,
örtülüyor altında savrulan karların.
Uçtu başından miğferi
zıplayaraktan
yuvarlanıyor önünde rüzgârın...

Elektrik ışığı
fabrikanın avlusunda
ucunda ince bir telin
sallanıyor iki yana

Bir kadın.
Gebe.
Boynu çıplak.
Uzun saçlarıyla etekleri uçarak
Atölyenin kapısında...
Atölyenin saçağından
büyük bir kar parçası düştü yere...

Ovaya dörtnala yaylılar iniyor.
Çıngıraklar hamutlarında beygirlerin.
Ve iki yanda çırpınan muşambalarıyla,
belki yüz tane
belki bin
belki daha çok,
koşuyorlar gece yarısı
denize doğru...
Fabrika bacasının koptu paratoneri
kıvranıp
kamçılanıyor.
Durdu mavi pantolonlu bir adam
— kasketi var —
yukarı baktı.
Güldü.
Eğildi.
Avucunun içinde cıgara yaktı.

Bir yerlerde bir cam kırıldı yine
— bu gece bu dördüncüsü —.

III

SON MANZARA

İnce uzun kılçıklardan ibaret kalan kavak ağaçları
aydınlıktılar,
mehtâbolmadığı halde.
Ve kalın
ve dallı budaklı kestaneler kımıldanıyor
— iki yana sallanıyor değil
ağır ağır yer değiştiriyorlar adeta —
gidiyordu göz görebildiği kadar
yıldızların ışığında
yapraksız ahşap kalabalığı...
Buna rağmen bu lodos
bu uğultu.
Buna rağmen havada

hayız zamanları kokusu
ve olgun bir yumurtalığın sıcaklığı...
Dağlarda kar çözülüyor.
Yürüyor usareler
yapraksız dalların ucuna doğru.
Gebe.
Gebelik.
Mevsim bahara yakın
ve doğumun
— korkunç
güzel
ve sıcaktır —
günü doldu dolacak...*

1941 - Bursa

Kemal,

Seninle Hikmet'e bir, sana iki, olmak üzere iki mektup yolladım. Bu üçüncüsü. Alıp almadığını ve Bursa'da baharın gelişini görerek, uyanan tabiat karşısındaki — yukarıya münderiç — yazı hakkındaki fikirlerini yaz. Sana beş lira ve gazeteler yolladım. Bir iki güne kadar iki buçuk lira daha gönderebileceğimi sanıyorum. Bu hususlarda da malumat ver. Şimdilik yeni bir haber yok. Bekliyoruz. El intizar eşeddü minennar. Bak yine farkına varmadan yeni harflere dökmüşüm işi. Müdür Bey ve sen kusura bakmayın. Hasretle gözlerinden öperim. Kabahat — mektubun kısa olşundaki kusur — bir değil birçok, evvela şiir, sonra dalgınlıkla yeni harflere müracaat edişim. Ne yapayım alışmış kudurmuştan beter...

Haydi hoşça kal. Her şeye rağmen hak ve adalet yerini bulur, kavuşuruz...

Kardeşin,

Kemal,

Tam bu mektubu verirken mektubun geldi. Sevindim. Çok

**Dört Hapisaneden* adlı kitabına alırken Nâzım Hikmet bu şiirini yeniden düzenlemiştir. (A.Y.)

meraktaydım. Bir sual: Hikmet'ten mektup yok. Halbuki ona da yazmıştım. Sebep? Her ne hal ise... Küçük haberler: Bitlendim. Yeni bir şiire başlamak üzereyim... Şu yukarı sana yazdığımı tekrar okudum, beğenmedim. Yenisi bundan iyi ve başka keyfiyette olacak. Piraye'den mektup aldım. Senin mektuplarında ona dair yazdıklarını kopya edip kendisine göndermiştim. Cevabını aynen naklediyorum :

"Kemal'e selamlar yaz. Beni gözünde büyütmesin. Sonra sukutu hayale uğrar. Ben basit, kendi halinde bir kadınım. İyi kalpliyim. Namusluyum. İşte o kadar."

Hikmet'in nakil işinden ne haber? Senin çalışman beni tasavvurun haricinde sevindirdi. Çok yaşa Kemal'ciğim.

11

31. 1. 1941 Cuma

Kemal'ciğim,

Dün perşembeydi. Mektubunu yazdım. Tam o sırada mektubun geldi. Bir gün geciktirerek yenisini yazıyorum. Evvela bir şey soracağım. Hikmet'e yazdığım son mektuba cevap vermedi. Bunun sebebini bundan evvelki mektubumda da sana sormuştum. Malum ya ben noktaları "i"lerin üzerine koymaya meraklı bir adamımdır. Bu merakın da yeni mi çıktı? diyeceksin. Eskidir ama "i"lerin büyüklüğü ve küçüklüğüne göre noktaların da hacmi tayin edileceğinden ve şimdiye kadar nadiren büyük noktaları büyük "İ"lere koymak nasip olduğundan pek gözüne batmamıştır. Her ne hal ise. Hikmet'in mektupları kesmesindeki sebebi bana anlatmaya çalış. Sonra onun nakil işi ne oldu? Ondan haber ver. Bu iki sualin cevabını mutlaka isterim. İhmal etme...

Çalışmanın hesabını verirken nasıl neşeli bir halin var. Gözlerim yaşardı. Mağrur oldum. Senin büyük mikyasta bir yazıcı olacağından o kadar eminim ki artık dünyanın güzel ve her şeye rağmen yaşamanın mükemmel olduğuna, olacağına bir kere daha iman getirdim. Seni müthiş göresim gelmiştir. 39 yıl demeyeyim, fakat en aşağı 15 yıl kafası kafama yüzde yüz uygun ve meşrebi meşrebime muvafık, fazlaca kalleş olmayan, görüyorsun ya yüzde yüz kalleş olmayan demiyorum, normal, mümkün mertebe bugün

kabil olabildiği kadar normal, benim kendimde gördüğüm kötü bayağılıklar derecesinde bayağı, velhasıl melaike değil, kendim kadar iyi, kendim kadar fena olan, bir arkadaş aradım. Rastladığımı sandım. Kimi benden fena çıktı ve bu hususi münasebette ölçü kendi fenalıklarımın hududu olduğu için kazıklandığımı vehmettim. Kimi düşman oldu, hususi münasebetlerde değil, büyük mikyasta, velhasıl çok kere kendimi mağdur görmek komikliğine kadar düşerek belki de orta çağ münasebetlerinin ifadesi olan, belki de yeni çağlarda yeni bir muhteva ile ortaya çıkacak arkadaş denen nesneyi inatla aradım. Bilirsin ki bir tane buldum. Karım Piraye'mdir. Kırmızı saçlı bacımız, ablamızdır. Bir tanesi de sensin galiba, Kemal. Hem sana arkadaşım derken bana ağabey demen tahmin edemeyeceğin kadar hoşuma gidiyor, içimi açıyor, ferahlıyorum, gururlanıyorum. Raşit Kemali'nin bir *Yeni Adam* mecmuaları kolleksiyonu var. Geçen gün karıştırırken, portreler sütununda, o zamanların ölmüş olan mizah hikâyecisi İlya İlf[21] hakkında Hasan Âli Ediz imzasını taşıyan ve mesul neşriyattan parçalar iktibas eden bir yazıya rastladım. Bazı satırlarını aynen alıyorum:

"İlya İlf her şeyden önce namuslu ve prensip sahibi bir insandı. Yalanı hiç sevmezdi. Doğruluk onun başlıca yol göstericisiydi. Doğru ve hak bildiği fikirlerini söylemekten onu hiçbir kuvvet menedemezdi. İlya İlf iyi bir arkadaştı. Ondan yardım isteyen herkese yardım ederdi. Sözünde durmasını çok severdi. Vaad ettiğini muhakkak yapardı. Çok çalışırdı..."

İlya İlf'in ahlakına dair yazılan bu yazılar bize ne mükemmel bir yarının insanını anlatıyor. İlya İlf ile ne rahat arkadaş olabilir insan. Sen de ben de İlya değiliz. Fakat çok şükür ki İlya İlf'in ahlakını anlıyoruz. Ve bu meziyetlerin birçoğuna, bizde olmadığı halde, olmadığı için de küçük burjuva karakterleri filan deyip mürtecicesine damga vurmuyoruz. Hususi münasebetlerde, hususi şahsi menfaatler için yalan söylememek, sözünde durmak, yardım isteyen arkadaşa yardım etmek, yani kıskanmamak, doğru bildiği şeyi söylemekten çekinmemek, namuslu ve prensip sahibi insan olmak... Biz de biraz daha, biraz daha öyle olmaya çalışalım, kardeşim... Ben kendimde de, sende de bu kabiliyeti görüyorum. Çünkü kötü taraflarımızı kendi ağzımızla itiraftan ve bunları düzeltmek için en başta kendimiz amansız bir düşman olarak mücadele etmekten korkmayacak kadar — senin çok sevdiğin bir

tabirle — cesuruz... Canım kardeşim Kemal'ciğim. Seni müthiş göresim gelmiştir.

Benim şiir hakkında yazdıklarını okudum. Şiiri heyeti umumiyesiyle beğenmiş olmana sevindim. Çünkü ben hâlâ onu beğenmiyorum. Teknik hususiaki mütalaalarına gelince: "çalkalanmak" yerine "kımıldanmak", yani "kımıldanan su" demek daha doğru olacak. Sonra birinci kısımdaki takdim tehirleri yapacağım. Bir müddet sonra bir mukayese ederiz. En iyi şekil hangisi ise onda karar kılarız. Mamafi şimdiden senin söylediğin varyasyon daha güzel geliyor bana... Kış unsuru hakkında seninle aynı fikirde değilim. Bence şiirin içinde bahara yakın mevsim, doğum arefesi mühim unsurdur. Belki bu taraf lazım geldiği kadar kuvvetle verilememiş. Buna diyeceğim yok. Şiirin kuruluş itibariyle Çankırı'da yazdığım gece yazısına benzediği gayet yerinde bir ihtar. Bunun esasen farkındayım. Fakat bir taraftan da bu kuruluşu inkişaf ettirmek, bir koldan da bu istikamette yürümek istiyorum. Yalnız bu hususiyet o kadar bariz ki temelde, fonda bırakılması güç oluyor. Diğer hususlarda hele Gece Manzaraları hakkındaki görüşlerin doğru. Sonra en sade tarifiyle, manzara çizip onlara dayanarak intibaları vermek elbette ki kısırdır, tek cephelidir. Bu hususta hatta seninle bir gün münakaşa yaptığımızı, bangır bangır bağırdığımızı zevkle hatırlıyorum. O zaman aklıma gelen ve bu işte asıl zorluğu teşkil edeceğini söylediğim hususlara bugün senin de temas etmekliğin ne yalan söyleyeyim "bunu ben önce düşünmüştüm" kabilinden bir küçüklükle, bir bayağılıkla beni mağrur etti.

"Hayız zamanları kokusu" şöyle oldu: "Dişi bir ten kokusu", yani:

"Buna rağmen havada
dişi bir ten kokusu
ve yüklü bir yumurtalığın sıcaklığı"

Sonra:

"seninle paylaşmak Allahlığı"

mısraını attım. "Aydınlıktılar"ı "aydınlıktı" yapacağım... Velhasıl bu şiir hakkında da bundan fazla konuşmaya değmez.

Anatole France'ın *Penguenler Adası* isimli romanını bir kere

daha okuyorum. Bu roman hakkındaki düşüncelerimi romanı sana gönderdiğim vakit yazarım. Fakat bir pasajında resimde, dolayısıyla, umumiyetle sanatta ekspresyonizm ve hatta empresyonizm hakkında mütalaalar var ki çok doğru sözlere tesadüf ediliyor. Ekspresyonizm, primitivizm filan gibi cereyanların temellerindeki idealist, papazcasma dünya telakkilerini güzel anlatıyor. Hacimden, kitleden, röliyeften, ebattan kaçan bu cereyanların, bu sanat telakkilerinin, içtimai köklerini değilse de, bu köklere dayanan felsefi temellerini mükemmel anlatıyor.

Ha, bir de Halide Edip'in bu cereyanlar hakkında şöyle bir yazısına rastladım. Fikir dermeyan etmeksizin kürüyozite kabilinden aynen yazıyorum:

"Eski, yeni, ne isim alırsa alsın, hayatın sanattaki ifadesi mutlak üç şekilden birini alıyor:

1 — Yunanizm (!) yani ifade edilen mana ve fikirle teknik arasında tam bir ahenk ve ölçü olan sanat. Buna sanatın merkez noktası diyebiliriz. Her meslek bu noktadan sağa veya sola doğru atılan bir hamledir. Hürriyet ve manaya doğru giden tarafa empresyonizm, şekil ve intibaka (!) doğru giden tarafa kübizm demek kabildir.

2 — Merkezden fazla uzaklaşan yani mana ile ifadesi arasındaki ölçüyü bozan herhangi sanat mesleği er geç tereddi ediyor. Bir tarafı anarşiye, öbür tarafı cansız bir şekilciliğe varıyor. Demek ki sanatkâr için gözetilecek şey evvela: deruni hürriyeti muhafaza etmek, sonra düşünce ve his ifade ederken şekli, ölçüyü, üslubu aynı ciddiyetle ve ehemmiyetle telakki etmek kendisine uyan bir kalıp bulmaktır."

Piraye'den bugün mektup aldım. Pazartesi yahut salıya gelecek. Sana resimlerimizi göndeririz. Sorup sual eden olursa selam. Çünkü son mektuplarında selam sabah yok kimseden. Mamafi yine bizden selam... Yayalar Köylü İbrahim Efendi burda, çok çok selam eder. Emin Bey, Ertuğrul Bey, Dimitri[22] selam ederler. Müdür Beye selam ederim. Benim bu kargacık burgacık yazıların içinden nasıl çıkacak! Allah yardımcısı olsun. Seni hasretle kucaklarım, kardeşim.

12

10. 2. 941

Kemal'ciğim,

Mektup biraz gecikti. Sebepleri çok. Evvela Piraye gelsin de, havadis vardır, onu da yazarım diye bekledim. Piraye gecikti. Araya pazar girdi. Piraye geldi. Sana çok çok selamları var. "Ayrıca ben oğlana mektup yazacağım," dedi. Bekledim mektubu getirsin de, onu da göndereyim diye. Halbuki o sana ayrıca, ayrı zarf içinde yazacakmış. Velhasıl olan benim mektuba oldu. Gecikti. Af edersin.

Mektubunu aldım. Üzüldüm. Üzüldüğüne üzüldüm. En münasebetsiz, hatta muzır insanlarla dahi münasebetinde emniyetli bir rahatlığa kavuşmak merhalesi vardır. Bunu benim söylediğime hayret etme, bütün harici tezahürlerine rağmen ben zaman zaman muayyen insanlar için, belki uzun bir didişmeden sonra böyle emniyetli, unutkan bir rahatlığa kavuşurum. Senin için de temennim budur. Sonra, be birader, Hikmet'in buraya nakli işiyle alakamın romantik tarafı yok, bilakis gayet realistim... Lütfen bu hususta buraya gelmesi işi ne oldu, ne olacak, malumatın varsa bana açıkça bildir. Bu bahis de bu kadar.

Senin anlattığın manada romantizm elbette ki sakattır. Çok yerinde tenkidler yapmışsın. Fakat nasıl diyeyim, fertleri ve hadiseleri yerinde ve icabında bütün zaaflarıyla, kahramanlaştırmak — sırf edebiyatta — benim anladığım manada — sırf edebiyatta — realizm için bazen lazımdır. Yapıcı, aktif, müessir realist edebiyatta bu tesir vasıtasını ihmal etmemek lazım. Edebiyatta yeni ve bizim realizmin bir taraftan da bugün bir kahramanlar ve kahramanlık şarkısı söylemesi ve kahramanlarıyla, kahramanlıklarıyla, biraz mübalağalandırılmış, dozunda şişirilmiş kahraman ve kahramanlıklarıyla müessiriyet rolünü daha müessir ve kolay ve rahat oynayabilmesi mümkündür. Bu kahraman ister fert, ister kitle olsun. Edebiyatta, sırf edebiyatta, güzel sanatlardaki romantizmin bu tarafını ihmal etmemeliyiz. Aynı şeyi lirizm için de söyleyebilirim. Lirizmi topyekün inkâr, realitedeki bir vakıayı inkâr demek olur ki, bunun realizm ile alakası yoktur. Lirizm, dozunda, ayarında realist bir sanat için, her şeyden evvel realite üzerinde bilmukabele

müessir olmak isteyen faal bir sanat için bu müessiriyeti daha kuvvetli kılan bir unsurdur. Hülasa edersek: Kahraman kahramanlık cephesiyle — senin mektubundaki bahisle ve ima ile alakası yok — romantik cereyandan ve amiyane tabiriyle kalbe dokunan cephesiyle lirizmden unsurlar almak — esasen bugün her ikisi de realitede mevcut olduğundan — tesirci bir realist sanatı daha tam ve kâmil ve faal yapar. Aynı şeyi hatta entrik, grift mevzu, hikâye nakletmek bahisleri için de söylemek mümkündür. Balzac hikâye anlatır, polisiye entrikler kurar, alakamızı ve üzerimizdeki müessirliğini bu vasıtalarla da bir kat daha arttırır. Aynı hadiseyi Şolohof'da dahi görürüz. Yani yıkıcı ve yapıcı, hedefçi realizmin okuyucu üzerinde bütün tesir vasıtalarını kullanması lazımdır kanaatindeyim. Bu bahis de bu kadar.

Büyük şiirime başlamak üzereyim. Ara yerde bir küçük şiir yazdım. Üzerimde amil olan hadise bizini çok şükür muharebeye girmemiş olmamızın verdiği inşirahtır. Harbe girmeyen bir Türkiye'nin bahtiyarlığını duyarak yazdığım bu şiire "Yemiş Bahçesi" ismini verdim. Aynen aşağıya naklediyorum.

YEMİŞ BAHÇESİ

Mürdüm eriği
çiçek açmıştır
— ilkönce zerdali çiçek açar
mürdüm en sonra —.

Sevgilim,
çimenin üzerine
diz üstü oturalım
karşı be karşı...

Hava lezzetli ve aydınlık
— fakat iyice ısınmadı daha —
çağlanın kabuğu
yemyeşil tüylüdür
henüz yumuşacık...

Bahtiyarız

yaşayabildiğimiz için.
Herhalde çoktan öldürülmüştük
sen Londra'da, Berlin'de olsaydın,
Ben Tobruk'ta olsaydım — bir İngiliz şilebinde yahut —

Sevgilim
ellerini koy dizlerine
— bileklerin kalın ve beyaz —
sol avucunu çevir.
Gün ışığı avucunun içindedir
kayısı gibi...

Dün geceki taarruzda ölenlerin
yüz kadarı beş yaşından aşağı,
yirmi dördü emzikte...

Sevgilim
nar tanesinin rengine bayılırım,
— nar tanesi, nur tanesi —
kavunda ıtrı severim
mayhoşluğu erikte...

Yağmurlu bir gün
yemişlerden ve senden uzak
— daha bir tek ağaç bahar açmadı
kar yağması ihtimali bile var —
Bursa Cezaevi'nde
inadıma yazıyorum bunları;
Onlar böyle kolay
— hatta bazıları büyük bir marifetmiş gibi mağrur —
öldürülmeye
razı oldukları için;
bu nedendir
malumum iken —...*

Dört Hapisaneden adlı kitabına alırken Nâzım Hikmet bu şiirin adını ve bazı yerlerini değiştirmiştir.

Görüyorsun be, gürültü patırtı içinde dünya yanarken, bir Türk şair olup böyle rahat yazmak ne zevkli şey. Haydi Allah rahatlık versin, Kemal'ciğim. Sorup soran, selam eden yok, anlaşılan senin selamın yeter bana.

Kardeşin,

13

13. 2. 1941

Kemal'ciğim,

Postayı yine yoluna koydum. İnşallah bir daha aksamaz. Bugün banyoya gittim. Yıkandım. Rahatladım. O kadar rahatım ki sana bu mektubu yazarken adeta utanıyorum. Çünkü bu rahatlığın içinde bir hayli gevşemiş, ılık su ile yumuşamış, yolda güneşle ısınmış — burda üç gündür havalar yaz gibi — beden, kemik ve et rahatlığı var. "Bunda utanacak ne var?" diyeceksin... Çok şey var ya, mesela sen bu kadar rahat değilsindir. Yani bana utanç veren, bu rahatlığın fazla miktarda hodbin ve şahsi oluşudur.

Piraye'ye senin romantizm hakkındaki mütalalarla dolu son mektubunu okudum. Dehşetli üzüldü. "Oğlancağızım sıkıntıda," dedi. Romantizm vesilesiyle bana yaptığın hücumlara hak verdi. "Ben sana bunları hep söylerdim zaten," dedi. Velhasıl sırf ikinci bakımdan romantizmin sahasını kullanarak yürüttüğün kanaatlerde hem seni çok yalnız kalmış görerek bana hiddetlendi, hem de senin benim için onun dediklerine gelmiş olduğundan dolayı galiba sana kızdı. Baktım ki sinirlendi, eline bundan bir evvelki mektubunu verdim. Kocaman gözbebekleri yumuşayarak okudu. "Güzel yazıyor hınzır oğlan," diyerek gülümsedi. Velhasıl bu mesele de bu suretle kapanmış oldu.

Kemal gözüme ara sıra, sağlı sollu genç şairlerin yazıları çarpıyor. Tasavvur edeceğini tahmin ettiğim bir dikkatle, ümitle, hatta biraz da mağrur bir şefkatle okuyorum. Ve beğenmiyorum. Çok kötü yazıyorlar, Kemal'ciğim... Çünkü evvela samimi değiller. Beylik söz gibi gelir ama insana, sanatta ne mühim şeydir. Samimi değiller, samimi olabilmek çok güç, biliyorum. Fakat hiç olmazsa gençliğin, acemiliğin verdiği bir çocuk samimiyeti vardır. Bunlarda o da yok. Hepsi kırım kırım kırıtıyorlar, poz alıyor, müteşair, şairane, ukala keratalar. İçlerinde bir tane Sefer Aytekin var, fena değil... Ama korkuyorum ki o da şairane münevver ukalalığına

başlayacak. Bu şairane yalnız Fecri âti, Edebiyatı cedide, Hececiler üslubunda olmaz ve sadece bunun unsuru lirizm sululandırılmakla yapılmaz, bu bir küçük burjuva münevverliği hastalığıdır ki en olamaz sanılan temayüllerde, en sağlam ideoloji benimseyişlerinde dahi, eski manasıyla en şaireneliğe gayri müsait tarz ve kelimelerle kendini gösterir... Diğer taraftan en geri, en zart zort eden politika nutuklarında bile bu şaireneliğe rastlanır. Mussolini şairane bir heriftir, nutukları en bayağı cinsten şairanedir. "Yunanistan'ın ciğerini sökeceğiz," derken şairanelik aşağılığının en bariz misallerinden birini verir. Demek istediğim şaireneliğin kelimeleşmiş ifadeleri sade mavi ufuklar, pembe bulutlar filan değildir. "Vesikalı yârim" de şairanedir. Behçet Kemal de şairane, İ. Dinamo isimli genç şair de şairane... Tabir caizse realist lirizm ile şairanelik arasındaki hududu, kelimelerin, imajların, hatta söylenen fikirlerin cinsiyle değil, evvela sosyalman şairin işgal ettiği mevki ile benimsediği en sağlam ideolojiyi dahi kitabilikten çıkarıp hazmetmiş, adeta insiyak haline getirebilmiş olmasının derecesiyle, bunun için pratikteki aksiyonuyla, sonra da en sade manasıyla şair olup olmamasıyla ayırmak mümkün. Şimdi yeniden göz atıyorum da, beni bir yana bırak, bu şairanelik bende de bir hayli varmış, hem en olmaz sanılan, en kabadayı sayılan şiirlerimde, en kalın kalın haykıran mısralarımda, dedim ya, beni bir yana bırak, fakat Pasternak'ta da, Mayakovski'de de şairanelik bol bol mevcut. Hem de, üzülerek söylüyorum, bu üstatlarda benden fazla... Kemal'ciğim, ben şairanelikten kurtulduğum gün, elbette kurtulacağım merak etme, tam şair olacağım ve güveniyorum kendime, hiçbir satır yazı neşretmemiş fakat dehşetli şaheserler yazacağına emin bir şiir heveslisi delikanlı gibi samimiyetle güveniyorum kendime, hakikaten dehşetli şeyler yazabileceğim. Sana tavsiyem, yazılarını bir de bu bakımdan gözden geçir... Bu şairanelik romantizm filan değildir. Zola natüralistti, fakat şaireneliği boldur, Balzac'ta, hele Şolohof'ta şaireneliğin daniskası vardır. Yani bu şairanelik, klasiklerden yeni realistlere kadar her mektepte kendini gösterebilir bir hastalıktır. İstanbul külhanbeyleri şairanedir, daha doğrusu samimi olmayanları müthiş şairanedir.

Piraye geçen gün bana dedi ki: "Nâzım, insan senden çok şey öğrenir, ama sen bunu insana öyle öğretirsin ki senden öğrendiğinin farkına varmaz, bunları ben kendim buldum, zaten biliyordum

zanneder..." Hakkımda söylenen bu söz üzerinde duracak değilim, belki karımın bir iltifatıdır. Fakat bu sözü, beni bir yana bırak, iyice düşünürsek iyi bir neticeye varırız zannediyorum... Aktif, tesirci, öğretici, yapıcı realizmde bu hususa dikkat etmek lazım. Okuyucu, bir ruh mühendisi olan realist muharrir tarafından, ruhi istihsal seyrinde işleniyorsa, yoğrulduğu ve şekil değiştirdiği zaman, bu istihsalin hususiyeti dolayısıyla, bunun farkına varmazsa daha kolay ve mukavemetsiz işlenir... Görüyorsun ya, Kemal'ciğim, ikidir bu nokta üzerinde ısrar ediyorum. Bence bugün yeni realist edebiyatın en ön planda göz önünde tutulması lazım gelen tarafı, tesirciliği, öğreticiliği, okuyucuyu hayatla, pratikte daha müessir kılabilmek için ona yol göstericiliğidir... Bunu ise çok usta bir surette yapmak lazım. Aksi takdirde roman roman olmaz, şiir şiir olmaz, şadece panfile, yahut vaız ve nasihat olur ki bunlar da lazım olmakla beraber şiir, roman, hikâye nevine dahil değildir. Mevzuumuz ise şiir, roman, hikâyedir. Edebiyat bahsi bu kadar yetişir.

Sana beş lira gönderdim. İki buçuk daha gönderebileceğimi zannediyorum. Mektubunda parayı aldığını bana bildirmeyi unutmazsın... Müdür Beye selam. Sorup soranlar olursa selam. Emin Beyin, Ertuğrul Beyin, Yayalar Köylü İbrahim Efendinin, Dimitri'nin selamları.

Raşit Kemalî sana hikâyesini gönderecek, ve ayrıca mektup yazacak.

Şimdilik tümen tümen selam ediyor.

Kardeşin,

Hamiş :

Sana bu mektubun içinde Piraye ile beraber Bursa Cezaevi avlusunda çektirdiğimiz bir fotoğrafı gönderiyorum.

14

Kemal'ciğim,

Çok şükür mektubun geldi. Az daha telgraf çekiyordum. Hastalandın diye düşündüm. Sinirlendim. Üzüldüm. Bilirsin ya, Çankırı'da da Piraye'den mektup gelmeyince ne hale girerdim. Bugün o haldeydim ve Piraye de: "Şimdi bana neden öyle ikide bir telgraf çekermişsin anlıyorum," dedi. Her ne hal ise fırtına geçti.

Rahatım...

Sana arka arkaya beş ve iki buçuk lira gönderdim. Alıp almadığını bildir. Gazeteleri de postaya verdim, bugün mektupla beraber eline ulaşırlar. Gelecek posta kitap da bulup gönderirim. Şeker, çikolata gönderemediğim öyle içime dokundu, öyle yüzüm kızardı ki, ilk imkânda, şu hafta içinde derhal yollarım. Sana gazetelerden birinin içinde bir ağızlık göndermiştim, aldın mı? Eğer çıkma, hürriyete kavuşma işi daha uzayacaksa seni buraya aldırmak için bütün imkânları seferber edeceğim. Yol parasını buluruz. Üzülme. Orada daha fazla yalnız kalman manasız. Hele bir nisanın sonuna kadar bekleyelim. Ondan sonra ya dışarda kavuşuruz, ya içerde... Sen vardın, Piraye'ye hasrettim, Piraye var, sana hasretim. Piraye mektubunu hazırladı. Yollayacak. Bugün onunla bol bol şiir okuduk. Senden bahsettik. Zaten her sefer yanımızdasın, canım kardeşim.

Şiirim hakkında yaptığın tenkidler doğru. "Kayısı gibi" lüzumsuz herhalde. "Yemyeşil" de öyle... "Çimenin üzerine" diye başlayan kısımdaki şark minyatür resminin anlaşılmasına bayağı çocuk gibi sevindim. Çünkü bunu yazarken Emin Bey yanımdaydı. "Bir minyatür resmi gibi oturalım sevgili ile istiyorum," dedim. O bundan pek bir şey anlamadı, ama nazikâne gülümsedi. Mamafi bunun senin tarafından anlaşılması henüz benim bunda muvaffak olup olmadığıma delil değildir. Senin şiir denen şeyi çok iyi gördüğün, ona elle dokunacak kadar yönelmiş olmana alamettir. Gelelim şairanelik bahsine. Bu tabirle neyi kastettiğimi anlatmıştım. Şimdi bir sual soruyorsun: Bundan da istifade edilmeyecek mi? Bence aktif, terbiyeci, tesirci, realist edebiyatta bu unsurdan istifade edilemez. Çünkü, evvela — tabir caizse — "gayri edebidir", saniyen demagojiktir, pratikte realist edebiyatın, sanat çerçevesi içinde kaldığı müddetçe, demagojiden sakınması lazımdır kanaatindeyim. Demagoji bazen müessir ve hatta lüzumlu bir silah olabilir, kullanılması lazım gelen yerler ve şartlar vardır ve buralarda kullanılmaması belki hata ve sekterlik olur. Fakat bu silahın tesiri muvakkattir, geçicidir, halbuki realist edebiyatın terbiyeci rolü devamlı, gitgide artan, derinleşen, anlatarak, izah ederek inandıran ve pratikte bu suretle müessir olan bir roldür. Kısaca demek istiyorum ki realist edebiyat benim anladığım manada bir ajitasyon vasıtası değildir. Fakat hayatta ajitasyon da terbiyeci, müessir bir

rol oynar. Doğru. Ama o başka "edebiyat" unsurları ile yapılır.

Geçen gün senin adaşınla konuşuyorduk. Güzel olacağını zannettiğim bir uzun hikâye yazıyor. Hikâye, roman, büyük hikâye nevilerinin arasındaki farkı sordu. Düşündüm. Galiba sen de bir mektubunda, "Benim *Sağırdere* yüz bu kadar sayfayı geçti, galiba roman olacak, roman, hikâye arasındaki fark sayfa adedi farkı mı bilmem?" diyordun. Bu hususu, şöyle bir hamlede dağınık olarak düşündüklerimi sana yazayım. Nasıl seninle konuşurken sadece akli muhakememi yüksek sesle yaparsam öyle yazıyorum. Bana öyle geliyor ki hikâye ile roman arasındaki fark kemiyette değil keyfiyettedir. Hatta değil yalnız büyük, küçük hikâye ve roman, bunlarla şiir arasındaki esaslı farklar da böyle. Zaten şiir ile diğer edebiyat nevileri arasındaki farkı böyle görmeye başladığım için her şeyden evvel bence bir kemiyet meselesi olan lisan meselesindeki ayrılığı kaldırmaya çalışıyorum. Şimdiye kadar ana hattında ayrı bir şiir lisanı — şiir hangi mektebe mensup olursa olsun esası değişmez — ve ayrı bir nesir lisanı varmış. Hele Türkçenin cümle kuruluşu hususiyetleri dolayısıyla fiilleri başa aldın mı, ortaya aldın mı şiir lisanı oluveriyormuş. Nesir lisanının konuşma dilinden tut da ilim kitaplarındaki cümle turnürlerine kadar hudutsuz ifade imkânları olduğu halde şiir lisanı muayyen turnürlerin kalıbı içinde sıkışıp kalmış. Binaenaleyh şiir lisanına evvela nesir dili kadar geniş imkânlar vermek ve şiir lisanı nesir lisanı diye mevcut ikiliği kaldırmak lazım. (Bu bir şekil meselesi... Şekli tayin eden muhtevadır, fakat muhteva tarafından tayin olunan şekillerin nasıl diyalektikman muhteva üzerinde müessir oldukları ve kemiyette de olsa değişen muhteva üzerinde nasıl bir muhafazakâr, mürteci rol oynadıkları malum.) Binaenaleyh şiir lisanıyla, nesir lisanı arasında fark gözetmezsek şiirle roman, hikâye arasındaki fark nerededir, bunu bir misalle anlatayım: Bir manzaranın resmini karakalemle, suluboya ile, yağlıboya ile, fotoğrafla, gravürle almak kabil. Bütün bu resim nevilerini yapan realist bir ressam realiteyi aynı *ebatta,* aynı *hacimde,* aynı *tablo cesametinde* aksettirebilir. Fakat yaptığı eserlerden biri yağlıboya, diğeri suluboya, üçüncüsü karakalem, ilâ ahiri olur. Binaenaleyh, edebiyata gelelim, roman da 300 sayfa olabilir, hikâye de 300 sayfa olabilir. Fark sayfalarda değil. Ama diyeceksin ki roman iki sayfa olamaz, buna mukabil hikâye bir tek hatta yarım sayfa da olabilir. Doğru. Bu

hattı asgari meselesi resimde de vardı. Kurşunkalemle yapılan bir manzara resmini bir iki santimetre murabbaına sıkıştırmak mümkündür. Buna mukabil yağlıboyayla minyatür usulü ile çalışsan da aynı manzarayı iki santimetre murabbaına sığdıramazsın. Fotoğrafa gelince o aynı manzarayı yarım santimetre murabbaına da sokabilir... Yani bu asgari hatlar, dikkat et azami hatlar değil, sırf nevilerin icrasındaki teknik hususiyetlerden gelir ve pratikte nadirattandır. Bir satırlık bir hikâye de olamaz sanıyorum. Olsa da, hatta yarım sayfalık bir marifet diye bakılır ki, resim için de bu bir marifettir. Yani ana hattında edebiyat nevileri arasındaki fark bence sayfa sayısından gelmiyor. Şimdi hatırlıyorum da, roman diye okuduğum, hem de beğenerek, hâlâ da beğeniyorum, 200, 300 hatta 400 sayfalık eserler hakikatte hikâye imişler ve hikâye diye okuduğum 100, 150 sayfalık hatta 75, 50 sayfalık eserler hakikatte romanmışlar. O halde romanla hikâye arasındaki fark ne? Bana öyle geliyor ki bu farkı mesela, karakalemle, yağlıboyayla, suluboya ilâ ahiri arasındaki farka benzer. Ayrılıklarda aramak lazım. Bu farklar bence nelerdir? Gelecek mektubumda yazarım. Bu usulü de sen çıkardın... Fena usul değil. Tefrika gibi oluyor.

Ordaki bildiklere ayrı ayrı selam ederim. Çankırı'yı göresim geldi, Kemal. Ben bozkırı bu yumuşak Bursa manzaralarından çok seviyorum. Bozkır beni ciddi yaptı, içimi ağır başlı yaptı. Müdür Beye hürmetler...

Hasretle mektubunu beklerim, Kemal'ciğim.

15

3.3.941

Kemal'ciğim,

23. 2. 941 tarihli mektubunu bugün aldım. Derhal cevap yazıyorum. Arada cevapsız kalan benim ve Raşit Kemalî'nin bir mektubuyla yine Raşit Kemalî'nin bir hikâyesi var. Herhalde onları da çoktan almışsındır. Piraye'nin mektubunu da almış olacağını zannediyorum.

Geçen mektubumda, roman, hikâye, büyük hikâye, şiir filan gibi neviler arasındaki farklara dair aklıma gelenleri yazmış, sonunu getirmemiştim. Devam ediyorum: Resimde karakalem ile yağlı ve

sulu boya ve sair çeşitlerin arasındaki farkı ebat ve mevzu yaratmıyor. Aynı ebatta, aynı mevzuu muhtelif resim çeşitleriyle işlemek kabil. Farkı her çeşidin o mevzuu verirken kullandığı teknik, renk, renk pırıltısı vesaire tayin ediyor. Mesela: Bir manzara resmi karakalemle yapılırken renk yalnız siyah ve beyaz tonların imtizacıdır, bu iki zıt rengin vahdetidir. Bundan dolayı bu teknik o manzarada bilhassa bu unsurları birinci plana alıyor. Yağlıboyada renkler daha çok, suluboyada aynı renk bolluğu var, fakat yağlıboya gibi ağır değil hafif vesaire... Şimdi bu misali edebiyata getirirsek, bana öyle geliyor ki, aynı mevzu *romanda* birçok kalın hatların kuvvetle inkişafı ve mimarisi demektir. Halbuki *hikâyede* bir tek kalın hat etrafında ince çizgilerin sarmaş dolaş olmaları var. Bundan dolayı mesele sayfa çokluğunda değil, tek kalın hattın mimarisiyle kurulan mevzu — ince çizgiler yukarıda söylediğim gibi mevcut olabilir — kaç sayfada işlenirse işlensin hikâyedir. Buna mukabil birçok kalın hatların — inceler de yine olabilir — mimarisi ile kurulan aynı mevzu aynı sayfa içinde de olsa — bu sayfa miktarının bir asgari haddi vardır elbette — romandır. Burada bir nokta var. Birçok hikâyelerin aynı mevzu etrafında toplanmış da olsa bir araya gelmeleri roman olmaz. Romandaki kalın hatların ana vakaların çokluğu basit bir cem ameliyesi neticesi değildir. Roman ayrı keyfiyette bir vahdettir. Bu ölçüye göre — tabii şimdi şöyle üstünkörü tespite çalıştığım — mikyasa göre Reşat Nuri'nin *Çalıkuşu*'su bir büyük hikâyedir. *Kızılcık Dalları* da keza. Halbuki Şolohof'un mesela *Sakin Don* kitabı *bütün ciltleriyle* romandır. Yalnız birinci ciltten ibaret kalsaydı — cilt bölümü biraz da teknik bir bölüm olduğuna göre — büyük hikâye olarak kalırdı. (Halbuki bu birinci cilt üç yüz bu kadar sayfadır.)

Gelelim realizmi tarif meselesine. Ben bu bahsi şöyle hülasa ediyorum: Edebiyatta modern realizm şuurlu olarak edebiyat sahasına diyalektik materyalizmin tatbikidir. Bu felsefi görüş romancı ile mevzu arasındaki münasebeti faal olarak kabul eder. Binaenaleyh sadece realitenin bir fotoğrafik görüşü, aksettirişi kâfi gelmez. Romancının — bu felsefi görüşe nazaran — mevzuu üzerinde, yani aksettirmek istediği realite üzerinde, faal bir rolü vardır. Yine bu görüşe göre şuur, sadece mihaniki bir surette realiteyi aksettirmekle kalmaz, onu işler, tahlil ve terkip eder.

Binaenaleyh realist edebiyatçı, mevzuunu terkip ve tahlil eder, mimarisini, yapısını işler, ona azami sanatkârane bir şekil ve terkip vermeye çalışır. Bu bakımdan "Yeni Adam," mecmuasında çıkan hikâyenin realist edebiyatla hiçbir alakası yoktur. Burda kısaca yine şairanelik bahsine temas edeyim. Bilmem hatırında mı ben bu bahsi kurcalarken bunun sebeplerinden biri de *samimi olmamaktır* diye yazmıştım. Sen de samimiyet bahsine dokundun. Çok doğru. Samimi olan şeyin şairane olması kabil değildir. Halk şarkılarında lirizm vardır. Fakat bazı halk şarkıları samimiyetlerini kaybederler. Şairane olurlar. Ne yapalım. Sonra çok ustaca, kuyumcu hüneri ile yapılmış şairanelikler vardır. Bilhassa Divan edebiyatında. Bunlar mahiranedir. Ama ne yapalım ki şairanedir. Şaireneliğin mahirane olması onu bir marifet, bir nevi yüksek hokkabazlık derecesine çıkarırsa da sanat sahasına sokamaz. Sanatta en büyük ustalık ustalığı belli etmemektedir. Bunun için ise bu ustalığı bir gaye olarak değil, bir vasıta olarak kullanmak lazım gelir ki ancak bu suretle iptidailik ile alakası olmayan, sanatkârcasına samimiyete ulaşmak mümkündür. Çocuk gördüğü bir manzaranın resmini çarpuk çurpuk yaparken samimidir. Ama bu samimiyet o resmin bir sanat eseri olması için kâfi değildir. Yine realizme gelelim. Diyalektik materyalist felsefeye göre maddi ve ruhi hadiseleri seyirlerinde görmek lazımdır. Realist edebiyatçının içinde aksettirdiği — *sanatkârane inikâs ettirdiği* — mevzuunu böyle bir akış halinde vermesi icap eder. Diyeceksin ki Balzac büyük realistti. Ama felsefede diyalektik materyalistçi değildi. Doğru. Velakin Balzac'ı realist yapan şey realiteye sadakatından dolayı istemeyerek, farkında olmayarak diyalektik metodu kullanmasındadır. Çünkü onun romanlarında bir devrin Fransa'sı, mazisi, hali, istikbal unsurları ile inikâs eder. Halbuki natüralist Zola'da bu yoktur. Realist Balzac ile bu asrın yeni realist mesela Kemal Tahir'i arasındaki fark birisinin farkında olmayarak yaptığı işi, ötekisinin şuurla yapması lazım geldiğindedir. Bundan dolayı da modern realist romancının realizmi kralcı Balzac'ın realizminden ileri olacaktır. Bu Balzac misalini bugün bile birçok ilim sahalarında görebiliriz. Birçok biyoloji alimleri var ki ilmi araştırmalarında diyalektik materyalist metodu kullandıkları halde felsefelerinde idealist, mürtecidirler. Hatta ilmi araştırmalarından çıkardıkları neticeleri bile kendi mürteci felsefe kanaatlerine uygun bir delil

olarak kullanmaya kalkarlar. Realizmi, yaptığım tarifine göre izaha devam edelim: Diyalektik için hakikatler mücerret değil, konkredir. Realist edebiyatçı için de, mesela şair için, bu konkre hakikat meselesi realist şiirin esaslarından biri olmalıdır. Velhasıl, felsefedeki diyalektik materyalizmin edebiyata şuurlu tatbiki yeni realizmi meydana getirir. Hatta bu bahsi ince eleyecek olursak üsluba kadar bunun tesiri olur. Realist şiir, roman üslubu nasıl olmalıdır meselesi de yine yukarda söylediğim felsefi görüş tarafından tayin edilir. Maalesef kısaca yazmaya mecbur olduğum bu bahsi de burada keselim.

Senin *Göl İnsanları*, "Tan" gazetesinde tefrika edilecek. Naci Sadullah, Refik Halit, Ulunay bunun etrafında epeyce hazırlık yaptılar. Çok sevindim. Ama nasıl sevindim bilemezsin. Bugün Piraye ile beraberdik, gazetede senin *Göl İnsanları* için yapılan reklamı okurken dünyaya bir çocuğumuz gelmiş gibi mağrur ve bahtiyardık. Bizi mağrur ve bahtiyar kılabildiğin için sana teşekkür ederiz, kardeşim. Fizyolojik imtidadın ne olduğunu bilmiyorum. Çünkü çok sevdiğim iki çocuğum var ama, bu fizyolojikman benim imtidadım değil. Sen bana "fikri imtidadın" zevkini verdin. Düşündüğüm, hazırladığım bir yığın sanat ruşeymlerinin sende inkişafı benim ömrümü senin ömrünce uzatacak. Çok yüksek bir yere çıkıp haykırmak istiyorum: "Şu *Göl İnsanları* hikâyelerini yazanı biliyor musunuz? O daha ne güzel, ne güzel şeyler yazacaktır, ve hepsinin içinde, temelinde benim tohumlarım var." Fizyolojik babalık da böyle bir şey olacak. Ve analara yavruları bundan dolayı zümrütü anka görünüyorlar galiba... Bu platonik bir muhabbet değil. Bu, neslin, nevin, soyun muhafazası, idamesi, galebesi kavgasının gayet reel bir ifadesi. Şimdi, Nail filan gibi, çoğu maalesef kof bir yığın insanla niçin uğraştığımı anlıyorum. Ve bu uğraşmaya neden dolayı devam etmeye mahkûm bulunduğumu kavrıyorum. Bu genç kabiliyetleri keşfetmek, onlara yardım etmek gibi palavra hayırseverlik falan gibi hislerin neticesi değil. Bu nevimin, neslimin idamesi kavgası... "Ölürsem gözüm arkada kalmayacak," derler. Bu sözde müthiş hayvan — kötü manada değil — bir insiyak gizlidir. Şimdi aynı insiyakla söylüyorum: "Gözüm arkada kalmayacak, Kemal!" Ama çok çalış, Kemal... Daha çok, daha çok...

Raşit Kemalî'nin sana gönderdiği hikâyeyi nasıl bulacaksın,

bilmem. Fakat şimdi yeni bir hikâye üzerinde çalışıyor. İyi olacak. Eğer şartlar vefa ederse, şartlar uygun düşerse, senin peşinden onu salacağım dünya üzerine. Daha genç, acemiliği var. Evvela bir lisan öğrenmesi lazım. Fransızcaya çalışıyor. Bir iki sene sonra şartlar vefa ederse bir hikâyeci daha gelecek dünyaya... Haydi hayırlısı... Müdür Beye selamlar. Gözlerinden öperim senin.

Kardeşin

16

13.3.941

Kemal'ciğim,

Senin *Sağırdere*'nin ilk forması geldi. İkinciyi merakla, sabırsızlıkla bekliyorum. Ancak ikişer ikişer okuduktan sonra beyanı mütalaaya karar verdik. Yani bu kararı Piraye, ben, Kemal verdik. Hepimiz, her iki formada bir, fikrimizi sana yazacağız. Piraye dedi ki: "Ben hâlâ oğlana mektup yazamadım. Romanı hakkında ben söylerim sen yazarsın, mektup yerine de geçmiş olur."

Tan'da çıkan *Göl İnsanları* hızını aldı. Kitap halinde de basılacak herhalde ki sütunları böyle uzun dizmişler... Dehşetli seviniyorum. Senden o kadar defa dinlediğim adeta birçok satırlarını başlarken sonunu getirecek kadar hatırladığım ilk hikâyeyi yine büyük bir lezzetle, iştiha ile ve gururla okuyorum.

Hakkımızı isteriz. İlk büyük eserinden ve ilk alacağın para ile bana, Piraye'ye pekmez mi gönderirsin, bal mı gönderirsin, ne göndereceksen gönder. Piraye balı, ben pekmezi tercih ederim.

Sana burada çektirdiğim iki fotoğrafı bu mektupla gönderiyorum. Nasıl da arslan gibi çıkmışım, görüyorsun ya... Yayalar Köylü İbrahim yere bakan yürek yakan, Emin Bey Çin padişahı, Raşit Kemalî var mı bana yan bakan, Dimitri, Ertuğrul Beyin arkasında mütebessim... Son Yunan zaferleri oğlanı bu hale soktu.

Bu mektubum peşinen söyleyeyim kısa olacak. İki fotoğraf girecek olan zarfa fazla kâat da girerse pul parası fazlalaşır... Banyo tedavisi bütçemizi bir hayli sarstığı için iktisada riayet eder oldum.

Raşit Kemalî çok çok selam eder ve mektubunun cevabını, hikâyesinin tenkidini bekler.

Ben bugün de yine kendimi resme verdim. Sırf müstakbel "sergim" için — şaşma ben de bir sergi açıp şair ressamlara, ressam şair olarak rekabet edeceğim — iki portre ile iki manzara resmi

hazırladım. Fakat yarından itibaren yine şiire başlıyorum. Büyük şiirin parçaları öylece durur galiba. Daha evvel sana bir iki küçük etüt daha yollayacağım.

Yeni Adliye Vekili Hasan Bey acaba şu bizim teyzenin, Münevver Hanımın damadı olan eski Adliye Müsteşarı Hasan Bey mi? Merak ettim. Öğreneceğim. Eğer bu Hasan Bey, o Hasan Bey ise herhalde akrabalık makrabalık diye iyiliği dokunur...

Senin buraya naklin işini burada konuştum. Bir ay kadar bekleyelim, belki de yirmi gün kadar. Sonra burada bir mahkûm var, Çankırı'ya nakledilmek istiyor. Onunla beçayiş etmek kabilmiş. Yol parası sana ve ona ait olmak üzere. Bu hususta daha mufassal malumatı öteki mektubumda veririm.

Sinop'taki kardeşinden ne haber? Çocukların işi yine eskisi gibi yolunda gidiyor mu? Onlara gelecek haftadan itibaren mektup yazabileceğim.

İşte sana noktalı noktalı bir mektup...

Seni dehşetli göresim geldi. Burnumda buram buram tütüyorsun.

Müdür Beye ve sorup sual edenlere selamlar...

Kardeşin

Sana bir de resim yaparken farkında olmaksızın alınmış bir fotoğrafımı gönderiyorum. Bu suretle bu mektupta üç adet fotoğraf almış oluyorsun. Hiç olmazsa sen de bir adet fotoğraf gönder. Şimdi mektubun ve hikâyenin ikinci forması geldi. Haftaya uzun mektubumu bekle kardeşim.

17

26. 3. 941

Kemal'ciğim,

Seni bir hafta mektupsuz bıraktım. Hastalandım. Romanın hakkındaki görüşlerimi yazmak için bekledim. Tefrikaları önce Piraye okudu. Velhasıl bir hafta alacağın var benden. Borcumu öderim. Uzun uzun edebiyat bahsine girişmeden "fani, gündelik" işleri temizleyelim. Beş lira yolladım. Aldın mı? Gazete ve mecmualar yolladım, geldi mi? Senin buraya naklin (bu mesele fani değil benim için, edebiyat kadar mühim) mümkün olacak ümidin-

deyim. Sevincindeyim. Fakat bir müddet daha intizar lazım..

Piraye sana yazacak ya, üç tefrikayı okuyup bana aynen dedi ki: "Çok meraklı, çok güzel, heyecanla okudum, birçok şey öğrendim. Fakat Kemal'in telaşlı bir hali vardır. O telaşlılık romanda da var. Şöyle sindire sindire, doyura doyura okutmuyor insana. Daha başka düşündüklerim de var. Onları da ona ben yazarım." Piraye'ye ne yazacağını sormadım. Kanaatleri üzerinde müessir olmamak için... Fakat sana ne yazarsa yazsın, ilk intibaı müthişti. Hani sana Çinli bir ananın romanını tavsiye ederken nasıl heyecanlı ise öyle heyecanlı idi. Bunu bir müşahede olarak kaydediyorum.

Benim kanaatlerime gelince:

1 — Evvela bazı teferruat üzerinde durayım:

a) Hırsız İsmail'le Vahit ve Mustafa'nın ilk muhavereleri uzun.

b) Mustafa'nın Nail'den yana çıkması, Vahit'e ihaneti birdenbire insanı şaşırtacak kadar ani.

c) Sahur davulunu kızların evi önünde duyuyorlar, bir müddet sonra orman askerlerinin sahur yemeklerini yiyip derin uykuya vardıklarını görüyorlar. Bu iki hadise arasında zaman az.

d) Aradan iki ay geçtiği çok geç belli oluyor.

e) Hırsız İsmail'in, doktor, eczacı ve sergardiyan hakkındaki mütalaaları tekrar ediyor. Bu tekrarda bir fikri sabit mevzuubahs ise başka türlü üzerinde durmak lazımdı.

Daha bunlar gibi senin de bir iki kere okuduktan sonra farkına varacağın ufak tefek aksaklıklar var. Bütün bunlar teferruata ait. Esasa, prensip meselesine gelince:

A — Eserin bir büyük hikâye olarak başlandığı ve bu şekliyle öyle kalmaya mahkûm olduğu görülüyor. Bir büyük hikâye olarak, sayfa dozunu da ayar etmek şartıyla, muvaffak bir eser, sana layık gördüğüm, senden ümid ettiğim bir eser başlangıcı ve hatta ilerleyişidir. Fakat ilk romanın değil. Hatta ilk roman başlangıcı ve ilerleyişi dahi değil. Ama bunu üç yüz sayfa yazarsın ve sayfa adedine bakıp bir roman derlermiş, o başka... Nice nice büyük hikâyelere roman diyorlar. Hatta geçen harp sonu Fransız edebiyatında mesela, küçük hikâyeyi iki yüz, dört yüz sayfaya şişirerek roman dedikleri oldu. İstitrat kabilinden şunu da kaydedeyim:

Piraye'nin gördüğü telaş, eseri roman diye okumaya başlamasındandır. Eğer hikâye diye okusaydı, telaşı görmeyecekti. Ona sordum: "Peki senin beğendiğin o Çin'e dair romanda da böyle telaş var mıydı?" "Vardı," dedi. "Mesela Şolohof'ta bu telaş yok," dedi. "Elbette," dedim, "Şolohof'un *Uyandırılmış Toprak*'ı romandı. Pearl Buck'ın Çinli *Ana*'sı hikâyeyi zorla roman yapmaktı da ondan..."

B — Konkre konuşalım : Roman, hikâye, küçük hikâyedeki müşterek vasıflardan biri de merakla okunabilmesidir. Merakla, sonu ne olacak diye okunmayan eser ne romandır, ne hikâyedir. Binaenaleyh *Sağırdere*'nin merakla okunması onun lehinedir, fakat onu roman yapan hususiyet değildir.

C — Bir mektubumda demiştim ki: Romanla hikâye arasındaki fark sayfa sayısında değildir, fakat onların kuruluşundandır, üremesinden, nescindendir. Kalın hatlar, ince hatlar meselesini nesç, örme imajı ile tarif daha sarih olacak. Şimdi kanaatimce *Sağırdere*'nin roman nescine, örgüsüne malik olabilmesi, böyle örülebilmesi için neler lazımdı:

1) Vahit, Nail kabilesi içindeki aynı kabileye mensup muhtelif sosyal durumlardaki fertler arasında düşmanlıklar, ayrılıklar, igbirarlar, maddi temelleri ve ruhi tahlilleri ile Mustafa, Bahar, Vahit, Ayşe aşk münasebetleri, Vahit-Nail kavgası kadar birinci planda bulunacaktı... Hırsız İsmail ilk yapraklardan itibaren bizi alakadar ediyor. Aynı alakanın hatta çok daha kuvvetlisini Vahit-Nail kabilesi içindeki ihtilaflara karşı duyacaktık. Yani bu hat bir kalın hat olarak işlenecekti. Ve bize bu sadece vaka olarak Nail'le Vahit'in arasında bir kız meselesinden çıkan bir unsurla gösterilmeyecekti. Bu kalın hattın inkişaf etmemesi bu ailenin bu hususiyetleri hakkında sadece bir iki satırla izahat verilmesi onu ince yardımcı bir hat haline sokuyor. Ve *Sağırdere*'ye büyük hikâye örmesiyle başlandığını gösteriyor.

2) Şimdiye kadarki tefrikalarda eserin tek belkemiği alaka ve merak uyandıran tarafın temeli, kendinin de söylediğin gibi, cinsi münasebetlerdir. Bu temelin yanında aynı ailenin muhtelif dalları arasındaki iğbirar, dargınlık vesairenin inkişafı da eserin alaka ve merak uyandıran belkemiği olsaydı iki belkemikli iki kalın hatlı *Sağırdere* romana biraz daha yakın olurdu. Kaldı ki senden beklediğim roman dört beş belkemikli, dört beş merak ve alaka

unsurlu hakiki romandır.

3) Eğer *Sağırdere* roman nesciyle dokunsaydı, Vahit-Nail-Mustafa münasebeti de Mustafa'nın ruh haletlerindeki değişiklik bütün amilleri ile kuvvetle işlenecek ve bu muayyen bir köy ailesine mensup çocuğun arkadaşı Vahit'i espiyonlamaya kadar varan ruhi haleti büyük bir facia olarak değil, belki, fakat meraklı bir vaka olarak önümüze konacaktı.

4) Bak, mesela, fevkalade enteresan bir telefon hadisesi var bu büyük hikâyede; büyük hikâye örmesinde, nescinde, ilk defa telefon eden köylü çocuğu o çerçeve içinde senin yaptığın gibi verilir. Fakat bir roman nesci örmesi için o telefon hadisesi hiç de o kadar incecik, hatıra kabilinden çizilecek bir çizgi değildir. Üzerinde hatıra olarak değil, vaka olarak durulması lazım gelir.

5) Eser tam bir büyük hikâye nesçiyle o kadar mükemmel ve bütün şartlarını cami olarak kurulmuştur ki Piraye'nin birçok şey öğrendim dediği mahalli hususiyetler, vergi münasebetleri filan organik olarak esere girmemiş büyük hikâye tekniği ile fonda kalmıştır. Mesela: Roman nescinde ferfene yiyen kızların ferfene yemeleri bir vakadır, etrafıyla anlatılır. Bu hususta sadece istitratla izahat verilmez. Senin kurduğun büyük hikâye nescinde ise, senin yaptığın gibi, ferfeneyi, başağalık, yarenlik meselelerini öyle istitratla vermek çok doğrudur, hikâye örmesinin icabıdır.

6) Velhasıl *Sağırdere*'nin bu haliyle roman olabileceğini zannetmiyorum. Mükemmel bir büyük hikâyedir. İsterse dört yüz sayfa olsun.

En bariz taraf, en güzel hususiyet, muhaverelerdeki üsluplaştırmadır. Muhaverelerin edası fevkalade, tebrik ederim. Çankırı köy konuşmasını mükemmelen, taklide, meddahlığa düşmeden vermişsin. Bu büyük bir zorluğu yenmektir. Aşkolsun.

Aklıma gelmişken şunu da söyleyeyim: Çehov, Tolstoy, Gorki, Şolohof gibi köy edebiyatına büyük eserler vermiş insanların en mühim hususiyetlerinden biri de, köylüde de, okumuş yazmış bir münevver gibi, başka tezahürlerle, fakat o derinlikte ruhi buhranların, psikolojik derinliklerin, hatta çok kere münevver küçük burjuvaya nazaran daha mürekkep olarak mevcudiyetini anlamaları ve bize bunu anlatmalarıdır... Bence köylü, muhtelif tabakasıyla ruhi haletleri hiç de basit olmayan bilakis çok mürekkep ve derin ruh haletleri geçiren bir insandır. Bilhassa bu tarafa

basman lazım gelir. Bizim edebiyatımızda köylü bir satıh olarak verilmiştir. Derinliğe inilmemiştir. Fransız edebiyatında ise köylü yalnız küçük mülkçülüğü üzerinde durulan bir adamdır. Halbuki Tolstoy Rus köylüsünü toprakla olan bağının bütün ruh tezahürleri ile vermeye çalışmıştır. Tevekkeli değil onun için, "Köylüyü en iyi tanıyan Kont," dememişler... Sende de köylünün cinsi münasebetlerdeki ruhiyatı gitgide inkişaf ediyor. Bunun üzerinde çok durduk. Fakat bunun kadar, hatta bundan çok enteresan diğer taraflarını aynı kuvvetle vermeye çalışmalısın.

Üç tefrikadan aldığım kanaatle *Sağırdere* böyle kalabilir. Güzel bir büyük hikâye olur. *Sağırdere*'de nesiç değişir, aynı insanlar aynı vakayı roman örmesiyle yaşarlarsa, roman olur. *Sağırdere*'nin roman olabilmesi için bence gölgede kalan hadiselerin de kuvvetle güneşe çıkması lazımdır. Bunu sonradan romanın seyrinde çıkarırım dersen olmaz. Bilirsin ki mevzuubahs olan basit bir cem ameliyesi değil, ayrı bir keyfiyettir, bir dokumadır.

Bir iki teferruat meselesi daha: Büyük hikâye için de lazım. Kırk sayfa okuduk hâlâ köyün evlerini harici biçimleri ile olsun tanımıyoruz. İnsanların nasıl giyindiklerine dair ise zıpka ve kasketten başka bilgimiz yok. Mesela hayvanlar, sirkat hayvanlar, derede, fakat bir tekenin büyüklüğü müstesna öteki hayvanlar, yani köy hayvanları hakkında, büyük müdürler, sıhhatli midirler, fikrimiz yok.

Anlıyorum ki *Sağırdere*'nin büyük hikâyelikten çıkmasına mani olan şeylerden biri de başladığımız romana benzememesi endişesidir.[23] Haklısın... Çankırı köyleri hakkında hapishanede, sırf müşahede kuvvetiyle arka arkaya, birbirine benzemeyen iki roman yazabilmek çok müşkül iştir.

Ben senin yerinde olsam *Sağırdere*'yi aynı tempo ile bir büyük hikâye olarak bitiririm. Çünkü bizde şuurla büyük hikâye olarak yazılmış ilk köy eseri olur. Üzerine de neşrettiğin zaman büyük hikâye dersin, kırk yılda ilk defa büyük hikâyenin ne demek olduğu anlaşılır...

Müdür Beye selamlar.. Hasretle gözlerinden öperim, kardeşim. Emin Beyin, Ertuğrul Beyin, Dimitri'nin, Yayalar Köylü İbrahim'in selamları... Seni çok özledim, kardeşim Kemal'ciğim.

8. 4. 941

Kemal'ciğim,

Ressam Togo'nun karikatür albümü gelmedi. Bekliyoruz. *Harp ve Sulh* romanının hülasasını gönderebilirsen memnun oluruz. Adaşın okumamış, okur da istifade eder.

Senin *Göl İnsanları*'nı oldukça berbat ettiler. Fakat üzülme bu halleriyle dahi çok güzel ve sana layıktır. *Sağırdere*'yi bitirdikten sonra gönder.

Refik Halit'in *Sürgün* "romanını" okudum. Evvela roman değil, büyük hikâye... Saniyen kötü bir eser... En iptidai hikâye yazmak müktesebatından mahrum. Hâlâ Fransız romancıları gibi yazıyor. Hem de kötü Fransız romancıları gibi. Zola gibi, Maupassant gibi filan değil, ne haddine, Paul Bourget tekniğini geçen harp sonrası aşağılık Fransız romancılığı ile karıştırmış, lisan berbat. Yer yer yüzleri boyalı tasvirler, teşbihler... Muhit ile vaka ve şahıslar arasında çok defa organik rabıta yok. İnsanlar ölü, uydurma. Velhasıl fazla söze hacet bırakmayacak kadar kötü.

Sürgün "romanını"(!) okuduktan sonra gözümde ve gönlümde bir kat daha sevgili bir yazıcı oldun. Aman, Kemal, gayret. Senin *Sağırdere*'nin bir pasajına bütün *Sürgün*'ü değişmem... Sabahattin Ali, hatta Sait Faik mi ne, o oğlan bile, Refik Halit'ten çok iyi hikâyeci ve romancıdırlar.

Ben korkunç bir tembellik içindeyim. Ne resim yapıyorum, ne de yazı yazıyorum. Sade okuyorum. Okumaya fazla hasret kalmışım anlaşılan. Mütemadiyen, durup dinlenmeden okumak istiyorum, gözlerim de bozuldu. İlaç damlatıyorum.

Doktor Hikmet'te benim bir kitabım kaldıydı. Lütfen onu bana buraya, adresime göndersin.

Bu mektubum da gecikti. Ve kısa olacak. Sen bu ay beni affet. Muntazam ve uzun yaz. Gelecek ay herhalde bu iki kusurumu bağışlatırım.

"*Yurt ve Dünya*" isimli Ankara'da bir mecmua çıkıyor. Dört nüshasını aldım. Okuyunca sana gönderirim. Fena değil...

Geçen ay sana ancak beş lira yollayabildim. Çok üzüldüm. Fakat imkânsızlık. Kim bilir orda nasıl sıkıntı çekmişsindir.

Piraye İstanbul'a gidiyor. Bugün yahut yarın.

Dünya böyle işte. Haydi hayırlısı.

Müdür Beye selam. Soranlara selam.

Hasretle seni kucaklarım, kardeşim Kemal'ciğim.

Raşit'in, Emin Beyin, Ertuğrul'un, Yayalar Köylünün, Dimitri'nin selamları.

19

4. 15. 1941[24]

Kemal'ciğim,

Derhal şunu söyleyeyim ki, *Sağırdere*'yi bıraktığına çok üzüldüm. Fena bir iş. Derhal devam et... Hem anlaşılıyor, bana her hafta bir forma göndermek lazım. Zaten bırakmak için vesile arıyormuşsun. Olmaz... Katiyen razı değilim... *Sağırdere* bitmeli...

Gözlerimde bir nevi çapak hasıl oldu. İlacı ondan dolayı damlatıyorum. İyileşiyor.

Yeniden felsefeye merak sardım. Elimden geldiği kadar, felsefe okuyorum. Diderot'nun *Le Neveu de Rameau* isimli 1762'de yazılmış bir romanı varmış ki — şimdiye kadar bilmiyordum, ne çok şey bilmiyorum, cehaletime dehşetli düşmanım — bu roman için Engels "diyalektiğin şaheseri" dermiş ve Almanca tercümesini Goethe yapmış. Şimdi şu Diderot'nun romanını elime geçirmek için bir ay kuru ekmeğe razıyım... Romanda diyalektiğin, hem de Engels ağzıyla şaheser tatbiki mühim mesele... Piraye'ye yazacağım, Haşet'te bulursa göndersin.

Refik Halit'i ben şahsen çocukluğumda bir defa mı ne görmüştüm. Benimle, benim şiirlerimle alakadar olduğunu, hatta benim şair filan olduğumu bildiğini bile tahmin etmiyordum. Halbuki bana gönderdiği *Sürgün*'e "Büyük Şairimiz sevgili Nâzım Hikmet'e" diye bir ithaf yazmış. Filhakika Naci'den *Sürgün* romanını Refik Halit'ten istemesi için ben rica ettim. Belki bundan dolayı üstat böyle bir nezaketli ve pohpohlu ithaf yazdı. Ama ne yalan söyleyeyim Refik Halit'in şiirlerimi sevmesini gönlüm istemez değil, fakat öyle ayrı iki dünya insanıyız ki "şairimiz"deki "miz"i bir tuhaf buldum.

Yahu, Hikmet şu benim felsefe kitabını Bursa Hapishanesi adresine göndersin. Şöyle doya doya rahat rahat geniş bir felsefi şiir yazmak istiyorum. Bir tanesini, hatta bir iki tanesini gençliğimizde yazdık, bir de şimdi yazalım arada fark olacak mı, meraktayım...

Üslup meselesindeki tecrübeni bir fantezi olarak kabul ederim. Sabahattin Ali o işi yaptı. Fakat bu iş bir inkişaf merhalesinde zıddına dönüyor ve kötü manasıyla üslupkârlık, üslupçuluk oluyor. Dostoyevski'nin "mühmel" üslubu hakkında iki noktayı nazar vardır: Birincisi bunu bilhassa yaptığı, ikincisi başka türlü yapamadığından, yani samimi olarak böyle yazdığıdır. Mamafi unutmamak lazım ki, Dostoyevski'nin muhtevası, üslubunun şeklini tayin eden esas unsurdur. Tolstoy'un, Gorki'nin üslupları temiz işlenmiş üsluplar ise bu her ikisinin de insana, okuyucuya saygı beslediklerinden ve muhtevalarının aydınlık, inanmış, mazilikten uzak bulunuşundandır. Binaenaleyh yeni tecrübende sana muvaffakiyet dilemekle beraber tekerrürünü faydasız bulduğumu söylemekten kendimi alamadım.

Piraye gitti.

Çankırı'yı dehşetli göresim geldi.

Bir gün Piraye ile Çankırı ve Bursa iklimleri hakkında konuşuyorduk, bana dedi ki: "Sen Bursa ovası gibi yumuşak, yeşilliği rahatça fışkıran, az emekle çok verensin. Bundan dolayı 'ruhunun' zıddı olan Çankırı iklimini seviyorsun. Ben ise," dedi, "Çankırı gibi haşinim, bundan dolayı Bursa iklimini seviyorum. Zaten birbirimizi de bundan dolayı seviyoruz."

Doğru mu, yanlış mı, düşünmedim. Fakat sen de, Kemal, Bursalısın... Bilhassa az emekle çok verim vermek cihetinden... Çünkü yazdıklarını, bir başkası, senin sarfettiğin emeğin iki üç katını sarfederek yazabilirdi.

Benim en ağırıma giden noksanlarımdan birisi de tabii ilimleri, kimyayı, fiziği, biyolojiyi filan çok az, kepazelik derecesinde az bilmekliğimdir. Zaten bizim safımızdakilerde bu noksan — Türkiye münevverlerinden bahsediyorum — umumi gibi. *Ampriyokritisizm ve Materyalizm*'in[25] Fransızcasını tekrar okuyorum da müellifin tabii ilimler sahasındaki bilgisine saygı duyuyorum. Bu noksanımızı bir an evvel telafi etmeliyiz, çünkü bana öyle geliyor ki sen bu hususta benden yayasın. Diyalektik materyalizmi sanat sahasında tatbik etmek isteyen sanatkârlar için — bu işin sosyoloji ve felsefe cephesiyle uğraşanlar için de elbet — tabii ilimlerin hatta en son keşiflerinden haberdar olmamak tarihi materyalizm ile alakadar olmamaya yakın bir eksiklik. Tabii ilimlere vakıf olmadan diyalektik materyalist felsefeye tam vukuf, derin ve esaslı vukuf

kabil değildir. Diyalektik materyalist felsefeyi anlamadan ise modern manada realist sanatkâr olmak kabil değil...

Piraye gitti. İkide bir Piraye gitti diye yazmak geliyor içimden. Âşık olmayan, bir bok olamaz... Sevdiğim, saydığım bütün büyük insanlar âşık oldular... Âşıktılar. Öyle hak âşığı, mücerret manada, umumiyetle aşk filan değil, etiyle, kemiğiyle, ruhuyla bir kadına âşıktılar. Üstatlarıma hiç olmazsa bu hususta benzediğimden müftehirim.

İhtiyarlık korkusunu atlattım. Yani alıştım. Ve kendimi dehşetli genç addediyorum. Meraklanma.

Bana şu eski harflerle yazı yazdırdığınız için kan tepeme çıkıyor. Satırlar öyle kargacık burgacık oluyor ki... Yeni harflerde bu hal harflerin şekli icabı o kadar göze batmaz. Halbuki eski harfler zaten kargacık burgacık, bir de muntazam tasnif edilmezse rezalet oluyor. Sonra imlayı da bal gibi unutmuşum...

Boş vakitlerimde, bütün ajans haberleri saatlerinde, sabah saat sekiz, öğle saat 12.50, akşam saat 7.30 ve hatta bazen 10.30'da radyonun başındayım. Bazen Çankırı plaklarımızın birini çalıyor, hele "İncecikten bir kar yağar"ı çaldığı zaman Çankırı, odamız, o sidik kokan koridor, oradaki tanışlar, senin keleş kafan, doktorun minimini burnu gözümde tütüyor. Müşterek kavga ve kötü günler hatıram olan insanları unutmama imkân yok. En acayibini bile böyle anlarda seviyorum. Demek ki onlara hiçbir zaman düşman olamıyorum. Yalnız bazen, bazı şartlar içinde unutmuşsam bir daha hiçbir hatıra onları bana sevdirmiyor. Mesela Nail. Şu Bursa Hapishanesi'nde beraber yattığımız koğuşlar bana onu bir gün bile hatırlatmadı. Şimdi misal ararken aklıma geldi. Ama unutmak düşman olmak demek değil.

Sana yine uzun bir mektup yazdım. Hem de kendimi zorlamadan. Ali Kantan'ın[26] hastalığına senin kadar ve senin gibi üzüldüm.

Sana mecmua, gazete ve beş lira gönderdim. İlk fırsatta iki buçuk lira daha yollayacağım. Gazetelerin arası uzadıysa bana da geç geldiği içindir. Para da öyle... Toska operasından hâlâ alacağımı alamadım.

Raşit Kemalî'nin çok çok selamları var, Emin Bey, Ertuğrul Bey, Dimitri selam ederler. Yayalar Köylü İbrahim ameliyat oldu, basur memesi varmış, hastahanede.

Müdür Beye, sorup soranlara, Doktor Hikmet'e selamlar. Radyoda yine bizim plaklardan birini çalıyorlar. Seni hasretle kucaklarım, kardeşim.

Piraye'nin adresi: Ethem Efendi Caddesi, Taş Mektep Sokak No. 22, Erenköy, İstanbul.

20

29. 4. 41

Mektup gelmedi. Sıhhatini telgrafla.

21

29. 4. 941

Kemal,

Hele şükür mektubunu aldım. Naci Sadullah'a buradan mektup göndermiş ve senin alacaklarınla alakadar olmasını rica etmiştim. Cevap geldi. Sana ait kısımları aynen aşağıya geçiriyorum.

"Tan'ı muntazaman okuduğunu biliyorum. Cemal Mahir'in[27] hikâyeleri hakkındaki fikrin ne merkezdedir? Oğlan bir harika değil mi? Bu sayede çok şükür maddi vaziyeti de düzelmiş oluyor. Yalnız bizim Halil Lütfü o eserin bana ait olduğunu biliyordu. Benim evvela mahzurlu sanmadığım bu cihet sonradan zararlı oldu. Çünkü Halil Lütfü o esere mahsuben almak istediğim avansı benim matbaaya olan borcuma saydı. Ve ben Kemal'e parasını geç göndermek mecburiyetinde kaldım. Şimdi de ona hâlâ borçlu kalacağım. Bu arada sana verilmek üzere bana gönderilen 25 lirayı da ona yolladım. *Yeşil Elmalar* romanının ikinci defa basılışının hakkı telifi olarak bana verilen bu parayı sana borçluyum... Kemal'in 'Göl İnsanları'nın tefrikasını üç liradan sattım. Bu itibarla, elli bir tefrika tuttuğuna göre, onun uzunca bir müddet paraya ihtiyacı olmayacaktır. O zamana kadar yeni eserler de yetiştirebilir. Bunun için ondan yana müsterih ol..."

İşte Naci böyle yazıyor.

Herhalde parayı almışsındır ve almakta devam edeceksin. Benim Toska tercümesinin parası da dün geldi. Piraye'ye yolladım. İkiniz de parasız kalmayacağınız için müsterihim. Dünyada başka-

ca üzüntüm de yok. Yalnız bana Naci'den para gelip gelmediğini derhal bildir ki büsbütün üzüntüden kurtulayım...

Sağırdere'de hocalar ailesinin ahvalini, miras ve cenaze merasimi fasıllarını hatta, geniş koymak iyi olur zannediyorum. Bu büyük hikâyeyi *Ulus*'a da, Falih Rıfkı'ya da, *Tan*'a da yollayabilirsin. Yalnız herhangi bir yere göndermeden bir tamamını bize yollarsan, üzerinde konuşursak daha iyi olur. Öyle istiyorum ki her çıkan yazın bir hadise olsun.

Sana mecmua, roman yolluyorum. Togo albümünü de sen bana yolla. *Yaban* romanı geldi ise onu da gönder.

Benim şiirler hakkındaki kanaatini bildirip bildirmemekte bir hayli zaman tereddüt ettiğine canım sıkıldı. Şiirlerimi kötü bulduğunu yazmak ne zamandan beri bir cesaret meselesi oldu? Kötü bulduğun şeyi "kötüdür" diye en sevdiğin insanın yüzüne dahi haykırmak hakkından hiçbir endişe seni alakoymamalı. Bilirsin ki ben şahsen kendi yazılarıma karşı elimden geldiği kadar merhametsizim. Daha iyiyi, daha iyiyi veremeyeceğime kanaat getirdiğim gün belki yazılarıma karşı merhamet duyacağım. Ve bu merhamet sanatkârlık ölümüme karşı duyduğum merhamet olacak. Şimdilik böyle bir merhametten uzağım. Yazılarıma kızıyorum, onlara acımıyorum, onları adam etmek için çıplak sırtlarına çalıyorum kamçıyı... Evet, *Topal Yunus* topyekün kötü değil, bence, iyi yerleri var. Fakat "heyeti umumiyesi" kötü... Yani kötü... *Ansiklopedi* de öyle... Kötü... Bunlar belki Oktay'ı, Orhan Veli'yi şekil itibariyle hatırlatıyor, yani *Gece Gelen Telgraf*'ta ve *Benerci*'deki bazı pasajların büyütülerek o prensiplerimi tekrar ederek ve son haddine götürülerek yapılmış. Fakat bu işte yapılacak şey, şiirin "oymalı mısra", "minyatür ve şiir âlemine mahsus"?! "hayvanat, nebatat, ve tahassüsat dünyasına" avdette değildir. Şiirde ne yapılmak lazım geldiğini bundan evvelki mektuplarımda uzun uzun yazdım. Çankırı'da red ve inkâr meselesinde düştüğümüz, daha doğrusu düştüğüm hataları anlıyorum ve sana izah etmeye çalıştım. Artık yapılacak iş eser vermek, sana şiirde ne yapılmak lazım geldiğini şiir yazıp göstermektir. Yoksa yapacağım her nazari izah pratikten uzak bir gevezelik olur. Biraz daha sabret, Kemal'ciğim, sana kötü olmayan şiirler gönderirim. Ama ne *Taranta Babu*, ne *Destan*, ne *Ansiklopedi*, ne *Topal Yunus*, hatta ne de beğendiğin *Radyo* ve bir daha okuyup fikrini söyleyeceğin *Lodos* ve *Yemiş*

Bahçesi, yalnız şunu bir daha tekrar edeyim ki, Orhan Veli ve Oktay benim bir eski prensibi şeklen inkişaf ettirdiler. Ben de bir araştırmada o eski prensibi son haddine kadar ulaştırdım. Herhangi bir prensip son haddine kadar ulaştırıldığı zaman zıddına döner, saçma olur. Onlar saçmalamakta devam ediyorlar ve bu şekilde kaldıkları müddetçe *muhtevaları* böyle kaldıkça devam edecekler. Ben bir sağdan geri ettim şimdi yolumda yüreyeceğim. Bu mesele üzerinde ısrarım yarınki serbest hayatımızda, Oktay, Orhan Veli vesairlerle, onlar bu muhtevada kaldıkça bu şekilde kalacakları için iki düşman safta bulunacağımız içindir.

Roman yazmak yerden göğe kadar hakkındır, Kemal. Ve ilk romanını "Sakin Mahalle" serisiyle yazmaya karar vermekliğin çok doğru. Yalnız bunun ismini değiştirmeli, *Sakin Don*'a benzemesin.

İbrahim Efendi hastaneden çıktı, iyidir, selam eder, Emin Bey, Ertuğrul Bey, Dimitri gözlerinden öperler, selam ederler. Said Beyden[28] mektup aldım, selam eder.

Piraye burada hastalanmıştı. İstanbul'da hastalığı bir hayli zaman devam etti. Şükür iyileşti. Benim gözlerim de iyidir. Bir şey kalmadı.

Bu mektubu biraz kısa keseceğim. Adaşın sana hikâyesini ve şiirlerini gönderiyor. Zarf bir hayli yüklü.

Sinop'tan ne haber? Onlara bir mektup olsun yollayamadım. Mamafi derhal yollayacağım.

Müdür Beye, gardiyan baylara, sorup soranlara selam ederim.

Felsefeye devam ediyorum. Tabiat ilimleri kitaplarına gelince, okudukça sana yollayacağım. Diderot'nun romanı da öyle. Mamafi elime güzel bir felsefe kitabı geçti. Notlar çıkarıyorum. Bundan sonraki mektuplarımda sana ceste ceste göndermeye başlayacağım. Sonra bazı filozofların mesleklerine dair kısacık hülasalar da buldum. Onları da yollarım.

Senden mektup gecikince telaş ettim. Çankırı'da zelzele oldu diye radyoda duydum. Telgraf çektim. Mektubum eline varmadan telgrafımın cevabı gelir herhalde. Böyle işlerde nasıl meraklıyım, bilirsin. Kuzum beni bu kadar uzun zaman, şiirlerim hakkında kötü deyip dememek endişesiyle, mektupsuz bırakma... Tükürmüşüm şiirinin içine.

Bir ay belki daha az zaman sabredelim de senin buraya naklin için ciddi teşebbüslerde bulunalım... Seni tasavvur edemeyeceğin

kadar göresim geldi.

Nudiye'nin nakli, gözüme ilaç tavsiyesi, istidaların merakı filan gibi hadiseler Hikmet'i içimde sızlattı. Ona yazdığım mektubu kendisine ver.

Kardeşin

22

7. 6. 941[29]

Kemal kardeşim,

29. 4. 941 tarihli mektubuna cevaptır. Evvela havadisler: Naci Sadullah, Abidin, İmralı Asri Cezaevi müdürü Esat Adil ziyaretime geldiler. Sana hep beraber çektirdiğimiz bir fotoğrafı yolluyorum. Naci'nin yanındaki bizim müdür Tahsin Beydir, benim yanımdaki Esat Adil, Abidin'in yanındaki dişçimiz. Sana ve müdürünüze çok çok selam ederler. Senin buraya naklin için ellerinden geleni yapacaklarını vaadettiler. Naci sana gömlek gönderecek. İnşallah yakında hürriyetimize kavuşuruz da şair Tevfik Fikret'in dediği gibi "Ey bir dem-i rüya gibi geçmiş kara günler" diyebiliriz. Bizim Dayı Paşa İstanbul'da. Naci gidip onu görecek. Seninle bir kere daha müşahade etmiştik, insan hapishanede dışardakinden daha ziyade dışardaki hadiselerle alakadar ve havadis sahibi. Bilmediğimiz ve tahmin edemediğimiz hiçbir yeni haber, havadis yok. Ankara radyosu büyük sadakatle dünya haberlerini veriyor. Olup bitenleri anlamak, tahmin etmek için bu haberleri dinlemek kâfi. Halbuki dışardakiler öyle anlıyorum ki radyoyu bile bizim kadar muntazam dinlemiyorlar. Dışarda gündelik o kadar çok iş var ki bu teferruat içinde kendilerini kaybediyorlar. Yani demek istediğim, gazete okuyup, radyo dinleyen ve aklı selimi, gözlüğü, ölçüsü olan bir mahpus bu hususta dışardakilerden daha çok hürdür. Daha çok anlamak imkânına sahiptir. Bu belki biraz da tesellidir. Ama içinde hakikat olan bir teselli.

Geçen mektubumda, şiir hakkında nazariye yapmaktansa sana şiir yollamanın daha dürüst olacağını yazmıştım. Fakat son mektuptaki mülahazaların beni nazariye, hem de artık senin ve benim için yeni olmayan bazı kaziyeleri tekrarlamaya mecbur etti. Evvela: Parkta uyuyan adam şiiri için söylediğin sözler doğrudur. *Ansiklopedi* için söylediğin sözler kısmen doğru, kısmen yanlıştır. Geçen mektubumda da yazdığım gibi, *Ansiklopedi*'yi ben de beğenmiyorum. Fakat şimdi anlıyorum ki ikimizin kötü bulduğu-

muz bu yazı hakkındaki kötülük ölçülerimiz birbirinden ayrıdır. Evvela bu ayrılığı tespit edelim. Bana öyle geliyor ki, sen *Ansiklopedi*'yi ayrı ayrı müstakil şiirleri toplayan bir kitap, bir mecmuai eş'âr, mesela *835 Satır* filan gibi mütalaa ederek hüküm yürütüyorsun. Ben ise, onu bir tek şiir olarak mütalaa ediyorum. Tabir caizse bence *Ansiklopedi*'deki her "insan" bir tek şiirin bir tek mısraıdır. Ve benim mısra ve şiir telakkime göre teker teker mısraların bir araya gelmesi bir hesap yekunu değil, bir cem ameliyesi değil, bir cebir, bir yüksek riyaziye meselesi, birbirleriyle iç rabıtaları olan ve bir araya geldikleri zaman yeni bir keyfiyet meydana getiren bir kuruluştur. Yani: Mesela eski şiirlerimden herhangi birinde nasıl bazı mısralar silik, bazı mısralar parıltılı, bazı mısralar sessiz, bazıları sesli, bazı mısralar tek heceli, bazıları otuz heceli ise ve nasıl bu ayrı ayrı kıymetlerdeki mısraların bir araya gelmesi şiir denen yeni bir keyfiyeti meydana getiriyorsa, *Ansiklopedi*'de de her insanın hayatı, bazıları basit bir mezar taşı yazısından farksız, bazıları daha teferruatlı, bazıları sadece o insanın düşünceleriyle hayatını vermek, bazıları bunu muhitiyle, anlatmak suretiyle bir araya geldikleri zaman yeni bir keyfiyeti, bir tek şiiri, bir tarihi devrin ana çizgilerini, insanlarını anlatıp veren ve telakkime göre şiir hudutları içinde kalan vesikalar olacaktı. Yani mesela aklıma ilk geleni söylüyorum, "Güneşi İçenlerin Türküsü"nde: "Bu bir türkü" mısraı tek başına mütalaa edildiği zaman nasıl "yok"sa, buna mukabil mesela, Yahya Kemal'in her mısraı tek başına "mevcut" ise, fakat buna mukabil bu her mısraı tek başına mevcut şiirlerin imkânı dar, halbuki öteki prensibin imkânı geniş ise, Ansiklopedi'de de teker teker alındığı zaman ordaki insanların birçoğu "yoktur". Yani, Kemal'ciğim, bana kalırsa prensip doğrudur. Hiç unutmam, "Selim ve Kitabı" isimli yazıda bir "64 Numara" mısraı vardır ki sen buna, "Böyle tek başına mısra olmaz," demiştin. Ayrılığımız işte burdan geliyor. Mısra telakkisinden. Yine bana bir gün sormuştun, bir şiirde bir pasajı alıp müstakilen okuyamayacak mıyız? "*Bedreddin*'de her pasajı alıp ayrı ayrı okuyabiliriz," demiştin. Doğru, Kemal'ciğim, *Bedreddin*'de olsun, *Destan*'da[30] olsun her pasajı ayrı ayrı okuyabiliriz. Fakat o uzun yazılar da mesela *Bedreddin* "tek şiir olarak" zayıftır. Bana göre yerinde ve icabında "64 Numara" tek başına "mısra" olarak kullanılır. Kullanılması lazımdır, şu şartla ki küllün, heyeti

mecmuanın zaruri bir kemiyeti olsun. Buna rağmen küllü itibariyle keyfiyeti bakımından kusursuz yazıların ayrı ayrı okunabilecek pasajları olmaz mı? Olur... Fakat gene aynı mükemmel yazıda ayrı ve müstakil okunduğu zaman hiçbir şey ifade etmeyen pasajlar vardır ki bu pasajlar olmasa heyeti umumiye olmaz. Sen de tecrübe ettin, bilirsin, şiirden nesre, romana, hikâyeye gelen muharirler her cümleyi bir mısra, hem de eski müstakil mısra telakkisine uygun bir mısra itinası ile işlerler. Sonra yavaş yavaş bu işten vazgeçerler. Çünkü bugün artık romanda ve hikâyede parlak pasaj, parlak cümle telakkisi ölmüştür. Nasıl ki tiyatroda da parlak tirad telakkisi öldüğü gibi. Tolstoy'un *Harp ve Sulh*'unda, *Anna Karenina*'da parlak ve temayüz eden pasajlar vardır (hoş bu pasajların da tesbiti sosyal telakkiye bağlıdır ya, mesela, bir zümre için *Anna Karenina*'nın en parlak pasajı Anna'nın intiharıdır, diğer bir zümre için ise köy ve ziraat pasajı). Evet bu romanlarda da temayüz eden pasajlar vardır, fakat Tolstoy romanı kurarken bu pasajlar için kurmamıştır. Halbuki Halit Ziya'da, üstadın, "Baranı Elmas" pasajını yazabilmek için nasıl sadet haricine çıktığı görülür. Hülasa edersek, mısra, pasaj, esas değil, noktayı hareket değildir. Cümleden, cümle kuruluşundan, mısradan pasajdan, yani "şekilden" küllü, muhtevayı tayin etmesini beklemeyeceğiz, muhtevanın şekli tayin ettiğini anlayacağız. Şeklin muhteva üzerinde tesiri yok mudur? Vardır ama, kemiyette. İşte temayüz eden mısralar, cümleler, pasajlar bu kemiyetteki mukabil tesirin tezahürlerinden ileri geçmemelidir. Bir romanda cümleler birbirinden parlak olursa realiteden uzaklaşırız. Realitede "parlak" ve "silik" vardır. "Parlak ve silik" tezadının birliği realiteyi meydana getirir. Gelelim bahsimize. *Ansiklopedi* kötü idi, heyeti umumisiyle şiir unsuru az olduğundan. Yoksa bazı insanların teker teker hayatları mezar taşı belagatından daha kısa dizilmiş olduğu için değil. Parkta uyuyan adam kötüdür çünkü tek bir mısradır. Tek mısra şiir olmaz. Ama tek mısracıların bu şiiri niye kötü bulduklarını anlamadım. "Namütenahi canı sıkılan bir adam, parkta uyuyor" tek mısraı "açan yok kapımı bâdı sabadan gayrı" tek mısraı kadar "güzeldir". Tabii, Kemal'ciğim, bütün bunları, bir tek meseleyi konuştuğumuz için, vazıh ve kısa olmaları endişesiyle, birçok ikinci ve üçüncü derecedeki amilleri tecrit ederek yazıyorum. Ana kanunu bulmak için abstraksiyon metodu bazen zaruridir.

Velhasıl, *Ansiklopedi*'nin kötülüğünde hemfikiriz. Zamanım olursa onu sana beğendirecek hale, esas prensibine dokunmadan, çalışacağım.

Senin *Göl İnsanları*'na gelince: Ben o yazıları hâlâ ve neşredildikleri şekilde dahi seviyorum. Kusurları malum: Arka arkaya, dört tane, birinci planda cinsiyet münasebetlerini veren dört hikâyenin neşri. Ve bu münasebetlerin dört hikâyede de aşağıyukarı aynı veçheden verilmiş olması. Buna rağmen müstakbel köy hikâyeleri külliyatında *Göl İnsanları* dağıldığı zaman bu kusurları bertaraf edilmiş olacaktır. Hiç endişeye düşme, *Göl İnsanları* Türk edebiyatının en güzel dört hikâyesi olarak kalacaktır.

Sana kitap, mecmua ve gazete yollayacağım. Müdür Beye, soranlara çok çok selam... Hasretle gözlerinden öperim, canım kardeşim Kemal'ciğim.

Kemal'in, Ertuğrul'un, Emin Beyin, Dimitri'nin çok çok selamları.

MALATYA

(Mayıs 1941 - 1944)

23

20. 5. 941

Kardeşim Kemal,

Sırasıyla: Parasızlıktan şikâyet eden, içime hançer gibi giren telgrafını aldım, bugün telgrafla beş lira yolladım. Malatya'ya nakledileceğin telgrafını aldım. *Gece Gelen Telgraf*'tan beri bu telgraflar hep bana kötü haber getirdiler, derhal arka arkaya Naci'ye iki mektup yazdım. Senin Bursa'ya naklin için Adliye Vekâleti'ne, Cezaevleri Müdürlüğü'ne Halide Edip, Aka Gündüz vesair mebus ve muharrir arkadaşların vasıtasıyla teşebbüse geçmesi için ricadan fazla bir şey ettim. Ben de Baha'ya Cezaevleri Müdürü'ne ve bizim enişte olacak Adliye Vekili'ne yazdım. Safiye geldi. Dün. Burda, hapishanede bir konser verecek. Ankara'ya gitti. Senin işini Sadri Ertem, Cevdet Kerim ve başka bildikleri ile konuşmasını rica ettim. Derken yoldan yazdığın mektubun geldi. Şimdi de ona cevap yazıyorum. Evvela şu suallere cevap ver: Adaşının hikâye parçaları olan ve galiba birisi taahhütlü iki mektubumuzu aldın mı? Telgrafla yollamış olduğum beş lirayı aldın mı? Sana bir Fransızca roman ve hikâyeler mecmuası ile kitap halinde mecmualar yollamıştım, aldın mı? Naci'ye sana derhal paranı yollaması, gömlek göndermesi için üçüncü defa müracaat edeceğim. Yengen daha İstanbul'da. Gönderdiğin hediyeleri herhalde almıştır. Daha bu hususta mektup gelmedi. Sana ikinci bir mektup yolladığını yazıyordu. Herhalde Çankırı'dan sana yollarlar. O da Naci ile senin para meselen, alacağın hususunda görüşmüş. Son aldığım mektuplarında hep senden bahsediyordu. Hele oralarda parasız kalışına adeta ağlamış. Ha, bundan evvelki mektuplarından birinde, burada hapishane müdürümüz, İmralı Adası müdürü[31] ve Naci Sadullah ile birlikte çektirdiğimiz bir fotoğrafı yollamıştım, aldın mı? Cevaplar arasında bunu da bildir...

Ben bermutad şiir yazıyorum ve daha iyi bir iş yapıyorum. Muntazaman okuyorum. Bilhassa felsefe okuyorum. Tabii ilimler bilgimi artırmaya çalışıyorum. Ara sıra, nadiren resim yapıyorum. Oldukça ilerlettim. Sonra Mayakovski'nin 940 senesinde neşredilen ve bir tek ciltte toplanan şiirleri elime geçti. Okuyorum. Sana bir itirafta bulunayım, aramızda kalsın, Mayakovski ile yeni tanışıyorum. Yani, kendi ağzından vaktiyle dinlediğim bir iki şiiri müstesna, matbu şiirlerini ilk defa okuyorum. Sanat meseleleri

hakkındaki görüşleri ise, seni maalesef temin ederim ki ilk defa manzurum oluyor. Fakat, aynı şartların aynı düşünceleri yaratması kaidesi kaba hattında burada da tahakkuk etti. Yani ben vaktiyle Mayakovski'den habersiz, sonraları çok defa utancımdan Mayakovski'yi eserleriyle tanıdığımı söylemiş olmama bakma! Mayakovski'yle aynı işi yapmışız... Tabii o bir çok hususlarda bu işi benden iyi yapmış, fakat tevazua lüzum yok, çok az da olsa bazı hususlarda da aynı işin ben daha iyisini yapmışım... Bu böyle... Bunu ilk ve son defa galiba yalnız sana söylüyorum.

Sağırdere büyük hikâyesini merakla bekliyorum. Safiye Hanım senin *Göl İnsanları*'nı çok beğenmiş ve okuyanlarca çok beğenildiğini söyledi, bu *Göl İnsanları*'na yeni bir şey ilave etmez. Ama ne de olsa bir okuyucu kanaatidir. Ve Safiye fena bir okuyucu değildir — muayyen ve çok hususiyeti olan bir manada —.

Artık senin yolunu gözlemekten ve bunu bildirecek olan telgrafını — kırk yılda bir hayırlı telgraf alayım — beklemekten başka tatlı endişem yok.

Dayı Paşadan haber alıyorum. Yakında hürriyetinize kavuşacaksınız diyor.

Hikmet'e de sana son yolladığım mektuplar arasında bir kısa mektup yollamıştım. Verdin mi? Bunu da bildir...

Adaşının çok çok selamları var. Burda seni tanıyanların hepsi ayrı ayrı selam ederler. Mektubu kısa kesiyorum. Hemen postaya yetiştireceğim. Malatya'ya ilk mektubum süratle yetişsin istiyorum.

Hasretle gözlerinden öper,
cevabını derhal beklerim kardeşim...

24

Kemal,

Malatya'ya bu ikinci mektubum. Senden bir yoldan, bir de Malatya'dan aldım.

Dinle:

Naci'ye arka arkasına dört mektup yolladım. Senin Bursa'ya naklin için. Bugün telefon etti:

Cezaevleri Umum Müdürü Baha Arıkan, Mebus Sadri Ertem, Aka Gündüz v.s. ile görüşülmüş.

Sen derhal, Cezaevleri Umum Müdürlüğü'ne hitaben bir istida yazacaksın. 1 — Hastalığından, Malatya'nın havasıyla imtizaç edemediğinden, vaktiyle de hastalığından tecile uğradığından. 2 — Bursa'da sana bakacak, gıdanı temin edecek teyzenin bulunduğundan bahisle Bursa Cezaevi'ne naklini isteyeceksin.

Bu istidayı Naci Sadullah'a yollayacaksın. O takip edip tekâmül ettirecek. Bir de hastahane yahut adli doktordan rapor alır onu da lütfen yollarsan daha iyi.

Naci Sadullah istidanı ve raporu kendi eliyle Baha'ya verip derkenarını yazdıracak ve kavuşacağız, Kemal, oğlum, kardeşim.

Her bildiğin selamı.

Kısa kestim hemen postaya yetişsin diye.

25

30. 5. 941

Kemal'ciğim,

Malatya'dan yolladığın ikinci mektubu, fotoğrafınızı aldım. Malatya'ya yolladığım üçüncü mektuptur. İkincisi, adeta telefon mahiyetinde kısacıktı, muhtevasını bir daha tekrar ediyorum: Naci Sadullah yaptığım müteaddit müracaatlar ve onun teşebbüsleri neticesinde senin Malatya abu havasıyla imtizaç etmediğini, Bursa'da sana bakacak teyzenin mevcut olduğunu mevzuubahs ederek Cezaevleri Umum Müdürlüğü'ne bir istida yazıp bunu kabilse bir de doktor raporu ile süsleyerek Naci Sadullah'a göndermek karargir oldu. Naci bu istidayı bizzat Baha Arıkan'a vererek senin bir an önce Bursa'ya gelmeni temin eyleyecek...

Sana garip bir şey yazayım: Halide Edip'in telif ettiği *İngiliz Edebiyatı Tarihi - Başlangıçtan Elizabet Devrine Kadar* isimli kitabı okuyorum. 1331 - 1332 tarihlerinde İngiltere'nin cenubu garbisinde doğmuş William Langland adında demokratik burjuva inkılabının müjdecisi, yani devrine göre inkılapçı bir şair var. En mühim ve Halide Edip Hanıma göre İngiliz Edebiyatı üzerinde en müessir olmuş dahiyane eseri *Çiftçi yahut Köylü Piyerin Rüyası* namındaki poem. Bunu Langland 1362'de yazmaya başlamış, ömrünün sonuna kadar bu eserle uğraşmıştır. Muayyen bir prologla başlar, dünyanın bir sembolü telakki ettiği "Halkla Dolu Meydan"ı tarif eder. Halkla dolu meydandaki halkın üzerine şair,

Malvern sırtlarının bir düziye değişen ışığını çevirir. Bize birbiri arkasına halk dolu meydandakilerin her türlüsünü gösterir. Kimi elinde sapan işler, bunlar nadiren eğlenir; kimi ekin eker ve büyüklerin sömürüp israf ettiğini alınlarının teri ile kazanırlar. Süslü püslü kıyafetleri ile kurum satanlar, tariki dünyalar, ayak satıcıları, saz şairleri, hokkabazlar, kadınlara tuhafiye satanlar, eli hurma dallı veya dalsız bir sürü yalancı hacı, arkalarında kadınlarıyla güya tariki dünyalar gelip geçerler... Birdenbire sahne değişir, kral ve şövalyeler görülür. Bu böyle devam ediyor. Halide Edip şövalyelerle bahsi kesiyor. Bütün bu 14'üncü asır hayali tablosu isim ve dekorun başkalığına rağmen... Vaziyeti içinden gösteriyor. "14'üncü asır İngiltere'si içtimai bakımdan fesat ve adaletsizliği toplayan bir devirdir. Sefilleri, boş mideleri, çıplak sırtları bin bir rezilet ve faziletleriyle resmeden Langland, fıkaranın bir ilahi komedisini bıraktı."

Bu uzun yazıyı şunun için yazdım. Evvela benim Benerci'ye bir pasaj diye aldığım — vaktiyle müstakil bir yazı, büyük bir poem yapmak istediğim yirminci asır tarihi diye bir şey vardır. Hani sinemaya gidilir de orada muhtelif içtimai sınıfların resmi geçidi seyredilir. *"Ebe kadın - anamın kasıklarından çekti beni ve kundakladı bir sinema bileti ile"* diye başlar. Langland'da rüya, bizde sinema, onda halk dolu meydan, bizde sinema salonu ve perdesi. Yirminci ve on dördüncü asırların hususiyetleri, bilhassa teknik bir tarafa atılırsa, iki poemin de kuruluş prensibi birbirinin aynı... Ayrı ayrı sınıfların inkılapçı şairleri tarafından ayrı ayrı ideolojiler bakımından, muhteva da aynı, yani muayyen bir devirdeki cemiyeti ana çizgileri, sınıfları ile "semboller de" kullanarak vermek... Bu bir. Sonra, biliyor musun, "Onlar, O ve Maceraları" diye bir yazıya başlamıştım. Bunun muhtevası malum, sonra "Meşhur Adamlar Ansiklopedisi", bu da öyle. Çıkardığım netice on dördüncü asırda bir inkılapçı şair en büyük şiir muhtevası diye en geniş ölçüde cemiyeti alıyor, 20. asırda başka bir inkılapçı sınıfın şairi başka bakımdan aynı mevzuun etrafında dönüp dolaşıyor. Binaenaleyh Kemal'ciğim, var kuvvetimle "Onlar, O ve Maceraları"na devam edeceğim. Diğer taraftan "Ansiklopedi"yi tamamen yeniden, yeni bir tarzda ve üslupta ve kuruluşta işleyeceğim. İşte şimdilik önüme koyduğum vazife bu iki yazıyı tamamlamaktır. Tabii "Onlar ve Maceraları" sona ermek için

benim ölümüm lazım. Yani bu yazı ben ölene kadar devam edecektir. Fakat "Ansiklopedi" öyle değil. O bir tek memleketin muayyen bir devirdeki tablosu olacağından, hiç olmazsa bir kısmı, ben ölmeden evvel de bitmiş olabilir.

Sana yazmak istediğim felsefe kitabının notlarını göndermeyi vaad etmiştim. Not almakta devam ettiğim ve henüz tasniften çok uzak olduğum için her mektupta gelişigüzel birkaç not yazacağım, başlıyorum:

1 - Fizik dünya insan şuurundan müstakil olarak mevcuttur ve insandan çok evvel mevcuttu.

2 - Şuur, düşünce vesaire, maddenin (yani fiziğin) yüksek bir verimidir, mahsulüdür. Maddenin insan beyni denilen hassaten mudil bir parçasının bir fonksiyonudur.

Madde felsefi bir "kategori" mefhumudur ki insana ihsaslarından verilen objektif bir realiteye delalet eder. Bu realiteyi göstermeye yarar. İnsanın ihsasları bu objektif realiteyi kopya eder, onun fotoğrafını alır. Onu inikâs ettirir. Objektif realitenin varlığı insanın ihsaslarına tabi, bağlı değildir. İdealizm, şuurdan, ihsastan müstakil, ona bağlı olmayan fiziğin varlığını inkâr eder. Ve bundan dolayı böyle bir varlığı göstermek, ifade etmek için felsefe tarafından işlenen mefhumu, maddeyi kabul etmez. Materyalizm der ki madde ihsas uzuvlarımız üzerine tesir ederek ihsası meydana getirendir. Madde bize ihsaslarımızda verilen objektif realitedir. Maddenin yapısı, bünyesi, yani vasıfları, atom, elektron, esir vesaire meselesiyle bilgi nazariyesi meselesini, bilgimizin kaynakları, objektif realitenin mevcudiyeti vesair meseleleri birbirine karıştırmamak lazımdır. Bize diyorlar ki (Mach) "dünyanın unsurlarını" keşfetti ki bunlar: Kırmızı, yeşil, sert, yumuşak, uzun, tannan vesairedir. Biz soruyoruz: İnsan kırmızıyı gördüğü, serti hissettiği zaman objektif realite ona veriliyor mu, verilmiyor mu? Eğer verilmiyorsa, subjektivizme agnostisizme inananların kucağına düşmüş oluruz. Yok eğer veriliyorsa bize ihsaslarımızda verilen bu objektif realiteye felsefi bir mefhum atfetmek lazımdır ki bu mefhum çoktan beri malumdur, ona madde derler...

Eskiden tabiat ilimleri, fizik dünya hakkında yaptıkları araştırmaları üç nihai mefhuma *madde*, *elektrik*, *esir*'e irca ediyordu. Şimdi ise maddeyi de elektriğe icra ederek iki mefhumu ileri sürüyorlar: Elektrik, esir...

Yeni fizik ilmi, atomu, içinde menfi elektronların muayyen ve fevkalade büyük bir süratle bir tek müspet elektronun etrafında döndüğü minimini bir güneş manzumesi gibi tasavvur ediyor. Velhasıl bugünkü tabiat ilimleri, bütün fizik dünyayı düzenlercesine yerini iki üç unsura irca ediyor. Bu suretle tabiat ilimleri bizi maddenin birliğine götürüyor. Halbuki bazı fizikçiler ve onlara dayanan filozoflar, "Madde kayboldu, materyalizm iflas etti," diyorlar. Hakikatte, şimdiye kadar maddenin yapısı hakkındaki, maddeyi tanımaktaki, eski hudut yok oluyor, madde hakkındaki bilgimiz derinleşiyor, genişliyor, maddenin eskiden bize mutlak, değişmez, asli gibi gelen vasıfları (kitle vesaire) kayboluyor, bu vasıflar artık ancak nisbi olarak maddenin ancak muayyen hallerinin lazım-ı gayr-i müfarıkı olarak tanınıyor. Yani materyalizmin felsefi maddesine bir şey olduğu yok. Zira kabulü, felsefi materyalizmin kabulü demek olan maddenin yegane vasfı, onun (maddenin) objektif bir realite oluşunda, şuurumuzun, ihsaslarımızın dışında mevcut bulunuşundadır.

Bugünlük bu kadar yeter... Sana biraz da yakında teşrif edeceğini sevinçle ümid ettiğim odamızdan bahsedeyim. Tavanı beyaz ve duvarları açık mavi badana ettirdik. Rafları• maviye boyadık, bir çeşit mavi köşe oldu. Pencerenin içinde bütün pencere içini kaplayan bir bahçemiz var ki çeşitli çiçekler açıyor. Yani pencere içini toprakla döşedik ve fideleri doğrudan doğruya bu toprağa diktik. Tahtamız yani döşememiz yüksek, tam pencere hizasında. Ha, apteshane kapısıyla oda kapımız da yağlı boya nefti... Yarın öbür gün döşemeyi kaynar su ile yıkatacağız, tahta kuruları ölecek... Velhasıl Kemal'ciğim geleceksin diye odamızı süsledik. Sana Malatya'yı aratmaması için elimizden geleni yaptık.

Yahu şu bizim deli Hikmet, haline bir de acıyorum ki, sorma, neden dolayı bana öyle birdenbire darıldı ve mektubu kesti? Şunu yazıver.

Herkesin selamları, Müdür Beyimiz, Baş Kâtibimiz yolunu gözlüyorlar.

26

9. 6. 41

Sıhhatini telgrafla.

27

Kemal'ciğim,

Bermutat telgraf çektiğimin ertesi günü mektubunu aldım. Piraye ve sen beni bu telgraf yüzünden kahredeceksiniz. Allah rızası için benden mektup al, alma, her hafta muntazaman bana iki satırcık olsun yaz. Yakında buraya gelirsin de bu dertten kurtulurum.

Evvela sana kendime dair haber vereyim. Ertuğrul Muhsin iki senaryo sipariş etti. Birisini iki günde şişirdim. Bir masal. İkincisinin — dram olup Muhsin oynayacakmış — mevzuunu buldum. Yazdım, gönderdim. Mevzuu beğenirse onu da şişiririz. Fakat Kemal, sinema senaryosu için dahi olsa, ikidir, bizim masallarla uğraşmak icap etti. Bu sefer şöyle bir kanaate geldim. Bizim kitaba geçmiş masallarımızda realizm ile efsane unsuru birbiri peşinde, birbiri içinde. Mesela bir helvacı güzeli var. Burada bir müezzinin minareden bakıp kendisine emanet edip hacılığa giden adamın kızına âşık olması, sonra bu kızı kandırtıp hamama getirtmesi ve orada kızın, müezzinin kafasını gözünü bir iyi sabunlayıp herife bir dayak atması var ki dehşetli realist ve müthiş komik. Sonra bir şey daha, masallardaki komik unsur herhangi bir Molière'i yaya bırakacak kadar, facia unsuru da Shakespeare'yen... İnsan ihtirasları, devirlerinin ifadesi ve muhtevasıyla en korkunç, en çıplak, en dramatik şekillerinde... Bu dramatik ve komik unsurlara efsane ve masalın da karışması eseri bir kat daha korkunç ve komik yapıyor.

Bu hafta senaryo işlerinden sonra, felsefeyi de bir yana, ama muvakkaten bırakarak doludizgin kendimi şiire verdim. Geçen mektubumda yazdığım gibi "Meşhur Adamlar Ansiklopedisi"ndeki insanları harekete geçiriyorum. Bak sana bir şey söyleyeyim. O "Ansiklopedi"yi Piraye'ye okuduğum zaman bana: "Bunlar bir romanın veyahut piyesin eşhası mı olacaklar?" dediydi. Doğrusu ordaki adamlardan bazıları hareket halindedirler, yaşarlar; bazıları ise senin bir mektubunda yazmış olduğun gibi mezar taşlarıdır. Ben, onlara, daha yüzlercesini katarak, ölüleri dahi canlılarla bağlamaya çalışarak bir vahdet halinde memleketimin muayyen bir tarihi devrindeki insanlarını en tipik mümessilleriyle vermeye uğraşacağım. Şimdiden 300 mısra oldu. Hesabım 10.000 mısradır.

Sabiha Hanım ziyaretime geldi. Senin *Göl İnsanları*'nı fevkala-

de beğenmiş, hayran olmuş. Eserin değil, kadın bir kat daha gözüme girdi. Safiye, Müdafaayı Milliye Vekili Saffet Arıkan'la ve lazım gelen diğer zevatla görüşmüş, senin Bursa'ya naklin için söz almış. Bunu duyan Sabiha Hanım Safiye'ye telefon ederek teşekkür etmiş. Bunu gazeteci meslektaşlarının seninle ne kadar yakından alakadar olduklarını bildirmek için yazıyorum.

Piraye burda değil. Erenköy'de. Mektup yaz kadıncağıza. Paran var mı? Yok mu? Derhal bildir bana.

Felsefe notlarından "ihsaslarımızda verilen" ile "objektif realite"yi, bu iki tabiri açıklamamı söylüyorsun. Evvela, objektif realite, varlığı bizim, yani ihsas uzuvlarına sahip insanın, şuurun, yani insan şuurunun — şuur yalnız insanda vardır — varlığına bağlı olmayan, yani insandan evvel de mevcut olan, insan soyu yeryüzünden gaip olsa da var olacak olan realite demektir. İdealist felsefe böyle bir realiteyi kabul etmez. Ona göre, mesela Schopenhauer'e göre, "dünya iradedir", Rehmke'ye göre dünya, zihni tasavvur ve tahayyüldür! Hegel'e göre dünya mutlak fikirdir. Schuppe'ye göre varlık şuurdur. Materyalizme göre objektif realite, sonra ihsas, sonra idrak-şuur gelir. Idealizm, temelde şuuru görür. Mach vesaire ise temelde ihsas görürler. İhsasın kaynağı olan objektif realiteyi, yani varlığı varlığımıza bağlı olmayan ve ihsas uzuvlarımızla varlığını hissettiğimiz, yani bize ihsaslarımızla verileni, yani maddeyi kabul etmezler... Bu izahat da seni tatmin etmez ise biraz sabreyle. Gelecek mektubumda hazırlamakta olduğum kitabın bu faslını olduğu gibi yazar gönderirim. Yani notların bu bahse ait olanlarını mümkün mertebe tasnif edip yollarım. Ama mesele anlaşıldı ise. Bildir ki, yine tasnifinden önce sana notları göndermekte devam edeyim.

Yolunu hasretle gözlüyorum, canım kardeşim Kemal'ciğim.

28

Kemal'ciğim,

Bu mektubum biraz geç kaldı. Sana bir küçük şiir yollayayım diye oldu bu iş. Şiiri birazdan okursun. Son mektubunda tezgâha attığın yazıların, projelerin istatistiği beni tasavvur edemeyeceğin — hayır, edeceğin — kadar sevindirdi. Ne yapalım? Madem ki

küçük hikâye bu kadar canını sıkıyor, yazma. Mamafi küçük hikâye müthiş silahtır, çok da güç şeydir. Bunları yine seni kışkırtmak için yazıyorum. Fakat doğrudur. Dört başı mamur küçük hikâye tıpkı dört başı mamur rubai gibidir. Akıldan çıkmaz. Fakat mademki tecrübe dahi etmek istemiyorsun, yazma... Bana Malatya romanından hiç bahsetmedindi. Şunun planını görmek isterdim. Çok merak ediyorum.

Senin buraya naklin işi için ben de yine sağa sola başvurdum. Beylik bir laf vardır: Saadetler kaybedilince saadet olduklarını anlarız, diye bir şey. Beylik meylik ama, doğru. Tabii, bir bakımdan.

Bana bir gün Ahmet Haşim, "Kendi kendini tekrarlamaktan sakın ve kork," demişti. Haşim'de bu korkuyu anlıyorum. O hakikaten kendi kendini tekrarladığı için değil, tekrarladığı şey, yani kendisi, yani şiirinin ana hattı çok basit, tekrarlanmaya değmeyecek ve tekrarlandığı zaman yaldızını kaybediveren bir nesne olduğundan böyle bir korkuya düşebilir ve bana bu halden sakınmamı söyleyebilirdi. Fakat ben şahsen bizim için — diyalektik materyalist realist muharrir olmak isteyenler için — böyle bir korkunun varit olamayacağını sanıyorum. Söylemek istediğimiz şey ve iddiamız öyle çok taraflı, öyle derin ve mürekkep ki, biz "kendimizi" tekrar etmekten değil, bilakis edememekten korkmalıyız. Çünkü ancak bu tekrarla, pratikte, o tükenmez kaynağın işlenmesi kabil olur. Biraz karışık yazdım, ama sen arifsin, leb demeden leblebiyi anlarsın. Bir misalle — istersen — işi tasvir edeyim. 1939 senesinde İstanbul Tevkifhanesi'nde yazdığım bir şiircağız vardı, dünyaya geldiğime fevkalade memnun olduğumdan, toprağını, kavgasını, ekmeğini, hürriyetini filan sevdiğimden ve bu dünya üzerinde yalnız olmamaklığımın ve kavgada açık ve endişesiz safıma girdiğimden filan bahseden bir yazı. Hatırladın mı? Şimdi 1941 senesinde bir şiir daha yazdım. Aşağıda okuyacaksın. Onda da ana hat, 20'inci asırlı olmakla övündüğüm — yani ilk şiirdeki dünyaya gelişten memnuniyet — olduğum safta olmanın bana yettiği — yani ilk şiirde saf ve kavga — ilah... Fakat bence bu öyle bir mevzudur ki bütün genişliği ve derinliği ve taraflılığı ile tespiti için daha birçok defalar, bir tek şair tarafından değil, hatta birçoklarınca da tekrarlanabilir ve tekrarlandıkça künhüne biraz daha yaklaşılmış olur. Her ne hal ise şimdi yeni şiiri yazayım.

— Uyumak şimdi,
uyanmak yüz yıl sonra, sevgilim...
— Hayır,
kendi asrım beni korkutmuyor,
ben kaçak değilim.
Asrım sefil,
asrım yüz kızartıcı,
asrım cesur,
büyük
ve kahraman.
Dünyaya erken gelmişim diye kahretmedim hiçbir zaman.
Ben yirminci asırlıyım
ve bununla övünüyorum.
Bana yeter
yirminci asırda olduğum safta olmak
bizim tarafta olmak
ve dövüşmek yeni bir âlem için...

— Yüz yıl sonra sevgilim...
— Hayır, her şeye rağmen daha evvel.
Ve ölen ve doğan
ve son gülenleri güzel gülecek olan yirminci asır
(benim şafak çığlıklarıyla sabaha eren müthiş gecem),
senin gözlerin gibi, Hatçem,
güneşli olacaktır...

İşte bu kadar. Mamafi bu temayı daha çok tekrarlamak niyetindeyim. Mazide melce aranmak kaçaklıktır, ama bir asır sonranın dalgasına düşmek de kaçaklık. Asrımızı bütün sefalet ve büyüklüğüyle, ölen ve doğan unsurlarıyla anlarsak ve faal olarak asrımızın kavgasına "hayat" cephesinden iştirak edersek ve kendi asrımızın saadete kavuşacağına inanırsak yaşadık diyebiliriz. Şimdi şiir için, roman için, hikâye için olsun bu temanın ne geniş, ne teferruatlı ve tekrarlana tekrarlana bitmeyecek imkânlar verebileceğini düşün.

Milli Destan'ı İsmet İnönü'den izin alıp neşretmek hususunda-

ki teklifini kemali ciddiyetle mütalaa etmekteyim. Çok alakalandırıcı bir teklif. Zaten sende zaman zaman böyle hamleci, sezici görüşler vardır.

Benim kız, Suzan, hasta. Verem başlangıcı olmasından korkuyorum. Piraye her mektubunda seni anar.

Bütün selam ettiklerinin selamı var.

Odan yine eski oda mı, değiştirdin mi yoksa?

Gözlerinden öperim, kardeşim

29

17. 6. 941

Kemal'ciğim,

11. 6. 941 tarihli mektubunu aldım. Sende yine Raşit Kemalî'nin şiirli ve benim uzun bir mektubum olacak. Bundan başka sana bugün iki paket mecmua yolladım. Kemal, sana para göndermesi için Naci'ye yazdım. Mamafi paran yoksa, bildir. Ben derhal sana para yollayayım telgrafla. Sabiha Hanım ziyaretime geldi. Buraya tedavi için kaplıcalara gelmiş. Sana bol bol selam yolluyor.

Sana bir vakadan bahsedeyim: Suat Derviş'in hikâyesini Emin Bey okudu, ben dinledim. Yarıya geldik, Emin Bey, "Sonu malum," dedi, kesti. Ben de, "Evet, sonu malum," dedim ve okumadım. Raşit Kemalî gece okuduydu kendi kendine. Bugün senin mektup gelince ona sordum: "Yahu hikâyenin sonunda bir şeyler oluyormuş galiba, ne oluyor?" dedim. "Sonuna kadar okuyamadım, canım sıkıldı. Zaten sonu malum," dedi. Bu bir vaka. Ben her vakit şu kanaatteyim ki, hikâye hikâye, roman roman filan olabilmek için her şeyden evvel merakla okunması lazım. Yani nefes alabilmek yaşamanın nasıl en iptidai ve bahse dahi, münakaşaya dahi değmez malum şartı ve hakikati ise, hikâye ve romanın bizi alakayla sürüklemesi de öyledir. Bu esas olmadan roman roman, hikâye hikâye olmaz. Bu alaka, bu merak sade, yalnız ve mutlaka polisiye bir entrika olmayabilir. Vaka ve hadise ve insanlar ve bunların terkibi o suretle kurulabilir ki sürprizli, esrarengiz kaziyeler ve dönüm noktaları olmadan da daha ilk satırda yahut ilk dönemeçte bize, "Ha, sonu malum," dedirtmeden kendini okutabilir. Sana dahasını söyleyeyim, ben şahsen bilhassa tek veyahut çift hatlı romanların, *Arsen Lüpen*'ler müstesna, mevzuunu evvelden bilirsem, *Don Kişot* ve emsali de müstesna, onu oturup okuyamıyo-

rum. Yahut okumak merakını duymuyorum. Mesela Halide Edip'in *Tatarcık*'ı rafta durup durur. Elim kitabı raftan almaya bir türlü varmıyor. Abidin Dino'nun sözlerinde hakikat yok değil. Aksiyon, hareket en mühim sanat esaslarından biridir. Ve bütün büyük romancılar Balzac, Tolstoy, Gogol, Cervantes falan yapılarını hareket üzerine kurmuşlardır.

Suat Derviş'in hikâyesine gelince, bir teşebbüs olarak — okuduğum yere kadar, maalesef sonunu okuyamayacağım — fena değildi, aferin kıza. Çalışırsa ve işi ciddiye alır ve diyalektik materyalist "realizmi" tatbik edecek kadar cesaret gösterirse, siyasi cesaret değil, namuslu sanatkâr cesareti, yani insanları oldukları ve olmak üzere bulundukları gibi vermeye ve en sevdiği kahramanını dahi büyük nedametlere düşmeyen kepazelikleriyle ve çok basit fakat harikulade iyilikleriyle verebilirse istikbal onundur. Fakat sana bütün samimiyetimle söyleyeyim ki amele muhitini vermekte rekor bence hâlâ yazıları henüz intişar etmeyen Raşit Kemalî'nindir. Mamafi yine söylüyorum, Suat'ı takdir ediyorum.

Gelelim şiirlere: Kemal'ciğim, evvela sana şunu söyleyeyim, ben şimdi şiir olsun, roman olsun, hikâye olsun, resim olsun, musiki olsun, velhasıl bütün güzel sanat şubelerinde yirminci asrın vatandaşı, yirminci asrın konkre insanı olarak şu suali soruyorum: Bundan — "bana" da dahil — bize ne? Şair şiir yazmış, sevgilisi için, o sadece ikisinin arasında bir hadise ise ve şair aşkını yirminci asrın muayyen bir "bizi alâkadar eden — beni alâkadar eden de dahil — hususiyeti ve tarafıyla" bağlamamışsa bana ne, bize ne? Yirminci asır bir muazzam asırdır. Yirminci asırda yaşayan şairin, muharririn, ressamın filan kıymeti, konkre olarak yirminci asrın bütününü, yahut hiç olmazsa parçalarını aksettirdiği nispette vardır. Şair şiir yazmış, şu veya bu cümle turnürü veya hayal oyunuyla kendi faniliğinden bahsediyor. Bize ve bana ne? Ama bu fanilik günün birinde ölmek lazım geldiği vakıasını yirminci asrın bir küçücük tarafıyla olsun bağlamış, ümitli, hatta ümitsiz, okurum. Ümitli, neşeli ise yirminci asrın ümitli ve neşeli insanlarının, yani istikbalinin sözünü ediyordur, ümitsiz ise göçmeye mahkûm olan yirminci asırlıların ifadesidir. Fakat mücerret, umumiyetle, yirminci asırda bu asrın içindeki memleketler, sınıflar ve kavgalarla, ufak da olsa, elle tutulur gözle görülür, bağı bulunmayan şiiri filan okumam. Çünkü bu şiir de dolayısıyla

yirminci asrın bir çeşit insanlığının ifadesidir. Ama, dolayısıylalarla, tahtında müstetirlerle niye uğraşayım, onların kuvvetlileri, aşikârları varken. Baudelaire'i okurum. 19'uncu asırla açıktan açığa, dolayısıyla değil, tahtında müstetir değil, göçen tarafla alakası vardır. Balzac'ı okurum. Apaşikâr bir 19'uncu asır muhiti, bir yirminci asır unsurlarını taşır. Yani senin anlayacağın, Kemal'cigim, mihenk olarak kullanmaya başladığım bu "Bize ne?" sualine maruz kalanlar, bu suali sordurmayı icap ettirenler bu harikulade yirminci asırda okunmaya değmez muharrirlerdir.

Ben *940 Senesinde Türkiye'den İnsan Manzaraları* gibi bir isim koymayı düşündüğüm esere başladım. Günde elli mısra yazıyorum. Altı ayda bitecek. 10.000 mısra olacak. Şimdiye kadar programı bozmadım. 650 mısra yazdım. Şekil meselesinde, cümle turnürleri, fiil şekilleri, kafiye meseleleri ile filan uğraşmıyorum. Bunları mümkün mertebe muhtevayı rahatça ve en iyi tarzda, en tam tarzda — en orijinal, en yapılmamış değil — versinler diye bir alet gibi kullanıyorum. Müstakilen, mücerret olarak şekil araştırmalarına artık elveda. Muhteva, muhteva, muhteva. Muhtevayı en uygun, en basit, en berrak bir tarzda kalıplayan şekil. Düzgün, mum gibi parmaklara, en sıkı sıkıya yapışan, en pürüzsüz, en süssüz eldivenler yaraşır. Süslü eldivenlerle parmaklarını güzelleştirmek isteyen bilhassa çirkin, kambur kumbur parmaklı zengin kadınlardır. İş hayatında kambur kumbur olmuş kadın parmakları o kadar feci ve hürmete şayandırlar ki onlara hiçbir eldiven istemez. Yine tıpkı bunun gibi öyle muhtevalar vardır ki yegâne eldivenleri kendi derileridir. Şekli eldivenlikten de çıkarıp deri haline getirdiğimiz nispette muhtevayı ön plana, esasa aldığımız nispette muvaffak olacağız. Biliyorum bu gayet zor iştir. Bu zorluğu halletmenin yegâne çaresi muhtevadan şekle gitmektir. Tabii şeklin muhteva üzerindeki mukabil — fakat kemiyetteki — tesirini de unutmayarak.

Kemal, kendimi tam formunda bir boksör, bir pehlivan, bir futbolcu, bir pilot filan gibi hissediyorum. Kendimi bıraksam günde 100 mısra da yazacağım, fakat tutuyorum. 100 sene yaşayacakmışım gibi geldiği halde, başka insanlar gibi ölmek icap ettiğine şu son günlerde akıl erdiremediğim halde, diğer taraftan, altı aydan evvel şu başladığım yazıyı bitirmeden evvel başıma bir hal gelecek diye de zaman zaman ürpermeler geçiriyorum. Ve ben

ne bahtiyar insanım ki, Kemal, bütün bunları yazabilecek senin gibi bir dostum var.

Raşit Kemalî güzel, temiz, planlı çalışıyor. Ondan çok memnunum. Senin yeni hikâyelerini dört gözle bekliyorum. Mükemmel şeyler yazman lazım. Ve yazacaksın! Dayan Kemal. Yirminci asırda dünyaya geldiğimiz için hapishanelerimizde sevinelim. Yirminci asırda ve bizim safta dünyaya gelmek saadettir. Yirminci asırda doğmuş olmakla mağrurum.

Müdür Beyimizin, Kâtip Beyimizin selamları. Müdür Beyine sana gösterdiği insaniyetten dolayı ben de çok çok teşekkür ederim. Herkesin selamları var. Çabuk gel.

30

Kemal'ciğim,

Evvela senin buraya naklin işine dair: Muharrir Naci Sadullah Ankara'ya Matbuat Kongresi'ne murahhas olarak gittiği zaman, yani bir hafta filan evvel, Cezaevleri Umum Müdürü Baha Arıkan'dan söz almış, ayrıca mebus Aka Gündüz de senin işinle uğraşmayı taahhüt eylemiş. Mamafi, bu haberi ben dolayısıyla aldım. Kati bir netice elde etmeden Naci bana bildirmek istemiyormuş. Ben de tekrar Baha Arıkan'a ve Adliye Vekâleti'nde bildiklere müracaat ettim? Haydi hayırlısı.

Yeni odaya taşınmış olmana çok sevindim. Radyonuzu almaları canımı sıktı. Bizim burda birçok koğuşlarda radyo var. Bir de meydan yerinde umumi radyomuz bulunuyor. Oda arkadaşlarına gıyabi selamlarımı söyle... Seni hoş tutarlarsa kendilerinden kilometrelerce uzakta ve adını bile duymadıkları bir başka mahpusu şad edecekler...

Sait Faik'in bir hikâyesini okumuştum. Karmakarışıklığı içinde şöyle bir mesele koymuş: Bir insanın hayatını kurtaracağınızı bilseniz Süleymaniye Camii'nin yıkılmasına razı olur musunuz? İlk nazarda müthiş bir mesele gibi gelen ve Sait Faik'in bir türlü halledemediği bu işi, sen mektubunda, diyalektik metodu harikulade kullanarak, beni meth ve sena etmek bahsinde, ne doğru halletmişsin... Sait Faik insanı mücerret olarak aldığı için işin içinden — sade bu sefer değil, her sefer — çıkamıyor. Ne doğru söylüyorsun, bizim kahramanlardan birinin üşümesi ve dövüşte

daha az kabiliyet göstermesi büyük bir elektrik santralının yıkılmasından daha fecidir. Diğer taraftan, Paris'i müdafaa için ölmek imkânından mahrum bırakılanlar da çok feci bir durumdadırlar. Harikulade küçük ihtiyar da insandı, mesela, Hitler de insan. Birinin ömrünü bir saat fazla uzatmak için yıkılmasını tercih etmeyeceğimiz abide yoktu. Diğer taraftan ötekisinin gebermesi, bir kiraz dalının kırılmasıyla ölçülemeyecek kadar müdafaaya değmez, bilakis, bir an evvel gebermesi için elden gelen yapılır. Bu da böyle. Velhasıl mektubundaki o satırları o satırlarda ifade olunan fikri, bütün derinliği ile, etraflılığı ile işleyecek bir hikâye yazsan çok güzel olur. Bizim taraftakilerden birinin kılına halel gelmemesi için feda edilmeyecek ne vardır? Diğer taraftan bizim taraftakilerden yüz binlercesinin kavganın bir stratejik anında bir anda ölmeleri icap ederse ölmelidirler.

Hikâyeni büyük bir merakla bekliyorum. Romanın planını da gönder.

Bizim kız iyileşti oldukça. Yazdıklarını Piraye'ye yazacağım. Sana bir şey söyleyeyim mi, Kemal, Piraye için yazdıkların beni fevkalade sevindiriyor. Ama bazen benim için öyle şeyler yazıyorsun ki okurken mahcup oluyorum. Aşağıdan yukarıya doğru yükselen üç büyük ölüden bahsediyorsun? Sonra bana benden bahsediyorsun. Kemal sayıyla kendine gel. Seni resmen azarlıyorum.

Altı ay evvel başlayıp biraz çalıştıktan sonra bıraktığım yazıyı bu mektupta sana yolluyorum.

Kemal, buraya gelmen çok iyi olacak. Seni çok göresim geldi. Piraye her mektubunda seni sorar. Onu da görmeyeli üç aya yakındır. Parasızlıktan yerinden kımıldayamıyor.

Yayalar Köylü İbrahim Efendi burada, sana çok çok selam ediyor. Bütün bildiklerin selamı var.

Haydi şimdi şiirimi okumaya başla.

Bu, bir Salı akşamı vukua geldi.
Şehir aydınlık
hava güzeldi.
Belediye bahçesinde kalabalık
dondurma yiyip
gazoz içerek

ajans haberlerini dinliyordu.
Bir çocuk ağladı.
Jandarma teğmeninin kurt köpeği
koştu kapıya doğru.
Birdenbire mavili kadın
en büyük tankların tonajını sordu.
Ve dehşetini bembeyaz elinin
götürürken ağzına
gözlüklü fizik hocası
hoparlörün mekanizmasına dair
bilgi veriyordu ki sakat kızına,
bir yaprak düştü kestane ağacından.
Bir adam
utanarak burnunu sildi.
Ve tam
altıyı on geçerek
dediğim hadise vukua geldi.

Piraye, Kemal ve ben
bahçenin dışındayız.
Hoparlör içerde, karşıda.
Hoparlör yeşil boyalı.
Hoparlör duruyor tepesinde
çıplak, uzun, demir bir direğin,
ıslak bir kadın sesiyle konuşuyordu:

" — Harekât esnasında düşman
pek çok ölü bırakmıştır.
Bütün bir motorlu kolordu..."
" — Korkma hemşire!
Ne tuhaf bakıyorsun
cephede bırakılan ölülere.
Ölüler insana fenalık etmez.
Şöyle çekil biraz.
Bir çift sözümüz var,
beş dakikalık
beş dakika biz konuşacağız...
Ben Mafeo,

Ben Con,
Ben Hans,
Ben Jilber!..
Dört adet nefer
yaşayan ölülerden!.."

Kemal kamburunun altında,
Kemal burnundan soluyor.
Piraye'nin altın damarlı yeşil gözleri...
Ben not almayı aklediyorum...
Ve o akşamki sözleri
işte aynen aşağıya naklediyorum:

"— Dört adet nefer
yaşayan ölülerden.
Ellerimiz yok.
Başımız yok.
Bir öğle sıcağında
düştük toprağa yüzükoyun.
Ellerimizle örttük başımızı.
Ve ağır tanklar geçti üzerlerinden...
Bedenimiz yok.
Fakat acımıyoruz ona
ellerimizle başımıza acıdığımız kadar.

Ben
Jilber
ellerimle övünürdüm.
Kocaman ve kıllıydılar.
Kaç defa dizlerimin üstünde yorgun
düşündüklerini gördüm.
Herhalde benden akıllıydılar.
Ben Jilber
ben Bröton köylülerinden.

Ben
Mafeo!
Çok severdim başımı.
Yüreğim onun içindeydi.

Haftada üç gün aç
fakat kendinden emin
dururdu üstünde gövdemin
ince siyah bıyıklarıyla o...
Ben Mafeo.
Ben Napoliten bestekâr.

Ben
Con.
Ellerim
iki albatros gibiydiler
kollarımın ucunda.
Ve bir kırmızı bıçak yarası vardı
soldakinin avucunda.

Ben
Con.
Ben Liverpol limanında ateşçi...

Ben
Hans.
Metalürjide işçi.
Ellerimin soyu meşhurdur.
İlkönce Mançister tezgâhlarında göründü ceddi
ve 89'da Fransa'ya kan içinde girdiler
ve 48'de Engels'le beraberdiler
ve sonraları ne zaman çocuklardan biri
karanlık görse hayatını
büyük amca ona anlatırdı hatıratını
1871
Paris Komünasına dair.
Ellerimin soyu meşhurdur.
Babaları 917'de muzaffer oldu.
Bavyera'da kurşuna dizildi kardeşleri
ve teyze çocukları
dövüştü iki yıl İspanya'da.

Tarihin en meşhur ellerindendi bu eller...

Ben Hans.
Ben Prusyalı proleter...

31

Kemal'ciğim,

Şiirim hakkında uzun tenkidlerinle dolu mektubunu aldım. Bazı hususlarda haklısın, bazılarında haksız, kafiyeler meselesinde söylediklerin çok doğru, ben de farkındayım. Hatta bir nokta daha bu hususta: 50 mısra içinde "ler" kafiyeleri 12 tane olursa çok değildir. Buna rağmen çokmuş gibi geliyor. Buna sebep bence kafiyelerin "ler" olmasında değil, cümle kuruluşlarının birbirine benzeyişinde. Yani öyle mısralar var ki — ve o kadar bunlar çok ki — kafiyeleri "ler" olmadığı halde kuruluşları bakımından "ler" kafiyeli mısraların aynı. İşte çok haklı olarak işaret ettiğin "benzeyiş" bolluğunu bu yapıyor. Ben de bunun farkındayım. Fakat evvela, sana önceden de söylemiş olduğum gibi, bu gibi tashihleri ancak büyük parçalar tamamlandıktan hatta bütün eser bittikten sonra yapacağım. Her şeyden evvel işin üremesi lazım, kalın hatlarla konturların çıkması lazım. Detaylar sonra işlenir. İşte bu bakımdan mektubundaki ikinci bir mütalaanın varit olmadığını söyleyeceğim. Yani bu yazıda kelimelerin yerini değiştirmemek şöyle dursun, kelimeler, cümle kuruluşları, hatta büyük pasajlar yerlerini değiştirecekler, değiştirirler. Hatta tamamen süprüntü sepetine atılabilirler. Mamafi bütün bunlar teferruat. Asıl meseleyi koyuşundaki esas noktalara geçelim. 1) Bugünlerde böyle bir büyük yazı üzerinde çalışmaya değer mi? 2) Bugünlerde lazım olan şiirlerin hitabet unsurları birinci planda olmalı değil midir? 1) Evvela birinci sualine cevap vermeye çalışayım: Ben bu yazıya altı ay evvel başladım. İki hafta çalıştım. Sonra birdenbire bıraktım. Ve demek oluyor ki ben şahsen hapishanede olmama rağmen dışarda değişen şartlar beni tam altı ay bu çeşit bir yazı üzerinde çalışmaktan bilfiil alıkoymuş. Bu bir vakıa. Bu vakıa senin tarafından konulan meselenin birinci noktasının yarısını senin lehine halleder. Yani bu çeşit bir yazı bittiyse dahi şimdilik müsvedde halinde kalmaya mahkûmdur. Fakat bu çeşit bir yazı üzerinde işlememek lazımdır neticesini doğurmaz. Nasıl senin *Sağırdere* romanını, "İki Arkadaş" büyük hikâyeni yazmaklığın

lazımsa, benim de bu çeşit bir yazı üzerinde, elimizdeki vasıtalar bana yeni şartlara uymak için — çok güzel söylediğin gibi — daha büyük imkânlar verdiği halde, çalışmam icap eder. Niçin? Bu "niçin"in cevabı kısmen ikinci noktada verilecek, kısmen ise şimdi. Yani bu "niçin", hitabetli şiir meselesi ile de alakadar. Fakat ondan evvel de verilecek cevap var. Şöyle ki ben bugünkü şartlar içinde, yani hem dışarda değişen şartlar, hem de içerde değişmeyen, eskisi gibi kalan — hâlâ hapishanede ve neşriyat imkânından mahrum bulunuşumun — şartları dahilinde 1941 senesinde kendi memleketimin insanları ve bu insanlar arasındaki münasebetlerle hesaplaşmak mecburiyetindeyim. 1941 senesi bütün dünya ve bu meyanda memleketim için de bir dönüm noktası oldu. Binaenaleyh altı ay evvelkine nazaran bu hesaplaşma şimdi daha mühimdir. Ve ben şimdiye kadar böyle geniş ve etraflı bir muhasebe yapmadım. Bu yazı bana o muhasebeyi yapmak imkânını veriyor. Sen birinci planda roman ve hikâyeye çalıştığın için her satırınla bu muhasebeleşmeyi doğrudan doğruya yapmaktasın. Bu hususta senin vasıtaların benim şiir vasıtama nazaran daha, hem de çok daha müsait. Burda şunu da söyleyeyim — esasa taalluk etmez, artık malum bir meseledir, ama tekrarı faydasız değil — memleketimin 1941 senesindeki insanlarını mazileri, halleri ve istikballeriyle ve aralarında münasebetlerle neden, doğrudan doğruya roman, hikâye, nesirle değil de, şiirle yazıyorum? Çünkü şiir silahıyla yapılacak muhasebe çok daha geniş meseleleri çok daha kısa, belki teferruatsız, fakat kuvvetle, ana hattında toplu olarak vermek gibi bir imkâna sahiptir. Bu imkândan şiirin istifade etmemesi kendi kendini kısırlaştırması, faaliyet sahasını daraltması demek olur. 2) Gelelim ikinci meseleye, yani hitabetli şiir meselesine. Elbette ki bugün bu tarz şiir birinci plana gelmiştir. Fakat, Kemal, hitabetli şiir günün meseleleri ile sıkı sıkıya alakadar, bilfiil pratik üzerinde günü gününe müessir olması da lazım gelen bir tarzdır. Benim içinde bulunduğum hapishane şartları ve neşriyat imkânları dahilinde yazacağım hitabetli şiirler bugün ancak iki üç kişinin okumasına arz edilebiliyor. Binaenaleyh bu sahada sarf edeceğim emek yerine, yarın gündelik meseleler başka şartlara girdikleri zaman da okunacak hem bugünü anlatacak, hem o geleeek günler için faydalı olacak yazılar yazarsam, sarf edeceğim emek daha yerinde olur kanaatindeyim. Dışarda olsam *O Duvar*'m çok daha

mükemmellerini derhal yazıp sahaya sürerdim ve bugün bundan başka yapılacak iş yok derdim. Fakat hususi hapislik şartları beni bugün bu işten alıkoyuyor ve tesirleri daha devamlı özleri daha derin yazılar yazmak imkânını veriyor. Bütün bu sözlerden şiirde, hatta lirik aşk şiirinde hitabet unsurunun lazım olduğunu inkâr ediyorum zannetme. "Hitabet" unsuru şiirin ayrılmaz bir unsurudur. Ve elbette ki bu yazıda da o unsuru bol bol kullanmaya çalışacağım. Eğer son senelerde bu unsur bende bir hayli miktarda ikinci plana gitmişse, her şeyden evvel, bunu evvela: Bu unsuru besleyen şartlardan, yani ilkönce neşretmek imkânından uzaklaşmış olmamla — biliyorsun ya İstanbul'da bu imkâna biraz sahip olunca orada yazdığım şiirlere — destanlar ve ayetler dahil — derhal hitabet unsuru girivermişti — diğer taraftan ise hitabet unsurunda dahi yeni sesler ve imkânlar aramak yolunda bulunmaklığımla kabili izahtır. İşte son yazı hakkında koyduğun ana meseleleri kısaca yukardan beri bu suretle halletmeye çalıştım. Bütün bu yazdıklarım seni tatmin etti mi? Orasını tahmin edemiyorum. Çünkü koyduğun mesele cidden çok aktüel bir meseledir. Son cümle ile hülasa edersek: Sen bir taraftan *Sağırdere*'yi yazacaksın, yazmaya mecbursun, ben de bir taraftan ***941*** *Senesinde Türkiye'den İnsan Manzaraları*'nı yazacağım, yazmaya mecburum. Diğer taraftan sen de, ben de, Reşit Kemalî de ve hapishanede şiirle, edebiyatla meşgul ahbaplar da günün meseleleri üzerinde müessir olabilecek yazılar yazmaya ve bunları okuttırmaya borçluyuz. Gelelim ikinci derecedeki meselelere, ben bu yazının 6000 mısra kadar, belki de daha fazla olacağını sanıyorum. İnsanlardan birçoğu zaman zaman tekrar meydana çıkıp içtimai "tahlillerini" yaşayacaklardır. Kitabı okuyup bitirdiğimiz zaman kafamızda kalmasını arzu ettiğim şey, ***941*** senesinde, muayyen tarih şartlarıyla gelen bir memleketteki insan mahşerinin, bütün sınıf ve tabakalarıyla, durumu hakkında sanat çerçevesi içinde bir hülasasıdır. Ali'nin ölmesi, Galip Usta ile Ömer'in yan yana oturmaları vesaire gibi keskin tesadüfler bence hayatta vardır. Reeldir. Kaldı ki yazının gayesi itibariyle de böyle rakursiler[32] bence zarurettir. Mamafi bu teferruat üzerinde sonradan da uzun uzadıya konuşabiliriz. Güzel tenkidin için bir kere daha sana teşekkür ederim, kardeşim. Zaten seninle mektuplaşmasam düşündüklerimi, arzularımı, hatalarımı ve sevaplarımı düsturlaştırmak

imkân ve fırsatını dahi bulamayacağım. Şimdi gelelim şiirin mabadine: Büyük destanı işlemeye gelince ilk fırsatta o işe de başlayacağım, Kemal. Tavsiyelerine teşekkür ederim. Fakat öyle sanıyorum ki bu yazdığımı biraz daha yoluna koymak lazım. Ondan sonra ötekisini yine tezgâha alırız. Bu arada sana hitabet unsurlu yeni şiirler de göndermeye uğraşırım. Malum ya Piraye ve sen, sen ve Piraye bugün benim okuyucu ve münekkid inhisarımı almış iki insansınız. Sizin gönlünüzü hoş edemezsem, okuyucum ve münekkidim kalmaz. Herkesin çok çok selamları var. Sinop'takilere — hele şükür — bir mektup yolladım. Sana bugün posta ile "5" lira yolladım. Paraya ihtiyacın varsa, derhal bildir. Hemen bir miktar daha göndereyim. Dört gün kadar nezleden yatakta yattım. Başım hâlâ ağrıyor. Radyonuza çabuk kavuşun. Radyosuzluk feci şey... Ben sabah, öğle, akşam ve gece radyonun başındayım. Bizim makine 936 modeli, Ankara'dan başka bir yeri almıyor. Ama o da kâfi... Müdür, Kâtip ve Sergardiyan beylerimizin selamları var. Yolunu gözlüyorlar. Hikâyeni sabırsızlıkla bekliyorum.

Hasretle

32

30. 6. 941

Kardeşim Kemal'ciğim,

Arka arkaya iki mektubumun cevapları geldi. Ben bir haftadır tek satır yazı yazmadım. Muazzam bir rüya içindeymiş gibiyim. Zaman oluyor ki dünyaya bir tek mitralyöz kurşunu olarak gelmediğime kızıyorum. Kurşun olmak, bu gördüğüm heybetli rüya içinde, şair olmaktan çok faydalı, hatta ne bileyim beton bir istihkâmın bir çivisi olmak ve hiç olmazsa hayata, realiteye böyle cansız fakat hapisteki şairden çok aktif bir madde olarak karışmak, onun üzerinde müessir olmak: Şair Mayakovski'nin, senin de pek sevdiğin "*Hatipler susunuz*" mısraları ile başlayan şiirinden başka ve daha güzeli bugünler için yazılamaz ki... Mamafi, itiraf ediyorum, senin, ikinci mektubunda, başladığım yazı hakkında beslediğin ümitler ve söylediğin sözler kafama dank! diye vurdular. Kendimi toparladım, yarından itibaren yine günde elli mısraıma başlıyorum. Beni ters anlama, bu bir haftalık tembelliğim, hayretten, şaşkınlıktan gelme değildir. Evvela hapiste olduğumu, bunun hakikatte böyle olduğunu ilk defa anladım. Sonra yeryüzünün

bütün cephelerinde kafam, yüreğim, maalesef, yalnız onlar kavga ediyorlar ve bunun bana verdiği azabı tasavvur edemezsin. Bir kavga ki beni hiçbir tehlike ile, reel hiçbir ölüm tehlikesi ile şimdilik karşı karşıya bulundurmuyor. Dünyayı, insanları, memleketimi, yurdumu, insanlarımı düşünüyorum. Onlar için bugün en adi, en kepaze bir hadise haline gelen canımı olsun, hayatımı olsun tehlikeye atamamak imkânsızlığı, bu çocukça fakat yegâne reel işi beceremememek kızgınlığı beni kudurtuyor. Tasavvur edemezsin, ne rahat, ne güzel, ne kadar faydalı ölebilirdim. Mamafi, bütün bunlar, şeraitin bize zaman zaman yüklettiği işbölümünün zaruretini anlamama mani değil. Bu bir haftalık tembellik başka bir manada tamamen tersine, aksine, harikulade ümitli bir "*Ama bu yürek, o bu dilden anlamaz pek!*" mısralarının ifadesiyle izah edilebilir. Yarından itibaren ellişer mısralarıma başlıyorum. Hatta günde yüz mısra... Planı aşmak lazım. İşbölümünde omzuna düşen iş, şerefsiz de olsa, şerefsizden daha kötü, yani rahat da olsa, bu rahatlık, bu şahsi emniyet rezaletine katlanarak yapacaksın, Kemal. Memleketimiz, halkımız, dünyamız ve insanlarımız için en güzel şiirlerimizi, en güzel hikâyelerimizi yazacağız... Rahatlığımızdan, şahsi emniyetimizden yüzümüz kızaracak, dehşetli azap duyacağız, fakat Türk halkına ve dünyamızın insanlarına söyleyebileceklerimizin en güzellerini söyleyeceğiz.

Bütün bildiklerin selamları.

33

Kardeşim Kemal'ciğim,

Senin para işin için Naci'ye tekrar tekrar yazdım. Gömlek vesaire gönderilmesini de bilhassa kaydettim. Mamafi, ne olursa olsun, ben sana yine bermutat, her ay 5 lira yollarım. Hala Hanım bizim 15'i 10'a indirdi ama, ona mukabil hemşire 5 lira yolluyor. Mesele yok. Yengen geldi gitti. Hep senden konuştuk. Otuz yaşından aşkın bir çocuğumuz olduğu için kendimizi çok ihtiyar, fakat bu çocuğumuza çok güvendiğimizden kendimizi çok genç bulduk. Senin buraya nakil işinden hâlâ bir haber yok... Halbuki buraya gelmeni dehşetli istiyorum. Şiirlerimden şimdilik sana göndermeyeceğim. Hele biraz sabret... Orda resim çektirmedin mi? Çektirdiysen bana derhal yolla... Sana bu haftaki posta ile bir yığın

mecmua ve gazete yolluyorum... Doya doya okursun...

Sana bir şey söyleyeyim mi, Kemal, iki insan arasındaki çeşitli ruh, akıl, bilgi, görüş münasebetleri silsilesiyle birbirine gayet uygun olursa dostluk denen hadise dehşetli bir kuvvet oluyor. Düşünüyorum. Seninle benim aramdaki münasebetlerin silsilei meratibi temelden yukarıya doğru menşurdan geçen renkler gibi vazıh, berrak ve birbirine imtizaç edici... Bilhassa bu, günlük teferruatın, asabi tezahürlerin üçüncü ve dördüncü derecedeki tesirlerinden uzak kaldığımız zaman kendini gösterdi. Yani bizim dostluğumuzun ana kanununu anlamak için tecrit, abstraksiyon metodunu mesafe ve zamana tatbik edince seninle ne kadar müthiş arkadaş olduğum meydana çıktı... Ve bana öyle geliyor ki tekrar buluştuğumuz vakit karşılıklı bir daha avaz avaz bağıramayacağız ve belki de bundan dolayı zaman zaman canımız sıkılacak.

Romanına, hikâyelerine hemen başla... Durma... Çalış...

Sinop'taki kardeşine ve arkadaşlarına çok çok selam ederim. Onlara mektup yazamıyorum. Kusuruma bakmasınlar. Bilirler ki yazabilseydim mutlaka yazardım...

Tahmin edemeyeceğin kadar soğukkanlı ve neşeliyim... Çok derinlerdeki bir sızıya rağmen dünyayı güllük gülistanlık görüyorum... Son gülenin gülmesi dudaklarımdadır. Haydi hayırlısı.

Müdür Beyimizin, Kâtip Beyimizin mahsus selamları var. Ben de Müdür Beye selam ederim. Seni bilenler, tanıyanlar gözlerinden öperler. Yahu, Hikmet'ten haber yok mu? Ne yapıyor deli oğlan? Adaşının sana bol bol selamları var.

Hasretle seni kucaklarım, Kemal, kardeşim.

34

11. 7. 941

Kemal'ciğim,

Mektubunu aldım. Kısaydı. Ama mükemmeldi. Benimki de kısa olacak. Fakat mükemmel olacağını zannetmiyorum. Tevazu değil, bilakis. Gurur. Mükemmel ve kısa mektup yazamayacak kadar, hatta sana ve hatta Piraye'ye, kendimi ikinizin yanında ve ikinize de söylenecek tek sözü olmayan adam halinde hissediyorum. Yan yana olsaydık. Ne konuşacaktık? Hangimiz ağzımızı açarsak ötekimiz ne söyleyeceğini bilecekti. Aynı şeyi düşünmek

insanları sükûti yapıyor. Hey anam hey, hay canına! İçimden birdenbire böyle bir nara atmak geldi. En aşağı yüz bin ağızdan söylenen çok kalın sesli bir şarkı söyleseler de ben de bağıra bağıra katılsam aralarına. Bir zamanki şiirlerimin hayalleri, imajları farkına varmadan kalemin ucuna geliyor, yani aklıma geliyor. 19 yaşındayım. 19 yaşım...

Sana bu hafta beş lira yolluyorum. Mecmua filan da göndereceğim.

Şiirleri, daha doğrusu uzun yazıdan ilk kısımları şöyle bir müsait zamanda ince ince temize çekip sana gönderirim.

Piraye için yazdığın cümle bir ihtilal avazı gibi harikuladeydi. Bugünlerde Piraye yengen gelecek.

Ne tuhaf, farkına varmadan yeni harflere dökmüşüm işi.

Sağ ol.

Başkaca yazacak sözüm yok.

Herkesin selamları.

Kardeşin,

35

Kemal'ciğim,

İki mektubunu birden aldım. Sevindim. Sana bu mektupta Raşit Kemalî de, ben de *(İnsan Manzaraları*'nın devamı) şiir yolladığımız için zarf kabardı. Mektubum maalesef kısa olacak. Evvela sorduklarına cevap vereyim. Naci, *Tan*'dan çıktı. Ankara'daymış. Orda ayağı da kırılmış, bana Ertuğrul Şevket'le beraber telefon ettiler. Naci'nin sesini duymak beni sevindirdi. Senin Bursa'ya naklin için lazım gelen makamlarla konuşmuş ve söz almış. Haydi hayırlısı.

Suat Derviş'in Reşat Fuat'la evlenmesi yıl oluyor. Onlara da hayırlısı.

Yeni Türkçe kelimeler hakkında yazdıklarınla — ana hattında hemfikirim — uzun bir mektupta bunu konuşuruz.

Sana mecmualar yolladık. Alınca bildir.

Sinop'tan mektup aldım. Dünyalar benim oldu.

Piraye bir aydır hasta yatıyor. Telefonla görüştük. Grip olmuş. Ateşi 39-40 arasında. Çok üzüldüm. Artık öyle günlere yaklaşıyoruz ki, bu gibi şeylere tekrar doya doya üzülebilmek bahtiyarlığına kavuşacağız.

Yayalar Köylü İbrahim Efendi, Ertuğrul ve selam yazdıkların selam ederler.

Oda arkadaşlarına ve dostlarına çok selam. Yeni parçam hakkında fikirlerini beklerim. Henüz bunun da ve bundan sonrakilerin de ham oldukları — bilhassa seslerde — tabiidir.

Hasretle, mütehassir kardeşin,

36

Kemal,

Mektubuna biraz geç ve yeni harflerle cevap verişimin sebebi, vatanımıza tam hizmet edeceğimiz bir sırada hapishanede oluşumuzdan dolayı duyduğum hisleri sana şiir diliyle yazmak iştiyakındandır. Dinle bakalım:

"Malatya" diyorum,
senin çatık kaşlarından başka bir şey gelmiyor aklıma.
Bursa'da kaplıcalar
Amasya'da elma
"Sinop'ta Mustafa Suphi atelyesi"
Diyarbakır'da karpuz ve akrep,
fakat senin oranın,
Malatya'nın
nesi meşhurdur,
yemişlerinden ve böceklerinden hangisi,
suyu mu, havası mı?
Düşün ki hapisanesi hakkında bile fikrim yok.
Yalnız
bir oda,
bir tek penceresi var:
çok yüksek olan tavana yakın.
Sen ordasın
dar ve uzun bir kavanozda
küçük bir balık gibi.
Teşbihim hoşuna gitmeyebilir.
Hele bu günlerde
kendini kafeste aslana benzetiyorsundur.
Haklısın Kemal Tahir,

emin ol ben de öyle,
muhakkak ki aslanız,
şaka etmiyorum,
hatta daha dehşetli bir şey:
insanız...
Hem de hangi tarihte, hangi sınıftan,
malum...
Lakin demir kafesle kavanoz bahsinde iş değişmiyor,
ikisi de bir;
hele bu günlerde...
— Bunu içerde rahat ve masun
yatan bilir —...
Hele bu günlerde
Sarıyerli Emin Beyin fıkralarına gülmek,
sevgili kitapların ve domatesin lezzeti,
tahtakurularına rağmen uyku
— günde üç tatlı kaşığı Adonille de olsa —
ve Tahir'in oğlu Kemal
hatta mektup gelmese senden,
ve hatta ses duymak, dokunmak, görebilmek havanın ışığını,
karıma olan aşkımdan başka
nefsimin herhangi bir rahatlığını
affedemiyorum...
Fart-i hassasiyet?
Değil!
Dövüşememek;
bir mavzer kurşunu kadar olsun
bilfiil
doğrudan doğruya...
Ancak kavgada vurulan acı duymaz
ve kavga edebilmek hürriyetidir
en mühimi hürriyetlerin.
İçerim yanıyor, Kemal,
dışarım serin...
Anlıyorsun ya,
zaten ettiğim laf
bizim laflarımızdan herhangi biri:
çok konuşulmuş

konuşulmakta olan...
Şimdi kim bilir kaç yerde, kaç insan,
dizlerinde atıl ve çaresiz yatan ellerine küfredip acıyarak
bu lafları ediyor...
Anlıyorsun ya,
zarar yok,
ben anlatacağım yine!..
Elden hiçbir şey gelmediği zaman
konuşup anlatmanın alçak tesellisi?
Belki evet,
belki hayır...
Hayır öyle değil.
Hangi teselli bırak be dinini seversen bırak...
Bu, düpedüz,
başın önde, olduğun yerde dolanarak
kükremek, böğürüp bağırmak, Kemal...

25. 8. 941 Bursa C. E.

Kemal'ciğim,

Sénin buraya naklin işiyle uğraşılıyormuş. Ben de Cezaevleri Umum Müdürü Baha Arıkan'a bir mektup yazdım.

Sana beş lira yollamıştım, aldın mı? Bu posta ile iki paket mecmua yolluyorum. Alınca bildir.

Piraye bu yakınlarda gelecek. Ne tuhaf şey, Kemal, niye çok ihtiyar değilim ve niye sen benim sulbümden dünyaya gelmiş en afacan ve en akıllı oğlum değilsin diye düşünüyorum.

Sait Faik'in *Şahmerdan* ismiyle çıkardığı hikâye kitabı geçti elime. Nafile, sana yollayamayacağım, çünkü ariyet aldık, derhal iade edeceğiz. Bu oğlanda Alphonse Daudet bile var. Bu oğlanda zıpırlıkla, hassasiyet öyle karmakarışık ki birbirine karışıyor. Allah müstahakkını versin keratanın, bir temiz sopa çekip serseme aklını başına getirmek arzusunu duyuyorum. Çünkü adam olursa iyi bir muharrir olacak. Ama her şeyden evvel heveskârlıktan, hem de zıpır, şairane heveskârlıktan kurtulması lazım. Babıâli'de it kadar herif var, birisi de oğlancağızm elinden tutup kafasına yumruğu çalıp aklını başına getirmiyor, bilakis medh ü sena edip çocuğu büsbütün zıvanadan çıkarıyorlar. Küll'i, küll'in ahengini, mimarisini yapamadıktan sonra insan sanatkâr olur muymuş?

Müdür Beyine, Kâtip ve Başgardiyan beylere ve seninle alakadar olan Müddeiumumi Beye müteşekkirim.

Bildiklerin selamı. Sinop'a selam. Hikmet'ten ne haber?

37

Kemal'ciğim,

İkidir mektubuna geç cevap veriyorum. Çünkü ikidir sana şiir yolluyorum. Bilirsin ya benim Milli Kurtuluş Hareketi'ne dair bir büyük ve yazılmakta olan destanım[33] vardı, hani bizim dayı Ali Fuat Paşa ile İsmet Paşa pek beğenmişlerdi, işte onu devam ettiriyorum. Sana oradan bir parçayı, zafer arifesinde bir mücahit ağzından söylenen bir şiiri yolluyorum. Bakalım beğenecek misin?!

ZAFERE DAİR

Korkunç ellerinle bastırıp yaranı
dudaklarını kanatarak
dayanılmakta ağrıya.
Şimdi çıplak ve merhametsiz
bir çığlık oldu ümid...
Ve zafer
artık hiçbir şeyi affetmeyecek kadar
tırnakla sökülüp koparılacaktır...

Günler ağır.
Günler ölüm haberleriyle geliyor.
Düşman haşin
zalim
ve kurnaz.
Ölüyor çarpışarak insanlarımız
— halbuki nasıl hakketmişlerdi yaşamayı —
ölüyor insanlarımız,
— ne kadar çok —
sanki şarkılar ve bayraklarla
bir bayram günü nümayişe çıktılar
öyle genç
ve fütursuz...

Günler ağır.
Günler ölüm haberleriyle geliyor.
En güzel dünyaları
yaktık ellerimizle
ve gözümüzde kaybettik ağlamayı :
bizi bir parça hazin ve dimdik bırakıp
gözümüzden gözyaşlarımız gittiler
ve bundan dolayı
biz unuttuk bağışlamayı...

Varılacak yere
kan içinde varılacaktır.
Ve zafer
artık hiçbir şeyi affetmeyecek kadar
tırnakla sökülüp
koparılacaktır...

Bursa Cezaevi, 13. 9. 941

"Gözümüzden gözyaşlarımız gittiler" satırının aslı "Gözyaşları gittiler"di. Sonra anlaşılmıyor denildi. "Gözyaşlarımız gittiler" yaptım. Yine de anlaşılmıyor denildi. "Gözümüzden gözyaşlarımız gittiler" oldu. Senin fikrin ne? Demek istediğim "bizi bir parça hazin ve dimdik bırakıp" gidenin gözyaşlarımız, mecazi manada değil, tam mutenasıyla "göz yaşı" olduğudur. Bu hususta fikrini mutlaka yaz.*

Kemal'ciğim,

Sana sekiz lira yolladım. Alıp almadığını bildir. Bir hafta kadar hasta yattım. Soğuk algınlığı, boğaz. Piraye'ye — düşün — mektup yollayamadım. Telgraf çekti kız. Sevindim — her zaman telgrafları ben çekecek değilim — telgrafına telgrafla cevap verdim: "Hastaydım, iyileştim" diye. Meğerse o da hastaymış. Telimi alınca öldüm zannetmiş. 38 ateşle kalkıp geldi. Bir gün kaldı, tekrar hasta yatağına gitti. Senin onun için yazdıklarını okuduk. Ve dedim ki: "Kemal'e dehşetli kızıyorum, en sevdiğim insan için öyle doğru ve

* Şiiri *Dört Hapisaneden* adlı kitabına alırken Nâzım Hikmet bu dizeyi "gözyaşlarımız gittiler" yapmıştır. (A.Y.)

güzel şeyler yazdı ki, bana yazacak bir şey bırakmadı." Piraye bahtiyar gülümsedi. Sonra, "Kemal beni senden iyi anlıyor çünkü ben onu hepinizin anladığından daha iyi anlıyorum," dedi. Sen ta Çankırı'dayken sana mektup yazmış, cevabını vermemişsin. Ablanıza mektup yaz. Senin gömlek işini yazdım. Para işini de, pijamanı da... Burda şekerci ve dondurmacı ve Ertuğrul ile birlikte çektirdiğimiz — bir çeşit kâğıthane sefası — fotoğrafımızı yolluyorum. Ümitliyim, kaviyim, merhametsizim ve inanıyorum. Müdür ve Kâtip beylerimizin ve Sergardiyanımızın selamları. Müdür Beyine, Kâtip Beye, Sergardiyan Beye ve fotoğraflarıyla tanıştığım arkadaşlarına çok çok selamlar...

Gözlerinden öperim, Kemal'im.

38

25. 9. 941

Sıhhatini telgrafla.

39

Kardeşim Kemal Tahir,

Bana ve Raşit'e yazdığın uzun mektubunu aldım. Bundan evvel sana yine böyle daktilo ile kısa bir mektup, uzun bir şiir yollamıştım. Herhalde almışsındır. Şiir "bir şimal kilisesinde şeytan ile fakir bir rahibin maceralarına" dairdi.[34] O şiirin bir noksan yeri vardır. Biliyorum, fakat o noksanı belki gelecek sene bu vakitler filan tamamlarım. Rahibin medeniyeti kurtarmak için yapılan!? harpte medeniyeti yıkmak isteyenlerin nasıl dövüşüp muzaffer olduklarını anlatması için biraz beklemek lazım. Diyeceksin ki onların hiç olmazsa nasıl kavga ettiklerini anlatabilirdi. Gönlüm razı olmadı. Sadece kavgayı değil, neticeyi de muhterem pedere söyletmek istiyorum. Her ne hal ise. Gelelim günlük fani meselelere. Sana mecmualar ve bir de kötü Fransızca roman yollamıştım. Aldın mı? Yarın sana beş lira yolluyorum. Yarın diyorum çünkü bu mektubu şimdi cuma gününün, birinci teşrinin 17'nci gecesi yazıyorum. Saat dokuza geliyor. Biraz evvel radyo gazetesini dinlerken mektubunu getirdiler. Bundan dolayı yarın sabah bu

mektupla beş lirayı postaya attıracağım. Kitap istemek için muharrir arkadaşlarına ve bildiklerine müracaat etmek mükemmel bir fikirdir. Ben şahsen Halide Edip'ten bu vasıtayla bir iki kitap getirttim.

Fani işlerden konuşalım demekle acele etmişim. Sözümü geri alıyorum. Senin buraya naklin için uğraşılıyor. Bu hususta Halide Edip Hanıma, Reşat Nuri'ye, Sadri Ertem'e filan sen de bir mektup yazsan fena olmaz. Seni tasavvur edemeyeceğin kadar göresim geldi. Burda olsan hapislik bana çok ama çok daha az koyacak. Uykusuzluğa alıştığım için gürültü ve patırdın vızgelir ve sinirlerimi kaybettiğimden en akla gelmez münasebetsizliklerinin farkında bile olmam. Sana bir şey söyleyeyim, 1941 senesi Teşrinievvel ayında, konkre olarak, Bursa Hapishanesi'nde eksikliğini hissettiğim, benden uzaktaki fertler Piraye, Kemal Tahir ve şimdi çok uzaklarda olan, belki de ölmüş bulunan ve bugüne kadar nadiren hatırladığım bir eski mektep arkadaşımdır. Belki ondan sana hiç bahsetmemişimdir. Çünkü lalettayin bir darülfünun arkadaşımdı. Fakat şimdi ziyarete gelseydi dehşetli sevinirdim. Daha garibini söyleyeyim mi adını bile iyice hatırlayamıyorum. Yalnız Kafkasyalıydı. Ve iki parmak enliliğinde sarı bir kalpağı ve sol yanağında bir kurşun yarası vardı. Her ne hal ise. Annemi de görsem sevinirim tabii. Samiye'yi ve yeğenlerimi de görsem çok sevinirim. Fakat hiçbiriyle bu aralık bir çatı altında burun buruna bir haftadan fazla yaşamak bana büyük bir zevk olmazdı. Yalan yok, malum ya. Sinop'takiler de yanımda olsalar bahtiyar olurdum. Hem de dehşetli. Fakat aynı koğuşta değil, yan yana, aynı koridora bakan iki ayrı koğuşta. Beraber yemek, beraber çalışmak fakat burun buruna olmamak şartıyla. Halbuki Piraye, sen ve o adını unuttuğum Kafkasyalı arkadaşla Bursa Cezaevi'nin bir koğuşunda burun buruna yaşamak güzel şey.

Raşit Kemalî'den her gün biraz daha memnunum. Münasebetsizlikler etmiyor değil, ediyor. Hem de bol bol. Hıık demiş, birçok huyu, senin iki sene evvelki, hatta bazen Çankırı'daki burnundan düşmüş. Fakat onunla aynı koğuşta yaşamak beni sıkmıyor. Daha bir iki sene de — dilim kurusun — icabederse rahat rahat yaşayabilirim sanıyorum. Ha bir de oğlum Memet var. Fertleri sayı bakımından bu kadar aza indirişim bu günlerde insanları yığın yığın sevmeye ve insanlardan yığın yığın nefret etmeye daha iyi

alışmaya başladığımdandır.

Piraye'ye yazdığın ve bundan evvelki mektubunda bana gönderdiğin şiirlerdeki lirizmden memnun ol, Kemal Tahir. Lirizm tabirinin çok aşağılık adiliklere alem olması lirizmin kötü bir şey olduğuna delalet etmez. Sağlam ve sıhhatli lirizm — senin o yazılarındaki gibi — bütün güzel sanat şubelerinin temel taşlarından biridir. Hakiki manasıyla lirik olmayan adam ne şair, ne de romancı olabilir. En büyük realistlerde sağlam lirizmin payı ve hissesi vardır. Mesele lirizmin hacminde, söylediği şeyde, muhtevasında. Her ne hal ise. Lirizmden uluorta nefret etme, "hayatta idealistlerin" hepsinde lirizm vardır.

Raşit'in hikâyesi için yazdığın tenkid hoşuma gitti. Bazen öyle üslup inceliklerine temas etmişsin ki — meme ve göğüs meselesi, parmakların karıştırılması gibi — bu işlerde artık şuurla çalıştığını kendin inkâr etmene rağmen, bal gibi ortaya çıkarıyor. Yalnız bir noktaya işaret edeceğim. O hikâye bence realist çeşnili bir atmosfer hikâyesiydi. Şimdi bu bakımdan hikâyeyi nasıl tenkid edeceksin, şunu da bir yap. Anlıyorsun ya, insanları ikinci plana — fert olarak — alıp münasebetlerinin ve muhitin atmosferini birinci plana alan bir hikâye. Bu maksatla yazıldığını farzet ve ona göre tenkid et. Çok enteresan bir tenkid ve mümarese yapmış olursun, adaşın da istifade etmiş bulunur. Malum ya Sait Faik'in bu maksatla yazılmış hikâyeleri vardır. Fakat onların temeli realist değildir, snop ve züppedir, felsefede idealisttir. Şimdi realist temelli bir atmosfer küçük hikâyesinin nasıl yazılması lazım gelir. Bu hususta elindeki misalin üzerinde fikir yürüt.

Yahu ben babamın hatırı için kötü şeye iyi demem. Senin o şiirin iyiydi. İyi dedim. Kötü olsaydı kötü derdim. Binaenaleyh, "Yazdığım şiir için medh ü senaya kermî vermişsin" ne mene sözdür. O şiirin, realist bir şiir tarzının inkişaf etmiş, işlenmiş ve o sahada yeni imkânlar açan mükemmel bir örneği idi. Bu yaştan sonra sana kötü şeyler yazarsan "teşvik mahiyetinde" laflar edecek değilim ya. O şiir güzeldi.

Müdürünüze, Kâtibinize, Sergardiyanınıza selam ederim. Senin selamını bizim Müdüre, Kâtibe ve Sergardiyana söyledim. Selam ederler. Hapis arkadaşlara selam. Hapis arkadaşların selamları var.

Kemal, şu senin odanın rutubeti çok canımı sıktı. Yahu tez gelmen kabil olmazsa mangal yak. Yalnız, dikkat et, kömür

çarpmasın. Ben burda Raşit Kemalî ile, kendi arzumuz üzerine, kışın soba yandığından revire taşındık. Bir odada üç kişiyiz; ben, o, bir de Ertuğrul. Ertuğrul revirin işlerine bakıyor. Pek rahatız. Karyoladayız. Odamız aydınlık. Hay aksi şeytan. Sen orda rutubet içindesin, muhterem Bay Müdürünüze rica ederim, Bay Müddeiumumiye de, sen zaten hastalıklı bir adamsın, seni rahatça bir yere koysunlar. İstersen Baha'ya da bir daha mektup yazayım. Hay aksi şeytan.

Gözlerinden öperim, kardeşim Kemal

40

Kemal, kardeşim,

Rahat ve kolay okuyasın diye daktilo ile yazıyorum. Bu suretle eski harf irticaından da kurtulmuş oluyorum.

Evvela: Yahu, ben sana bir adet fotoğraflı ve içinde bir küçük şiir de olan bir mektup yollamıştım. Onu aldın mı, almadın mı? Şu keyfiyeti lütfen bildir, unutma. Çünkü mektubumu, tasdik muamelesi yapıldıktan sonra, bir ziyaretçiye mi ne vermişler, sana çabuk gelsin diye, olabilir ki ziyaretçi mektubun pullarına tamah ederek söküp almış ve mektubu da postaya vermemiştir.

Saniyen: Bu günlerde o küçük şiir parçasından başka bir de müstakilen uzunca bir şiir yazdım. Göndereyim mi? Yani okumaya tahammülün var mı? Yok eğer şiir okumaya tahammülün yok ise yollamam. Canın çekince gönderirim.

Salisen: Sinop'taki kardeşinden ve arkadaşlarından ne haber? Sıhhatteler mi? Hikmet sana mektup yolluyor mu? Ondan haber alıyor musun? Kaçtır sorarım, cevap vermezsin.

Rabian: Senin buraya naklin için uğraşılıyor. Haydi hayırlısı diyelim. Sana bir haftaya kadar para yollayacağım. Mecmua kitap filan da postaya verilecek.

Kemal, Piraye'ye yazdığın şiiri pek beğendim. Şiir yazmayı bırakırsan kahrol. Hani Çankırı'da bir gece manzarasına dair bir şiir yazmıştım. Onu, o tarzı, belki de farkında olmayarak, inkişaf ettirmişsin. Yalnız inkişaf ettirmekle de kalmayıp içine bol ve sıhhatli bir lirizm koymuşsun. Benimkinde resimler vardı esas itibarıyla. Sonra kafiye unsurunu da yerinde kullanmışsın. Aşkol-

sun. Bütün bunları bu kadar açıkça ve kendimi de işin içine katarak ancak sana yazabilirim. Çünkü muharrir ve yazıcı olarak seni kendimin en iyi şiiri olarak telakki etmekteyim. Velhasıl bir iki mısra müstesna — onlar da kolayca düzelir, fakat düzeltilmek zahmetine değmez — şiirin taze, yeni ve buruk lezzetli bir bahar yemişi gibiydi. Bir daha tekrar ediyorum. Şiiri bırakmaya hakkın yok. Sen şiir de yazmaya mecbursun. Nitekim ben de kırkından sonra oturup kemal-i ciddiyetle roman ve hikâye yazacağım.

Sana bir sürü sual sordum. Hepsine ayrı ayrı numara sırasıyla cevap isterim. Hem de derhal. Mektubumu alır almaz o gece cevabını yaz, gönder. Yeni şiirler varsa yolla.

Piraye İstanbul'da. Memet düşmüş, yüzünü gözünü yarmış, iyileşmiş. Senin şiiri ona gönderdim. Kim bilir ne kadar çok sevinir. Ben her gün biraz daha sıhhatli, ümitli ve eminim. Gözlerinden öperim, kardeşim.

41

Kemal'ciğim,

Mektubun geldi. Sende bir mektubum daha olacak. Onun da cevabı postadadır herhalde. 5 lira yolladım. Almışsındır. "Ses" mecmuaları yolluyorum, alırsın. Naci Sadullah ve Suat Derviş'in sana Fransızca roman yollamalarını rica ettim. Buraya naklin için teşebbüsler devam etmekte.

Büyücek şiirim hakkında yazdıkların beni çok sevindirdi. Haddimi ve daha iyisini, daha mükemmelini yazmak lazım geldiğini, buna mecbur olduğumu, bu hususdaki ihtirasımı bilmesem, ömrümde ilk defa yazdığım bir yazıdan gurur duyacaktım. Fakat biliyorum ki, Kemal, yazdıklarımla ölçülemeyecek kadar mükemmel şeyler yazmak, dövüşür gibi yazmak vazifemdir. Dövüşte yapılan vazife ise gurur filan gibi şeylerden uzak, sadece vazifedir. İtirazlarının çoğu doğru, tashih edeceğim. Fakat seni şoke eden "içirmişlerdi" mısraını, hergeleler, bu kelimeyi ve onun ifade ettiği hissi gayet iyi anlıyorum, evet, hergeleler içmeden ve hayvan sürüleri gibi hücuma kalktıkları muhakkak olmasına rağmen, değiştirmeyeceğim. O mısra bugünkü haleti ruhiyem içinde ana avrat sinsilelerine, biçare hayvanlıklarına küfretmekten beni men eden bir supaptır. Yoksa, hangi şartlar, hangi zaruretler

içinde olursa olsun, koskoca bir milletin, namuslu bir tarihi olan bir halk yığınının böyle namussuzca gebermesini ve katledilmesini affetmek kabil değil, onları ancak bir şey affettirebilir: Silahlarını geriye çevirmeleri. Belki ilmi konuşmuyorum. Fakat 1941 senesi 26 İlkteşrininde bana hatta Alaman amelesini affettirecek, mazur gösterecek — şu anda şu mektubu yazdığım sırada — soğukkanlı herhangi bir ilim yoktur. Anlıyorsun ya, "içirmişlerdi" — ki bu da bir hakikat — mısraına nasıl sarılmışım.

Sana gelecek mektubumda şu benim yazmaya başlayıp iki üç aydan beri el sürmediğim büyük yazının baş taraflarını yollarım.

Gelelim sana. *Sağırdere* ağır yürüyor. Küçük hikâye yazmıyorsun. *Sağırdere*'yi hızlı yürütmeye ve derhal "Ses"te yahut "Yeni Edebiyat"ta neşredilebilecek küçük hikâyeler yazmaya mecbursun. Her iki mecmuanın hikâye cephesi pek külüstür. İmdatlarına yetiş, Kemal. Bana da derhal ne yazdınsa yolla ve neler yazdığını, tezgâha neler koyduğunu uzun uzadıya anlat.

"Roamantik" romantik olacak. Daktilo hatası.

Kemal, sana — laf olsun diye değil — bir şey söyleyeyim mi, dehşetli nikbinim, ama nasıl nikbin, bildiğin gibi değil, her kötü haber kayadan akan yılan gibi üzerimde en ufak iz bırakmadan akıp gidiyor. Yılanın soğukluğunu bile duymuyorum. Asabım hiçbir zaman — uykusuzluğun devamına rağmen — bu kadar kuvvetlenmemişti. Son gülen güzel güler.

Müdür Beyine, Kâtip ve Sergardiyan Beye ve hapishane arkadaşlarına selamlar. Seni hasretle kucaklarım kardeşim.

Piraye her mektubunda seni sorar. Bugünlerde meteliksiz, gelemiyor.

Adaşının çok çok selamları.

Müdür, Kâtip ve Sergardiyanımız selam ederler. Burda bildiklerin gözlerinden öperler.

42

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. İçinden beni çok sevindirecek şeyler çıktı. Evvela resmin. Karşılığını Raşit'le yolladık. Ama bizim resmimiz sizinkilere göre çok kötü çıktı. Fotoğrafçımızın adesesi bozuk. Yanımdaki, eli çenesindeki zat, Kâtibimiz Bay Mehmet Ali'dir;

arkada üniformalı bay, Sergardiyan, onun yanındaki bay, gardiyan. Velhasıl sana gayet demokratik bir cumhuriyet hapishanesinin, mahkûm ve gardiyanları bir arada, fotoğrafını yolladık. İkinci sevincim — bu sevincin ikinciliği mektubunu resmine baktıktan sonra okuduğumdandır — çalışmaya başlayacağını vaadetmen oldu. Üçüncüsü bana vatanperverlik liyakatini layık bulmana sevindim. Dördüncüsü Naci'nin ciddi bir esere başlamak azminde oluşu ve bilhassa Malatya'ya, senin yanma misafirliğe geleceği. Bu suretle rakıdan, yani onun en büyük düşmanından kurtulur ve okumak imkânını bulur. Senin gibi bir arkadaşın yanında üç dört ay kalması Naci için bulunmaz bir fırsattır. Onu bilhassa okumaya, felsefe okumaya hiç olmazsa mecbur et. Ben de bu iyiliğinde sana burdan, elimden geldiği kadar yardım ederim.

Bizim dört kitaptan birincisi bitti. Sana yolluyorum. Şimdiki halinde 3350 küsur satırdır. Tabii tashih edildikten sonra bu satır miktarı ya biraz daha çoğalacak ya biraz azalacak. Ben sana birinci kitabın tashih edilmiş şeklini toptan yollayacağım... O zaman şöyle baştan aşağı bir okursun. Mamafi şimdi bu işi sendeki müsveddelerle yapıp fikirlerini bildirirsen tashih işinde bana çok faydası dokunur. İhmal etme kuzum.

Geçen gün Raşit Kemalî ile konuşurken bir vesileyle, "Ben artık şiir yazmayacağım," dedim. Kelime ve istilah üzerinde oynamak istemiyorum. Yani şimdi şu yazdığım 3350 küsurluk kitap bir şiir kitabı değil. İçinde şiir unsuru var, hatta bazen teknik bakımdan kafiye filan bile. Fakat aynı derecede nesir ve tiyatro, hatta senin kaydettiğin gibi sinema senaryosu unsuru da var. Ve en galip olan, heyeti umumiyeyi tayin eden şiir unsuru değil. Ötekiler de değil, demek istiyorum ki, galiba ben artık şairlikten el çektim ve başka bir şey oldum. Bak daha iyi anlatayım. Bu benim ilk hikâyeli ve insanlı kitabım değil. *Benerci*, *Taranta-Babu* vs. var. Ama onlarda yer yer, düpedüz nesir parçaları bulunur. Hiç nesir parçasız hikâyeli kitabım *Jokond*'dur, ve o bir poemdir. *Benerci*'de olsun, *Bedreddin*'de olsun nesir ve şiir diye, nesrin yapacağı, şiirin yapacağı iş diye ve saha diye bir ikilik vardı. Bunda yok. Ama bu *Jokond* gibi bir poem de değil. Bilhassa muhavereler buna mani. Ama muhavereler şiir değil ise de, düpedüz nesir de değil. Velhasıl bu kitabımda beni memnun eden yegâne şey, evvela vahdettir. Şiir nesir ikiliği yok. Sonra bu vahdet tek unsurlu değil. Yani *Jokond*

gibi. Bu çok zıtlı unsurların vahdeti oluyor. Sen bir mektubunda iyi işaret ettin. Elbette bu şekil vahdetinin yeniliğini muhteva tayin etti. Bütün bunları bir taraftan sanat hayatımda ilk defa olarak darı ektim arpa çıktı cinsinden bir iş yaptığımı ve bir sürprizle karşılaştığımı kaydetmek için yazıyorum. Mamafi ben bu darıdan şahsen memnunum. Diğer taraftan ise kitabı okurken bu hususu da göz önünde bulundurmanı rica edeceğim.

Raşit Kemalî'nin şiirlerini beğenmene çok seviniyorum. Bilirsin ya ben şimdiye kadar — başka hususlarda değil sanat meselesinde — yalnız bir kere aldandım. Bizim biçare Nail V.'de. Oğlan bir türlü yetişemedi. Onu şiire teşvik etmenin azabı hâlâ içimdedir.

Sana geçen hafta para yolladım. Aldın mı? Bu hafta da yollayacağım. Sonra Safiye sana ayda on beş lira gönderecekmiş. Sana borcu mu ne varmış. Gönderiyor mu? Alıyor musun? Sonra sana bir kat eski elbise yollamıştım. Aldın mı? Bu sorgulara cevap ver. Gorki'nin kitabı geldi mi?

Kemal romana başla. *Kelleci*'yi bitir. Romana başla. Sen romana başlayıncaya kadar ben boyuna yazacağım: Romana başla. Bak her nedense şu Cevat Şakir'le Naci'nin yazacakları romanın ismi hoşuma gitmedi. Pek Mahmut Yesari tarzında bir isim. İsim deyip geçme Kemal. Bu bir defa, yazılmak istenen şeye nasıl bir zihniyetle başlandığını gösterir. Sonra isim de eserden bir parçadır. Yani bu ismi okuyunca içime bir şüphe düştü. Çok şairane. Şakir büyük şairdir. Hiçbirimiz onun ayarında klasik manasıyla, lirik anlayışıyla şair olamadık. Fakat oğlanda bu şairlik öyle azıtır ki bazen ŞAİRANE olur. Naci dersen o da bir hayli şairdir. Şimdi nesirle yazan bu iki şairin romanlarına *Kara Kız* diye isim koyduklarını duyunca şöyle bir irkildim.

Seni çok göresim geldi. Resimlerine bakarken gözüm sulanıyor.

Bildiklerin selam eder ben de seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim. Selam edenlere selam ederim.

43

Kemal kardeşim,

Mektubunu aldım. "İki Arkadaş" hikâyesini[35] çok merak ediyorum. Hele son verdiğin tafsilat ve izahlar bu merakımı

büsbütün arttırdı. *Göl İnsanları* senin sanat hayatında birinci dönüm noktası olmuştu. O hikâyenin edebiyat tarihi bakımından da ehemmiyeti olacağını ümidediyor ve olmasını istiyorum. Bu "İki Arkadaş" hikâyesi yeni bir merhalenin müjdecisine benziyor. İleri insanlık bakımından güzel şeyleri severim, bunlar sevdiğim insanlar tarafından yapılınca ayrıca mahrem bir sevginin de kaynağı olurlar bende. Sen sevdiğim insanların en başında gelenlerinden birisin, bundan dolayı ileri insanlık bakımından yaratacağın her güzel ve doğru şey beni iki türlü alakadar eder ve sevindirir. Şurada sırası gelmişken şahsıma ait bir müşahedemi kaydedeyim. Ben şimdiye kadar hiçbir sanatkârı, muharriri, şairi, romancıyı, hikâyeciyi filan kıskanmadım. Bu kendi yaptıklarıma karşı kör ve gururlu bir itimat beslediğimden değil. Fakat eser bizimkilerin eseriyse, bizimkilere yakın, bizimkileri hazırlayanların eseri ise onları sanatkâr hasetçiliği ile bulanamayacak kadar çok sevdiğimden; yok eğer bu karşı tarafın verimi ise karşı tarafı ayrı cins ve neviden — mesela biz ağaç isek onlar kedi — bir varlık olarak telakki ettiğimdendir. Daha konkre yazarsam: Maksim Gorki'ye, yahut Mayakovski'ye, yahut Tevfik Fikret'e, yahut bizimkilerden, yeni Türk edebiyatımızdaki herhangi bir şairimize haset etmedim, çünkü sevdim, hatta bu sevgi mesela Piraye'ye karşı duyduğum sevgi gibi bir şeydir. Piraye'ye haset etmem kabil midir? Diğer taraftan Ahmet Haşim'e, Baudelaire'e, ne bileyim Yahya Kemal'e filan da haset etmedim. Çünkü onların estetiği düşman ve ayrı cins ve neviden bir estetiktir. Sonra Mevlâna, Fuzulî filan gibiler de var, onlar bugün çok uzak, belki bu sebepten düşmanlıklarını öyle konkre ve keskin duymuyorum ve bazen parça parça sırf teknik bakımdan ve bazen lirik unsurlarıyla hoşuma gidiyorlar. Zaten, Kemal, gün geçtikçe kendimin gitgide daha kuvvetle politik bir varlık olduğumu anlıyorum. Politik kelimesini en doğru manasıyla anlıyorum tabii. Bundan dolayı da seksüel, cinsi kıskançlığın haricinde bende ya sevgi, ya nefret ve düşmanlık var. Fakat haset yok. Felsefede materyalist, hayatta idealist olmanın, olmaya çalışmanın bir hususiyeti de bu olsa gerek.

Bütün bunları ne diye yazdım? Yine kulağıma kadar, hakkımda yapılmış bazı küçük burjuva dedikoduları geldi de belki onun tesiriyledir. Fakat kendi hakkımdaki şu müşahedeyi sana yazdığımdan dolayı memnunum.

Sana beş lira yolladım. Raşit Kemalî de mecmualar ve içlerinde

bir hikâyesini yolladı. Aldın mı? Aldınsa, parayı ve hikâyeyi, rica ederim bildir.

Sana her hafta *İnsan Manzaraları*'ndan parçalar yollamayı vaadetmiştim. Sözümü tutamadım. Bu hafta nezleden baş alamadım. Bilirsin ki sıhhatsiz olunca çalışamam. Gelecek mektupta iki mislini yazmakla sözümü tutamamış olmaklığımı örtbas etmeye çalışacağım.

Nuri Tahir'e ben de mektup yolladım. 15 günden fazla oldu. Cevap gelmedi. Senin de ordan mektup almamaklığın beni meraka düşürdü. Hâlâ mektup almadınsa bir telgraf çek. Kuzum ihmal etme.

Piraye'yi görmeyeli üç ayı geçiyor. Haftada bir mektubu geliyor. Senden konuşuyoruz.

Raşit Kemalî, Yayalar Köylü İbrahim ve Ertuğrul çok çok selam ediyorlar. Bilmem sana yazdım mı, ben Raşit ve Ertuğrul revirde ayrı ve rahat bir odadayız. Ertuğrul revirin dahiliye müdürlüğünü yapıyor. Üçümüz birlikte yemek yiyoruz. Oda arkadaşlarına çok çok selam ederim. Daha doğrusu, ederiz.

Kemal, hikâyenden ne kadarını yazabildinse o kadarını yolla. Ben herhalde senin hikâyelerini daha tezgâhta yarım yamalak dokunmuş iken dahi okumak imtiyaz ve hakkına sahibim.

"Yeni Edebiyat" bir formalite meselesinden kapanmış diye duyduk. "Ses" mecmuasını biz de alamadık. Galiba — pek emin değilim ama — o da çıkmıyor.

Bursa'ya gelebilseydin.

Yahu, bizim Doktor Hikmet'ten ne haber?

Şimdi, yani 1941 senesi 12'nci ayının 21'inci gününün gece saat 9.30'u, sana bu satırları yazarken aklım birdenbire çok uzaklara gitti. 10.30 radyo ajans haberlerini her zamanki gibi yine dinleyeceğim. Son zamanlarda bu haberleri — katiyetle söylüyorum, ölenler, yanan, yıkılanlar, bu anda, umurumda değil — sevinçle dinliyorum. Zafer bütün felaketleri unutturacak kadar kuvvetli bir nesnedir.

Sinop'takilerden mektup alır almaz bana bildir. Unutma.

Kâatta yer var. Ama yarın sabah postaya yetişmesi için hemen sergardiyanlığa vermek lazım mektubu. Zaten cevapta iki gün geciktim.

Seni hasretle kucaklarım kardeşim.

Kardeşin,

44

20. 1. 942

Kemal, kardeşim,

Arka arkaya iki mektubun geldi. Bizim yoldaki mektup şiirlerle beraber herhalde eline ulaşmıştır. Bu sefer ben de biraz uzunca konuşabileyim diye, şiir filan yollamıyorum.

Dört gündür hastaydım. İyileştim. Zaten bu sonbahar ve kış her nedense beni bir hayli hırpaladı. Piraye de, annem de uzun uzün hasta yatmışlar. Aman sen kendine iyi bak. Ailede hiç olmazsa birimiz hastalanmamış olalım.

Şair Eşref müthiş adamdır. Ona realistlik vasfını vermekle çok doğru yapmışsın. Hele Namık Kemal'le karşılıklı konuşma halinde Eşref'in realizmi — bu realizmde septiklik olduğu da kaydedilmeli, anarşistçesine bir septiklik — gün gibi ortaya çıkıyor. Ben anarşizmden hiçbir zaman bir şey anlamadım, septiklik ise en aklımın ermediği nesnedir, buna rağmen, Eşref'te bu iki vasıf bulunduğu halde, ondaki realizme hayranım. Zaten onu çok severdim, fakat sen onu bana bir kat daha sevdirdin. Şair Eşref'in realizm tahtına oturtulmak şerefi, bu doğru ve cesur keşif, sana aittir.

Namık Kemal meselesine gelince: 1) Namık Kemal'in inkılapçı mübeşşirliğinin mahiyet ve derecesinde göz önünde tutulacak şey, onun hakkında yazılmış gazete makalelerini okumak değil, bizzat Namık Kemal'in, bilhassa iktisadi, siyasi, içtimai makalelerini okumak, hayatını tetkik etmektir. 2) Diğer taraftan esas itibariyle her insanı konkre olarak, yani: a - İçinde yaşadığı devirle mütalaa edeceğiz. b - Bu şu demektir: Bilhassa kapitalizmin inkişafından sonra, her fikir, politika, sanat, ilim vs. insanını, bir yandan kendi memleketinin o devirdeki tarihi, sosyal, ekonomik vs. şartları içinde, mensup olduğu, hizmet ettiği sınıfın içinde mütalaa etmek gerektir. Diğer yandan ise dünyanın, hiç olmazsa Avrupa'nın o devirdeki tarihi, sosyal, ekonomik, kültürel, inkılapçı vs. durumu ve şartları içinde tetkik eyleyeceğiz. 3) Bundan başka o insanın ferdi fizyolojik kabiliyetini de göz önünde tutacağız. Namık Kemal için de bu böyledir. Namık Kemal hem o devirdeki Osmanlı İmparatorluğu, hem o tarihteki Avrupa, hem de şahsi fizyolojik kabiliyetiyle mütalaa edilmelidir. Bizde, kanaatimce, bu hususta düşülen yanlışlıklar, bu üçüzlü birliği gözönünde tutmamaktan geliyor. Namık Kemal tetkik edilirken, sosyal muhit olarak, yalnız o

zamanki Osmanlı İmparatorluğu'nu göz önüne alıp Avrupa'yı bir yana bırakmak, Osmanlı İmparatorluğu'nu bir "Robenson adası" farzetmek demek olur ki yanlıştır. Namık Kemal'in mübeşşirlik şuurunun tayininde yalnız Osmanlı İmparatorluğu sosyal varlığı değil, Avrupa, bilhassa Fransa ve İngiltere sosyal varlığının da rolü vardır. Namık Kemal, Victor Hugo'yu, Jan Jacques Rousseau'yu, klasik İngiliz iktisatçılarını bilen bir adamdı. Şimdi bu cepheden işi ele alırsak, Namık Kemal'in inkılapçı liberal burjuva mübeşşirliği ortaya çıkar. Fakat ne bu mübeşşirlikte deha vardır (Engels, Marx'la kendini mukayese ederken, "O bir dâhiydi ben olsa olsa bir istidadım," der. Sonra Marx'ın dehası ve dâhiliği hakkında Lenin'de ve onunki hakkında Stalin'de yığınla pasaj vardır. Bundan dolayı ben Marxist olarak Marxistçe telakkisiyle dâhilerin vücuduna inanıyorum). Yani Namık Kemal'in mübeşşirliği dâhiyane değildir, ne de bunun başka bir tabiriyle bu mübeşşirliğinde öyle keskin bir inkılapçılık vardır. Namık Kemal umumiyetle mübeşşirliğini yaptığı rejimin, sınıfın en sağ cenahının mübeşşirliğini yapabilmiştir. Onun Avrupa'daki halk ve amele kaynaşmalarından, bilhassa Fransa'daki kitle hareketlerinden nasıl ürktüğü, bu hareketleri nasıl telin ettiği ve ideal devlet şekli olarak üçüncü Napoleon polis ceberutluğunu göklere çıkardığı bizzat hazretin kitaplarında kendi eliyle yazılıdır. Kısaca Namık Kemal dâhi bir mübeşşir değildir demek: 1) O devirdeki Osmanlı İmparatorluğu, 2) o devirdeki Avrupa, 3) ve şahsi fizyolojik bünyesiyle alakadar psikolojik şartlarıyla mütalaa edildiği takdirde, öyle ahım şahım inkılapçı bir mübeşşir değildir, demektir. Bununla beraber Namık Kemal'in, hangi sebeple olursa olsun bilhassa şehir ve kasabalar halkı arasındaki efsaneleştirilmiş, kahramanlaştırılmış şahsiyeti bir vakıadır ki bu vakıanın muayyen pratik, taktik anlarda gözönünde tutulması lazım gelir. Hülasa olarak, bizim burjuvazi dâhi bir mübeşşir yetiştiremediyse kabahat bizde değil, kraldan ziyade kral taraftarlığına lüzum yok. Namık Kemal'in sahici değerini vermeli. Ve mesela, bugün ona Irkçı-Turancı-Hitlerist-Çınaraltıcılar, Arnavut'tu, Hanedanı Âli Osman'a düşmandı, farmasondu filan diye hücum ederken, Namık Kemal'i müspet taraflarından tutmak lazımdır. Nitekim dün onu şovenler Marx'ın filan üstünde bir demokrat, bir inkılapçı olarak ileri sürdükleri zaman bunun aksini yapmak icap ediyordu. Diyalektik denilen gözünü sevdiğimin

metodu.

Hazreti Ömer'e gelince. Hazretin menkıbelerinde bence iki hususiyet vardır: 1) Aşiret münasebetleri içinde, bu münasebetleri süratle yükselen geniş ticaret, büyük toprak mülkiyeti münasebeti tarafından yıkılışına karşı korumak isteyen idealist bir patriyarkın ef'âli. 2) Zannedersem, çok sonradan, İslam medeniyeti denilen büyük ticaret, büyük toprak, köle, hatta bir çeşit manifaktura münasebetleri içinde ezilmiş sınıfların Ömer'in şahsına izafe ederek menkıbeleştirmiş oldukları fıkralar ki bunlar o sınıfların İslamiyet şeklinde ve çerçevesi içinde tecelli etmek zaruret ve mecburiyetinde olan ideolojileri, hasretleri ve emellerinin bir kısmının ifadesidir. Bilhassa bu bakımdan, bir mücadele silahı olarak Ömer'in menkıbeleri pratikte bizde dahi tetkike değer bir tezahürdür. Bizde bu silah son asırda, hatta Mehmet Akif'te kapitalizmin inkişafına karşı kullanılan ve çok kere maalesef mürteci bir vasıta olmuştur. Halbuki bazı muayyen taktik anlarda bu menkıbeler pekâlâ ileri, inkılapçı bir vasıta olarak da kullanılabilirler.

Galiba, yukarıdan beri bir hayli allamelik tasladım. Bilirsin ki allameyi değil, alimi severim, allame bellediğini tekrar eder, alim bellediğini tatbik ederek, metot olarak kullanarak genişletir, yani yaratıcıdır. Allame de lazım, alim de... Ama ben alimi tercih ederim. Zaten bu allame ve alim istilahları belki pek alimane değil ama, dedik ya serda alimlik değil, allamelik var.

Sen *Kelleci Memet* hikâyesine lazım gelen ehemmiyeti ver. Bak arada bir seneden fazla zaman geçtiği ve ben ancak o hikâyenin not denilecek müsveddelerini okuyabildiğim halde hâlâ tadı damağımdadır. Hele kuruluşunda acayip bir edası vardı ki onu kaybetme kuzum.

Hikâyelerinin şahıslarını "mütefekkir"leştirmenden katiyyen korkmuyorum. Her köylü gibi bilhassa bizim Türk köylüsü dehşetli mütefekkirdir. Mesele stilizasyon dozunda ve tefekkürün konkre Türk köylüsünün tefekkürü olabilmesindedir. Bu işte iştiyaklar ve emeller de daha bariz bir hale getirilebilinir.

Piraye hakkında son yazdıklarını aynen kopye edip ona gönderdim. Ve dedim ki: "Senin yüzün çatkın olduğu zaman güzelleşir, bunu benden başka kimse göremez sanıyordum. Bizim hınzır oğlan da bunun farkına varmış. Bunun için ona hem kızıyorum, hem de onu bir daha seviyorum."

Yahu, senin küçük birader, İstanbul'daki, ne âlemde? Babandan, evden mektup alıyor musun? Annen nasıl? Bana onlardan niçin bahsetmezsin. Sinop'tan bir kere cevap aldım, tekrar yazdım, daha cevap gelmedi.

Radyonuzun faaliyete başlamasına pek sevindim. Oda arkadaşına çok çok selamlar. Müdür Beyine, Sergardiyan Beye ve arkadaşlarına selamlar. Bizim Müdür, Kâtip, Sergardiyan beyler ayrıca selam ederler. Yayalar Köylü'nün, Ertuğrul'un tümen tümen hasretleri.

Doya doya mektup yazdım. Kendimden memnunum. Haydi selametle kal, kardeşim.

Hasretle,

45

29. 1. 942

Kemal, kardeşim,

Ben hâlâ kendimi toparlayamadım, kahrolasıca nezle ve baş ağrısı, halsizlik devam ediyor. Düşün ki şu son 10 gün içinde ancak 100 mısra yazabildim. Halbuki dehşetli bir yazı yazmak ateşi duyuyorum. Bundan dolayı, bu hafta yine bir 400-500 satır doldurup gelecek mektubumda yollarım.

Son mektubunda fazla çalışmaktan gelen bir kesel, bir yaptığını beğenmemek havası vardı. Keseli anlıyorum, yaptığını beğenmemek o da iyi, fakat sakın yaptığına inanmamazlık ve kendine güvenmemezlik etme. Yaptığın mükemmel ve inanılması lazım gelen bir sanat işidir ve kendine güvenebileceğini, büyük bir selahiyetle ve her türlü mesuliyeti kabul ederek ben, ben Nâzım Hikmet söylüyorum. Sesimi böyle bir tonla yükseltmem nadirdir, bilirsin, fakat bazen daha yüksek bir tonla da konuşmam icabettiği zaman, bundan sakınmayacak kadar cesur olduğumu da bilirsin. Konkre, muayyen, tarihi, sosyal, milli, fizyolojik şartlar seni Türk ve dünya edebiyatı için en müsait bir imkân içinde bulundurdu ve bulunduruyor. Yılmaya hakkın yok. Şimdilik en iyi hikâyecimiz olacaksın ve olmak üzeresin ve oldun, yarın en iyi romancımız olmaya mecbursun ve olacaksın. Bu kaziye böylece malumunuz olsun, kardeşim.

Nezlem ve dişlerimin halsizliği ve başımın zonklaması olmasa şu günlerde sadeliği korkunç şeyler yazacağım. Fakat kahrolası

nezle. Nezleyi yenmek 400 mısraı yenmekten daha müşkülmüş meğer.

Piraye sana tümen tümen selam yolluyor. Bu günlerde ben onu biraz kızdırdım. Kabahat hem bende, hem değil, nasıl anlatayım, bir insanın bir insanı ölçülerin üstünde sevmesinden gelen ve tezahürü maalesef bazen münasebetsiz sitemler ve ayıp şüphelerle kendini gösteren bir halet-i ruhiyenin neticesi olarak Piraye'mi kızdırdım. O insanları biraz da benim şahsımda müşahhaslaştırarak sevmeyi bildiği için, bana kızınca biraz da insanlara güceniyor. Binaenaleyh bana, "En sevinçli günlerimi zehir ettin," diye yazdığı zaman ne büyük haltettiğimi anlıyorum. Her ne hal ise haksızlık ettiğim zaman itiraftan çekinmem. Karıcığımın nasıl olsa yine gönlünü alırım. Mamafi bütün bu çapraşık psikoloji, aşk ve muhabbet eza ve sevinçlerini tekrar duyabilecek kadar dünyanın yoluna girmiş olması ne zevkli şeydir.

Naci, "Tan"dan çıkmış. Niçin? Bilmiyorum. Öğrenince sana yazarım. Şimdi "Ulus"ta mı, nerde çalıştığını da öğreneceğim. Mamafi ayağı iyileşmiş, İstanbul'a dönmüş.

Sana beş lira yolladım, alınca bildirirsin.

Burda kar, kış, tıpkı orası gibi.

Sinop'tan hâlâ cevap alamadım. Meraktayım.

Radyoda, Yurttan Sesler saatiyle, Klasik Türk Musikisi'ni, Mesut Cemil'in bu iki himmetini, ciddiyetle takip et. Modern teknikli Türk müziği, operası filan bence bu kaynaklara dayanmalı. Bu hususta Mesut Cemil'e de bir mektup yolladım. Seninle de konuşacağım daha. Mesele Türk edebiyatı köylü şairleri taklit etmeli gibi değildir. Mesele Türk edebiyatı en geniş Türk diliyle konuşmalıdır tarzındadır.

Sabahleyin başladığım bu mektuba gece Radyo Gazetesi'ni dinledikten sonra devam ediyorum. Öğleden sonra biraz çalıştım. Belki bu gece de çalışacağım. Şu İngiliz müttefiklerimizin Bingazi'yi tekrar elden çıkarmalarına bir acayip gülesim geliyor. Bir taraftan da bugünkü şartlar içinde bu gülümsemekte bir hayli kızmak da var. İnç kepazeliktir zo? dedikleri şey budur işte.

Sana gelecek mektupta *941 Senesi İnsan Manzaraları*'nın iyice pasajlarından (bu taksimat ve zihniyete aleyhtar olmakla beraber) birini göndereceğimi umuyorum.

Sorup sual edenlere selam. Seni hasretle kucaklarım, kardeşim.

Ha, bak gözüme "Tan"da çıkan uzun bir hikâyenin bir parçası ilişti. İsmail Kemalettin imzalı, senin hikâyelere benziyordu. Hatta galiba senin hikâyendi. Çünkü Kemal Sülker senin "Tan" da iki hikâyenin çıktığını da yazdı. Sen bu meseleyi, "Cumhuriyet"te, Ömer Rıza vasıtasıyla Naci Sadullah'a bir mektup göndererek tahkik eyle.

46

9. 2. 942

Kardeşim Kemal,

29. 1. 942 tarihli mektubunu aldım. Raşit Kemalî'ye yazdıklarını da okudum. Fikirlerini pek beğendim. Sen belki farkında değildin, bu son zamanlarda sende esaslı bir sıçrama oldu. Birdenbire, tabii uzun bir tekâmülün sonunda, büyüdün. İftihar ettim ve sevindim. Hikâye okuyucularının az olması ihtimalinden şikâyet ediyor ve acı bir alayla, pike bombardıman ve hafif tank yapmalı ki müşteri bulunsun diyorsun. Alay güzel ve acı. Fakat yazdığın hikâyeler bugün değilse yarın ve çok daha derin bir savaşın hafif değil, ağır tanklarıdır. Binaenaleyh, tank ve pike bombardıman yapamıyorum diye üzülme!

Öztürkçe cereyanında şoven ve kısır taraflar yok değil, var. Bununla beraber, Türkçeye yeni ve tutacak kelimeler de getiriyor ve getirecek. Bunlar hangileridir? Bunlar: 1) Bütün Anadolu'da, yalnız bir vilayette değil, kullanıldığı halde İstanbul şivesinde ve yazı dilinde kullanılmamış olanlardır: *İyimser, kötümser* gibi. 2) Manası kolayca anlaşılan ıstılahlar. Mamafi, dediğim gibi şimdilik bütün bu yenilikler yine münevverler arasında dönüp dolaştığı için, mahdut, sınırlı kalmak zorundadır. Neden? Çünkü, sen de gayet iyi bilirsin ki milli yazı dili, millet denilen olayın ortaya çıkmasıyla şekillenir. Yani Burjuvazinin memleket içinde tek pazarı meydana getirmesiyle. Bu bakımdan Avrupa milli yazı dillerinin en fazla iki üç yüzyıllık bir varlıkları, bizimkinin ise yarım yüzyıllık bir ömrü vardır. Bu milli yazı dilinden sonraki merhale cemiyetin sınıfsızlaşmasıyla başlayacak olan devirde gerçekleşecektir. Şimdi gelelim başka bir noktaya: *Millet* yerine *ulus*, *memur* yerine bilmem ne, *devlet* yerine, *hükümet* yerine falan filan kelimeleri uydurmakta ve aramakta mana yoktur. Neden? Çünkü bunlar Türk köylüsünün ve işçisinin de gayet rahat, yadırgamadan ve Türkçe olmadıklarını bile

düşünmeden anlayıp kullandıkları kelimelerdir. Sanırsam, kısaca düşündüklerimi ve şimdilik bu işte kullanacağımız mihenk taşını, senin de çok iyi bildiğin, söylemiş oldum.

Sinop'tan mektup aldım, bir sevindim, bir sevindim ki, sorma. Bize mal gönderiyorlar, biz de burda müşteri bulduk şimdilik, satıp parasını yollayacağız.

Sana 5 lira yollamıştım. Aldın mı? Geçen ayın 28'inde göndermiştim. İki üç gün sonra 5 lira daha yollayacağım.

Piraye'den bir haftadır mektup alamıyorum. Annem çok hastalanmış. İyileşmiş. Merak etme. Senin evden ne haber? Baban, analığın, kardeşin ne âlemdeler.

Kemal, *Kelleci Memet*'i ihmal etme! "Küçük Balık" hikâyesini dehşetli merakla bekliyorum. Fakat şüphede değilim. Emniyetle bekliyorum.

Bu mektubum kısa oldu. Çünkü sana bu zarfın içinde 17 sayfalık yazı yolluyorum, benim kitabın devam edegelen sonu. Vaktin olursa buraya kadar yazılanları en baştan oku ve bana fikirlerini yaz.

Oda arkadaşına, hâzık Belediye Doktorunuza, Müdür, Sergardiyan ve gardiyan baylara selam. Yayalar Köylü'nün, Ertuğrul'un, Müdür, Kâtip ve Sergardiyanımızın selamları.

Hasretle

47

12.2.942

Kemal, canım,

"Küçük Balık" geldi. Okudum. "Küçük Balık"ın üzerine bütün saygı ve sevgimle saldırıyorum.

1) "Küçük Balık" muvaffak olmuş mudur? Hayır!

2) "Küçük Balık" muvaffak olabilir mi? Evet!

3) "Küçük Balık" niçin muvaffak olmadı?

A) Çünkü koyduğu ve halletmeye çalıştığı ana meseleyi ya anlamamıştır, daha doğrusu, bu ana meselenin ne olduğunun ya farkında değildir, yahut da farkında olduğu halde bu meseleyi birinci plana alamamış, hikâyenin temeli, sürükleyici unsuru olarak, ikinci derecedeki meselelerden daha öne, daha ileriye koyamamıştır. Bundan dolayı da hikâyenin kuruluşunda baş aşağı kökü havada, dalları aşağıda bir ağaç acayipliği vardır. Bundan dolayı da 150 sayfaya yakın bu büyük hikâyede sayfaların miktar

itibarıyla dağıtılmasında birinci planda olması lazım gelen temel meseleye az, diğer meselelere çok sayfa verilmiştir. Ve yine bundan dolayı şahısların maceraları, ruh tahlilleri, keder ve sevinçleri, ikinci, hatta üçüncü derecedeki meselelerde bol ve çeşitli, temel meselede az ve çeşitsizdir.

B) Hikâyede temel mesele nedir? Ne olmalıdır? Bunu tespit için evvela hikâyedeki meseleleri topyekûn sıralayalım. 1 - İstanbul'un 933 senesi konkre sosyal şartları içinde, esnaf, bilhassa sanayi mektebi mezunu esnaf ve yarı-proleter muhitlerinde cinsi münasebetler, değişen örf ve âdetler. 2 - Yine aynı sosyal şartlar içinde esnaflarla esnaflar, bu esnaf tabiri yerine burada zanaatkâr tabirini kullanmak daha doğru galiba, evet zanaatkârlarla zanaatkârlar, zanaatkârlarla toptancılar, zanaatkârlarla fabrikalar arasındaki iktisadi münasebetler ve bu münasebetlerin üzerinde yükselen sosyal, psikolojik hadiseler. 3 — Aynı sene içinde, sanayi mektebi mezunu ve her nedense kadınlara güvenmeyen bir delikanlının ibretli macerası.

C) İmdi, ana mesele nerdedir? Hikâyeyi hangi meselenin inkişafı ve akışı üzerine — ana hattında — kuracağız ki hikâye meraklı ve sürükleyici ve orijinal bir "Küçük Balık" hikâyesi olsun? Kanaatimce ana mesele benim 2 numarayla yukarda işaret ettiğim meseledir. Küçük balık, İsmail'dir, küçük balık Recep Ustadır, küçük balık Yahudi toptancının tezgâhtarıdır. Büyük balıklar malum. Fabrikacı ve toptancı Yahudi. Biz "Küçük Balık" hikâyesinde evvela küçük balıkların büyük balıklar tarafından nasıl yutulduklarını, bu yutulma seyrini merak ve alaka ile takip edecektik. Bu yutulmaya karşı koymak, çabalamak, yenilmek, yutulanların birbirlerine oyun oynaması vs. gibi hadiselerin psikolojik taraflarının derinliğine girecektik. O vakit büyük, önüne geçilmez bir facia okuyacaktık. Bu temel etrafında öteki meseleler, yine bu temelle alakalı olarak inkişaf edecektir. 150 sayfayı ancak böyle bir temel, sana layık bir surette doldurmaya müsaittir.

D) Halbuki, biliyorum, sen hikâyenin ilk temelini, şemasını yaparken bunu "İki Arkadaş" diye yaptındı. Küçük bir hikâye olacaktı ve esasında kadın meselesi vardı. Sonra "küçük balık" fikri ta Çankırı'dayken eski şemaya eklendi. Bundan dolayı da bir taraftan eski şemadan fedakârlık yapamadın, "küçük balık" kafanda birinci plana geldiği halde hikâyede gelemedi. İşte bunun

için de "Küçük Balık" muvaffak olamadı.

4 — "Küçük Balık" çok muvaffak bir büyük hikâye olabilir, dedim. Nasıl? "Küçük balık" temelini birinci plana alarak, Recep Usta'yı, damadını, İsmail, toptancı Yahudi'yi ve hatta fabrika patronunu, kupkuru değil, hadise etrafındaki ruhi facialarıyla işleyerek. O zaman Abdullah — ki hikâyede en canlı ve reel tiptir — bütün azametiyle ortaya çıkacaktır. Aynı temel etrafında ikinci planda işlendiği takdirde Adalet ve Semiha — unutma ki Adalet de, Semiha da herhalde gökten düşmediler, vaktiyle birer "küçük balık" olan aileleri vardı ve yutuldular. Onlar da yutulmuş küçük balıklardır. "Küçük balık" birinci plana alınırsa yukarda söylediğim anlayış ve şartlar içinde işlenirse, macera, hatta bir macera romanı merakıyla takip edilir. Emin ol, Kemal, hikâye merakla okunmazsa hikâye değildir.

Şimdi biraz da lisandan konuşalım. Lisan lüzumundan fazla renkli. Teşbihlerin birbiri peşinden geliyor. Her iki üç cümlede bir *"gibi"*. Sonra *"rek"* ve *"rak"*lar da peşi peşine. Halbuki "Küçük Balık"a ağırbaşlı facialarin rengi olan karakalem lazımdır. Dırıltı ancak Abdullah'a yaraşır. O da boyalı değil, aydınlık ve ışıklı, esas renklerle yapılmak şartıyla. O zaman "Küçük Balık"ın karakaleminde Abdullah'ın aydınlık ve temiz, karışmamış renkleri fevkalade azametlileşirdi.

Şimdi de bir iki teferruat: 1 — İsmail'in kadınlara karşı münasebeti sarih değil. Bütün hareketleri, hemen Adalet'le sokağa çıkışı, sinemaya gidişi, derhal icabına bakışı — Ayşe anne hatırasının tesirine rağmen — mükemmel bir zampara olduğunu gösteriyor. Ben İsmail'in ayı yavruluğunu anlayamadım. Zaten bu tip, yani kadın düşmanı tipi, bir klinik vakası değilse, bir sinema kahramanı tipidir. Velhasıl daha birçok teferruat var, ama, prensip itibariyle, kuruluşun yanlışlığına kani olduğumdan bunların üzerinde durmayacağım.

Şimdi: Bu muvaffak olmamış hikâyede muvaffak olan bir Kemal Tahir var. Nerde ve nasıl? Kemal Tahir bu hikâyede derine inmesini biliyor. Öyle küçük teferruatlarda öyle derin ruh haletleri tespit ediyor ki, insan hem kızıyor — hikâyenin ters kuruluşuna — hem seviniyor Kemal Tahir'in büyüdüğüne. Bunları laf olsun diye yazmıyorum. Öyle işler vardır ki laf olsun diye yazılmaz.[36]

Sana bir zaman evvel beş lira yolladımdı. Aldın mı? Yarın da 5

lira yolluyorum. Hem bundan 15 gün kadar önce yolladığım, hem de yarın göndereceğim parayı alıp almadığını bildir. Sonra sana geçen mektupta şiir de yolladım. Sinop'tan eşyalar geldi. Hemen çoğunu sattık. Yarın paralarını yollayacağız.

Piraye'nin ve benim hasretim.

48

20. 2. 942

Kemal'ciğim,

Keşke sana bu mektubu, senin son 15. 2. 942 tarihli mektubunu almadan yazsaydım, diye düşündüm, sonra böyle düşündüğüm için kendime kızdım.

Evvela "Küçük Balık"tan konuşalım. Onu okuyalı bir hafta oldu. Aklımda ne kaldı, hangi insanlar, hangi insan münasebetlerinin faciası, yahut feci gülünçlüğü, hangi çeşit umut? Aklımda dipdiri kalan insanlar: Koca burunlu, çorapçı ustası, Laz delikanlı, Rum kızı, toptancı Yahudi ve bilhassa tezgâhtarı, Darüleytam'daki veremden ölen muallim, nokta bekleyen polis, Semiha, Abdullah... Bütün bu insanların — ki bunlardan birçokları şöyle gelip geçtikleri halde — akılda kalması — geçen mektubumda yazdığım kuruluş yanlışlığını değiştirmemekle beraber — hikâyenin ufak bir himmet ve cesaretle doğru kurulduğu takdirde ne kadar reel ve muvaffak bir eser olabileceğini gösterir. Bak bir de boynu çarpık bir kız vardı. Onu da gözümün önünden kaybetmiyorum. Halbuki İsmail'i, sonra ismini bile hatırlayamadığım öteki "fettan" kadım unuttum.

Gelelim münasebetlere: İsmail Ustanın o kadınla macerasından aklımda hiçbir şey yok. Halbuki bu hususta sayfalar yazmıştın sanıyorum. Laz delikanlı ile kız kardeşinin münasebetleri aklımda. Halbuki bu münasebetten ne az bahsetmiştin. İsmail'in toptancı Yahudiyle, öteki bıçakçılarla ve zaaflarını Abdullah'tan gizlemesi bahislerinde onunla münasebeti şöyle böyle aklımda. Halbuki geçen sefer de yazdığım gibi bilhassa bunlar aklımda kalacaktı. "Komedi-Facia" çeşidine gelince, gayet garip olarak bu çeşit bir şeyden aklımda kalan, "aşk mektupları kitabı" dolayısıyla küçük burjuva kepaze-lirik sevda münasebetleridir. Abdullah'ın himmetiyle umutsuz değilim.

Bütün bunları tekrar şunun için yazıyorum: Ben senin müsveddeler üzerinde, montaj bakımından ve uzunlukları çıkar-

mak bakımından kanaatlerimi daha konkre tespit etmek için işleyeceğim. İlave yapılması lazım gelen yerlere işaret koyacağım. Müsveddeleri sana yollayacağım, sen de tekrar gözden geçirip ilaveler yaptıktan ve çıkarılması lazım gelen yerleri — eğer muvafık bulursan — çıkardıktan sonra "Küçük Balık," edebiyatımız için, sana layık bir kazanç oluverecek. Bu işin bu kadar kolay oluvermesi imkânı nedendir? diye düşünüyorum şimdi. Yapısı yanlış bir kocaman hikâye neden dolayı bu kadar kolaycacık, muvaffakiyetsizlikten muvaffakiyete, yani tersine inkılap ediverecek? Çünkü diyalektik meselesi. Çünkü muvaffakiyetsizlik — burda mevzubahis ters kuruluştur — keyfiyeti içinde muvaffakiyet unsurları o kadar teraküm etmiş ki, bir son damla ve bir sıçrayışla bu keyfiyet muvaffakiyet keyfiyetine inkılap edecektir. Bu mesele etrafında, diyalektiğin bu misalle de gerçekleşmesi ne dikkate şayan, değil mi?

Sana bu mektupta yine *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın devamını yolluyorum. Galiba bu sıranın ilk sayfasını önceden göndermiştim ama içime şüphe girdi, tekrar ettim. Benim için yazdığın şeyler, enfüsi sevgi payını da soğukkanlılıkla ayırdıktan sonra, bana kuvvet veriyor, daha çok, daha iştahla çalışmak için beni teşvik ediyorlar. Son mektubunu olduğu gibi Piraye'ye yollayacağım, bunda Piraye ile Nâzım'ın değil, dişisi karşısında övünmek isteyen bir erkeğin münasebeti var.

Piraye son mektubunda aynen şöyle yazıyor: "Pahalılıkla ne âlemdesin: Paranız yetişiyor mu? Kemal ne yapıyor acaba? Oraları çok soğuk olmuş. Oğlanın parası da yoktur."

Oda arkadaşına, artık onu senin her mektubunda biraz daha çok tanıyorum, tümen tümen selam ederim. Yayalar Köylü İbrahim Efendi gözlerinden öper. Selam gönderdiklerin selam ederler.

Hasretle seni kucaklarım kardeşim.

Hamiş:

Aka Gündüz'e cevap ver. Senin naklin işi olamayacak diye öyle üzüldüm ki, mektubun sonuna kadar bu vakıayı unutmaya çalıştım.

8. 3. 942

Kemal, kardeşim,

Mektup sırasında senin benden bir alacağın var. Bu borcumu ilk fırsatta öderim.

"Küçük Balık"ı derhal ve hiçbir yerine dokunmadan Piraye'ye yolluyorum. Çünkü bu eser üzerinde — kendi eserin değilmiş gibi — öyle cesur ve merdane bir müdafaa yaptın ki, benim de içime şüphe girdi. Belki yazdıkların doğrudur, belki ben ve Raşit Kemalî bugünlerde sosyal karakterleri çok kalın hatlarla çizilmiş yazılar üzerinde uğraştığımızdan dolayı kendi işimizin tesiri altında kalarak yanılıyoruz. Ben de senin kadar ve senden evvel Piraye'nin zevkine güvendiğim için, bir de o okusun.

Senin mektubunu okuduktan sonra — esasen bu his ve hatta kanaat bende birçok zamanlardan beri teşekkül etmişti — Raşit Kemalî'ye dedim ki: "Kemal Tahir hikâyelerini ve romanlarını mektuplarının doğrudan doğruya ve çok canlı renklerle konuşan diliyle yazabildiği gün dil meselesini halletmiş olacaktır." Biliyorum ki bu çok güç bir şeydir, fakat buna ulaştığın gün dilinde azami samimiyete ulaşmış olacaksın. Bence — üslup bakımından — Kemal Tahir'in Türk edebiyatına getirdiği yenilik — bu günlük — mektupları neşredilirse ortaya çıkacaktır. Kemal, mektuplarını saklıyorum. Sana onları tekrar geri göndersem diye de düşünüyorum bazen, onları bir etüt etsen ve roman dilinde sana faydaları olsa.

Kemal!

Romana başla! Bünyesi sıkı kurulmuş, entrikası mamur olsun da, sahası icap ederse dar olsun, zararı yok. Fakat romana derhal başla. Yolun açık olsun. Yalnız bir hakkım var, onu unutma: İlk romanın bana ithaf edilecektir. Romana başla!

Yeni çocuk nesilleri için Raşit'e yazdıklarını ve bu vesileyle mütalaalarını pek beğendim. Örf ve âdet değişiklikleri bilhassa şehir ve kasabaların muayyen muhitlerinde pek bellidir. Çünkü iktisaden de burda meydana gelen değişiklikler barizdir. Fakat geniş köylü kitlelerinde örf ve âdet değişikliklerini tespit ne kadar zor, ne çeşitli ve dereceli...

Piraye'nin mektubunu yollayacağım. Pek sevinecek. Ekseriya

biz onunla aynı şeylere seviniriz.

Son yolladığım 5 lirayı da alınca bildir. Naci'ye sana borcunu yollaması için yazmıştım. Yolladı mı? Senin iki evvelki mektubunu Piraye'ye yollamıştım — sebebini de sana yazmıştım — fakat tesiri şu oldu; Piraye senin o mektubunu okumuş bana şunları yazdı: "Kemal'in parasız, sıkıntı içinde kalması ayıp. Benim Naci'yle aram açık. Sen Naci'ye yaz da oğlana para yollasın." Görüyorsun ya, senin yenge orda kocasına yapılan meth ü sena ile alakadar olacağı yerde, gayet pratik bir neticeye, mektubunun son satırlarına alaka duymuş. O haklı. Ben kepazeyim...

Sana yine bu mektupta bir miktar yazı yolluyorum. Şimdiye kadar 2300 mısra kadar oldu. Bu birinci kitap 3000 mısra olacak ve ismi: *Haydarpaşa Garı ve 510 Numaralı III'üncü Mevki Vagon* konacak. İkinci kitap yine 3000 mısra olacak, ismi: *Haydarpaşa Garı ve Ekspres*. Üçüncü kitap yine 3000, ismi: *Bozkırda Bir Hapishane ve Bir Hastahane*. Dördüncü kitap, yine 3000, ismi: *Yol ve İstanbul*. Böylelikle *Memleketimden İnsan Manzaraları* 3000 mısralık dört tane bir arada kitaptan mürekkep 12000 mısralık bir kitap olacak. Bu bir öntasarı. Haydi hayırlısı.

Kelleci'yi merak ve emniyetle bekliyorum.

Romana başla Kemal!

Müdür Beyinize, Kâtip Beye, Sergardiyan Beye çok çok selamlar. Bizimkilerin de selamları.

Yayalar Köylü İbrahim Efendinin selamları.

Oda arkadaşına muhabbet bağladım. Gözlerinden öperim. Ninenin de ellerinden öperim.

Hasretle seni
kucaklarım kardeşim.

50

20.3.942

Kemal, kardeşim,

Sana bir hayli eskice, fakat kabil-i tamir bir elbise ile aynı zamanda 5 lira yolladım. Eline varınca bildir.

Mektubunda bir iki nokta var ki üzerinde duracağım. Evvela *Kelleci*'yi bitireceğine ve mükemmel işlemeye karar verdiğine çok sevindim. Kelleci bizim edebiyatta reel olarak tespit edilmiş ilk

muayyen bir muhitin köy delikanlısıdır. Sahicidir. Bundan dolayı da yaşayacaktır... Sonra, romana başlamakta tereddüde düştüğünü anlıyorum. Tereddüt etme, Kemal. Ölçüsü ve derinliğinden — icabederse — fedakârlık yaparak ve bilhassa "Şolohof"u unutarak, romanına başla. Başlamak demek, planını yapmak demektir. Planını yap ve istersen bana yolla, münakaşa edelim. *Sağırdere*'yi de bir taraftan işlersin. Sonra, "genç nesil" hakkında — burdaki genç neslin muayyen, mahdut ve konkre mahiyeti unutulmamak şartıyla — şimdiye kadar en kötü, en mürteci bir şekilde ancak mizahı mecmualarında akislerini bulan tezahürleri, ikidir büyük bir ciddiyetle ele alışına pek sevindim. Bu hakikaten üzerinde durulması lazım gelen bir tezahür ve olaydır. Sonra, lisan meselesinde, "çetrefilliğin" değil de, bilavasıta, en kestirme, en aydınlık ve en samimi üslubun — yine tekrar ediyorum — mektuplarında ulaştığın merhalenin mevzubahis olduğunu anlamış bulunmana memnun oldum. Okuyucuların karşısına o kıyafetle çıktığımız gün ne kalem efendisi, ne züppe, ne ukala, ne derbeder, fakat kendi temiz ve rabıtalı kılığımızla, bundan dolayı da okuyucuya azami hürmet ederek çıkmış olacağız. Sonra, benim *İnsan Manzaraları* hakkındaki işaretin çok doğrudur. Fakat ben bunu evvelden plan icabı öyle yapıyorum. Çünkü evvela, Emperyalizm devri, yirminci asrın başlangıçlarından itibaren, bir emperyalist muharebeler, inkılaplar, milli kurtuluş hareketleri ve kapitalizmin yıkılışı vs. devri değil midir? Sonra 1941 senesinde Türkiye'de insanlar için ve 20'nci asrın başlangıcından itibaren: İtalyan, Balkan, Harbi Umumi, Milli Kurtuluş hareketleriyle Türkiye insanları için muhabere birinci planda gelen bir endişe ve konuşma mevzuu değil midir? Dediğim gibi bunu önceden planda tespit ettiğimden yer yer Harbi Umumi, Milli Kurtuluş hareketlerine dair vakalar — hatıra olarak — birinci plana ve kuvvetle çıkıyor. Çıkmakta devam edecek. Hazır bahis buraya gelmişken ve bu mektubumda sana yazı gönderemediğime göre — gelecek mektupta zannedersem 654 mısra kadar, yani birinci kitabın geri kalanını yollayabileceğim — şimdi yapmak istediğim şeyi ve planını anlatayım. Bu suretle yapılmak istenilenle yapılanı kıyaslayabilir ve tenkidlerini bu bakımdan da benim için daha faydalı kılarsın: 1) İstiyorum ki okuyucu 12.000 mısraı bitirdikten sonra vıcık vıcık insan kaynaşan bir mahşerden geçmiş olsun. 2) İstiyorum ki bu insan mahşerinin konkre ifadesi

okuyucuya ana hattında muayyen bir devirdeki, muhtelif sınıflara mensup Türkiye insanları vasıtasıyla Türkiye'nin muayyen bir tarihi devredeki sosyal durumunu anlatsın. Tabii donmuş bir halde değil, diyalektik seyri ve akışıyla. 3) İstiyorum ki, ikinci planda, Türkiye cemiyetini çevreleyen dünya durumu — muayyen bir devrede — anlaşılsın. 4) İstiyorum ki — nerden gelinip, nerede olunduğu, nereye gidildiği sualine — sahamın içinde azami imkânlarla cevap verilsin. Bu dört nokta ana meselemdir. Tehlike "şemacılığa" düşmektedir. Şemacılıktan kurtulmak için insanları ve hadiseleri mümkün mertebe çok taraflı olarak vermeye çalışmak lazım. Şimdi gelelim teknik plana. 1) Birinci kitap lumpen proleter, proleter, küçük burjuva sınıflarının takdiminde bir mukaddeme ve hazırlıktır. Burda birkaç esas şahsiyetle de şöyle böyle tanışırız. 2) İkinci kitap küçük burjuva ve burjuva sınıflarının takdiminde bir mukaddemedir. Buraya bir vakıayı sonuyla, neticesiyle de aydınlatmak için "Milli Destan" girecektir. Nasıl gireceğini tespit ettim. Sana sürpriz olsun diye yazmıyorum. Bu ikinci kitapta da bazı esas şahsiyetlerle tanışırız. 3) Birinci kitapla ikinci kitaptaki şahsiyetler birbirleriyle karşılaşmadan önce kâh birinci tren, kâh ikinci tren — ikinci kitabın sonunda — ele alınarak kıyasa başlanır. 4) Üçüncü ve dördüncü kitap birinci ve ikinci kitapların inkişafıdır. Bir Anadolu kasabası, bir köy ve bir şehirde (şehir İstanbul)... İşte teknik plan bu. Bu davayı sonuna erdirebilmek için hesap ettim, irili ufaklı 300 kadar insanı — muhtelif ölçülerde — perdeye çıkarıp gerisin geri çekmek lazım gelecek. İçlerinden bazıları perdeye sona kadar zaman zaman çıkacaklar. Fakat bu sırf ikinci bir alaka unsuru temin için bir çeşit hünerbazlıktır. Yoksa — dört ana mesele bakımından — buna lüzum yoktur.

Piraye her nedense seni Amasya'da zannediyormuş. Bana öyle geliyor ki Malatya hakkında hiçbir fikri olmayıp Amasya'yı "Amasye" şeklinde de olsa *Bedreddin Destanı*'ndan hatırladığı içindir. Bundan dolayı Naci'ye filan sana Amasya'ya öteberi göndermelerini söylemiş. Sonra mektubunu alınca şaşırmış. Adresini istedi. Yazdım. Sağ olsun karıcığım bana son mektubunda: "Kendine iyi bak. Sakın benden evvel ölme!" diye yazmış. Ben bundan güzel sevgi sözü duymadığım için sana yazmaktan kendimi alamadım.

Raşit çalışıyor. İşe çıkıyor. Hayattan memnun. Bazı huyları

var ki hık demiş senin burnundan düşmüş. Sen de pekâlâ onun burnundan düşmüş olabilirdin, ama ne de olsa ondan büyüksün. Mamafi sana böyle benzeyen tarafları olduğu için de onu ayrıca bir de bu marifetlerinden dolayı seviyorum.

Bay Nuri'ye[37] tümen tümen selam. Nine'min[38] tekrar ellerinden öperim. Yayalar Köylü İbrahim Efendi, Sarıyerli Emin ve Ertuğrul beylerin selamları.

Sana Fransızca roman yolluyorum. Aka Gündüz'ün yolladığı romanlar neler? Sinop'a muntazaman mektup yolluyoruz. Nuri Tahir'e dediklerini yazacağım. Hasretle iki gözlerinden öperim canım kardeşim.

Romanın planını, *Kelleci*'yi bekliyorum.

[Not: 20.3.1942 tarihli mektuba ek. Ayrı sayfa]

Kemal,

Şimdi aklıma geldi. Ayrıca yazıyorum. "Yücel" mecmuasında Halide Edip'le bir mülakat yapmışlar. Orda: "Bugünkü gençler hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye bir sual var. Halide Edip burda diyor ki:

"İçlerinde 'Taranta-Babu' ve sırf ideoloji propagandası olan parçalar çıkarılırsa 'Benerci Kendini Niçin Öldürdü?' derecesindeki eserleriyle gençler arasında hatta bu devirde dâhi sıfatını alabilecekler vardır."

Bunu tesadüfen Raşit'in göstermesiyle okudum. Üzerimde çok karışık bir tesir yaptı. Evvela "dâhi" lafını yadırgadım. Halide Hanımın alay etmediğine eminim, fakat "merhamet" ettiğinden şüphelendim. Sonra düşün ki bir insanın ciddiyetine ve hatta edebi zevkine, umumi kültürüne oldukça inandığı bir insan tarafından kendisine "dâhi" sıfatının verildiğini ve böyle bir şeyi ilk defa duyması bir hayli acayip oluyor. Sonra bir an, ama çok kısa bir an, "Acaba doğru mu söylüyor?" diye aklımdan geçti ve aynı an içinde bu sıfata bence de, kendimce de müstahak addettiğim büyük sanat üstatları gözümün önüne geldi ve yine aynı anda, "Hayır, ben bu sıfata layık değilim," dedim ve rahatladım. Sonra yazıyı bir daha okudum, beni gençler arasında sayması tuhafıma gitti. Hem içerledim, hem sevindim. Sonra ve belki hepsinden önce "ideoloji" meselesine güldüm. Hey sersem bayan, dedim, ben bir dâhi

değilim, fakat iyi bir sanatkârım ve bunu her şeyden önce ideolojime borçluyum. Eğer sizin iyi sanatkârlarınız yoksa ideolojinizin bugün artık iyi sanatkâra muhteva olamayacak kadar tefessüh etmiş olmasından gelir.

İşte sana bir havadis.

51

1. 4. 42

Kemal, kardeşim,

"Roman" hakkındaki fikirlerini merak ve sevinçle okudum. Çok doğru söylüyorsun. Elbette öyledir. Romandan şiire kadar, hatta resim, musiki filan da dahil, büyük sanat eserleri *konkre* insanın *hikâyesini* anlatır. Yalnız iki noktaya itiraz edeceğim.

1) "Enmuzecî tip" meselesinde vazıh değilsin. "Enmuzecî tip" ancak *muayyen bir devirde,* muayyen *bir sınıfın* — en muvaffak misaliyle *Don Kişot* — müşahhaslaştırılması olabilir. Sen de bunu böyle anlıyorsun. Fakat ben tekrardan kendimi alamadım. Mamafi, bu demek değildir ki, muayyen bir devir, mahdut da olsa, bütün sınıflarına bazı müşterek damgalar vurmaz. Vurur. Mesela, sosyal münasebetleri nispeten basit olduğundan derebeylikte bütün sınıflara ait ve nizamen ekonomik bünyesinden gelen bazı müşterek vasıfları daha kolaylıkla görürüz: İhtiyarlara, babaya dehşetli saygı, filan gibi. Fakat, tabii bundan, muayyen bir tarihi devri nefsinde şahıslandırabilecek enmuzecî, *bütün sınıflara şamil* bir tipin yaratılabileceği neticesini çıkarmamak lazım. Böyle bir şeyi zaten sen de düşünmüyorsun. Çünkü irreel olur, uydurma ve mücerret olur.

2) "Romanın, *mevzudan evvel,* devrin bir tarafını şahsında tebarüz ettirecek bir tipe muhtaç olması" diyorsun. Bu tasnife taraftar değilim. Bu bir çeşit "düalizm" oluyor. Mevzu ile tip bir vahdettir. Ve öyle mütalaa edilmelidir. Tip, mevzu içinde hareket eder. Ve tipliğini ancak mevzu içinde gerçekleştirebilir. Bu, balıkla su meselesi gibi bir muhit ve uzviyet meselesinden hatta daha derin bir vahdettir. Yine bu hususta — "enmuzecî tipiyle" — *Don Kişot*'u al. Yeldeğirmenlerine hücum, devlerle kavga filan, bütün bu teferruatlar mevzua ait teferruatlardır ve bir araya gelerek ana mevzuu, yani Şövalye-derebeylik nizamının yıkılışında kafası eski şövalye romanlarıyla dolu bir küçük asılzadenin — değişen dünyada, ticaret sermayedarlığı — merkezi krallık devrinde kederli

macerasını meydana getirirler. Yani demek istiyorum ki "evvela tip, sonra mevzu" kaziyesi mevzu ile tipin vahdetini inkâra varabilir ve son devir bazı Fransız romanlarında olduğu gibi muharriri mücerret gevezeliğe ve uydurma psikolojizme götürebilir.

Birisi belki daha vazıh olman için, diğeri daha esaslı sandığım bu iki itirazdan sonra zaman hakkındaki görüşlerine tamamen iştirak ediyorum.

"Şolohof'u unutmak" bahsine gelince, bunu bana şu hatıra yazdırmıştı: Çankırı'da beraber çalıştığımız roman taslağı üzerindeyken sen mütemadiyen "Şolohofvari" *büyük sosyal* hadiseler arıyordun. Demek istediğim, romana bütün bir camiayı alakadar eden ekonomik-sosyal bir tek büyük ve meraklı vakanın *doğrudan doğruya* temel olarak *alınmaması* da kabildir. Ve ilk yazacağın romanda, bu çok bariz, çok büyük bir *doğrudan doğruluğu* temel olarak bulacağım diye mutlaka uğraşmaya lüzum olmadığıdır.

"Bey ve Hırsız" ve "Kadınlar Koğuşu" üzerinde durulup işlenmeye ve büyük hikâyeler olmaya değer tip mevzulardır. Hırsız tipinde lumpen proleteri idealize etmeyeceğinden esasen eminim. Dostluğuna rağmen, Sait Faik'i ve emsalini — bugünkü merhalelerinde — beğenmediğini bilirim.

Ben senin — ebadını bugünkü şartlarına göre çizmek şartıyla — roman için hazır olduğuna kaniiim. Sen romanına başlayıncaya kadar her mektubumda bunu tekrar etmeyi vazife bileceğim.

Ben 15 gündür — sana son cakalı vaadime rağmen — çalışamadım. Daha doğrusu, işi üretemedim. Sebep? Elimde ortaya çıkma sırası gelen iki üç insan var ki bunları gerçeklendirmeden önce bir hayli düşündüm ve zorluk çektim. Eğer yarına kadar bir tanesi olsun biterse sana yollayacağım. Bitmezse gelecek mektuba kalacak.

Piraye geldi, gelecekti, ona "Küçük Balık"ı burda veririm, ne olur ne olmaz, hayır, postayla gönderirim, derken ona — çünkü her mektubunda "Küçük balığım nerde?" diyor — ve sana karşı da müthiş yalancı çıktım. İkiniz de beni affedin. Yarın her şeyi göze alıp "Küçük Balık"ı yola çıkarıyorum.

Sana 5 lira, bir kat hayli eski elbise ve bunun içinde bir roman Fransızca ve Türkçe mecmualar yolladım. Piraye de fanila filan göndermiş. Aldın mı?

Havalar burda da berbat. Ben uykusuzum ve bugün hastayım.

Raşit muntazaman işe çıkıyor.

Yüzbaşı Nuri Beye, Mazmanoğlu'na, Sergardiyan, Müdür ve Kâtip beylere ferade ferade selam. Bizimkiler de sana selam ederler. Nine'nin hayır duasına teşekkür eder, ellerinden öperim. Sarıyerli, Yayalar Köylü, Ertuğrul ve artık benden dinleye dinleye seni tanımaya ve sevmeye başlayan birçok tanımadıkların selam ederler.

Seni gerçekten çok özledim, Kemal. Sonra bana bu mektubunda ne güzel şeyler yazmışsın. Boğaziçi'ndeki tahta evimiz, kitaplar, yani insanların arasındaki eski insanların acı, sevinç ve kahramanlıklarını yazabilmek saadeti. Velhasıl, sen mektuplarında bir büyücüsün. Dilerim ki eserlerinde de aynı büyücülük ve sihirbazlık mertebesine yükselesin.

Hasretle gözlerinden öperim, kardeşim.

52

Kemal, kardeşim,

Piraye geldi. Bahtiyarım. Senden konuştuk. "Küçük Balık" hikâyesinin ortalarına kadar olan kısmını pek beğenmiş. Sonra, "Benim aceleci, tembel oğlum işi telaşa getirmiş, bıkmış, üstünkörü gitmiş kahrolası," diyor. Ve bu huyundan vazgeçmediğin için pek üzülüyor. Sana çamaşırlardan başka yedi buçuk lira yollamış. Alıp almadığını bildir. Piraye'yle her gün o kadar senden konuşuyoruz ki aramızda gibisin.

Gorki'nin "romanını" okuduktan sonra Orhan Raşit'e senin yazdıklarını söylemiştim. Buna senin mektubun gelince işaret etti. Bak ne düşündüm: Gorki'nin o romanındaki tipler evvela lüzumundan fazla "tipik". Buna sen de işaret etmişsin. Sonra hani İstanbul'dayken ustanın bir büyük hikâyesini okumuştuk. Bu romanın insanları ve muhiti, hatta iki parçasıyla kasabası, okuduğumuz hikâyeninkine pek benziyor. Ama o, yani beraber okuduğumuz daha iyiydi. Sonra, dikkat ettin mi, Gorki'nin bu devir hikâyelerinde müşterek aksesuvarlar, patetik anlar var: 1 — Serserilerin şarkı söylemeleri etrafındaki romantik hava ve şairane atmosfer, 2 — Ölüm ve ölünün başında konuşma, vs... Mamafi, bu "Şehir üzerindeki fırtınada", muayyen bir devirde, bir şeyler, mühim sosyal değişiklikler arifesinde olan Çarlık Rusyası'nın bir şeyleri bekleyişi — romandaki teknik tuhaflığa rağmen — çok güzel ve kuvvetli verilmiş. Ne de olsa usta ustadır. Velhasıl bu

roman hakkındaki ilk intibalarımızın seninle bu kadar yakın ve hatta aynı oluşuna sevindim.

Sana *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın devamım ve Orhan Raşit'in de bitmemiş bir şiirini yolluyorum. Yalnız ben hesabımda yanılmışım. Birinci kitabın, "510 Numaralı 3'üncü Mevki Vagon"un 3000 satır olacağını hesaplamıştım. Halbuki 4000 kadar olması icabedecek. Çünkü bu son parçayla 2700 satır oldu. Demek oluyor ki tekmil dört kitapta birkaç bin satır fazlalık olacak.

Şimdi gelelim en mühim meseleye: Bence, senin rahatça ve muvaffakiyetle yazacağın ilk romanın adı *Ankara Caddesi* olmalıdır. Patronları, muharrirleri, mürettip ve makinistleri, hamalları, şoförleri, berberleri ve piyazcıları, kâatçıları ve kitapçılarıyla bütün ideoloji cereyanlarının mümessilleriyle, talebe ve müşterileriyle Ankara Caddesi'ni gayet iyi bilirsin. Ve Ankara Caddesi'ni bütün derinliği ve genişliği ve inkişaf seyriyle yazarsan biraz da muayyen bir devirde, muayyen bir kesimde Türkiye sosyal ve ideoloji bünyesini yazmış olursun. Burda tanıdığın tipler harikuladedir. Onları gayet iyi tanırsın.

Romana başla. İhmal etme.

Eğer Ankara Caddesi'ni muvafık bulursan ben de sana hatırlayamayacağın şahısları ve muhitleri kısaca not halinde hatırlatabilirim.

Selam ve hasret.

Piraye'nin çok çok selamları var, gözlerinden öpüyor.

"Romana başladım" diye vereceğin müjdeyi heyecanla bekliyorum.

53

Kardeşim Kemal,

Piraye'ye gönderdiğin resimli mektubunu aldım. Yine birçok güzel şeyler yazmışsın, zevkle okudum.

Bak şu roman, hikâye meselesinde filan ne düşünüyorum:

Şiirde bizim anladığımız manada bir serbest nazım var. Buna serbest nazım da demek doğru değil ya, mesele adında değil, yani şiirde yaptığımız ve bugün birçok genç şair tarafından üzerinde işlenen ve yeni yeni imkânlara yol açan bir teknik var. Bu, ana

hattında — şekil bakımından — ne yaptı? Yani mesela şahsen beni hangi zaruretler bu yeni şekle getirdi? Şüphesiz ki, yeni ve hiç olmazsa o zamana kadar Türk şiirine girmemiş bir muhtevayı işlemek zorunda kalınca, yeni şekil aramak zorunda kaldım. Bu bütün iddialara rağmen Mayakovski'nin şekli değildi, yahut hiç olmazsa, sadece Mayakovski'nin ve umumiyetle Rus serbest nazmının şekli değil, ondan aynı zamanda başka bir şeydi. Bu bahsi uzun uzadıya konuştuğumuz için tekrar üzerinde durmuyorum. Benim anladığım manada serbest nazım, ne bir reformdur, ne de bir anarşi, bir revolüsyondur. Yani ne eskinin ıslahı, ne de bütün kıymetlerin topyekûn inkârı. Bu bakımdan, mesela kafiyeyi — sırf şekil meselelerini konuştuğumuza göre — mesela Halk şiirinin, hatta Divan şiirinin ahenk unsurlarını, şiirde resmi, kokuyu, falan filan topyekûn inkâra gitmedim. Çünkü muhtevada da muhtelif sınıfların beşer tarihindeki ileri hamleleri sırasında, bilhassa, getirdikleri kıymetleri nasıl inkâr etmiyorsak ve hatta Marxizmin nazari kaynaklarını sayarken nasıl klasik Alman felsefesi, Fransız sosyolojisi ve klasik İngiliz ekonomi politiği diyorsak, yani iki burjuva ve bir küçük burjuva kaynağı işaret ediyorsak, yeni muhtevamızın yeni şeklinde de elbette ki topyekûn inkâra sapılmayacaktı. Fakat bu eski kıymetlerde sadece bir ıslahat yapmak da değil. Çünkü muhtevamız revolüsyonerdir, eski kıymetlerin ıslahıyla değil, diyalektikman yeni bir keyfiyete sıçramasıyla, inkılabıyla gerçekleşmiştir. Bütün bu malumu ilam kabilinden şeyleri şunun için yazıyorum: Şiirde yaptığımız şeyi roman ve hikâyede de yapabiliriz. Mesela, eski şiirde ahenk, vezin, kafiye birinci derecede şekil unsurlarıdır. Biz bunları inkâr etmedik ama yerine göre planlarını değiştirdik, bazen öne aldık, bazen arkaya. Tıpkı bunun gibi mesela eski ve klasik manada roman ve hikâyede FIKRA mutlaka birinci plandadır. Ve hikâye ve romanın — tiyatro da dahil hatta — değeri bir bakıma da fıkrasının kuvvetiyle ölçülür. Yeni şiir muhtevamız için — snopluk tarafları müstesna — mutlak olarak vezin, kafiye istibdadından kurtulmak nasıl bir zaruret olmuşsa, yeni roman vesaire için de fıkra istibdadından kurtulmak bir zaruret olacaktır.

Roman ve hikâye çok derin, geniş ve inkılapçı bakımdan derecesine göre sosyal meseleleri ele aldıkça klasik manasında fıkra istibdadından ve formalizminden kurtuluyor. Bak misalleri ve-

reyim:

Dostoyevski'nin büyük romanlarında fıkra, Tolstoy'un ana ve baş romanlarınınkine nazaran çok daha birinci plandadır. Şu tercüme ettiğim *Harp ve Sulh* romanının bellibaşlı öyle klasik manada bir roman fıkrası olmadığı gibi, hatta bir finali bile yoktur. Gorki'nin *Ana* romanı da bir hayli fıkrasız romandır ve birçok hikâyeleri de böyledir. Zola'da bile fıkra ikinci plandadır. Çehov'un birçok hikâyelerinde, hem de en muvaffaklarında fıkra yok gibidir.

— Söz arası şunu söyleyeyim, Raşit'in "Ölüm" hikâyesini ben bilhassa bu taraftan da beğendim. —

Gelelim bahsimize:

Demek oluyor ki fıkra unsuru bilhassa on dokuzuncu asırdan itibaren — Şolohof'ta mesela son haddini bulmak üzere — ileri ve sosyal meseleleri işleyen muharrirlerde arka plana gidiyor. Bu vakayı şuurla tespit etmek ve yeni muhtevanın şeklini ararken bunu göz önünde tutmak lazım. Fakat, sade bununla iktifa etmek, Mayakovski'nin Rus aruzunu kırmakla iktifa etmesi gibi, ileri de olsa, bir merhalede takılıp kalmak demektir. İkinci mesele, kılı kırk yararcasına ve bundan dolayı da çok defa enteresan olması için şişirilmiş karakter tipleri vermek kaidesinin roman için mutlak bir prensip olduğu meselesini münakaşa etmenin zamanı gelmiştir.

Tipi inkâr edelim demiyorum, ama yerli yerine koyalım ve şimdiye kadar romanda işgal ettiği sarsılmaz tahtından indirelim, o da bizim gibi bir fani insan, bir sahici insan olsun. Romanı mutlak olarak ne fıkra etrafında, ne de tipler etrafında kuralım. Roman ve hikâyeyi, tipleri, insanları, fıkraları ve fıkracıklarıyla, diyalektik bir gözle tetkik edip içine faal olarak karıştığımız hayatın artistik tespiti, inikâsı üzerinde kuralım.

Bunu nasıl kuracağız? Vallahi, Kemal, bilirsin ya, ben daha fazla nazariyeci değilim. Hatta bütün hayatımda önce sen, sonra Raşit'ten başka kimseyle bu kadar uzun uzadıya nazariyeden konuşmamışımdır. Zaten bence ana prensipler böylece tespit edildikten sonra teferruat iş seyrinde gerçekleşir.

Bundan evvelki mektubumda da muhteva meselesi üzerinde düşündüklerimi söylemiştim. Bu seferki teknik mülahazalarla birleştirirsen belki işine yarayabilecek bir iki şey bulup çıkarabilirsin. Ve bu bir iki şeyi de bulursan ve sana faydası olursa ben de çok

sevinmiş olurum.

Piraye'nin çok çok selamları var. Senin mektubunu — ona ait parçaları — aynen kopya edip ona yollamıştım. Pek memnun olmuş. O kadar ki, her zaman, fazla sevindiği zaman bunu nasıl belli etmemeye çalışır ve nasıl çocuklarına fazla yüz vermekten korkan bir anne tavrı takınırsa sana da aynı tavrı takınmış: "Çok memnun oldum, sevindim," diyor, "ama kendi hesabıma değil Kemal'in hesabına. O böyle giderse ve böyle çalışırsa bizim en büyük romancımız olacak, ben de iftihar edeceğim."

Yeni müddeiumuminizin seninle alakadar olmasına pek memnun oldum. Kim bu namuslu zat acaba?

Bütün ahbaplarına, senin Kürt delikanlısı[1] dahil, selamlar.

Hasretle gözlerinden öperim benim akıllı kardeşim.

Raşit harıl harıl Fransızcaya çalışıyor. Benim de ağzım kulaklarımda.

54

5. 5. 942

Kardeşim Kemal,

Piraye gitti. Resmine çok sevindim. Sana, ama sahici, iyi, kuvvetli, neşeli, dost Kemal Tahir'e bu kadar benzeyen resim olabilir. Herkese, seni tanıyan tanımayan birçok insana gösterdim. Senin bu resmini beğenmekle seni beğenecekler gibi geldi bana.

Sana yine benim yazının devamından kısaca bir parça yolluyorum. Maalesef, tahminimde 1000'er mısra kadar yanılmışım. Kitaplar 3000 satır değil, 4000'den 16.000 olacak galiba. Uzunluk kısalıklar bütün kitaplar bitince meydana çıkacak. Bu hususta çok doğru söylüyorsun.

Raşit Kemalî için yazdıklarına memnun oldum. Senden sonra yanılmadığım — çünkü bilirsin ki bu hususta ne kadar kazık yemişimdir — ikinci insanın o olmasını çok istiyorum. Süratle ilerliyor. Tenkidlerin doğru. Tashih eder.

Gelelim sana: Bana bak, Kemal Tahir, sen bu dünyada benim Piraye'den sonra en yakın dostumsun, kardeşimsin, oğlumsun, Memet'im gibi bir şeyimsin biraz. Onun için senin başından geçenleri bir aylık yoldan dahi yanımdaymışım gibi gayet iyi anlarım. Sen, tabir caizse, iç ve dış sebepler dolayısıyla bu günlerde gayet sinirlisin. Dış sebeplerin başında iyi ve kati tahminlerindeki

acelecilik geliyor. İstediğin bir an önce gerçekleşmediği için sinirlisin, anlıyorum. Sana bu hususta kuvvet vermeye kalkışmak — ben bile yapsam — küstahlık olur. Ama olacak olan mükemmelen olacaktır... İç sebeplerden bir tanesi ve en mühimi istediğin gibi yazı tezgâhını doludizgin çalıştıramamandır. Bana bak, Kemal, evvela, "Romanı öyle yazmalıyım ki bugün neşredilebilsin," diye düşünme. Bir taraftan bugün neşredilebilecek yazılar yaz, fakat öte taraftan romana başla ve neşredilir, edilmez gibi teknik şeyleri düşünme. Bak ben bunu düşünmeden cızır cızır yazıyorum. Ankara Caddesi'ni yazmaya başla, Kemal. Çok rica ederim. Aramızda emir etmek münasebeti olsaydı emrederdim. Bu sinirliliğinle yazacağın Ankara Caddesi fevkalade olabilir. Kemal sayıyla kendine gel ve başla.

Mektupların hakkında Cevat Şakir'in de benim gibi düşünmesi pek hoşuma gitti. Cevat kültürlü adamdır. İyi şeyleri derhal anlar.

Gorki'nin bir hikâyeler kitabı geçti elime. Piraye getirdi. İçinde birkaç tane de hocanın bilmediğim hikâyesi vardı. Gorki harikulade yazıcı ve insan. Bak, bir köy hikâyesi yazmış, köy istihsali, manzaraları filan üçüncü planda, fakat köylüler insan olarak birinci planda. Harika bir şey. Sana kitabı yollayacağım. Okuduktan sonra iade et ki yengeye geri göndereyim. Bilirsin ki onun, benim kadar, benden çok sevdiği ve benim de kıskanmadığım insanları ve kitapları vardır, bunların başında Gorki gelir. "Kemal'e yolla, okusun, bana geri gönder," dedi.

Bilmem tanır mısın, benim anamın kardeşi, yani bir teyzem vardır. Adliye Vekili'nin kaynanası, şair Oktay Rifat'ın anası, öldü kadıncağız. Ana soyumda en sevdiğim kadındı.

Sana bugün para yolladım. Alıp almadığını bildir. Biz burda beş kişi dokuma tezgâhı kurduk. Bu beş ortaktan biri de sensin. Bundan böyle payını muntazaman yollayacağım. Yani artık tezgâh sahibi oldun, dokumacılığını tebrik ederim.

Nuri Tahir'den ben de çoktandır mektup alamadım. Gönderdikleri eşyaları sattım. Paralarını muntazaman yolluyorum. Ama mektup yok. Herhalde yol uzun diye düşünüp teselli buluyorum.

Zaman zaman aklıma şu deli oğlan, Doktor Hikmet geliyor. Yahu ne acayip insan bu, bir tarafı nasıl doğru, sıhhatli de, diğer tarafı Dostoyevski tipi gibi. Gitti, gömüldü, ses seda çıkarmaz. Kılıç balığı gibi küser. Bir taraftan da acıyorum oğlana. Her ne hal

ise.

Bayramın senin de kutlu olsun. Nice nice bayramlara. Kemal, romana derhal başla. Rica ederim.

Selam ettiklerin selam eder. Selam edenlere selamlar ederim. Sizin radyo ne âlemde? Biz muntazam dinliyoruz.

Hasretle gözlerinden öperim, kardeşim.

55

Kardeşim Kemal,

Sinirli mektubunu aldım. Benim yazı hakkındaki tenkidlerinden istifade ettim. Teşekkür ederim. Seninle mutabık olmadığım cihetleri kaydederek mutabık olduğum tarafları meydana çıkarmış olacağım.[40] "Bozmuşlardı" tabiri yerine "ırzına geçmişlerdi" tabiri daha şokan olduğundan ve bilhassa bu tabirde biraz da şehevi bir eda bulunduğundan ben birincisini kullandım. Mamafi bana öyle geliyor ki burda şokan olan kelime değil fiildir. Bir kız çocuğunun bir arsada bozulmasıdır. Ne yapalım her gün bugünkü dünyada olağan işlerdendir. Kaldı ki buna gelinceye kadar ne şokan şeyler var. Bundan dolayı o kelimeyi değiştirmeyeceğim. Basri Şener'e gelince. Onun macerasını ben anlattığıma göre korku unsurunu koydum. Kendisi anlatsaydı bunu saklayacaktı. Fakat korktuğu muhakkaktır. Binaenaleyh bu cihet de böyle kalacak· şimdilik. Birinci kısmın finaline gelince, ben istedim ki orda bizi, tanımadığımız bir insanın intiharı yahut kazara düşmesi değil, bugünkü dünyada bir tren kazasına en az ihtimal verildiği, böyle bir kazaya inanmaktansa bir çıkmaz neticesinde intihara ihtimal vermek ve bu kaziyeyi kabul etmek cihetine gidildiği keyfiyeti alakadar etsin. Eğer bunda muvaffak olamadımsa kabahat bende. Yani bence finalde yanlışlık yok, belki istenilen şeyin iyi tebarüz ettirilememesi var. 510 numaralı vagonun birçok yolcularını ve bu meyanda üniversiteliyi, ikinci kısımda vagon restoran müşterileri ile 510 numaralı müşterilerin bir çeşit mukayesesinde tekrar göreceğiz. O zaman seni o kadar alakadar eden delikanlıyı vagon restorandaki, yani Ankara Sürat Katarı'nın yemekli vagonundaki sınıf arkadaşı vesilesiyle de inkişaf ettireceğiz. Tatar yüzlü adamın ve ötekisinin konuşmalarındaki "ve", "ve lakin" kullanışları hususundaki tenki-

din çok haklı. Bu hususiyetlere son tashihde dikkat edeceğim. Yazıyı okumak tarzına gelince senden bir ricam var, bu yazıları temiz ve çok az deklarasyonlu nesir okur gibi oku. Ben öyle yapıyorum. Ve zannedersem böyle hafif deklarasyonlu, yani tabir caizse stilize edilmiş nesir okuyuşu, bu yazının muhtevasının da icap ettirdiği okuyuş tarzıdır. Velhasıl, Kemal'ciğim, birinci kısma teferruat bakımından yaptığın işaretler çok işime yaradı ve yarayacak. Mamafi beni bu birinci kısmın, umumiyetle, heyeti umumiyesinin havası hakkında da, üzerinde yaptığı tesir bakımından, tenvir edersen çok memnun olurum.

Ben bir haftadır dehşetli ve şahane tembelim. Burda sıcaklar bir hafta Çankırı sıcakları gibi oldu ve asabımı yumuşattı. Yarından tezi yok çalışmaya koyuluyorum, havalar biraz serinledi. İşte bu sebepten sana bu mektubumda yeni yazı gönderemiyorum. Bağışla.

Kelleci Memet'imi sabırsızlıkla bekliyorum. Nuri Tahir'in hikâyesini hele sen beğendikten sonra çok merak ediyorum. Haydi şöyle el birliğiyle bizim Türk edebiyatına hapishanelerimizden yarının en güzel eserlerini hazırlarsak burda geçen senelerimiz boşu boşuna geçmemiş olur.

Geçen mektubunda çok doğru söylüyordun, lüzumsuz tevazu istemez, bizim edebiyatta ilk reel Türk köylüsünü elbette sen yazdın.

Yahu sen Naci Sadullah'ın meselesini ters anladın galiba. Naci bir aydır İstanbul Tevkifhanesi'nde yatıyor. Eski Moskova sefirine mi ne, birisine yazı ile hakaret ettiğinden altı aya mahkûm, eskiden de tecilli bir dört ayı varmış, yani senin anlayacağın on ay yatacak. Bursa'ya, kaplıcalarda tedavi için naklettirmesini söylettim. Bakalım becerebilecek mi? Mamafi, İstanbul'da da rahatı pek yerinde imiş, hemen her gün Safiye ve arkadaşları, gazeteciler filan ziyaretine geliyorlarmış. "İstiklâl" gazetesinde Bodrum'a dair bir de tefrikalı şairane röportajı çıkıyor; *Kara Kız* romanına çalışıyormuş.

Sana bir havadis, Raşit Kemalî bana bir tavşan hediye getirdi. İsmi Mercan. Süt beyaz. Gayet akıllı ve adamcıl. Manevi sosyal evlat edindim. Daha yaşı pek küçük, biraz büyüyünce bir de vefalı karı bulacağız ona.

Piraye her mektubunda senin yazılardan haber sorar, ben de geldi, geliyor diye oyalarım. Sinop'taki çocuklar ona bir tavla yapıp

gönderdiler, tavla değil, bir harika. Daha Piraye'ye yollayamadım, alınca kim bilir nasıl sevinecek.

Kemal seni dehşetli göresim geldi. Burnumda buram buram tütüyorsun.

Bir sırrımı daha faş edeyim sana. İstanbul'u da senin kadar göresim geldi. Meğerse ben bu şehri bir dost insan sever gibi severmişim.

Sizin radyo ne âlemde? Dinliyor musunuz? Oda arkadaşlarından çoktandır haber verdiğin yok. Yine eski odanda mısın? Bana kısaca bir günlük hayatını, bu hayatın geçtiği yerleri yaz. Emin Bey, Ertuğrul ve bütün bildikler selam ederler. Raşit belki sana yazar belki yazmaz. Yazmazsa onun selamı ve hasreti.

Seni doya doya kucaklarım canım kardeşim.

56

[Not: 1. ve 2. sayfalar zannıyla karalamanın 3. ve 4. sayfalarını yollamış.]

apansız ve "bu hafta" serahatıyla sorulan sual eklenince adeta telaşlandımdı.

Dostluk, kafa, yürek ve iş dostluğu, her sahada aynı işi yapmanın dostluğu insanlar arasındaki sevgilerin en harikalısıdır.

Orhan Raşit'in işe çıkması çok faydalı oldu. Hem sanat hayatı için, hem de karakter tekâmülü bakımından.

Zaman zaman — tıpkı vaktiyle senin yaptığın gibi ve bunun için de seni bana bu hususta hatırlattığı için de onu ayrıca seviyorum — kanımı tepeme çıkarmakla beraber, gerek dostluğundan, gerekse çalışmasından ve istidadından pek memnunum.

Kelleci Memet'e güveniyorum. Bana onu hemen gönder. Kellecime yaptığın ve yapacağın hakaret içime dokunuyor. Diğer taraftan da kendi "zevk-i edebi"mden kuşkuya düşüyorum. (Karar verdim şüphe yerine artık "kuşku" ve "kuşkulanmak" mastarını kullanacağım...) *Kelleci*'yi dört gözle beklerim.

Yazılarım büsbütün kargacık burgacık oldu. Bir karga tüyü bulmuşlar, bana hediye ettiler. Ben de ucuna bir kalem ucu bağlayarak, karganın siyah ipek tüyünü sivri kırmızı burnumun

tepesine dokundura dokundura, orta zaman şüerası kalemiyle sana bunları yazıyorum.

Mapushanenin dış kapısında oturmaklığın pek hoşuma gitti. Zaman zaman hasretini çektiğim Çankırı Hapishanemizin — hapishanelere cezaevi diyemiyorum bir türlü — dış kapısını, karakol meydanını, güneşini, kurt yavrularını ve insanlarını, yine gözümün önüne getirdi. Ne olursa olsun, her şeye rağmen, Çankırı Hapishanesi ömrümün en güzel hatıralarından biridir.

Babandan, annenden, Ratip'ten haber alıyor musun? Bana bu hususta malumat ver.

> Seni hasretle kucaklar sorup sual edenlere ve selam gönderenlere selam ederim. Selamını alanlar selam ederler.

Kardeşin, dostun,

(Tekrar)

apansız ve "bu hafta" serahatıyla sorulan sual eklenince bayağı telaşlandımdı. Dostluk, kafa, yürek ve iş dostluğu, her sahada aynı işi yapmanın dostluğu insanlar arasındaki sevgilerin en harikalısıdır.

Nuri Tahir'i sen de sıkıştır biraz, Seyfi yazı yazmak için, Avni şiir yazmak için pekâlâ vakit bulabiliyorlar da, Nuri neden bulamıyor? Onun bir mazhariyeti de senin kardeşin olmasındadır, fakat bu aynı zamanda onun felaketi de oluyor. Ne demek istediğimi anlatayım. Nuri Tahir senin muhitinde büyüdüğü için öteki arkadaşlarına göre sanat ve fikir hayatıyla daha yakından alakalı olabildi. Bu bir mazhariyettir. Seni örnek tuttu, bu da bir devir için iyidir. Fakat sen büyüdün, değiştin, ilerledin, o hâlâ eski Kemal Tahir'in tesiri altındadır. Bu bir felakettir. Nuri'den çok, ama çok şey beklemek hakkımızdır. Ve o çok ama çok şey vermeye mecburdur. Bütün bunları ben ona yazmıyorum. Senin ağzından dinlemesi daha iyi olur. Ne de olsa sen onun — bilerek yahut bilmeyerek, belki de vakit vakit isyan ederek — idealize ettiği insansın.

Orhan Raşit'in işe çıkması çok faydalı oldu. Hem sanat hayatı

için, hem de karakter tekâmülü itibarıyla. Zaman zaman — tıpkı vaktiyle senin yaptığın gibi, yalnız başka sahalarda — kanımı tepeme çıkarmakla beraber, gerek dostluğundan, gerek çalışmasından, gerekse istidadından pek memnunum.

Kelleci Memet'e güveniyorum. Bana hemen gönder. Kelleci'ye yapacağın ve yaptığın hakaret içime dokunuyor. Diğer taraftan da kendi kendimden, "zevk-i edebi"mden şüpheye düşüyorum. *Kelleci*'yi dört gözle ve ümitle beklemekteyim.

Yazılarım büsbütün kargacık burgacık oldu. Bir karga tüyü bulmuşlar, bana hediye ettiler, ben de uçuna bir kalem ucu bağlayıp, karganın siyah ipek gibi tüyünü sivri kırmızı burnumun tepesine değdirerek sana bu kurun-i vüstai şair kalemiyle bunları yazıyorum.

Mahpushanenin dış kapısında oturman pek hoşuma gitti. Ve zaman zaman hasretini çektiğim Çankırı Hapishanesi'nin dış kapısını, karakol meydanını, güneşini, kurt yavrularını yine gözümün önüne getirdi. Ne olursa olsun, her şeye rağmen, Çankırı Hapishanesi ömrümün en güzel hatıralarından biridir.

> Seni hasretle kucaklar sorup sual edenlere ve selam gönderenlere selam ederim. Selamını alanlar selam ederler.
>
> Kardeşin, dostun.

57

Kemal, kardeşim,

Geçen mektubumun başını maalesef bulamadım. Ben onun bir sayfasını iki defa yazmıştım. Demek oluyor ki sana tekrarladığım sayfayı yollamış ve baş tarafı yırtmışım. Bunu burda birdenbire başlayan ve beni serseme döndüren sıcaklara ver. Hoş o zaman pek bu kadar sıcaklık yoktu, ama herhalde sersemliğim pek üstümde imiş. Evvel sana bir haber: Naci İstanbul Tevkifhanesi'ni şereflendirmiş. *Merhaba Kara Kız* ismindeki romanına çalışıyormuş. Sonra "Yeni Edebiyat" yazıcılarından bazılarını da 142'nci maddeyle Divanı Harp'e vermişler. Muhakemeleri görülüyormuş. Herhalde beraat ederler.

Nuri Tahir hakkında lüzumsuz insafsızlık gösteriyorsun. Pireyi deve yapmak huyunu bilhassa yakınlarına tatbik etmekten zevk duyarsın. Bu hem iyi, hem fena. Mesela bana tatbik ettiğin zaman iyi, çünkü beni yıkmaz, ıslah eder, fakat Nuri Tahir'e tatbik ettiğin zaman fena, çünkü onu yıkabilir. Hatta ben bu düşünceyle ona ait pasajı taşıyan sayfayı sonradan düzeltmek lüzumunu hissetmiştim. Fakat sana yine ilk tashih edilmemiş müsvedde gelmiş. Binaenaleyh oğlana mektup yazdığın zaman rica ederim ağabeyliğini unutup yaz.

Sana *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın ikinci kısmının ilk parçasını bu mektubumla yolluyorum.[41] Ve birinci kısmı hakkındaki tenkidlerini merakla bekliyorum. Filhakika dört kısımlık bir kitabın hele bu kuruluş tekniğiyle birinci kısmı hakkında fikir dermeyan etmenin zorluğunu biliyorum. Fakat sana ne yapmak istediğimi, kitabın planını mufassalan yazdığım ve senin edebiyattaki sevk-i tabiine güvendiğim için bu zorluğu bana azami faydalı olacak şekilde yeneceğine eminim. Bundan dolayı tenkidlerini kitabın öteki kısımları için de faydalı olmaları bakımından sabırsızlıkla beklemekteyim.

Kocasını bilmeyerek zehirleyen ve korkuyorum, korkuyorum diye toprağa bakan kadıncağız için yarın derhal Ankara'ya Avukat İsmail Hakkı Balamir'e yazacağım. Çünkü maalesef öteki iki avukatın isimlerini ve binaenaleyh adreslerini tamamen unuttum, İsmail Hakkı, Ankara'da ise mesele kalmaz, o kendisi bu işle uğraşır. İsmail Hakkı Ankara'daydı, yalnız askere gitmesi ihtimali vardı. Hay Allah müstahakını versin, Kemal, şu korkuyorum, korkuyorum diye toprağa bakan kadını ne diye yüreğime soktun. Yüreğimde öyle yüzlerce, binlerce, milyonlarca insan var, bir eksik, bir fazla değil ama bu kadın ku dö gras gibi bir şey oldu.

Sana yarın Dostoyevski'nin *Aptal*'ını yolluyorum. Bundan evvel sana Gorki'nin kitabıyla, mecmualar filan yollamıştık. Aldın mı? Yarın sana para da yolluyorum. Alıp almadığını bildirmeyi unutma.

Korkuyorum, korkuyorum diye toprağa bakan kadına selam eder, senin gözlerinden öperim, kardeşim.

58

Kemal Tahir,

Bu mektup bir çeşit telgraf mahiyetindedir.

Senin mektubunu olduğu gibi Avukat İsmail Hakkı Balamir'e yolladım. İdamlık kadınla alakadar olması için o mektubu okuması yeterdi. Ve nitekim yetti. Diyor ki ben murafaaya girerim. Yalnız temmuzun ilk haftasına kadar Ankara'dayım, eğer bu müddet içinde ise murafaa zamanı mesele yok. Yalnız bana derhal bir vekâletname yollasınlar. İstanbul Barosunda mukayyet İSMAİL HAKKI BALAMİR. Adresi: Ankara, İtfaiye Meydanı, Opera Apartmanı, No. 5.

Mektup bu kadarcık olursa daha çabuk eline varırmış gibi geliyor bana. Daha doğrusu bu mektupta o toprağa bakıp korkuyorum, korkuyorum diyen kadının işinden başka bir şeyden bahsetmeye kudretim yok.

Raşit'in selamları.

Seni hasretle kucaklarım, kardeşim.

59

Kardeşim Kemal Tahir,

Aptal romanı hakkında yazdıklarını nasıl iftiharla ve zevkle okudum bilemezsin. İstisnasız söylediklerinin hepsi doğrudur ve gayet güzel, veciz ve ustalıkla ve Kemal Tahir'e layık bir surette söylenmiştir. Aşk olsun benim akıllı kardeşim.

Bu ay ben de senin gibi melun bir tembellik içindeyim.

Yine *Aptal* romanı hakkında: Süleymaniye camiini nasıl bir tane daha, bir kere daha tekrar etmek acayip bir şey olursa — acayip, lüzumsuz ve sırf mimari tekniği bakımından da hatta mürteci — aynıyla muhtevası bakımından değil — tabii bu bakımdan mesele aşikârdır ve mürtecidir — fakat sırf roman tekniği bakımından *Aptal*'ı tekrar ve taklit ve model almak da bence öyle mürteci olur. *Aptal*'ın roman tekniğinden sonra — bu teknik senin de kaydettiğin gibi dâhiyanedir — roman tekniği kanaatimce bir hayli başkalaşmış ve tabir caizse inkılapçılaşmış ve kuruluşunu, teknik hilesini daha az belli eder olmuş, muhteva realistleştikçe, teknik de realistleşmiştir.

Faust hakkında: Ben Faust'u biraz da keçiboynuzuna benzetirim. Bir araba odun yemek, çiğnemek lazımdır. Fakat bu bir araba odun ve tahta parçası çiğnendikten sonra elde edilen lezzet birçok bakımdan harikalıdır. *Faust*'un felsefesi idealisttir fakat kullandığı metot diyalektiktir. *Faust*'ta bütün bir tarihi devrin ihtirası ve arzuları vardır. Fakat dedim ya çok paradoksal bir mukayese ile bizim Divan şairlerine benzer. Bir yığın kötü, zevksiz, beylik beyit okursun, ama bu kalabalığın içinde sahici mücevherlere rastlarsın. Sonra benim de kanaatime göre beynelmilel burjuvazi, umumiyetle Goethe'de ve hassaten *Faust*'ta göze çarpan bir çeşit uzlaştırıcılık, mürailik dolayısıyla, *Faust*'u da, Goethe'yi de bir hayli şişirmiştir.

Halit Ziya benim için "Son Posta"da bir sözde tenkid yazısı yazmış. Hüsnüniyetle ve belki de çok hüsnüniyetle bana iyilik getirebilir kanaatiyle yazmış olması da muhtemel. Fakat bu hüsnüniyet bir hayli saçma sapan mütalaalarla tezahür ediyor. Sinirlenmedim. Bir iki yerinde okkalı bir iki küfür savurdum. Ve mesele kalmadı.

Gorki'nin *Ana*'sının ikinci cildini bugün bir hamlede kim bilir kaçıncı defa okudum. Yeryüzünde bundan kötü tercüme olmaz. Fakat cevheri sağlam olan şeyi ne kadar kötü bir kalıba soksan yine kıymetinden bir şey kaybetmiyor. Büyük Gorki'm. Hele bugünlerde *Ana*'yı okumak insanı saadetten ve umuttan ağlamaklı ediyor. Mübalağasız söylüyorum, hemen hemen her sayfasında ağladım. Yazılmaya değer olan yalnız onun kahramanlarıdır ve o kahramanların çocukları, torunlarıdır. *Aptal:* Dostoyevski, bütün hünerine rağmen, anlatılmaya değmez insanları anlattığı için, nasıl boş bir emek, tek taraflı, kısır ve ölü bir doğum.

Bana Raşit bir tavşan hediye etti. Bembeyaz, kızıl gözlü. Adını Mercan koyduk. Bir kedi yavrusundan munis ve adamcıl. Tavşanımı çok seviyorum.

Piraye'nin tümen tümen selamları. Bir iki haftaya kadar gelecek. Sana bu mektubu 942 senesinin Temmuz on üçünde yazıyorum. Sene ve ayın günü böyle ve ben her şeye rağmen gelecek sene bu vakitler ağzımız kulaklarımıza kadar sevinçten açılmış olacağına eminim.

Raşit bu hafta sana mektup yazamadı. Kafası dehşetli surette yeni yazdığı bir hikâyenin tembelliği içinde. Çok çok selam ediyor. Zaten bütün bildiklerin selam ediyorlar. Seni hasretle kucaklarım,

sevgili Kemal Tahir'im.

60

Kemal, kardeşim,

Çok güzel mektubunu aldım. Sana uzun ama çok uzun bir mektup yazıp bazı keşiflerimden?! bahsedeceğim. Gelecek sefere. Bu mektupta adaşının uzun bir mektubu, yazıları, benim *İnsan Manzaraları*'ndan 500 kadar satırlık bir yazı var.

İsmail Hakkı temyizde murafaada bulunmaya söz vermişti, o sözünü tutan bir adamdır. Şimdi Konya'da. Konya'dan Ankara'ya gelecek. Zavallı hemşireme yapacak başka bir yardımım yok diye üzülüyorum. Tanıdığım bir tek kadın saylav mevcut değil.

Piraye, Erenköy'deki evden çıkmak zorunda olduğundan, ondan istediğim kitaplar şimdilik kalacak ama sana şu felsefe meselesinde notlar yollayacağım.

Müdür Beyine, Kâtip Beye, Sergardiyana ve gardiyan efendilerine selamlar.

Burda Müdürümüz, Kâtibimiz, Sergardiyanımız selam ederler.

Yüzbaşıya selam. Dostlarının selamları var.

Piraye ve ben gözlerinden öperiz, canım kardeşim.

61

Kardeşim Kemal,

Şükür mektubunu aldım. Ama dokuz doğurdum. Telgrafınla mektup aynı gün geldi. Yani iki saat fasılayla iki defa sevindim. Romanını derhal okumaya başladım. Bir solukta 60 sayfayı devirdim. Şimdi bu mektubu yazdıktan sonra okumaya devam edeceğim. İlk 60 sayfadan çok memnunum. Muhavereler fevkalade. Öbür gün sana sırf romanın hakkında açıktan bir mektup yollarım. Romanın satılıp parasını Piraye'ye vermek teklifi gözlerimi yaşarttı. Şimdilik buna lüzum yok, kardeşim. Ama lüzum olursa elbette öyle yaparız.

Sana *Manzaralar*'ın devamından 800 satırlık bir parça yolluyorum. Zarfın içindedir. Bu kitabım hakkında söylediğin son fikir

elbette ki bir bakımdan doğrudur ve zaten öyle olacak. Yalnız bu ana tiplerin etrafında ve kitabın inkişafıyla gayet ağır bir surette örülecek. Ama haklısın, çünkü sana "korkunç" bir emrivakiden bahsetmedim galiba: Ben bu işin altından ancak 30.000 satırla kalkabileceğim. Bir bakıma "korkunç", ama başka bir bakıma göre 30.000 satır normal bir büyük romandır. Sayfası yüz satırdan 300 sayfa eder. Şimdiye kadar ancak 7.000 satır yazılmış olduğuna ve kitapta bir senfoniler tekniği takip olduğuna göre senin gayet haklı olarak lüzum gördüğün örmenin henüz birinci halkası, yani birinci derecede tiplerden birkaçının yüzleri şöyle bir resmedilmeye başlamıştır. Diğer taraftan asıl kitabın fikir belkemiği muayyen bir tarih parçası içinde, konkre insanlarla muayyen bir memleketin gelişimini vermektir. Bunun için de yığınla insan manzarasını kısa, kalın hatlarla çizmeye teknikçe mecburum. Bütün bu işte bir tek endişem var: Can sıkıcı olmak. Halbuki sorup soruşturduklarım henüz can sıkıcı olmadığımı gösteriyor. Bilhassa 10.000 satıra kadar can sıkıcı olmazsam — ki buna DESTAN dahil — 3.000 satır kaldı: alt tarafı örgüsü artık ortaya çıkacak olan bir çeşit alakalı entrik unsurunun da yardımıyla tehlikeyi atlatır.

Gelelim şu benim "yeni keşiflere"??? !! Mesele şu: Şu kapitalist içtimai nizamında insan karakterleri, psikolojileri filan hiç de öyle iddia edildiği gibi uçsuz bucaksız çeşitli değil. Teferruat bir yana bırakılırsa bu karakterleri ana hatlarında, (bıçakla keser gibi birbirinden, değişmez ve aşılmaz sınırlarla ayırmamak şartıyla ve çok defa birinin içinde ötekinin bakayasını yahut unsurlarını bularak) on, on beş grup halinde tasnif etmek mümkün. Amerika'yı yeniden keşfediyorsun diyeceksin. Haklısın. Bunun sebebi malum, diyeceksin, sınıflı ve sınıfları tabakalı bir cemiyette elbette bu böyledir, diyeceksin, haklısın. Ama senin bütün bu sözlerinde haklı oluşun, bu mesele üzerinde bir edebiyatçı, bir şair, bir romancı filan olarak bir kere daha düşünmene mani olmamalı. Hatta mesela, bugün bizim memleketimizin konkre şartları içinde bu sınıf-tabaka karakter tasnifini yapmak işimizi çok kolaylaştırır. Yani birçok burjuva ve küçük burjuva romancılarının — bizde değil Avrupa ve Amerika'da — bazen dâhiyane bir surette fakat şuursuz, metotsuz ve darmadağın sezişlerle yaptıkları ve bunun için de çok kısır ve zahmetle başarılan bir işi metotla ve şuurla çok kolaylaştırmış ve geniş rahat ufuklar açmış oluruz. Misal vereyim: Mesela, bizde

kulaklaşan kapitalist-köyağalığı menşeinden gelen münevverler var. Yüksek mekteplerde gitgide mühim bir yer tutmaya başlayan bu delikanlılar köklerinin (Kulak) menşe ve bağlarının bugün bizde gelişmeye, hem de rahatça ve kolayca gelişmeye, zenginleşmeye gitmesinden dolayı, karakterleri ana çizgilerinde şu hususiyetleri gösteriyor: Küstahtırlar, dehşetli irade sahibi gibi görünürler, atılgandırlar, şahsi menfaatleri için kolayca ve neticesinin ne olacağını düşünmeden yalan söylerler, lüks hayata hayrandırlar, fütuhat taraftarı milliyetçidirler, din ile dinsizlik, gelenekçilikle gelenek düşmanlığı arasında bocalarlar.

Buna karşılık, aşağıya doğru giden bazı derebey yahut eski bürokrat, yahut şehir küçük burjuva, yahut küçük memur sınıf ve tabakalarından gelen münevverler: İradesizdirler, süratle ruh haleti değiştirirler, ümitten ümitsizliğe, neşeden yeise süratle geçerler, zora gelemezler, yalan söylerler, fakat bundan azap çekerler. Birinci, yukarda söylediğim Kulakzadelerde, nefis murakabesi denilen şey yoktur ekseriya; halbuki ikincilerde bu pek gelişmiştir. Birinciler daha ziyade mühendislik, doktorluk falan gibi meslekleri seçmekte; ikinciler edebiyat, felsefe, muallimlik falan gibi meslekle-re girmektedir.

Sana kabaca verdiğim bu münevverler hakkında bir düşün. Her iki zümreden gelmiş münevverlerden bildiklerin vardır. Onları bir kontrol et. Ana hatlarında birbirine benzeyen psikoloji ve karakter tezahürleri bulacaksın.

Piraye bu ayın sonunda Çamlıca'ya taşınıyor. Hep seni sorar. Birbirinizi sevmeniz beni ne kadar bahtiyar eder bilirsin. Zaten Piraye'yi anlayıp sevemeyen ve onun tarafından anlanıp sevilmeyen bir insanı — itiraf edeyim — ben doludizgin sevemem. Halbuki seni nasıl uçsuz bucaksız sevdiğimi bilirsin, kardeşim.

Raşit Kemalî'den pek memnunum. Her şeye rağmen Fransız-cası ilerliyor. Birçok yazıların üzerinde çalışıyor ve durup durup dev adımlarıyla ilerliyor. Ona güveniyorum. Bir yılda aştığı merhale en aşağı beş yılda aşılabilinecek bir yoldu.

İdamlık kardeşin işi hakkında beni haberdar et. Küçük arkadaşlarına selam. Bütün arkadaşlarına selam. Müdür Beyine, Kâtip Beyine, Sergardiyan Beyine selam ederim. Ha, Kâtip Beyin küçüğünün gözlerinden öperim. Hasretle. Beni mektupsuz bırak-ma. Bu mektubu alınca cevap yaz. Romanın için yazacağın

mektuba ayrıca cevap veririm.

62

29. 7. 42

Kemal, kardeşim,

Teşekkür ederim. Bana ömrümün en güzel günlerinden birisini yaşattın. Bir zafer haberi almış, Piraye'yi görmüş, senin Bursa'ya nakledilmen gerçekleşmiş gibi bahtiyarım. *Kelleci* bir harikadır. Çünkü reeldir, çünkü bu realite en doğru bir görüşle, felsefeyle, sanat tekniğiyle verilmiştir. Bundan dolayı bir tek satırını çıkarmak — bir iki teknik cümle kuruluşu ve tekrarlar yani gayet ama gayet ehemmiyetsiz ihmaller müstesna — bir abidenin taşlarından birini çıkarmak gibi olur. Ve bundan dolayı da ben şimdi neşrine dehşetle aleyhtarım. Neşredilirse mutlak bir yığın ve muhakkak en harikalı yerlerini çıkaracaklar. Buna hakkın yok Kemal. *Kelleci* senin malın değildir. Sahici Kelleci ne kadar senin değilse sahici Kelleci'den sahici olan — çünkü tahlil ve izah edilen — *Kelleci* de senin değildir. *Kelleci*'den — darmadağın edildikten sonra — gelecek maddi yardım milyon da olsa, onu darmadağın etmeye kalkışmak bir nevi ihanet olur. Mamafi, Kemal bana derhal maddi vaziyetini, gelirini yaz. Rica ederim ihmal etme. Ben Falih Rıfkı'dan tercüme için kitap isteyeceğim. Bu gerçekleşirse sana topluca bir para yollarım. Zaten daktilo makinesi almak kabil değil. Sonra gözlük istiyorsun numarasını yazmıyorsun. Onu da yaz.

Netice. *Kelleci* neşredilmeyecek.[42] "Küçük Balık"ı Naci Sadullah'a gönderirim. Neşretsin. Parasını yollasın sana.

Kelleci, Göl İnsanları'ndan da çok iyidir. Teşekkür ederim, canım kardeşim. Sağol.

Sana biraz da bizim haberleri vereyim: Orhan Raşit Kemalî iki üç tane güzel şiir yazdı. Üç parçalık büyük bir hikâyeye çalışıyor. İyi olacak kanaatindeyim. Ben *Manzaralar*'a bir hayli sıkıntı ve kısırlıktan sonra tekrar başladım. Gelecek mektubumda uzunca bir parça yollayacağımı tahmin ediyorum. Piraye henüz gelmedi. Ama gelmesi yakınlaştı. Kardeşim Samiye, kocası ve yeğenleriyle geldiler.

Temyiz müddeiumumisi sizin idamlık kadının evrakının iki üç

yerden ve esastan bozulmasını istemiş. Avukat duruşmaya girecek. Mektup aldım. Çok ümitli. Gözümüz aydın. O kadına hâlâ ne kadar acıdığımı tasavvur edemezsin.

Çıplak İnsanlar'ı[43] merak ediyorum. Bu hususta peşinen söyleyeceklerim vardı, fakat *Kelleci*'de hapishanenin çok esaslı ve biricik işlenmeye değer taraftan işlendiğini gördükten sonra, artık hapishane hikâye tiplerinde sana peşinen yapılacak itirazların bulunmadığı kanaatine vardığımdan vazgeçtim.

Türk köylüsünü kitapta ilk defa konuşturan, hareket ettiren, düşündüren yazıcımız sensin. Ve ben — bak nasıl tevazusuz konuşuyorum — *Kelleci* muharririnin teşekkülünde yardımcı ve bazen rehber olabildiğim için övünüyorum.

Şu boş kalan yere kocaman kocaman seni hasretle kucaklarım, kardeşim Kemal Tahir, diye yazmaktan başka ne yazsam bugünkü ruh haletimle laf ü güzaf olacak gibi geliyor.

Seni hasretle kucaklarım, kardeşim Kemal Tahir.

Hamiş:

Tavşan Mercan oğlumuzun senin "Mahpus" kediye selamları var.

63

Kemal,

Sağırdere kitabının hazırlık ve çalışma müjdesine pek sevindim. Artık senden birbirinden güzel şeyler beklemek bizim hakkımız, benim hakkım, senin vazifendir. *Sağırdere*'yi sabırla, kuşkusuz, bekliyorum.

Sana bu mektupta *Manzaralar*'ın devamını yolluyorum. Seni bir hayli zaman, bu bir hayli öğürtücü ve yine de zavallı, tiksindiğim, gebertecek kadar düşman olduğum, yine de acıdığım insanlarla — çoğunu tanırsın — tanıştıracağım. Fakat senin onlara acımanı istemiyorum.

Galiba geçen mektupta Raşit Kemalî sana şiirlerini yollamıştı. O da pek farkında değil, ben de... Eğer aldınsa yaz da meraktan kurtulalım.

Sana bir miktar para yolluyorum. Aldığını bildirirsin.

Piraye, kızım Suzan'la beraber geldiler. İki gün kaldılar. Gittiler. Senin, benim, hepimizin *Kelleci Memet*'imizi ona emanet ettim. Okuyordur. Daha mektubunu almadım. *Kelleci*'yi nasıl sevdiğini — çünkü onu sevecek, eminim — bana bildirir. Ben de sana yazarım.

Ali Kantan, Nuri ve Avni[44] elbirliği ile büyük bir deniz poemi yazıyorlarmış. Dehşetli sevindim.

Hele bugünlerde bizler bile böyle ümitle çalıştıktan sonra bizimkilerin yenilmeleri kabil midir?

Mercan'ın (tavşanımın) Mahpus'a[45] selamları var.

Her gün daha güzel, daha cesur daha büyük şeyler yapmaya mecburuz. Türk halkı, dünya halkı bizden bunu istiyor. Görüyorsun ki geçen senenin "demir kafesteki aslanlığını" duymuyorum. Kendimi cephede dövüşen bir nefer gibi silah başında sayıyorum. Bu beni her gün daha çok ve daha derin ve daha daha büyük çalışmaya, dövüşmeye sevkediyor.

Velhasıl, daima en kötü ihtimalleri hesap eden yenilmez nikbinliğim daha çok kötü ihtimallerin geçici zaferlerinde bile dimdik ve apaydınlık yüreğimin içindedir.

Raşit'in çok çok selamları.

İdamlık hemşireme, Nuri'ye, oda arkadaşına ve dostlarına çok çok selamlar.

Seni hasretle kucaklarım.

64

Kemal, kardeşim,

Sana 10 lira yolladım aldın mı?

Memleketimden İnsan Manzaraları yine yürümeye başladı. Hazır 200 mısra var — sana yollamadığım — fakat bu hafta içinde bunu 400'e çıkarıp topluca bir parça göndermek için bu mektubuma koymadım. Bununla beraber bu mektupta ben yine sana bir "şiir", Raşit de hikâyelerden pasajlar yolluyoruz. Bunları nasıl bulacaksın bilmem. Benim şiirde yeni bir şey yok. Yalnız bir teknik oyun yapmak istedim: *Eski elemanlarla*, daha doğrusu *elemanlarımla*, bir Vagneryan musiki kuruluşu içinde, eski şark şiiri motifleriyle, diyalektiğe ait bazı kolay ve hatta beylik hakikatleri söylemek. Bu çeşit eğlenceye ihtiyacım varmış ki, adeta dinlendim.

Sağırdere'yi dört gözle bekliyorum.

Piraye ve Suzan iki gün kalıp gittiler. *Kelleci* hakkında daha Piraye'den haber gelmedi. Ben Mercan'ı İstanbul'a, Piraye'nin annesine yolladığımdan Mahpus hanımın selamlarını söyleyemedim.

Bizim idamlık hemşirenin işinden ne haber?

Şu esmer bayanlar hakkında bana biraz malumat ver."

Sana gönderecek kitabımız yok maalesef.

Burası da çok pahalı: Et 150 - 160, zeytinyağı 120, sadeyağ 320, domates 10 - 15 kuruş.

Müdür Beyine, yeni Sergardiyan Efendiye ve gardiyan baylara ve senin ordaki dostlarının hepsine selam ederim.

Müdür Beyimizin, Kâtip Beyin, Sergardiyanımızın ve burdaki dostlarının sana tümen tümen selamları.

Bu mektubum her nedense böyle oldu. Halbuki şiir hakkında, bilhassa genç şairler hakkında sana birçok malumumuz olan şeyleri tekrar etmek istiyordum. Anlaşılan bu istek şöyle gelip geçiciymiş. Yalnız şunu yüzüm kızararak söyleyeyim ki birçokları bilhassa şekil meselelerinde, ana hatlarında, dönüp dolaşıp benim mazimi kolayca ve kepazece taklit ediyorlar. Ben her merhalemi — şekil bakımından dahi — emek çekerek, ter dökerek, Türkçede ilk defa bu çeşit bir iş yapmanın zorluğuyla geçtim. Onlar bunları kolayca ve maalesef yalnız şekilde kaldıklarından kepazece taklit ediyorlar.

Kâat bitti, mektup bitti. Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim, Kemal'ciğim.

65

27. 9. 42

Mektubuma cevap vermeden sıhhatini telgrafla.

66

Kardeşim Kemal Tahir,

Mektubunu aldım. Artık biliyorum sizin ordan posta pazar günü kalkıyor ve dört günde bize ulaşıyor. Pazara rastlamazsa biz burda bekle babam bekle. Mamafi, bu keşfim beni meraktan kurtardı ve senden ne günü mektup geleceğini önceden hesaplamak imkânını verdi, ilk hesabım da doğru çıktı.

Senin yazdıklarını aynen Piraye'ye göndermiştim. Onun yazdıklarını aynen sana gönderiyorum: "... Kemal'in beni düşünmesi doğrusu çok hoşuma gitti, sevindim. Ona tarafımdan teşekkür et, beni pek memnun etti..."

Artık yenge Çamlıca'dadır. Adresi: Piraye, No. 9, 11, Altunizade Mahallesi, Çamlıca, İstanbul. Ona ayda bir olsun, cevabını beklemeden bir mektup yazarsan sevinirim.

Sağırdere'nin yürüdüğü müjdesine teşekkür ederim. *Sağırdere* sahici Türk romancılığında bir merhaledir. Bundan sonra daha ne kadar büyük eserler yazarsan yaz, o senin en taze, en ölmeyecek kitaplarından biri olarak kalacak. Fakat sen tıpkı yumurtladığı yumurtanın ne olduğunu bilmeyen bir sersem tavuk gibisin. Bundan sonrasını bilmem, fakat bu kadarında, çok şükür, cinsi münasebet katiyyen ve katibeten birinci planda değil. O hangi planda olması lazım gelirse, ustaca ve realistçe o planda. Bu kadarki parçada birinci planda olan, hem de nasıl doğru ve pırıl pırıl, köy ve köylünün en bariz, en klasik küçük mülkiyetçi tarafı ve bunun psikolojik tezahürü: Küçük mülkiyetçilik ferdiyetçiliğinin düşmanlıkları ve buna rağmen köye sevgi. Sen bunu yakaladığın için eserin muvaffak ve bir manada klasik bir küçük ve orta köylü psikolojisini derinliğine, genişliğine tahlil eden bir eser olmuştur, behey sersem tavuk! Yumurtladığın bir mücevherdir, kadrini kıymetini bil... Türkiye ki ekseriyeti itibarıyla bir taraftan da bir küçük ve orta köylü memleketidir bu tabakaların klasik psikolojisini tespit ettiğin için bu kitap edebiyatımızın klasik eserleri arasında en ön safta yer alacaktır. Anladın mı Kemal Tahir? Ve bir daha bana zinhar cinsi münasebet ön planda falan filan diye laflar ederek *Sağırdere*'mizin yanlış ve sapık bir takdir-i kıymetini yapma.

Sonra sana bir fena haber vereyim: Bu romanımız sonuna kadar bitmeden ve — bak nasıl hiddetliyim ki mürekkebi taşırdım — ve bütün ciltleri peşi peşine, belki de bir arada kitap halinde basılmak imkânı temin edilmeden, tefrika mefrika diye harcanamaz. Parasız kalırsan, parasız kalırsın, ne yapalım. İnsanların, namuslu insanların şuurla gülerek öldükleri bu devirde, Kemal Tahir *Sağırdere*'yi parçalayıp para kazanamaz. *Sağırdere* de, *Kelleci* gibi, ileri Türk halkının malıdır. Temenni ederim ki bundan sonraki bütün yazıların böyle olsun ve sen onlarla hemen para kazanama. Para kazanmak için başka şeyler yaz. Bu bahis de burda böylece

biter.

İnsanlarına karşı alakan realist bir romancının tam ve dozunda alakasıdır. Ben de romancı olsaydım benim alakam da öyle olurdu. Mesele senin roman benim bir çeşit "şiir" yazmaklığımdadır. Kuzum, alakanı ne fazlalaştır, ne azalt. Tam formundasın, Kemal. Aman kardeşim ayarı buldun, sapıtma!

Manzaralar'dan 200-300 satır kadar hazır var. Fakat 900, 1000 satırdan aşağısını göndermeyi doğru bulmuyorum. Gelecek mektupta ölçüyü doldurur, yollarım. Yalnız sen sendeki son iki satırı yazıp bana yolla ki nerde kaldığımı anlayayım. Çünkü sevkiyatta şaşırdım. *Sağırdere*'de dediğin yere bakacağım. Sen de *Manzaralar*' da, garda, büyüklerden insan gelmezden önceki kısımda, "Bir baş uzandı yataklı vagonun penceresinden" satırından sonraki satırlarda "Kırmızı dazlak"ta "kırmızı"yı ve sonra "işaretleşti siyah uzun pardösülerle" satırlarını çıkar, at.

Mektubundaki "orospu" sevkiyatı pasajı ile küçük kız arkadaşınla muhavere pasajı harikuladeydi. Bütün mektupların mahfuz olduğuna göre onlar da bende kalacak ve bir gün kullanırsın diye sana vereceğim.

Hasretle seni kucaklarım, kardeşim. Seni sevenlerin hepsini seviyorum. İdamlık kız kardeş kurtulacak mutlaka.

Sayın Bay Memduh,[47]

Bayramınızı kutlarım. Biraz geç kaldıysam kusura bakmayın. Biz şair milleti dalgın oluruz.

67

Kemal, kardeşim...

Sana 10 lira yolladım.

Manzaralar için söylediğin sözlere ve verdiğin haberlere teşekkür ederim. Düşün ki bu hususta senden ve Piraye'den — bu son pasaj için — mektup bekleyerek 10 gündür tek satır yazmadım. Senin mektup "teknik" — senin tabirince — tenkidine rağmen, umduğum işin gerçekleştiğini ortaya çıkardı. Piraye'den henüz haber yok. Tenkidine gelince, bu hususta hem şahsi bilgime, hem de bir çeşit yemekli vagonlar mabudu olan Alaeddin Beyin şahadetine dayanarak senin itirazın varit olmayacağını söyleyebili-

rim. Yemekli vagonda "yemekler yenip kahveler içildikten" sonra personel o dediğim yerde toplanırlar. Mamafi, *Destan*'ın ikinci pasajı için gece 12'den sonra senin dediğin dekoru kullanacağım. Bu çok enteresan dekor için teşekkür ederim.

Sağırdere'nin inkişafını emniyetle ve merakla bekliyorum. Şaka değil sahici ilk Türk romanı yazılıyor.

Şu fabrikanın açılışı meselesini niye roman yapmıyorsun? Ha dayan Kemal! İkinci romanın neden bu olmasın?

Geçenlerde romatizmalarını tedavi için Bursa'ya Sabiha Hanım gelmiş. Beni de ziyaret etmek iyiliğini gösterdi. Kendisini manen ve maddeten pek genç ve dinç buldum. Sana selamları var.

Sinop'takilerden mektup alamıyorum. Yalnız bazı eşyalar gönderdiler. Sattım. Paralarını yollamaktayım. Beni ne diye mektupsuz bırakırlar?

Avukat İsmail Hakkı'nın adresini biliyorsan bana derhal yaz.

Seni dehşetli göresim geldi. Bana bir resmini gönder. Burda adaşınla her fırsatta senden konuşurum. Zannedersem hayatımda şifahen anlattığım en iyi "tip"im sensin ve bu hususta en iyi dinleyicim de senin adaş.

Herkese çok çok selamlar.

Gözlerinden öperim, canım kardeşim.

68

Kemal,

Bu mektupta yalnız *Sağırdere*'den konuşacağız.

1) Bir solukta okudum. Hiç canım sıkılmadı. 50, 60 sayfadan sonra bunların senin tarafından, hatta herhangi bir insan tarafından yazılmış olduğunu unutarak okudum.

a) Bir roman için lazım olan ilk iki şart bu suretle bittecrübe müspet bir netice verdi.

b) Tebrik ederim, kardeşim.

2) Bugüne kadar yazılmış kısmıyla — düğün faslına, sinsin oyununa vs. ye rağmen — roman bir örf ve âdet tetkiki ve tespiti değil, bir psikoloji romanı hususiyetini taşıyor.

a) Bunun böyle olması iyidir. Köye ve köylüye ait en zor roman şekli budur. Bunda muvaffak olmuşsun.

b) Tebrik ederim, kardeşim. Sağ ol.

3) Tipler harikulade sahicidir. Yamörenli bizim Çankırı'daki Yamörenli'ye bir hayli benzemekle beraber tam o değil. Fakat bu senin Yamörenli'nin öteki Yamörenli kadar sahici olmasına set çekmemiş.

a) En ehemmiyetsizine kadar tiplerin sahiciliği bir romanda aranacak en büyük meseledir.

b) Bunda muvaffak olmuşsun. Sağ ol.

4) Muhavereler, stilizasyon, "derinlik", alay, keder, neşe dozu tam ayarındadır.

a) Zaten roman — bugüne kadar okuduğumuz şekliyle — "muhavereler" diyalektiği üzerine kurulmuştur. Bu çok zor bir iştir. Bunu da mükemmelen becermişsin.

b) Yaşa, Kemal'ciğim.

5) Düğün fazla şatafatlı gibi geldi bana. "Not" halinde yaptığın izah belki insana bunu böyle gösteriyor. Ya o notu kaldır, yahut da şatafatı azalt. Bana kalsa, bu düğünün şatafatlılığı üzerinde bir kısa muhavereyle ve "Notta" senin söylediklerini şahıslardan birine söyletmekle her şeyi olduğu gibi bırakmak daha doğrudur. Galiba bundan başka da itirazım yok. Eğer bu bir itiraz ise.

6) Bu romanın, bütün zorlukları — hem ne zorluklar — şimdiye kadar yenmiş — hem de nasıl, Kristof Kolomb'un yumurtası gibi — olmasına rağmen, eğer sana biraz hafif gibi gelen bir edası varsa bu:

a) Zorlukları yenmekte gösterdiği ustalıktan, "Hintyağını limonla içirmek keşfinde" bulunmasından dolayıdır.

b) Bence bu roman, senin de planın gibi, *fakat bir arada,* üç cilt olduğu ve üç cildi bir cilt içinde peşi peşine okunduğu zaman bütün azametiyle ortaya çıkacaktır.

7) Yaptığın iş bir doğru — belki entriği planı tek, yahut az çizgili ama zarar yok — bir sağlam ve sahici köylü-psikoloji romanıdır. Bu, bir daha tekrar ediyorum, bizde yapılması en zor işti, en orijinal işti. Bu işte bal gibi muvaffak olmuşsun ve devamında daha derinleşerek, yani genişleyeceği için derinleşerek — yoksa Yamörenli köylü çocuğun mesela derinliği şimdiden harikadır — zafere ulaşacaksın.

Türk halkı, dünyanın ileri insanları için değerli bir iş yapıyorsun.

Not: Kitabı bana ithaf etmene üzüldüm. Şimdi neşretsek bu

ithafı koyamayız. Ama Kemal Tahir imzasıyla çıktığı gün bu kitabın ilk iç yaprağındaki hakkımı isterim. Gözlerinden öperim, kardeşim.

69

4.12.42

Kardeşim Kemal,

Mektubunu aldım. Yine meraktayım. Şimdi posta burdan da her gün yok. Bunu öğrendim ve artık mektubun biraz — ama biraz — gecikirse meraka düşmeyeceğim.

Ratip'in işine şaştım da kaldım. Aklıma çeşitli ihtimaller geliyor. Bakalım öğreneceğimiz hakikat ne olacak?

Nuri Tahir'den ve Sinop'takilerden iki aydır mektup almıyorum. Yarın onlara telgraf çekeceğim. Bende sattığım eşyalarının bedeli 38 liraları var.

Annem geldi, bir hafta kaldı. İki portremi yaptı, bir hafta ana oğul birimiz resim yaparak, birimiz poz vererek, resim hakkında bitmez tükenmez kavgalar yaptık. Anacığım öbür gün gidiyor. Senin gözlerinden öpüyor. Yaptığı portrelerin fotoğraflarını çıkartıp sana yollayacağım.

Sana dün 10 lira gönderdim. Alınca bildir. On beş gün sonra 10 lira daha yollarım. Naci Sadullah hapisten bugünlerde çıkıyormuş, çıkar çıkmaz da, rivayete göre, nefer-i merkum olarak askere gidecekmiş.

Sağırdere'nin ikinci cildini Piraye'yi bekler gibi bekliyorum.

Ben 20 gündür şahane ve muzaffer bir tembellik içindeyim. Ancak yeni 300 satır yazdım bu 20 günde. Pazardan itibaren yine çalışmaya başlıyorum. Sana belki hafta arası daha mektubun cevabı gelmeden topluca yazı yollayabilirim.

Senin yün kuşağa ihtiyacın var mı? Varsa vişne çürüğü mü olsun rengi, yoksa siyah mı? Bildir.

Lady Chatterley'in Âşığı ve öteki kitapları hâlâ yollamadın.

Halifei rûyi zemin ve padişahı âlem'i tekrar tahtı bahtı Osmanî'ye çıkarmak için mektep müdürlerini ve hocalarını bizzat isyana teşvik eden ve bu yüzden As. Cz. K. 94'üncü bedbaht maddesiyle 24'er seneye mahkûm edilen iki mürteci yobaz, softa, divane Harbiye talebesini — bu hadise altı yıl kadar önce olmuş

sanıyorum — Büyük Millet Meclisi hususi afla kodesten çıkardı. Bunu sana sinirlenesin diye yazmıyorum. Gülesin diye yazıyorum. Hatta o kadar ki bu hususta düşündüklerini ve düşüneceklerini de gayet iyi tahmin ettiğimden fikrini dahi sormuyorum. Zahmet edip yazma bana fikrini.

Raşit Kemalî'nin 5 yılı doldurup kurtulmasına 10 aydan az kaldı. Burda ona rastladığımdan çok memnunum. Ona karşı vazifemi yapmış olmanın vicdan istirahatı içindeyim.

Hoşça kal, Kemal'ciğim, kardeşim.

Dostlarına selam. Dostlarının selamları. Seni hasretle kucaklarım.

70

17.12.42

Kemal, kardeşim,

Yine şirin şirin ateş püsküren mektuplarından birini aldım. Senin mektuplarını saklıyorum. Zaten bir seninkileri, bir de Piraye'ninkileri. Senin mektuplarından ve onunkilerden yakında istifade edeceğim. Görüyorsun ya artık her şeyden önce — burdaki her şey tabirinin nisbiliğini kaydederim — yazıcılık sanatını düşünen bir adam oldum. O sanat için ve hakikatı verebilmek maksadıyla en iyi dostumun ve karımın mektuplarını dahi laboratuvarıma alıyorum. Hatta sana iki gün önce gönderdiğim *Manzaralar*'daki Nimet Hanımın mektubu bile yaşamış ve yaşamakta olan bir bayanın bir baya vaktiyle yazdığı bir mektubun kendisidir...

Annem gitti. Onun hakkında söylediklerin yüreğime işledi.

Piraye'nin gelmesi ihtimali var.

Kemal Sülker'den gelen bir mektupta kardeşin Ratip'in kitap, gözlük, çamaşır filan falanla beraber sana, yola çıkarıldığı yazılmıştı. Ratip'in gelmeyişine yalnız şaşmadım, bir parça da üzüldüm, çeşitli kötü ihtimaller geldi aklıma. Rica ederim, Ratip gelince, mektup sırası da olmasa bana derhal bildir. Sonra Sinop'tan hâlâ haber yok. Onları da dehşetli merak ediyorum.

Maarif Vekâleti benimle Zeki Baştımar'a Tolstoy'un *Harp ve Sulh* romanını tercüme ettiriyor. Ben Bayram ertesi bana düşen parçaları tercümeye başlıyorum.

Sana Bayram ertesi yine 10 lira yollayacağım.

Raşit Kemalî artık benim üzerinde işleyip teşekkülüne yardım

ettiğim son fert-insan verimim olacak. Şimdiye kadarki bu çeşit emeğimde biricik büyük eserim sensin, onun da senin gibi olması beni nasıl bahtiyar edecek tasavvur edemezsin. Bundan dolayı da vaktiyle nasıl senin hikâyelerinde dehşetli titizsem, şimdi de onun şiirlerinde öyle ve hatta daha çok titizim. Çünkü bir defa şiir en iyi bildiğim saha, sonra Raşit çok kısa zamanda çok büyük bir hamle yaptı. Yani diyebilirim ki bu "anormal" hamlede kemmi terakümün azlığı keyfiyet sıçraması, değişmesi üzerinde menfi bir tesir yapıyor. Onu, Raşit'i tezgâha koyduğum zaman senin o devrine nazaran çok daha az kültürlü ve hazırlıklıydı. Düşün ki *Yeni Mecmua* şairlerindendi. Sonra birdenbire bilhassa şekil meselesinde büyüdü. Ama bu büyüyen şekil için — bilhassa şiirde — muhteva yoktu. Çünkü bu büyüyüş, bu şekil inkılabı, muhtevanın büyümesi temposundan daha süratli oldu. Sebebi malum. Bundan dolayı da kendisine has "sesi" bulamadı. Ama eninde sonunda bulacak. Bundan eminim. Şimdi bir süratli büyüme hastalığı geçiriyor. Bu sebepten dolayı da her yazdığı şiiri hatta senin çok beğendiklerin dahil, nasıl ve hangi tesirlerle, neleri "taklit" ederek (bu taklit işi şuuren değildir, büyüme bünyesi hususiyeti icabıdır) yazdığını çok iyi bildiğimden, daha onu şiir işinde ham buluyorum. Bütün bunları kendisiyle konuşuyoruz. Şimdi sana yazdıklarımı okuyacak ve her zamanki konuşmalarımızı biraz daha düsturlaştırılmış bir halde görecek. Neylersin Kemal şiir aleti bence öyle korkunç ve mesuliyetli bir alet ki — her işçi kendi kullandığı alet hakkında galiba aynı şeyi düşünür — şiire ömrünü veren adamın, sadece "genç şair"den başka ve daha yüksek bir merhaleye ulaşması lazım gelir kanaatindeyim. Orta kıratta hikâyeci, hatta romancı olabilir, ama şair ya şairdir ya değildir, bu işin — aletin mahiyeti icabı — ortası yoktur. Belki yanılıyorum, belki bu bir çeşit kendi yaptığı işi fazla büyütmek, mübalağalandırmak şeklinde tezahür eden ve bugünkü iş bölümü şartlarının icabettirdiği, tayin kıldığı bir çeşit "meslek" şuurudur, "mesleki böbürleniştir" ama benim böyle düşündüğüm ve Raşit'in şiirlerine karşı bu kadar titiz oluşumun varlığı bir vakıadır.

Sağırdere'yi dört gözle bekliyorum. Sen artık benimle alakanı kestin bu kitabında. Ve ben senin arkandan yavrusunu kanatlandırıp sonsuzluğa salmış bir ana kuş gibi heyecan ve gururla bakıyorum.

Annemin yaptığı portrelerin fotoğraflarını çıkartıp sana derhal yollayacağım. Hatta bugün bu işi yapacaktım, fakat fotoğrafçımızın kartları bitmiş.

Raşit Kemalî karşımda oturmuş harıl harıl Fransızcaya çalışıyor. Buharin'in *Tarihi Materyalizm*'ini satır satır Türkçeye çevirmekle meşgul. Söz verdi — çıkmasına dokuz ay var — çıkana kadar Fransızcayı yüzde altmış nisbetinde ilerletecek.

Senin Sarıyerli Emin Bey de *Sağırdere*'nin sonunu boyuna sorup durur. Selam eder.

Hikmet'ten yine bir haber yok. İşi düştü mektup yazdı. Cevap verdik. Cevap yok. Ona dehşetli acıyorum. Kafasıyla yüreği birbirine nasıl zıt. Kafası kitle ve kalabalık adamı olmasını söylüyor, yüreği yalnız. Bir başına adam, yalnız adam.

Sana yine hafta arası *Manzaralar*'dan bir miktar yollayabileceğimi sanıyorum. Bu hafta arası yolladıklarımı alıp almadığını bildir.

Burda kar değil, kırağı yağıyor. Orası nasıl? Sen dehşetli üşürsün.

Oda arkadaşlarına dost ve ahbaplarına çok çok selam ederim.

Hasretle

Sinop'tan haber alınca bana yaz.

71

30.12.42

Kardeşim Kemal Tahir,

Ara postası mektubunu aldım. Bu hesapça sende cevabını henüz almadığımız bir mektup daha var. Sinop'a telgraf çektim. "Sıhhatteyiz, mektup postada," diye cevap geldi. Ratip Tahir'den bir bayram tebriki aldım. Sana gelmemesire şaştım. Bu işi ilk fırsata tahkik edeceğim. Hükümlerinde — çok emin de olsan, bilhassa böyle şahsi işlerde — acele etme. Belki de kardeşin zannettiğin kadar kötüleşmemiştir. Eğer böyle olmuşsa onu kurtarmak için — ortada politik bir nesne, bir kayıp yoksa — sonuna kadar kavga etmemiz lazım gelmez mi?

Benim kitap için söylediklerine teşekkür ederim. "Mavzer"i "Beşli" yapacağım ve o muhaverenin sahibini değiştireceğim. Göndereceğin şiirleri bekliyorum.

Naci Sadullah asker olmamış, Anadolu'ya gitmiş, bir bildiğinde misafir imiş.

Sana biraz evvel 10 lira daha yollamıştım. Bundan sonra her ay daha muhtazaman bir surette sana para göndereceğim. Bir iki güne kadar 15 lira daha yollayacağım. Bir iki iş buldum. Ve bu dünyada para göndermeye mecbur olduğum — şimdilik — iki insanım var: Sen ve Piraye. Nasıl Piraye'nin bana "Senin sırtına yük oluyorum," falan filan gibi münasebetsiz şeyler yazmaya hakkı yoksa, senin de böyle bir hakkın yoktur. Üçümüzün arasında şimdilik para kazanmak yolunu ben buldum. Yarın sen bulursun, öbür gün o. Bir daha bana o çeşit edepsizce şeyler yazma.

Maarif Vekâleti Zeki Baştımar ile bana Tolstoy'un *Harp ve Sulh*'unu tercüme etmek işini verdi. Birinci cildi — eser dört cilttir — nisanda teslim edeceğiz ve birinci cildin tercüme parasını alacağız. Birinci cildin sonu 240 sayfa, bana ait. 1943 yılının ikinci günü işe başlıyorum. Fakat daktilo ile istedikleri için şimdi taksitle bir külüstür yazı makinesi peşindeyim.

Sana bir şey söyleyeyim mi, Kemal, bu kitabı ben 22 yaşındayken okumuştum. Fakat ancak şimdi 40 yaşında tekrar okuduğum zaman azametini anlıyorum. Sonra çok garip bir keder düştü içime, ben de böyle bir kitap yazabilirdim, Kemal, yani Tolstoy çapında bir yazıcı olabilirdim, fakat hesabıma göre kaybolmuş 18 senem var. Bu 18 sene memleketlerimiz arasındaki sosyal şart farklarından geliyor. Yani ben 22 yaşımda, Tolstoy'un yaptığı işi 40 yaşımda anladığım gibi apaçık anlayabilseydim, şimdi o ayarda bir iki kitabım olurdu. Niye anlayamadım? Sebebini söyledim. Mamafi, ahdettim bu 18 seneyi beş altı sene içinde aşmaya çalışacağım. *Manzaralar* bittikten sonra birinci romanı cesaretle ve umutla yazmaya söz veriyorum.

Sana annemin yaptığı iki portreden birinin fotoğrafını yolluyorum. Portre aslında hakikaten iyi ve muvaffaktır. Fakat alaminüt fotoğraf, resmi çekerken yüzü uzatmış, tonları kaybetmiş.

Raşit Kemalî sana yine şiirler gönderiyor. Ben içlerinde birisini bilhassa çok beğendim. Bakalım sen hangisini en ziyade beğeneceksin?

Sana kötü bir haber: Adaşın Fransızcaya icabettiği gibi bir vazife, bir barikat işi gibi çalışmıyor. Adaşını sana resmen — bu Fransızca hususunda — şikâyet ediyorum. Bundan başka şikâyetim yoktur ondan. Beraber geçirdiğimiz iki yıllık hapis hayatında ondan yalnız dostluk ve kardeşlik gördüm.

Manzaralar'dan 300 satır kadar yazdım. 1.000'i doldurayım — ki bir haftaya kadar bu iş olur — sana yollarım.

Sağırdere'yi büyük bir merakla bekliyorum. *Lady Chatterley'in Âşığı* da gelmedi. Ha, onu Türkçeye çevirmişler. Nasıl çevirdiler, atladılar mı, aynen mi çok merak ediyorum.

Piraye daha gelmedi. Her mektubumuzda sen varsın.

Bildiklerin, dostların sana selam ederler.

Dostlarına selamlar. Çatık kaşlarının arasından öperim, canım kardeşim.

72

Kemal,

Sana son mektubumda ara postayla *Manzaralar*'ı göndereceğimi vaadetmiştim. İşte sözümü yerine getiriyorum.

Sen kaç yaşındasın? Burda Raşit Kemalî merak ediyor.

Kitapları ve *Sağırdere*'yi bekliyorum.

Sinop'tan hâlâ haber yok, çatlayacağım.

Ratip geldi mi?

Bu bir mektup değil, bir çeşit telgraf oldu.

Bunun cevabı, bu gönderdiğim parça hakkındaki fikirlerini sen de ara postayla yollarsan memnun olurum.

Hasretle

73

Kemal, kardeşim,

Ara mektubunu ve ondan sonrakini aldım. Seninle konuşacak ne çok şeyim var. İlkönce bir sıraya koyalım.

Sana 10 lira yolladım, alınca bildir.

Piraye geldi. Geldiği gün kar yağdı. Küçücük, soğuk, delik deşik bir otel odasında 5 gün 5 gece kaldı, gitti. Senden konuştuk. *Sağırdere*'yi okudu ve: "Ben bunu çocuklarıma okuyacağım!" diye alıp götürdü. Onun çocuklarına — benim şiirlerimden başka — bir kitap okumak istediğini ilk defa görüyorum. Son günü ayrılırken, "Nasıl?" dedim. "Harikulade," dedi.

Raşit'in şiirlerini de götürmüştüm, son yazdıklarım, üç tanesini beğendi.

Sağırdere'nin sonunu — hele bu mektubundan sonra — heye-

canla bekliyorum.

Tolstoy'u tercümeye başladım. Bir hafta tercüme üslubu üzerinde kafa yordum. Bazı neticelere vardım. Fakat bu neticeleri tatbike kalkarsam iki ihtimal var: 1) Eseri vaktinde teslim edemem, çünkü dehşetli uğraşmak lazım. Düşün ki vardığım neticelerin yarım yamalak tatbiki suretiyle bile bir haftada ancak 7 sayfa çevirebildim. 2) Böyle bir üslup tecrübesini Maarif Vekâleti Tercüme Bürosu'na anlatmak müşkül.

İşte bu sebeplerden dolayı, Tolstoy'u maalesef babadan kalma ve bütün sevilen muharrirlerin cümle kuruluşlarını bizim berbat *kitabi* cümle kuruluşuna uyduran ve bu suretle tercümelerimizde bir Tolstoy üslubu (bilhassa cümle kuruş bakımından) ile bir Maupassant üslubunu ayırt edilmez hale sokan usulle çevirmeye karar verdim.

Şimdi sana ulaştığım neticeleri kısaca anlatayım.

1) Bizde bir kitap Türkçesi var. Bu Türkçe bilhassa kuruluş (fiil, fail, meful, sıfat, yardımcı cümle) unsurlarının takip ettiği sıra bakımından öyle sanıyorum ki hassaten Tanzimat'tan sonra başlamış. Evliya Çelebi'nin, eski tezkerecilerin *cümle kuruluşları* bambaşka, bu bakımdan hatta bugünkü nesir cümle kuruluşlarımızdan çok ilerde.

2) Bizde: "*Merhaba dedi Kemal şapkasını çıkarıp*" diye cümleyi düzdün mü bu (hele "serbest vezin" şuarasında) "mısra" oluyor. "*Kemal şapkasını çıkarıp merhaba, dedi*" dersen bu nesir "satırı" oluyor. Kepazeliğin farkında mısın? "Mısra" ile "satır" bir de cümle kuruluşu bakımından ayrılıyor. Başka bir dilde böyle bir rezalet yoktur. Bu bakımdan biz ve bilhassa halk, boyuna mısra söylüyoruz. Bu ikilik neden? Çünkü konuşurken sözümüz, hareketli, renkli ve canlıdır. Nesir yazarken acayip, uydurma, kaideli. Bundan dolayı da "mısra" ister istemez canlı ve hareketli olanı örnek alıyor.

3) Bizim kitabi cümle kuruluşu ile sözü, psikolojiyi, hareketi ve izahı aynı uzun cümle içinde vermeye kalkıştığımız zaman anlaşılması zor bir karışıklık ortaya çıkıyor.

4) Bundan bir hayli zaman önce cümle kuruluşundaki, fiil ve fail vesairenin yerlerini değiştirmek denemeleri yapıldı. Fakat bu Selanikli şivesine inkılap etti ve nihayet Karakurt'un elinde can verdi.

Ben bu ihtiyacı ikinci defa *Manzaralar*'da duydum. Yahut ( ) içindeki yardımcı cümleleri muhtelif imkânları ile kullanmak zorunda kaldım. Ve onu okuyanların hiçbiri bu tarafa itiraz etmediğine göre muvaffak da olunmuş sayılır. Fakat şiirde — yukarıda söylediğim sebepten dolayı — kolaylıkla başarılan bu iş nesirde — yine malum sebepler dolayısıyla — sırf itiyat dolayısıyla müthiş bir güvensizlikle karşılaşıyor. Ve bu güvensizliği yenmek için büyük bir eser vermek lazım geliyor.

Sana Tolstoy'un tercümesinden bir misal vereyim:

1) (Tolstoy'un ( ) içindeki ve hareketle sözü, psikolojiyi izah ediş hususundaki üslup hususiyetine riayet edilerek çevrilmiş.)

"— Doğrusu, hepsi bir benim için, benim için tamamiyle hepsi bir - *dedi Prens Andrey,* Avusturya payitahtının işgali gibi hadiselerin yanında Krems'teki muharebeye dair getirdiği haberin gerçekten de ehemmiyeti olmadığını *anlamaya başlayıp* — Peki ama Viyana nasıl düştü? Ya o meşhur tête de pont?..."

2) (Benim daha yumuşatıcı olarak bulduğum oportünist şekil:)

"— Doğrusu, hepsi bir benim için, benim için tamamiyle hepsi bir - diyen Prens Andrey, Avusturya payitahtının ..... anlamaya başlamıştı — Viyana nasıl düştü?..."

3) (Oportünizmden her sahada nefret ettiğimden, maalesef kitabi şekle dönerek şöyle yapacağım:)

"Prens Andrey, Avusturya payitahtının işgali gibi hadiselerin yanında ..... anlamaya başlayarak:

— Doğrusu, hepsi bir benim için, benim için tamamiyle hepsi bir, dedi. — Peki ama Viyana nasıl düştü?..."

Emin Beyin mektubunu yolluyorum. Bildiklere selam.

Hasretle.

74

Kardeşim Kemal Tahir,

Bugün 25. 1. 43 tarihinde sabah saat 11'de *Sağırdere*'nin ikinci kitabını aldım ve ikindiden sonra dörtte bitirdim. Yani tıpkı birinci kitapta olduğu gibi vaka beni sürükledi. Bu bakımdan ikinci kitap da muvaffaktır. İkinci kitap yine tıpkı birinci kitapta olduğu gibi verdiği insanlar ve inkişaf ettirdiği vaka bakımından da muvaffaktır. FAKAT bu ikinci kitaba mutlaka ama mutlaka insanların ve köy hayatının başka taraflarını da ilave etmek lazım. Yani Mustafa'nın

aşkları ve bu aşklar dolayısıyla verilen karakter ve köylü hususiyetleri ikinci kitabı bir romanın ikinci kitabı yapmak için kâfi değil. Mesela aklıma şöyle geliveren ve ikinci kitaba sokulması mutlaka lazım olan bir iki şeyi söylüyorum: Doğum, ölüm, yorgunluk, devletle münasebet (Baytarla mesela). Yani ikinci kitapta insanların aşk endişelerinden başka endişeleri de, hiç olmazsa seksüel münasebetler kuvvetinde, mutlaka verilmelidir. Yoksa insanda öyle bir intiba hasıl oluyor ki köyde sevişmekten başka — hem bunu fevkalade reel ve kuvvetli verdiğin için — bir şey düşünülmez ve yapılmaz. Halbuki mesela Mustafa'nın olsun, Vahit'in olsun, İsmail'in olsun başka hadiseler karşısındaki reaksiyonları da artık lazım geliyor. Bu bakımdan birinci kitap çok daha olgundur. Tek hatları belirtilmiş romanlarda, Pearl Buck'ınki gibi mesela — seninki de ana tipi itibariyle o kategoriye girer ve bu bir nakısa değildir — mutlaka romanın kahramanını veya kahramanlarını — esas yine de bir kahramandır — muhtelif ve fakat aynı kuvvette hadiseler karşısında görmek lazımdır. Böyle tek esas kahramanlı — Tolstoy'un da bazı romanları gibi — tek hatlı — bu bakımdan — romanları, aynı işi kepazece, sersemce, rezilce yapan bir Esat Mahmut Karakurt'un veyahut bayan bilmem kimin romanından ayıran, bir tarafta, yukarda söylediğim şey olsa gerek. Bu hususu gayet kolaylıkla temin edebilirsin. Ve ikinci kitap da derhal birinci kitaba uygun ve o azamette olur. Bir romancı olarak bu ikinci kitapta çok büyük adımlar atmış olduğunu da kaydedeceğim: Sandığın açılması sahnesi bir harikadır ve bunun gibi pasajlar da az değildir. Nüanslar da çok güzel: Yumurtaları kırmak (Meryem'in) sahnesinde Meryem'in hareketi fevkaladedir, daha bir hayli bu ayarda fırça darbeleri var.

Bir nokta daha: Muska meselesine ihtiyaç yok. Evvela yarasa kemiği meselesini tekrar gibi oluyor. Babanın Mustafa'yı bu işe muskasız da, bu entriğe lüzum görülmeksizin de sevki mümkün. Sonra İsmail'in topallığından gelen psikolojik reaksiyonları ve beyan-ı mütalaaları biraz tekrar ediliyor sanıyorum.

Bütün bunlar kolayca düzeltilebilecek şeylerdir. Sakın yılayım deme, bir büyük işi gerçekleştirmekle meşgulsün, bunu hem de kolayca gerçekleştirmek yolunu buldun. Aman sıkıntıya düşüp cesaretini kaybetme.

Netice itibariyle ben ikinci kitaptan memnunum. Üçüncüyü

merakla bekliyorum. Belki de ikinci ve üçüncü kitap bir kitap halinde olursa demin yukarda söylediğim eksikliğin önüne geçilecektir. Burası da ancak üçüncü kitabı okuyunca meydana çıkacak.

Son söz: Sağ ol kardeşim.

Sende henüz cevabını almadığımız bir mektubumuz var.

Ben şaşırmış bir haldeyim. Elimde tercüme edilecek iki kitap var. Biri malum, Tolstoy'un, ötekisi *Felsefenin Sefaleti*. İkisine de başlayıp başlayıp bir iki satır tercüme ettikten sonra bırakıyorum. Bu işte dehşetli ve kısır bir titizliğe düştüm. Bunun neticesi olarak da iş üremiyor. Sonra *Manzaralar*'a da çalışamıyorum. İki cami arasında kalmış beynamaza döndüm. Fakat bütün bu tembelliğin, bu şaşkınlığın sahici sebebini biliyorum: Sevinç beni hep böyle yapar. Ben kızdığım zaman, öfkeyle, iyi çalışırım. Adeta, zorluklar ve işlerin müşkül gidişi beni kamçılar. Büyük sevinçlerimde ise elim ayağım kesilir, artık o sevincin asıl kaynağından başka bir işle alakadar olamam. Bundan dolayı gece saat birlere, bazen ikilere kadar radyo başındayım. Uykularım yine ayarını kaybetti ve ben sevincimden başka hiçbir şeyle ciddiyetle ilgilenemez bir hale düştüm. Ama kendimi toparlayacağım.

Vatan gazetesi sahibi Ahmet Emin Yalman bana bir muharriri göndererek *Manzaralar*'dan *Destan* parçasını satın alarak gazetesinde neşretmek istediğini bildirdi. Hem büyük faydaları, hem de büyük mahzurları olan böyle bir işi birdenbire kestirip atamadım. Düşüneyim dedim. Düşünüyorum. Sen de düşün ve bana ne düşündüğünü yaz.

Sana *Manzaralar*'dan dört yüz satır kadar yolluyorum.

Geçen mektubumda da yazdığım ve tafsilat verdiğim gibi Piraye geldi. Gitti. Ve *Sağırdere*'nin birinci kitabını çocuklarına okumak üzere götürdü.

Cevabım üzerinden geçen uzunca bir sessizlikten sonra yine Hikmet'ten bir mektup aldım. Nudiye'nin istida numarasını yazıyor ve Ankara'da takip ettirmemi istiyor. İstediğini elimden geldiği, gücümün yettiği kadar yerine getirdim. Netice ne olur orasını kestiremem.

Sana Sarıyerli Emin Beyin bir mektubu var. Onu da gönderiyorum. Geçen mektubun içine girecekti girmemiş. Hatta galiba yanlışlıkla oraya başka bir kâat da girmiş olacak.

Sana yakında para yollayacağım.

Sorup soranların cümlesine selam. Bildiklerinin selamları. Raşit Kemalî gözlerinden öper. Sana onun da bir şiirini yolluyorum.

Lady Chatterley'in Âşığı hâlâ gelmedi.

Yahu Gorki'nin kitabı ile *Budala*'lar sende mi, çocuklarda mı? Mutlaka bildir. Onlar bizim değildir. Sahibi istiyor.

Hasretle seni kucaklarım.

Seni 558'inci sayfanın üzerine zaferle rakamı atarken ben, böyle uzaktan değil, herhalde yakından göreceğim ve alnının ortasından şappadanak öpeceğim.

75

2.2.43

Kardeşim Kemal Tahir,

Mektubunu dün aldım. Hemen cevap veriyorum. Sende henüz cevap alınmamış bir mektupla *Manzaralar*'dan son 400 satır kadar ve nihayet Sarıyerlinin namesi olacak. Onların da cevabı gelir...

10 lirayı hâlâ almadınsa çok üzülürüm. Zaten senin parasız kalışın dehşetli canımı sıkıyor. Fakat bir ay sonra filan sana her ay muntazaman 15 kâat yollamaya çalışacağım.

Annemin yaptığı portrelerden birini ilk fırsatta sana doğru yola çıkaracağım, şimdilik Raşit'le birlikte çektirdiğimiz ve benim gocuğun yakasında annemin eski mantosundan kürk ve suratımda Çinli bıyığıyla bir fotoğrafımı gönderiyorum.

Sinop'takilerden yine ses seda yok, onlara eşyaların bedeli son defa 40 lira gönderdim, "Alıp almadığınızı bildirin ben de yeni satış paralarınız var onu da yollayayım," dedim, cevap vermediler. Para ellerine geçti mi, geçmedi mi bilmediğim için ne yapacağımı şaşırdım. Bu sevgili delikanlılar insanı çok üzüyorlar.

Ben *Destan* pasajını neşretmekten vazgeçtim.

Tercümeye harıl harıl çalışıyorum. İstediğim gibi olmuyor. İstediğim gibi olması için günde bir sayfa, ancak bir tek sayfa üzerinde çalışmak lazım ki, buna da ne zemin, ne zaman müsait. Fakat emsalinden, yine de, biraz daha iyi olacağını umuyorum. Aman Kemal, *Sağırdere*'yi kısa keseyim deme, ne bileyim, mesela içine salgın halinde köyü basan bir hastalık filan da koyabilirsin. Aman kardeşim, maymun iştahlılık yapma, dayan, *Sağırdere* bir küçük şaheser olabilmek hakkını kazanmış bir eserdir, onu şişirmek cinayet olur.

Sağ omuzbaşım romatizmalı. Siyatik uyudu derken romatizmaya çattık. Güçlükle yazabiliyorum. Yürek ve kafa gençliği amenna! Ama beden, kol, bacak gençliği de lazım ki bu nesne günden güne benden uzaklaşıyor.

Ratip'ten yeni bir haber var mı? Sülker'in yolladığı kitapları aldın mı? *Lady Chatterley'in Âşığı* ne oldu?

Kerim Sadi'yi, karısını, Dino'yu, Boz Memet'i filan, Anadolu'nun muhtelif yerlerine ayrı ayrı — Kerim'le karısı bile ayrı — sürmüşler diye duydum. Bir bakıma memleketlerini yakından tanırlar, fena olmaz.

Kolum fena sancıyor. Galiba tercümeye çalışmaktan da oldu bu...

Seni hasretle kucaklarım. Raşit başta olmak üzere herkesin selamları.

76

Kemal, kardeşim,

Sana dört beş gün önce bir on beş lira daha yolladım, alıp almadığını bildir, geçen seferki hakkında bir şey yazmadın.

Pantolonun terziye verildi. Yünlü. Ama yazın da giyebilirsin. Gömleğin çoktan hazır. İkisini de birkaç güne kadar postaya veririm sanıyorum. Ha, şu tip vesaire meselesinde son bir diyeceğim var:

Beni muharririn aktif rolünü inkâr ediyor gibi sanıyorsun. Halbuki katiyen. Muharririn terkipçi, tasnifçi, kurucu ve hatta "yaratıcı" rolünü hiçbir zaman inkâr etmiş değilim. Ama Balzac'la Zola arasındaki farkı senin gördüğün gibi görmüyorum. Zola'nın Balzac'a nazaran zaafı, tabir caizse küçük burjuva sübjektivizminde. Yani, doğrusunu istersen, bu bakımdan, bu bakımı tebarüz ettirerek Zola daha aktiftir ve bu aktifliği içinde küçük burjuva tarafı ortaya çıktığı içindir ki, yine tabir caizse Balzac'ın "mürteci" objektivizminden kendini kurtardığı için, daha az realisttir. Sonra, Balzac'ın insanları senin "sentetik" tiplerden değildir gibime geliyor. Her ne hal ise, bu hususta fazla konuşursak bir çeşit skolastiğe düşeceğiz. Ana hat malum, yaşasın pratik ki, teferruatı gerçekleştirecek ve ana hattın tatbik diyalektiğini tayin edecektir.

Senin fabrika işi inşallah olur. Bu hususta, düşündüm taşındım, sana yardımım dokunamayacağını gördüm ve üzüldüm.

Ben kafa çatlatarak ve inat ederek, kahrolası tercümeyle uğraşıyorum. Hani bir daha da tercüme yapmayacak kadar gık dedim.

Ben bir halt ettim ki, sorma, Piraye'ye yazdığım mektubu Sinop'a, Sinop'a yazdığımı Piraye'ye yollamışım. Bilemezsin ne kadar canım sıkıldı.

Senin romandan ve büyük hikâyeden Kemal Sülker'e ve Sabahattin Ali'ye bahsetmiştim. Zaten Kemal Sülker romanı ve hikâyeyi almış. Plase etmekle meşgul. Ama senden Gorki diye bahsetmedim. Zaten böyle şeyler gayet sinirime dokunur. Kemal Tahir, Kemal Tahir'dir. Gorki de Gorki. Gorki ne kadar büyük olursa olsun Kemal'i ona benzetmek onu büyütmez, bilakis biraz da komik yapar. Halbuki Kemal Tahir hiç de komik olmayan ve korkunç vaatlarla dolu bir yazıcıdır.

Şu tercümeyi, onun arkasından *Manzaralar*'ı bitirsem de, rahat rahat romanıma başlasam.

Sabahattin Ali büyük bir romana başlıyormuş. Bana mevzuunu ve ana fikrini de yazdı. Muvaffak olursa çok enteresan. Sana ne olduğunu yazmıyorum. Tesiri altında kalırsın filan düşüncesiyle değil, katiyen, sadece canım istemiyor. Daha doğrusu, keşke bunu ben de bilmeseydim de, basit bir okuyucu gibi işin sürprizini de tatsaydım.

Raşit harıl harıl çalışıyor. Ona olan güvencim günden güne artıyor. Birkaç sefer de sana yazdığım gibi, istidadının, soluğunun azlığından değil, iradesinin yetmeyeceğinden ve sinirlerinin münasebetsizliğinden korkuyorum. İradesini, sinirlerini kullanabilirse mesele yok. Yolu doludizgin açık. Çıkmasına tam iki ay kaldı.

Hepinizi doyasıya kucaklarım canım kardeşim.

Piraye'nin çok çok selamları, o da af dalgasına fena halde kapıldı. Benimse "BEDBİNLİĞİM!" malum, ara sıra aklıma geliyor, fena olmaz, diyorum, sonra hiç düşünmüyorum ve işlerimi hiç af olmayacakmış gibi tutuyorum. Olursa febiha, cana minnet, olmazsa işlerim aksamaz.

Haydi seni bir kere daha kucaklarım.

77

Kardeşim Kemal,

Güzel bir öfkeyle dolu mektubunu zevkle okudum. Senin

öfkelenmelerini öteden beri severim zaten. *Sağırdere* hakkında verdiğin habere, hele yeni romanın hakkında söylediklerine büsbütün sevindim.

Ben günde sekiz saat, kafam duruncaya kadar çalışmak suretiyle doludizgin tercümeyle meşgulüm. Tabii istediğim gibi olmuyor.

Naci kendisini bilmem nerede fena halde içkiye vermiş, gırtlağına kadar borçlanmış, askerlik meselesi de mi ne varmış, velhasıl çok kötü ve yürekler acısı bir durumdaymış diye duyduk. Üzüldüm.

Sana dün 10 lira yolladım. Alınca bildirirsin. Bir iki ay daha para sıkıntısı çekeceğiz, sonra şu tercümeden biraz para alınca ferahlarız. Varlık vergisi bizim hala hanıma da dokunmuş, iki aydır metelik yolladığı yok.*

Yarın öbür gün benim portreden bir tanesini sana doğru yola çıkarıyorum. Ama ben artık bıyık bıraktığım ve bıyıklı kalmaya Piraye'nin arzusuyla karar verdiğim için bu resim şimdiki halime hiç de benzemiyor.

Şu tercümeyi bitirip *İnsan Manzaraları*'na kavuşmak için nasıl can atıyorum tasavvur edemezsin.

İdamlık kardeşin hâlâ hayatta kalmış olmasına sevindim; temenni ederim ki başına hiçbir felaket gelmesin. Mamafi sen bana onun işinin hangi safhada olduğunu yaz.[48]

Sizin Sergardiyanın selamını söyledik, karşılıklı selam ediyorlar ve onu hayırla anıyorlar.

Raşit Kemalî artık gerçekten büyük bir azimle Fransızcaya çalışıyor, çok çabuk hamleler yapıyor. Bu hususta ondan memnunum.

Burda havalar kaç gündür iyi giderken birdenbire bu ikindiyin soğudu. Şimdi makinenin tuşlarında parmaklarım donuyor adeta; bir de onları düşün. Ama onlar soğuğu duymazlar artık.

Burda etin kilosu iki yüz kuruş, sadeyağı dört yüz, dört yüz elli, patates otuz beş kuruştan fazla, fasulya yetmiş beş kuruş, pirinç ve zeytin yağı 160, lahana alınmayacak kadar pahalı.

Ha, yumurta yedi buçuk kuruş.

Ratip'ten alacağın cevabı bana mutlaka yaz.

Canım şiir yazmak istiyor, ama *Manzaralar*'dan ayrı ve taban tabana zıt şeyler, lirik, eski tabiriyle şi'r ü hayal dolu tatlı, yumuşak,

renkli şeyler. Ben ihtiyarladıkça şunu iyi ve cesaretle anlıyorum ki, sıhhatli, umutlu, hatta yumuşak, kederli, lirik şiir insanlara lazımdır. Ondan sakınmak, onu hor görmek bir çeşit sol çocukluk hastalığıdır. Ama körolası tercüme beni daha bir ay için öyle kıskıvrak yakaladı ki. Sana bir şey söyleyeyim mi Kemal, ben tercüme yapmayı sevmiyorum, adeta ağırıma gidiyor bu iş.

Sana göndermek için kitap araştıracağım.

Sana bu mektubumun içinde bir adet bıyıklı suratımı yolluyorum. Artık bunun da çocuk suratına benzediğini söyleyemezsin, şu heybete bak Allah aşkına.

Gözlerinden öperim. Seni sevenlerin selamları, seni sevenlere selamlar.

78

Kardeşim Kemal Tahir,

Sana evvela şunu söyleyeyim ki ben bu satırları kendi daktilom ile yazıyorum, bedeli sonra verilmek üzere 1913 modeli ve yarım ton ağırlığında bir makinem var. Tolstoy'un tercümesini Maarif Vekâleti ille de daktilo makinesiyle istediğinden başıma bu hal geldi. Mamafi, ben makinemden memnunum, parasını ödeyemezsem birkaç lira eksiğine de olsa tekrar satılığa çıkarır işin içinden yüzümün akıyla sıyrılırım. Makine bahsi bu kadarla kalsın.

Sağırdere'nin sonunu nasıl sabırsızlıkla bekliyorum bilemezsin. Mektubunda yazdıkların bir hayli su götürür. Kışın köy hayatının yeknesaklığı doğru, fakat bizim Mustafa'nın aşk maceraları öyle ilgi çekici ve canlı ki bu yeknesaklık hiç de hissedilmiyor. Benim korkum bu ikinci kitapta senin Yakup Kadri'nin *Yaban*'ında onun düştüğü hatanın tamamen tersine düşmek ihtimalindir. Onda her yer karanlık, sende her yer aydınlık. Mamafi sonu bekleyelim.

Ben *Manzaralar*'ı durdurdum. Tercüme bütün günümü beni yiyip bitirerek alıyor. Fakat son parçadaki bozkır manzarası için yazdıkların beni tasavvur edemeyeceğin kadar sevindirdi. Çünkü ben onu şimdiye kadar yaptığım nesirlerin en başarılabilmişi saymaktaydım, fakat bunun sadece enfüsi bir his ve kanaat olmasından korkuyordum. Binaenaleyh geçirdiği imtihandan yüz akıyla çıkmasına elbette çok sevineceğim. Eşeğin üzerindeki köylü

için söylediklerin doğru olmak zaruretindedir. Ben onu, topal eşek, şarkı söyleyen köylü imajını bilhassa naif, çocukça ve beylik bir imaj olarak yapmıştım ki bozkır tablosundaki realizm ile tezat yapsın diye. Ama anlaşılıyor ki bu iş olmamış. Derhal değiştireceğim.

Lady Chatterley'in kitabı ne oldu? Sinop'tan mektup aldık. Bir sürü laf ü güzaf, fakat kendi alışverişleriyle — biliyorsun ben burda bu işle biraz uğraşıyorum — müthiş bir ilgisizlik ve ihmalcilik. Bir temiz onları kalayladım ben de.

Piraye ikinci kitabı istiyor. Yollayayım mı?

Üslup meselesini ele alan mektubun geldi ve cevabını herhalde şimdiye kadar almışsmdır. Tolstoy'un *Harp ve Sulh* romanı üstüne henüz tarihi roman yazılmadı.

Raşit Kemalî artık kemali ciddiyetle Fransızcaya çalışıyor. Benim de kulaklarım ağzımda, şunu Fransızcaya hazırlayıp şurdan yolcu edersem rahat bir nefes alacağım.

Kemal Tahir hakkında yazılan makale çok hoşuma gitti, mamafi bu Kemal Tahir hakkında ilk tenkid makalesi yazmak imtiyazımı elimden almış değildir.

İdamlık kadının meselesinden ne haber. Kuzum Kemal, ihmal etme, bana vaziyeti bildir. *Destan* parçasını vermiyorum.

Daktilo ile yazı yazmak ne güzel şey ve yeryüzünde mülkiyetini affedeceğim yegâne istihsal aleti daktilo makinesidir.

Ratip'ten haber var mı?

Seni hasretle kucaklarım. Bildiklerinin sevgi ve selamları.

79

Kardeşim Kemal,

Artık hayatıma en aşağı üç insan daha girdi, üç değil, hatta dört, beş. Topal İsmail, Kulaksızların Yakup, Yamörenli Mustafa, Ayşe, Fadik, Muharrem, Meryem, Vahit, Hocaların Hakkı. Galiba beşi de geçti. Bir de köy tanıyorum. Yamören Köyü. Bu böyle, insanların canlıdır, yaşıyor ve yaşayacaklar. Fakat rica ederim iyi dinle ve umutsuzluğa düşme. *Sağırdere* bu haliyle neşredilirse — sana gayet tuhaf bir şey söyleyeyim, bazen bir romanın insanları

silik olur da roman yaşar, yani roman vardır, bazen de aksine, insanlar yaşarlar fakat roman yoktur, yahut zayıftır, halbuki iş yaşayan bir romanın içinde insanları yaşatmakta — evet, *Sağırdere* bu haliyle neşredilirse içinde insanların yaşadığı, hem de kuvvetle yaşadığı orta halli — bize göre değil, bizim edebiyatımıza göre, hele ilk sahici köy romanı bakımından, harikadır — bize göre değil, dünya romancılığına göre, bu haliyle orta halli bir roman olur. Halbuki *Sağırdere*'nin romanını yaşatmak sandığın kadar güç bir iş değil. İsmi üstünde SAĞIR DERE, Sağır dere olarak yaşamalı. Pratik ve konkre teklif: En aşağı bir defterlik yazı daha yazacaksın. Burda yeni insanlar ve bu yeni insanlarla — yeniden kasıt romanda rastlamadığımız başka insanlar — eskileri arasında bilhassa fakir, orta ve zengin köylü münasebetlerinin iktisadi, sınıfi, tabakavi münasebetleri üzerine kurulu ihanet, zulüm, kıskançlık, dalavere, haset, kin, nefret münasebetlerine ait muhtelif pasajlar, yahut pasajcıklar ilave edeceksin. O zaman *Sağırdere*, derebeylik bakayası kabile kavgaları ve münaferetleriyle — ki bu bol bol var — yeni kapitalist tesiriyle sınıf ve tabaka münasebetleri içinde bütün sağırlığı ile meydana çıkacak. Bunu belki derhal yapmak zoruna gider, daha doğrusu üşenirsin, bir kere son denildikten sonra işi tekrar ele almak güçtür, fakat beni tersine bedbin sandığın en nikbin anlarımda mesela yaptığım resimleri yırtıp yeniden daha büyük bir inatla başladığım anlarda düşünürsen, benim başardığım bir ruh haletini senin de başarabileceğine aklın keser. Kemal, senden bunu beklerim, *Sağırdere* ufak bir himmetle bir başeser olabilir, bunu yapmazsan sütümü helal etmem.

Senden başeser istiyoruz. Elinde başeser olmaya namzet hatta namzetten de yakın dört köşesi yontulmuş bir taş var, Yamörenli Mustafa kadar sebat göster ve taşı cilala.

Ben birinci cildin hisseme düşen yarısını bitirdim, Pazartesi temize başlıyorum, sonra Ağustosa kadar ikinci cildin hisseme düşen kısmını yetiştirmek mecburiyetindeyim.[49]

Portremi yarın yola çıkarıyorum. Bu da senin *Lady Chatterley*'i göndermene döndü. Yahu şu kitabı yolla.

Sana arka arkaya onar liradan yirmi lira yolladım. Alıp almadığını bildir. Yakında bir on lira daha yollayacağım ve Nisan sonunda tercümenin bir kısım parası elime geçince her ay sana on beş kâat gönderebileceğim. Hatta istersen, birkaç ayın parasını

toplu olarak yollarım.

Manzaralar'ıma çalışmadığım için boynum bükük. Hatırlıyor musun, çok çok eski zamanlarda, İstanbul'da da bir aralık böyle altı ay edebiyatı, şiiri filan boşlayıp, yalnız kaçamaktan İspanya romanının kanavasını hazırlayarak İpekçilerin dolabına beygir olarak koşulmuştum da üstüne üstlük bir de birçoğunuzun, hatta senin de galiba, hücumuna uğramıştım. İşte şimdi de dört beş ay kadar, şüphesiz daha zevkli ve benim için de faydalı, fakat ne de olsa yine bir dolaba koşuluyorum. Şikâyetçiyim sanma, bilakis, bende babalık hissi çok inkişaf etmiştir, hepinizi, hatta bazen annemi bile, sulbümden gelmiş çocuklarım gibi severim.

Dünyada olup biten işlere bakıyorum da bir taraftan içim sızlıyor, bir taraftan kurnaz kurnaz gülüyorum ve bir yığın sakallı bıyıklı, koskoca heriflerin dehşetli körlüklerine, önlerini göremeyecek kadar sınıf menfaatlarıyla körleşmelerine şaşıyorum ve sevgili memleketime ve halkıma bazı kötü oyunlar oynayacaklarını düşünüp içerliyorum.

Sıhhatim fena değil, uykusuzluktan gayrı şikâyetim yok şimdilik. Keyfim yerinde, dev gibi çalışıyorum. Her şeye rağmen hayattan memnunum.

Seni hasretle kucaklar mektubunu süratle beklerim, kardeşim.

Raşit muntazaman Fransızcaya çalışıyor, akıllanıyor, uslanıyor, velhasıl'ondan bugünlerde bir hayli memnunum.

80

Kemal, kardeşim,

Sağırdere'leri Piraye'ye yolladım tekmil. Kemal Sülker'e de söyleyeceğim, arzun üzere, imkânı varsa derhal neşretsinler.

Biz burda odacak hastalandık, önce Raşit, sonra ben, sonra Ertuğrul ve kendi odasında hafif tertip Sarıyerli Emin Bey. Ben hâlâ halsizim, Ertuğrul Hâlâ yataktan çıkamadı, Raşit çabuk ve sağlama geçiştirdi.

Sana portreyi yolladım,[50] herhalde eline ulaşmıştır. Ben de hâlâ *Chatterley'in Âşığı*'nı bekliyorum, şu kitabı senden getirtmeyi prensip meselesi yaptım.

Burda havalar ısındı. Ortalık gün be gün pahalılaşmakta. Seni buraya getirtmek için bir umut kapısı açıldı. Evvela sen ordan

Müddeiumumiliğe bir istida yaz, akrabanın Bursa'da bulunduğunu, sana bakacaklarını, buraya naklini iste, formalite bakımından bu istidayı buraya havale ederlermiş, gerisi kolay. Eğer bundan bir şey çıkmazsa bir umut daha var: Adliye Müsteşarlığı'na Bedri Bey getirilmiş, kendisiyle müşterek dostlarımız vardır sanıyorum, onların vasıtasıyla teşebbüse girişiriz.

Ben şu birinci cildin temizini bitireyim, sonra öteki ciltler için işi öyle tanzim edeceğim ki, *Manzaralar*'a çalışabileceğim sanıyorum.

Raşit altı ay sonra çıkıyor, sen de gelemezsen burda pek yalnız kalacağım. Diyeceksin ki, ben Kemal Tahir'in yalnızlıktan anası ağladı; iyi ya birimizinki ağlamış, yeter; hem Kemal Tahir gençtir, gençlikte yalnızlık insana pek koymaz.

Şakayı bırak ama, Kemal, gelebilirsen tasavvur edemeyeceğin kadar sevineceğim.

Piraye'yi çoktandır gördüğüm yok. Fakat sık sık mektuplaşıyoruz. Birbirimizi günden güne seviyoruz, birbirimize günden güne âşık oluyoruz, burjuvazinin bana yaptığı biricik iyilik beni mütemadiyen karıma hasret yaşatarak ölünceye kadar ona âşık kalmamı temin etmek oldu.

Sana birkaç güne kadar para yollayacağım. Şimdiye kadar göndermiş bile olacaktım ama, bir yandan hastalık, bir yandan da formalite buna engel oldu. Yahu sana bıyıklı bir resmimi yollamıştım, ses seda vermedin, bıyıklarım hakkında fikir dermeyan etmedin, bir daha seferki mektubumda bıyıklı bir resmimi daha göndereyim bari.

Kemal hani buraya gelebilirsen çok iyi olacak. Şimdi aklımda fikrimde bu.

Haydi hayırlısı, kardeşim. Gözlerinden hasretle öperim. Ve *Lady Chatterley'in Âşığı*'nı beklerim.

81

Kemal Tahir, kardeşim,

Mektubunu aldım, dakikası dakikasına cevabını veriyorum. Evvela, *Sağırdere* hakkında ve umumiyetle senin hakkında Piraye'nin son mektubunda yazdıklarını aynen sana gönderiyorum:

"Nâzım,

Dün hava yağmurluydu, içim sıkılıyordu. Kemal'in *Sağırdere*'yi okuyayım, dedim. Kaldığım yeri buldum. Başladım okumaya, yemek yerken okudum, gece yatakta okudum, elimden bırakmadım. Sabahın dördüne kadar okudum, bitti. Fevkalade buldum. Büyük bir köy romanı. Bizde böylesi hiç yazılmamış. Senden istediğim şeyleri Kemal yapıyor, sağ olsun. Kavakların pamukladığını da yazmış. Düşündüm: Bu romanı yazan adam ciddi, ağırbaşlı, akıllı bir adamdır, öyle olması lazım. Eğer çıktığı zaman Kemal hakikaten böyle iyi olursa arkadaşlık edeceğim onunla. Yoksa eski zıpır, deli oğlanla hiçbir zaman.

Lütfen ona yaz: Romanı çok güzel, fakat sakın fevkalade bir şey yaptığı için kendini dev aynasında görmesin. Oraya düşen her akıllı, zeki, iyi görüşlü insanın yapabileceği bir işi yaptı. Üstelik senin gibi teşvikkâr bir arkadaşa da sahipti. Bununla bize gösterdi ki dehşetli istidadı var. Fakat daha Marx'ın kitabını okurken uyuduğunu unutmadım. Ne olur, deme. Ben İsmet'le oturmuş çalışıyorduk, sen bir şeyler bırakıp gitmiştin, Kemal de minderde oturmuş kitap okuyordu. Uyudu. Onun akşamdan uyuduğu vaki değildi. Meyhanelerde sabahlar. Ağır bir kitabı okumaya tahammülü yok. Halbuki iddiası büyük, her şeyleri okuması, öğrenmesi lazım. Velhasıl romanını pek çok beğendim. Zaten beğenmesem bu kadar çok şey yazmazdım. Düşünmezdim. Ben sevdiğim zaman aksi olurum, bunu kimse bilmez. Arkadaşlığıma layık gördüğüm insanları iyi isterim, iyi olmadıkları zaman da çok kızarım. Şimdi bu kitabıyla Kemal ciddi bir adam oldu gözümde. Ve birden arkadaş buldum onu. Fakat çıkar da eski deli olursa hiçbir vakit arkadaş olamayız. Senin tarafından konuşuyorum, çünkü bundan sonra belalı bir karı olacağım, Jean Jacques Rousseau'nun Teres'i, Tolstoy'un karısı yanımda halt edecek."

İşte sana ve *Sağırdere*'ye kırmızı saçlı bacının yazdıkları. Gelelim biz öteki meselelere. Evvela *Manzaralar* hakkında söylediklerine: Yahu, bundan bir müddet evvel, trenden dışarı çıktığım için iyi ettiğimi söyleyen, "Keşke bunu birinci kitapta da yapsaydın," diyen sensin, şimdi de, "Treni kaçırmaktan korkuyorum," diyorsun. Bana öyle geliyor ki, uzun bir zaman geçtikten sonra son parçayı okuduğun için böyle bir kanaate geldin, yoksa, bende

sadece trendekiler eserin kahramanıdır diye bir şey yok. Ben bu işe başlarken yapmak istediğim şeyi sana uzun uzadıya anlatmıştım, eğer bütün bunlara rağmen hâlâ dört beş kahraman aranıyorsa demek olmamış, beceremememişim. Benim bir tek endişem var: Can sıkılmadan okunuyor mu? Okunamıyor mu? Hatta geçen mektubumda senden bir ricada bulunmuş, bir gününü bana ver, şunu baştan aşağı bir polis kitabı gibi oku demiştim. Eğer öyle okudun ve — birkaç kere parça parça okumuş olduğun halde — canın sıkılmadıysa, eser birliğini, vahdetini muhafaza ediyor demektir. Yok eğer canın sıkıldıysa, vahdet yok demektir. Bu bakımdan mütalaanı istemiştim. Herhalde bu mektubunda gelir. Sonra eski on dokuz yaşım bir yeni dünyadaki on dokuz yaştır. On sekiz yaş ise (bu seferki) bir boktan dünyadaki on sekiz yaştır. İkisinin arasında elbette fark olacak. Ve elbette ki "On Dokuz Yaşım" şiiri sana ve bana daha yakındır. Ama bu, bu boktan dünyada da on sekiz yaşında olanlar yoktur demek değildir.

Sana bu mektupla da bir miktar yazı yolluyorum. Fakat bundan sonra, şöyle büyük bloklar teşekkül etmeden — çünkü benim kitabın vahdetini ancak küçük bağlantı ve birliklerin kemmi terakümüyle, yeni bir büyük birliğe inkılapları vahdeti, keyfiyeti kuracak — sana küçük parçalar yollamayacağım.

Sana bir sürpriz yapacaktım, ama vazgeçtim, söylüyorum, sürprizlikten çıkıyor: Şu kızını vuran herifcağız hakkında, bende iki mektubun var: Biri kızın kerhaneye götürülüşü, ikincisi öldürülmesi, üçüncüsü adamcağızın kendisi. O mektuplarından parçaları alıp, üç mektup parçası diye, bir hikâye yapıp Cemalettin Mahir Beyin imzasıyla neşredeceğim. Yalnız, sen farkında olmadan, sana bir hikâye kazandıracağım. Ama artık farkındasın, zarar yok, hikâye çıkınca sana yollarım. Senin mektuplardan yalnız ben değil, sen de faydalan biraz.

Hasretle gözlerinden öperim. Arkadaşlarına selam. Bana bir fotoğrafını yolla.

Erenköylü kambur zat bizimkileri tanıyor mu? Adı ne?[51]

82

Kemal, kardeşim,

Uzun mektubunu aldım. Çok faydalandım. Ve mektubun

sonunda yazdığın türküye bayıldım. Sana bir şey söyleyeyim mi, o çerçeve ve duygu sınırı içinde halk şiirini geçmek kabil değildir. Tıpkı kendi çerçevesi içinde halkın el tezgâhlarıyla dokuduğu halıları geçmek kabil olmadığı gibi.

Sonra senin bu seferki mektubun — geçen seferki başlangıç olmak şartıyla — benim *Memleketimden İnsan Manzaraları* hakkında esaslı bir kanaatimi, yani yapmak istediğim şeyin adını bana daha vuzuhla koydurdu. Mesele şu: Evvela kitabın ismini yanlış koymuşum, *Memleketimden İnsan Manzaraları* değil, *İnsan Manzaralarından Memleketim* olacak. Ta, bu işe ilk başlarken sana yazdığım şeyi, ne yapmak istediğimi, bu doğru isim meydana çıkarıyor. Ben akılda kalacak, ölmez tipler "yaratmak", yahut onları tespit etmek niyetinde değilim. Ben memleketimin sosyal bakımdan karakteristik tiplerini — muayyen bir devirde yaşamış ve yaşayan — vererek muayyen bir devirde memleketimin manzarasını çizmek istiyorum. Yani kitabı okuyup bitirdikten sonra aklında kalmasını istediğim ayrı ayrı insanlar değil, bu insanların aynasından memleketimin topyekûn — muayyen bir devirde ve inkişafı halinde — sosyal manzarasıdır. Bu meseleyi şimdiye kadar, bilhassa romanda, iki türlü halletmişler: Ya Balzac'la Zola'da olduğu gibi, birbiriyle ilgili, yahut ilgisiz, müstakil, bir yığın roman yazarak, yahut Tolstoy'da olduğu gibi dört ciltlik bir romanla. Bu sonuncusunda saha biraz daha dardır. Fakat ben şiirin imkânlarından istifade ederek bir tek kitap halinde — fakat aşağı yukarı aynı prensiplerle — bunu biraz başka bir taraftan ele aldım. Mamafi son zamanlarda roman için de bazı açayip kanaatlere vardım. Roman dediğin nesne muayyen bir tarihi inkişaftan sonra ortaya çıkıyor. Ve bugüne kadar henüz aynı keyfiyet içinde teraküm, tekâmül yapmıştır. Yani roman yeni ve daha yüksek bir şekle henüz inkılap edememiştir. Doğan ve doğmakta olan yeni insan münasebetleri, hatta bunların fecri, yeni bir şekli, daha yüksek bir keyfiyeti, yani roman unsurlarını içinde taşımakla beraber, ondan ayrı ve daha yüksek bir edebiyat şeklini icabettiriyor, diye düşünüyorum. Bu iş kafamı o kadar yormaya ve karıştırmaya başladı ki, işimi gücümü, hatta tercümeyi bıraktım, bunu düşünüyorum, tecrübeler yapmaya girişiyorum. Encamımız hayır ola. Ya oynatacağım, yahut bulacağım.

Telgrafını almıştık. Ve sevinmiştik. Şana bunu yazmadıksa

eşekliğimize ver ve bağışla.

Freud'u okudun okuyalı çok istifadeler ettiğin belli. İzettin Şadan seni görünce dehşetli sevinecek. Şakayı bırak ama, Freud'un elbette ki doğru tarafları vardır, fakat tıp sahası ve onun dolaylarından biraz uzaklaşınca, bilhassa tilmizleri elinde, kepaze bir hale gelir.

Naci Sadullah hakkında acayip şeyler duydum, askere almışlar, nefer olarak ve yolda çalıştırmışlar galiba, o da deli kafasına uyup bir vapura atladığı gibi yabancı ülkelere, Kanada'ya mı ne kaçmış. Bilmem yalan, bilmem doğru. Oğlana dehşetli acıdım, çünkü, ben onu bütün münasebetsizliklerine rağmen sever ve acırım. Bütün iradesizliklerine rağmen — ki bunlar hem sosyal, hem de fizyolojik bir veraset eseriydi — onda insana dehşetli sıcak gelen bir yürek vardır.

Neyse Sinop'tan toplu bir mektup aldım.

Sana haftaya para yollayacağım. Birinci cildin tercüme ücretini hâlâ alamadım.

Çıplak İnsanlar hakkındaki tasavvurlarını pek beğendim, bunu, mektuplarındaki alaycı-zalim-neşeli dozla yaparsan korkma, mutlaka muvaffak olursun.

Piraye'nin selamları. Sana geçen mektubumda onun *Sağırdere*'ye olan hayranlığını ve senin geçmişin ve geleceğin hakkında ne düşündüğünü, kendi mektubunu aynen kopya ederek bildirmiştim. Herhalde o mektup eline geçmiştir.

Raşit alabildiğine çalışıyor. Sana, benim pek beğendiğim küçük bir hikâyesini gönderiyor. Bu hikâye hakkında fikirlerini mutlaka yaz.

Dünya ölçüsünde cereyan eden bazı değişiklikleri ben gayet iyi karşıladım.

Tifüs yavaş yavaş bizim şehre doğru yaklaşıyormuş. Sizin oraları nasıl? Kendimizi kollayalım, bitle ölmek çok komik olur.

Hasretle seni kucaklarım, kardeşim.

83

Kemal, kardeşim,

Senin iş mektubuna cevapta biraz geciktim. Mamafi sende henüz cevabını alamadığımız bir mektup olacak. Ne tuhaf şey, ben

de aynı şeyi düşündüm, yani artık ne yapıp edip seni buraya getirtmeyi, bunun için de sana senin mektuptan önce yazdım. Şimdi bir taraftan da şöyle Ankara'yı bir yoklatacağım, Bedri Beyden umudum var. Buraya gelmen çok iyi olacak. Burda bayancıkları bulamazsın ama rahat edersin.

Sana bugün yirmi lira yolladım. Alınca bildirirsin. Yakında daha külliyetli para gönderebileceğim, gecikmesi tercümenin parasının gecikmesindendir.

Raşit'in beş ayı mı ne kaldı. Ondan sonra halas. Şimdi harıl harıl Fransızcaya çalışıyor. Ara sıra hikâye, şiir filan da yazıyor. Sana hiç de fena olmayan son şiirini gönderiyor. Onun hikâyeleri ve şiirleriyle biraz daha alakadar ol, tenkidlerini, fikirlerini ona yaz. Tenkidleri, mülahaza ve mütalaaları yalnız benden dinleye dinleye korkarım ki oğlana gına gelecek.

Senin *Sağırdere*'yi Piraye'ye yolladım, o plase etmek için uğraşacak. Zaten birinci cildine bayılmış, her mektubunda öteki ciltleri istiyordu.

Çıplak İnsanlar'ı ne büyük bir sabırsızlıkla beklediğimi tasavvur edemezsin. Ben birkaç güne kadar *Manzaralar*'ı yine tezgâha alacağım. Yazdıkça sana yollarım, ama artık öyle istiyorum ki bunları sana postayla yollamak değil, kendim okuyayım.

Sinop'tan mektup aldım, senden şikâyetçiler, mektup yazmıyorsun diye.

Hiçbir mektubumun başına gelmeyen bunun başına geldi. Yazalı, daha doğrusu başlayalı dört gün var, bir türlü bitirip gönderemedim. Baktım ki bu yüzden merakta kalacaksın, haydi hayırlısı deyip kısa kesiyorum.

Seni dehşetli bir hasretle kucaklarım, kardeşim.

84

Kemal,

Mektubuna cevapta geciktim. Sana *Manzaralar*'dan biraz topluca bir parça yollayabilmek için böyle bir halt karıştırdım. Beni bağışla. *Manzaralar*'ın şu yolladığım kısmı bana şefaat etsin.

Sana bir ay kadar önce yirmi lira yollamıştım, bir hafta önce de on beş lira yolladım. Alıp almadığını bildir.

Piraye sana para yollayacak.

Senin *Sağırdere* işi olacak. Ya doğrudan doğruya kitap halinde basacağız, yahut da ilkönce tefrika edilecek, sonra kitap olacak.

Seni daha fazla merakta bırakmamak için bu satırları hemen yazıyor ve derhal postaya yetiştiriyorum.

Seni hasretle kucaklarım. Yarın uzun mektup yazacağım. Senin mektubunu ve bu son parça hakkındaki fikrini merakla bekliyorum.

İdamlık mahkûm için avukattan sordum. Cevap gelince bildiririm. Piraye geldi, üç gün kaldı. Senden konuştuk. Gözlerinden öpüyor.

85

Kardeşim Kemal,

İki gün önce sana *Manzaralar*'dan bir parça ile kısa bir mektup yazmıştım. Herhalde eline ulaşmıştır. Sinop'tan Hamdi Alev'den mektup aldım, yalnız o yazmış, bir de imzasız şiir yollamış, öteki çocuklardan da bahsetmiyor, merak ettim, senin bu hususta bir bildiğin varsa, bana derhal yaz. Ben de Hamdi'ye yazacağım. Zaten, cevabını benim adresime yolla diyor, sonra Müdür Mekki Beyin babanı filan tanıdığından bahsediyor. Bundan önceki mektubu da yalnız Hamdi Alevdaş[52] yazmıştı — ne oluyor anlayamadım. Bana arkadaşların birlikte mektup yollamalarında idari bir mahzur mu görülmüş dersin?

Senin *Çıplak İnsanları* dört gözle bekliyorum. Meraktan çatlıyorum demeyeceğim, çünkü insan meraktan çatlamak için biraz da şüphede olmalı, halbuki benim şüphem yok, sana güveniyorum.

Harp ve Sulh'un birinci cildinden hisseme düşen parayı henüz alamadım. İkinci cildin bana ait kısmına başladım. Fakat bu sefer işi biraz planlayabildiğim için *Manzaralar*'a da çalışıyorum. Ana çerçeveyi bozmamakla beraber iş gitgide büyümek, genişlemek istidadını gösteriyor. Haydi hayırlısı. Ha, bak sana bir haber, ben de artık kısmen sana döndüm, okurken ve yazarken gözlük takıyorum. Ama benimkisi galiba biraz da — kimse duymasın — ihtiyarlıktan. Mamafi, gözlerim de ağrıyor, galiba bu da aynı şiddetle devam eden uykusuzluktan.

Senin buraya naklin meselesi ne oldu? Sen bir kere öyle bir teşebbüste bulun, o sökmezse ayrıca başka teşebbüslere girişeceğim. İhmal etme, Kemal.

Raşit bugün hesap etti, çıkmasına tam yüz otuz altı gün kalmış. Yüz otuz altı gün sonra bir pazar sabahı kuş gibi uçuyor. Sana çok çok selamı var. Ayrıca bu sefer yazamadı, dehşetli meşgul. O dışarı çıktıktan sonra ne olacak diye merak ediyorum. Beraber geçirdiğimiz iki yıllık hapishane hayatı, ondan evvelki yılların geleneği ve itiyatları üzerinde ne dereceye kadar baskı yapabilecek? Mamafi ben insanlara karşı nikbinimdir.

Piraye bu sefer gelişinde, bir inat işi yaptı, yani benim dediğim otele inmedi de başka bir otele indi, filan gibi bir şey ve bunda anlaşılmayan bir telefon muhaveresinin de rolü var, fakat on iki saat kadar dünyayı cehennem etti bana. Ne dehşetli seviyorum ben karımı.

Seni hasretle kucaklarım, geçen mektubumda sorduklarıma cevap vermeyi ihmal etme. Bütün bildiklerin selamları.

86

Kemal, kardeşim,

Sana evvela bir niyetimden bahsedeyim: Senin mektupları, yeri gelince, benim *Manzaralar*'da kullanacağım. Son mektubun — bir türlü koyuş şeklini halledemediğim — bir pasajın nasıl yapılması gerektiğini birdenbire kafamın içinde aydınlattı. Teşekkür ederim.

Sağırdere romanı aydınlıktır, umutludur. O kadar ki kendisinden sonra hemen büyük Gorki bile okunsa *Sağırdere* tesirini ve ışığını kaybetmez. *Sağırdere*'yi aydınlatmak için hiçbir başka kitaba da ihtiyaç yoktur. Birinci cildi bu kadar mükemmel olan bir eserin ikinci ve üçüncü ciltleri kötü olamaz. Yahut ikinci ve üçüncü ciltlerin kötü olması için yazıcının aşağı doğru gitme seyrinde olması lazımdır. Halbuki sende mesele büsbütün tersinedir, sen yukarı doğru çıkan, fırlayan bir yazıcısın. Ateşe devam, Kemal Tahir. Şüpheye düşmeden kendine güvenerek — kendine artık istediğin kadar güvenebilirsin — yürü kardeşim. Yolun açık olsun.

Sana bu mektubumda yine bir miktar yazı gönderiyorum. Yalnız bir ricam var: Bu son pasajı okumadan önce geçen seferkinden başla, yani bu pasaja hemen geçen seferki pasajın bir

devamı olarak gir. Bu bence gayet mühimdir.

Sana bunları yazarken koridorda radyo Ankara'daki resmigeçidin seslerini veriyor. Ve Sait Çelebi — ne fena Türkçe konuşuyor — bando muzikanın gürültüsü arasında "öztürkçeli" Edebiyatı Cedide üslubuyla izahatta bulunuyor.

Doktor Hikmet'ten mektup aldım. Sevindim. Şimdi o Kırşehir Cezaevi'ndeymiş. Nudiye'yi de oraya getirtmek istiyor. Bu iş için benim şuraya buraya başvurmamı yazıyor. Elimden geleni yapacağım.

Allah belasını versin şu Sait Çelebi'nin. Memleketim, vatanım, memetçiklerim hakkında Sait Çelebi'nin Cumhuriyet Bayramı'nda söz söylemesi hazin şey.

Bugünlerde medh ü sena olunmaktan yana bahtım açıldı. Gençlerin çıkardıkları "Yürüyüş" mecmuasında bir yazıcı, "Tanzimat'tan beri en büyük şairimiz" filan diyor, "Servetifünun"da da böyle bir şeyler yazıldı. Velhasıl hani şu meşhurun olan "bedbinliğim?!" üzerimde olmasa arka arkaya gelen bu iltifatlardan birçok manalar çıkarırdım. Hapishane dalgasına düşüp işi dallandırıp budaklandırırdım. Halbuki bütün bunların ayrı ayrı hangi saiklerle yazıldığını biliyorum. Fakat doğrusunu istersen beni "Yürüyüş"te çıkan yazı mütehassis etti. İhtiyarlar tarafından değil gençler tarafından hatırlanmak güzel şey.

Tayyareler uçuyor, motor sesleri. Ve Sait Çelebi bu motorların uçan tayyarelere ait olduğunu izah etmek lüzumunu duyacak kadar dinleyicilerini budala sanıyor.

Bizim Müdür geldi. Bayramlaştık.

Mazmanoğlu çıktı demek? Haydi hayırlısı.

Benerci hakkında yazdıkların — bunları sık sık yazar ve, eskiden de, sık sık tekrar edersin — gözlerimi doldurdu. O kitap yazılalı on sene oluyor. Geçen gün tesadüfen bir kere daha baştan aşağı okudum. Aradan geçen on sene onu benim olmaktan çıkarmış. Bundan dolayı herhangi bir kitap hakkında konuşur gibi konuşabiliyorum: Beğendim. Şairine karşı dehşetli bir kardeşçe acıma duydum. Ne mustaripmiş herif. Hakkın var, Kemal, o kitabı asıl iç ıstırabıyla anlamak için kitapta yazılmayan birçok başka şeyleri bilmek lazım. Onları ben ve sen biliyorum. Bundan dolayı da onu herkesten başka ve en doğru olarak anlıyoruz.

Sait Çelebi "Ey büyük Ankara Kalesi!.." diye bir hitabede

bulunuyor. Sait Çelebi'yi düşün. Ankara Kalesi'ni düşün...

Geçen gün irticalen, şimdiye kadar başıma gelmeyen bir çabuklukla dört satır yazdım. Çocukça, şairane dört satır. Tabii burdaki Kemal'den, ordaki Kemal'den ve Piraye'den başka hiç kimsenin okumayacağı dört satır:

> Geldi yıldızlarla birlikte hatıralar,
> yine gönlün bir pırıltıya etti rağbet.
> Bir dildâden var Nâzım Hikmet
> sesten ve ıtırdan ibaret...

Yahya Kemal'in stilizasyonu gibi bir şey. Rezalet.

Velhasıl, Kemal'ciğim, bu Sait Çelebi böyle soğukluk yaparken benim yazı yazmama imkân yok. Mektubum kısa ise sen kabahati Sait Çelebi'de bul.

Ordaki bütün dostlarına, sevi seven insanların ve hayvanların hepsine selam. Seni hasretle kucaklarım. Piraye gözlerinden öpüyor.

87

Kemal, kardeşim,

Arka arkaya yazdığın iki mektubu aynı gün aldım. Bu sefer — kırk yılda bir — seni mektupsuz bırakarak ben üzmüş oldum. Kusura bakma. Mamafi şimdiye kadar iki mektubumu — birinde *Manzaralar*'dan bir parça da vardı — ve gönderdiğim on beş lirayı herhalde almışsındır. Senin *Sağırdere*'yi hem tefrika, hem de kitap halinde yaymak kabil olacak sanıyorum. Hatta *Kelleci*'yi de. Fakat ben onun yayımlanırken fazla budanacağından korkuyorum.

Senin pantolon işini süratle halledeceğim, hatta sana burdan diktirip, dokutup, bütün bu işler iki günde olur, göndereceğim. Yalnız bana söyle, yani derhal yaz, golf mu olsun, düz mü? Belinden topuğuna ve bacaklarının arasından topuğuna ve belinin çevresi ve kıçının kalçalardan çevresi kaç santimdir, bu ölçüleri, isimlerini yanma yazarak bana yolla. Benim sana yollayacak olduğum pantolon yazlık olacak, kışlık için de Piraye'ye yazarım, bulup buluşturur, sana gönderir.

Sana bir şey söyleyeyim mi, Kemal, ben seni buraya aldırt-

maktan şimdilik vazgeçtim. Gayet ciddi söylüyorum. Sonra sen oranın muhitini, insanlarını yakından tanımaya başladın, oraya ait bir eser vermeden buraya gelmen doğru olmaz. Ben senin hasretine katlanırım, dayanıklı herifizdir, ama hakikaten eserin ve delikanlılığın ve yüreğin için şimdilik orda kalman iyi ve doğru olacak.

Gelelim af meselelerine, bunun çeşitli dedikodularını biz de duyduk, fakat henüz Dayı Paşadan bir haber filan almadık bu hususta, mamafi hani sormadık da, ama böyle bir şey olur da, olabilir de, bizim sağır sultan duymayabilir.

Kemal, şimdi, senden büyük bir ricam var. En aşağı iki gününü bana hasrederek ve sendeki *Manzaralar*'ı, birinci kitabın en başından başlayarak, gönderdiğim, şu iki mektup önce gönderdiğim, hava gediklileri pasajına kadar — o pasaj da dahil — bir polis romanıokur gibi edasız ve inşadsız, içinden okuyacaksın ve neticeyi bana bildireceksin. Çünkü anlıyorum ki, ya işi alabildiğine büyüteceğim, yahut tatlıya bağlayacağım. Halbuki alabildiğine büyütmek geliyor içimden. Ama şimdiye kadarki temponun, bu işte mühim bir rolü olacak. Velhasıl bir an, şöyle bir, kuşkuya düşmüş gibi oldum, elde edeceğin netice, vereceğim karar üzerinde müessir olabilir, ona göre hareket et.

İdamlık hemşire için avukata yazdım, henüz cevap gelmedi. Postacı için de yazacağım.

Sana "Yurt ve Dünya" mecmuasını yolluyoruz. Sabahattin'in *Yeni Dünya*'sım ve *Madonna*'sını kendisi bana yollamış, benden de Piraye aldı. Mamafi Sabahattin'e yazarım, sana da derhal yollasın. Senin hikâyelerden sitayişle bahsediyordu.

Muzaffer Şerif'i ben tanırım. Enteresan çocuktur, ama ne senin, ne de benim şöyle ahbapça arkadaşlığını edebileceğimize pek ihtimal vermiyorum, lüzumundan fazla münevver Amerikalı bilgin. Belki bu altı yıl önceki intibaımdır, belki şimdi o da, ben de değiştim. Kim bilir. Mamafi kitabı cidden güzel, faydalı, aktüel. Ve böyle bir kitaba sahip olduğumuz için sevinebiliriz.

Çıplak İnsanlar ne âlemde? Hâlâ not alma, tasnif safhasından çıkmadı mı? On, on beş sayfa olsun yazılmışı yok mu?

Raşit artık ayları sayıyor. Çalışıyor. Saatten saate büyüyor. Fransızca De Gaulle'cü bir mecmuadan yaptığı bir tercümeyi yolluyor.

Sana gelecek mektubumda *Manzaralar*' dan üç yüz, dört yüz

satır daha yollayabileceğim. Ama dediğim gibi, cevabını bekliyorum.

Sana o kadar yakın olan dostlarını ve insanlarını şekilleri şemailleriyle de tanımak istiyorum mutlaka. Bir mecmuada, az sayfalı bir mecmuada neşredilebilecek, beş altı sayfalık bir iki hikâye yazıp bana yolla. İhmal etme.

Chatterley'in Âşığı'm aldım. Benden Piraye aldı. Mamafi bana lazım olacağını sandığım yerlerini çıkarmıştım.

Kemal haberin olsun, bir daha tekrar ediyorum, *Manzaralar*' da — hangi ebatta olursa olsun — senin mektuplardan, Cemal Tahir'in mektupları diye stilize edip ve kombinezonlar yapıp parçalar alacağım.

Hasretle. Piraye'nin, Raşit'in selamları ve hasretleri. Ratip'e mektup yazacağım.

88

Kardeşim Kemal,

Mektubunu hazla okudum. Zaten hangisini okurken haz duymam ki, fakat bu sefer fevkaladeydi.

Raşit'in çıkmasına bir ay kaldı. Demek ki bir ay sonra Bursa Cezaevi'nde ben yalnızım.

Hikâyelerini sabırsızlıkla bekliyorum. Ben bu yaz kendimden hiç memnun değilim. Tercümeden başka — ki o da nafile — bir halt edemedim. Bunun birçok sebepleri var, fakat bence en bellibaşlıcası tekrar yeni bir hamle yapmak arifesinde oluşumdur, diye hüsnüniyetle tefsir ediyorum. Mesela kafamda bir taraftan şu roman meselesi var ve kendi kendine hatta ben farkına varmadan işliyor. Ana çizgi aşağı yukarı tamamlandı ve bunun bugün yatakta farkına vardım. Gelecek mektupta sana planı gönderebileceğimi sanıyorum. Sonra *Manzaralar*'ın edasına yeni bir şey, biraz daha lirikçe bir şeyler koymak istiyorum. Bakalım birkaç zaman daha geçsin elbette çalışmaya koyulacağız.

Senin pantolonu ve gömleği bugün postaya veriyorum. İkisi de tezâhların mamulatıdır. Yalnız, pantolonun kumaşını Sergardiyan kendi hesabına metrelerce dokutmuştu, ondan aldım. Uzun yaptırdım. İstersen golf, istersen düz pantolon olabilir. Yalnız ordaki fabrikaya gönderip bu haliyle olsun bir defa dinkten geçirtirsen iyi

olur. Burda bu işi yapmanın imkânı yok.

Raşit sana gazete içersinde üç hikâye gönderdi. Alıp almadığını bildir.

Piraye'nin ve senin mektupları tasnif ettim. Yavaştan yavaştan üzerlerinde işlemeye başlayacağım.

Affa dair benim fazla bir bilgim yok. Yalnız Sülker'den gelen mektupta mutlaka çıkacağımız yazılı. Neyse çoğu gitti azı kaldı, ak mı kara mı önümüze düşer.

Piraye'nin ve Raşit'in tümen tümen selamları. Seni hasretle kucaklarım.

Senin müvezzi baya söyle onun işi aklımda.

89

13.8.943

Kemal, kardeşim,

Raşit Kemalî için yazdığın güzel ve ümitli sözlere teşekkür ederim.

Seni görmek içimde öyle dayanılmaz bir arzu ki hani nerdeyse benim de kendimi af dalgasına kaptırasım geliyor.

Sana şu benim romanın ana fikrini, daha doğrusu ana planının ana taslağını yazayım:

1) Zaman: 1905'ten Cumhuriyetin ilanına kadar.

2) Muhit: Bursa köylükleri, Bursa Vilayeti, Bursa ve İstanbul ve İzmir şehirleriyle İzmir'de bir köy, Bursa'da bir kaza, Mudanya.

3) Bellibaşlı tarihi hadiseler: 905 Rus İhtilali, 908 Türk Meşrutiyet İhtilali, Balkan Harbi, Seferberlik, Milli Kurtuluş Hareketi ve Cumhuriyet'in ilanı.

4) Bellibaşlı insanlar: Karadeniz'den bir kan davası yüzünden Bursa'ya yakın bir köye hicret etmiş bir kabilenin adamları. O köyün yerlileri. Bursa şehri çarşı esnafı ve tüccarları. İstanbul amelesi ve bahriye askerleri. Bursa, Yenişehir'in derebeyi ailesi. Bursa şehrinin bürokrasisi, İstanbul'da bir paşa ailesi. Jön Türkler. İzmir'de köy halkı. İzmir'li bir tüccar vesaire vesaire. Ha, Yunan ordusunda Karadenizli bir Rum. Bir Yunan jandarması.

5) Entrikler sırası: Muhacir Laz kabilesi içinde, muhacir Laz kabilesiyle yerli köy arasında. Yerli köyün kendi arasında. Derebeyle köy ve Lazlar arasında, Arnavutlarla Lazlar ve Türkler arasında. İstanbul'la Bursa arasında. İstanbul'un kendi içinde.

İzmir'le İstanbul arasında. İzmir'in kendi içinde. Müstevli Yunan ordusuyla bütün yukardakiler arasında.

Şimdi bütün bunların nasıl örüldüğünü gelecek mektubumda yazarım.

Piraye'nin çok çok selamları var.

Sana bu sefer mektubu kısa kesiyorum.

Gözlerinden öperim.

90

Kardeşim Kemal Tahir,

Çıplak İnsanlar'ı artık büsbütün sabırsızlıkla bekliyorum. Diri diri yakılan insanların macerasını yazarken elbette senin prensip çok doğrudur, yani düğümlerin çözülmesini biraz da bizzat o insanların hayatlarındaki inkişafla birleştirmek. Bu işi sabırla yaparsan çok muvaffak olacağına eminim. Yalnız, Tuzey'le Zaide' nin maceralarını birbirine karıştırmak ve ikisinden bir tek insan yapmak, bilmem doğru olur mu? Senin yazdığın mektuplarda ikisi de öyle ayrı ayrı canlı ki onları bir tek insan yaparsan birisini öldüreceksin diye korkuyorum. Mamafi Zaide'yi yazarken ben sana burdan senin mektuplarındaki parçaları çıkarıp gönderirim. Mademki bu hadiseyi kullanacaksın, hikâye halinde harcamak doğru olmaz. Fakat kendi mektuplarından mutlaka istifade etmelisin.

Gönderdiğin şiire çok teşekkür ederim. Çıplaklık ve bit elemanını — harp şartları içinde — kullanmış olmama rağmen, Aşçıbaşı için, gönderdiğin şiirden yine de istifade edeceğim.

Piraye için yazdığın güzel şeyleri, her sefer olduğu gibi, yine aynen kopya edip kendisine yollayacağım. Ve ne kadar, için için, belli etmeden, sevineceğini gayet iyi biliyorum.

Sinop'tan aldığım son mektupta Nuri'den mektup yoktu. Mamafi merakım geçti, senin mektubunda ondan bol bol ve beni hiç de şaşırtmayan — çünkü Nuri'yi ben daima senin şimdiki telakkin gibi gördüm — güzel haberler vardı.

Ben on gündür, hatta belki de daha fazla, acayip bir sersemlik içindeyim, bir gebelik sersemliği. Roman meselesiyle kafam alttan alta, sinsi sinsi öyle uğraşıyor ki, ne tek bir satır yazı yazabiliyorum, ne de tercüme yapabiliyorum.

İstediğin kitapları tedarik ederek yollayacağım.

Bay Hüseyin Kirpi'ye de selam ederim. Öteki arkadaşlarına da selam tabiidir. Senin pantolonu yünlü yaptıracağım, bundan dolayı birkaç gün gecikecek.

Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

91

Kardeşim Kemal,

İki mektubuna tek bir cevap verebildiğim için üzülüyorum. Sen bu hale ne kadar kızsan haklısın ve zaten kızmazsan ben sana gücenirim. Seni böyle uzun zaman mektupsuz bırakışımın sebepleri arasında: (1) Şu romanın cilt cilt işlenmiş planlarını yapıp göndermek arzusu, (2) bu hafta içinde gelen ziyaretçiler, (3) birdenbire grip olmam (bu sıcakta şaşılacak şey ama vakıa) gibi mazeretler varsa da, mazeretler daima kötü avukatlar olduğu için, yine de kendimi sana karşı düpedüz suçlu sayıyorum. Beni affet. Kısacası bu.

Kelleci'nin başına gelenleri ben senden önce öğrendiğim için, senden önce ve senden elbette ki çok sinirlendim ve hatta bu hususta düşündüklerimi derhal yazdım. Zaten ondan sonra da devam etmediler ve bir müddet geçince de mecmua kapandı. Hepimize geçmiş olsun, bilhassa *Kelleci*'me, o muvakkat bir zaman için de olsa, boğulmak, boğuntuya getirilmekten kurtuldu. Ama ben bunu önceden tahmin ettiğim için, *Kelleci*'nin ve hatta *Sağırdere*'nin neşrine zaten taraftar değildim. Bazı eserler vardır ki, sadece bir yazıcının değil, bir milletin edebiyat tarihinde tek başlarına bir dönüm noktasını göstermeseler de, onu müjdelerler. *Kelleci* onlardan biridir. *Sağırdere* bunu daha kuvvetle müjdeler ve öyle umuyorum ki yakında *Çıplak İnsanlar* onu, o dönüm noktasını müjdelemekle kalmayıp bizzat gösteren eser olacaktır.

Ben de müthiş tembellik ve avareliğimin saltanatını sürmekteyim. Sıcakların bunda dahli var. Mamafi başka bir mektubumda da yazmış olduğum gibi ne kendimin, ne de senin bu tembellik fasılamızdan korkmuyorum.

Dünya politikası diyorsun da, bugünlerde zihnimi kurcalayan bir müşahedemi bana yazdırıyorsun. Bizim, Türk milleti ve Türk vatanı düşmanı, beşinci kol unsurları, son zamanlarda ağız değiştir-

diler, Alman Nazizmi, İtalyan Faşizmi propagandası, yani bal gibi ihanet-i vataniye suçu, yeni bir şekle büründü: Anglosakson (onların tabiri) aklıselimine güvenerek, demokrasi cephesi denilen şeyin en mürteci unsurlarından, vaktiyle Hitler ve Mussolini'den bekledikleri ve umdukları şeyi beklemek ve ümid etmek. Şimdi bu bizim yerli fâsik-i mahrum Quisling'lerimiz, Avrupa'da, Balkanlar' da "anarşiyi" önlemek maksadıyla, harbe "demokrasiler" safında girmemiz lazım geldiğinin propagandasını yapıyorlar. Amerika'nın ve İngiltere'nin mali sermayesine satılmaya ve efendi değiştirmeye hazırdırlar. Bir tek istekleri var: Hitler'in beceremediği işi Avrupa' da berikilere yaptırmak. Bundan dolayı bir gün mesela Peyami yahut "....." nin, Hüseyin Cahit'ten çok, "demokrasiler" yardakçılığını yaptıklarını ve Hüseyin Cahit'le, Ahmet Emin'in bu baylarla elbirliği ettiklerini görürsen şaşma. Neyse, bu manzarayı zaten sen de görüyorsun ve sana yeni bir şey söylemiş olmuyorum. Sayın münevverlerimiz arasında, her şeyden önce, Türk halkının ve yurdunun sahici menfaatlarını düşünmek ve bu sahici menfaatların mahiyetini tayin etmek bahis mevzuu olduğunu düşünen insanlar parmakla sayılacak kadar azdır.

Sana bir şeyi, yine pek beylik bir hakikati, bir kere daha tekrar edeceğim: Hiç olmazsa Abdülhamit devrinden itibaren, Türk-Osmanlı tarihini, sosyal inkişaf yolunu iyice anlamadan, bugünü ve hatta yarınımızı anlamak kabil değil. Bu bir taraftan bizim âlimlerimizin işiyse, bir taraftan da sanatkârlarımızın işidir. Ve ben şu yazmayı istediğim romanda bu yakın cemiyet mazimizi inceleyebilirsem faydalı bir iş becermiş olacağım. Sana bu mektupta planımı biraz daha konkreleştirerek yazmak isterim. Ama müthiş bir nezlem var ve beyin zarının bu basit iltihabı beni, her fani gibi, uzun uzadıya yazı yazmaktan alakoyuyor. Bir daha sefere birinci cildin mufassal bir planını yazıp göndermeyi ve fikirlerinden faydalanmayı gerçekleştirebileceğimi umuyorum.

Yahu, pantolonu ve gömleği aldın mı? Pantolonun, dediğim gibi, ordaki fabrikada apresini yaptırırsan çok iyi olur.

Bana bu hususta malumat ver. Şimdilik seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim. Raşit'in çıkmasına bir aydan az kaldı. Ondan sonra ben de senin gibi yalnız kalıyorum. Seni sevenlere selamlar.

Kardeşim Kemal,

Aşağıdan, radyo başından geldim. İtalya kayıtsız şartsız teslim olmuş haberini Raşit'e getirdim. Onun sana yazdığı mektubu okudum. Ne güzel yazmış. Sen, şimdiye kadar okuduklarımın en güzellerini yazmaktasın, senin adaş da bu mektubuyla hünerini göstermeye başladı. Bu işte en aceminiz benim. Ne yapalım.

Raşit çıkıyor. Elbette seviniyorum, hem de çok. Fakat içime ayrılığın hüznü düştü. Ondan bir insan, bir arkadaş, bir meslektaş olarak hiçbir şikâyetim olmadı. Ona ne kadar alıştığımı ve ne kadar onu sevdiğimi şimdi daha kuvvetle anlıyorum. Yine seninle başbaşa kaldık.

Sendeki tembellik bende de devam etmekte. Bende yeni bir unsur daha peydahlandı ve gitgide kuvvetleniyor: Dehşetli seksüel bir iştiha krizi içindeyim. Bizim bildiğimiz, kırkından sonra seksüel taraf durulur, bende tersine. Adeta zaman zaman üzülüyorum. Bu öyle acayip bir şey ki...

Yine radyoya indim. On buçuk. Stalino geri alındı.

Sana gayet enteresan bir haber vereyim: Ankara'da biri Alman, biri Macar iki casus varmış. On beşer yıl ceza giymişler. Ama cezalarını Bahçelievler mahallesinde kiraladıkları bir bahçeli hususi evde, bir gardiyan ve bir jandarma refakatinde ve çoluk çocukları, ahbap ve arkadaşlarıyla geçiriyorlarmış. Ne âlâ memleket. Casuslar cezalarını bahçeli evlerde çekerler; sonra bizler, yurtlarını ve halklarını en çok seven insanlar, hapishane hapishane sürünürüz.

Bir haftadır Piraye'den ve yirmi gündür çocuklardan mektup alamıyorum, pek canım sıkılıyor. Sinop'takilerin durumları iyiye benzer. Senin mektubundan öyle anladım ve ne olursa olsun, realist olarak, sevindim.

Falih Rıfkı "Tanin"de bir fıkra yazmış: Biz Türkiyeciyiz, dışardan gelen Türkçülük ithalat malıdır, harp bir felakettir ve en temiz milliyetçilikle bile istense, milletler harp isteyen insanlara artık deli gömleği giydireceklerdir, en büyük mücadele memleketimizde Memet'i refaha kavuşturmak için yapacağımız savaştır, bunun dışında macera arayanlar bu memlekette yaşamaktan korkanlardır, filan diyor. Bu kadarına da aşk olsun. Tevekkeli değil, bizim Naziler geçenlerde çıkardıkları bir kitapta Falih Rıfkı'yı da

kıpkızıldır diye ilan ediyorlardı. Demek ki kim biraz olsun Memet'i düşünürse kızıl oluyor. Ne mutlu kızıllara...

Burhan Belge de bir fıkra yazmış: Eskiden Müttefikler yağmur duasına çıkarlardı, aman yağmur yağsın da Alman tankları işleyemesin diye, şimdi Almanlar yağmur duasına çıkıyor, aman yağmur yağsın da Sovyet tankları yürüyemesin diye, diyor. Ve ilave ediyor: Almanlar kendi planlarına göre değil — eğer öyle olabilseydi çoktan Dinyeper hattını tutarlardı — fakat Sovyetler'in planına göre, bunun zoruyla ricat ediyorlar.

Sana dün on beş lira yolladım. Alınca bildir. Şu tercüme parasını hâlâ alamadık. Alınca sıkıntıdan kurtuluruz.

Bir isteğin varsa yaz.

Gözlerinden öperim, sevgili kardeşim.

93

Kemal, kardeşim,

Evvela *Sağırdere*'den konuşalım. Onu, biliyorsun ki, *Kelleci*'yle birlikte neşrini temin için, Kemal Sülker'e teslim etmiştik. Halbuki son gelen haberlere göre delikanlıyı her nedense ya tevkif etmişler, yahut sürmüşler. Binaenaleyh bu mesele tavazzuh edinceye kadar herhangi bir teşebbüste bulunmanın imkânı yok.

Gelelim borç meselene. Sana yarın on lira yolluyorum. Bundan dört gün önce de on beş lira göndermiştim. Borçlarının bir kısmını olsun ödersin. Ve on beş gün sonra da yine para yollarım. Bu para bahsinde yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik, yakında ferahlayacağımızı kuvvetle umuyorum.

Senin yatak, yorgan çarşafın filan var mı, sonra iç çamaşırların ne âlemde? Bana bu hususta derhal malumat ver. Ben sana burda kendi dokumamızdan çamaşırlık bez ve çarşaf filan yollayabilirim.

Kunduran da yoktur. Ayağının ölçüsünü ve numarasını alıp, yazıp yolla, kundura tedarikleyelim.

İstediğin battaniyeyi burda satın alıp sana yollarım. Kemal'in battaniyesi yok. Yorganını yatağını ise çıkarayak çoktan satmıştı.

Bende Fransızca bir sürü kitap var. Ama hepsi polis romanı. İstersen göndereyim.

Af meselesi hakkında gereken yerlerle konuştum, danıştım, daha henüz bir cevap gelmedi. Cevap gelince sana bildiririm.

"Tanin" gazetesi almıyoruz. Daha doğrusu ara sıra "Tan" müstesna gazeteye para vermiyorum, çünkü radyomuz o işi yerine getiriyor. Mamafi, "Tanin"de Hüseyin Cahit Bey üstadımız sesinin tonunu derhal Amerika ve İngiltere bankalarının en mürteci mahfillerine uydurdu. Bir iki yazısını okudum. Nerdeyse Churchill'le Roosevelt'i derhal Sovyetler'e ilan-ı harp etmedikleri için makamlarından azledecek. Yalnız Falih Rıfkı ile Burhan Belge'nin enteresan iki yazısı çıktı ki onları da sana geçen mektubumda hülasa etmiştim.

"Ulus" gazetesi göremiyorum. Onun kendisine mahsus bir tarafı vardır ki hoşuma gider.

Bizim beşinci koldan, Alman ajanı bir serseri bir kitap çıkarmış. İhanet-i vataniye suçunu her sayfasında işleyen bu kitap benim hainliğime delil olarak saydığı gösteriler arasında soyadımı da ele almış. Malum ya benim soyadım *Ran*. Meğer *Ran, nar*'ın tersiymiş. Nar çiçeği ise kırmızı olduğu için ben kendime böyle soyadı almışım. Gülmekten katıldım. Ve, bir fıkra gibi, gülesin diye sana yazıyorum. "Tan"da çıkan *Göl İnsanları*'na da çatıyor.

Piraye bugünlerde çok sinirli. Mektuplarından anlıyorum. Bizim kızımız, yani Suzan buna sebep. Yani birçok sebepler arasında, bugün, daha doğrusu, altı yedi aydan beri bu birinci planda. Bilmem farkında mısın, benim kız yirmi yaşına bastı. Şimdi Piraye'nin istemediği bir delikanlıyla nişanlanmış. Gördün mü belayı? Ben bu işe mecburen uzaktan seyirciyim. Bakalım işin sonu neye varır?

Çocuklardan mektup aldım. Bizim Nuri Tahir, saatçi Kerim'in bana yolladığı bir şiiri tenkid edip, yani bu şiir hakkında fikir dermeyan edip cevap vermediğim için bana dehşetli çatıyor. Saatçi Kerim'in ne mal olduğunu pekâlâ bilirim. Ama bu meseleyle bir şiiri tenkid etmek ve sırf bu mesele etrafında ona cevap vermek arasında bir fark olduğunu sanıyorum. Her ne hal ise, Nuri'ye bu hususta düşündüklerimi yazarım. Mamafi, bizim genç Tahir'in keskinliği, kesinliği hoşuma da gitmiyor değil.

Seni hasretle kucaklar, dostlarına selamlar ederim.

Kardeşim Kemal Tahir,

Mektubuna senin sırayı güderek cevap vereceğim. *Uyandırılmış Toprak*, roman ve sanat eseri olarak, elbette ki, Gogol, Tolstoy, Balzac filan gibi büyüklerden sonra okunursa ve onlarla ölçülürse bir hayli acemi kalır. Hatta ondan bir gömlek daha kuvvetli olan *Sakin Don Üzerinde* romanı bile öyledir. Fakat Şolohof'da, bütün şartları gözönünde tutulursa, yeni ve büyük sosyalist edebiyatına ilk defa getirdiği bir realizm cesareti var ki, bence onun bu edebiyatta şimdilik yaptığı en büyük başarı budur. Yoksa romancı kültürü bakımından Aleksi Tolstoy ve Ehrenburg'la da hâlâ övünülemez. Ama dediğim gibi, bu mukayesede de bir hal var ki Şolohof'un lehinedir: Gerek Aleksi Tolstoy, gerekse Ehrenburg, tabir caizse, münevverlik tabakasından gelen büyük romancıların, büyük Tolstoy'un, Dostoyevski'nin, Gogol'ün, Balzac'ın filan ilk göbekte inen mirasçılarıdır ve onların bütün nakise ve meziyetlerini tevarüs etmişlerdir. Halbuki Şolohof bu büyük münever romancı neslinin mirasını elbette ki kullanmakla beraber, hatta bazen bunu beceriksizce kullandığı halde, esas itibariyle yeni sosyalist şeraitindeki, tabir caizse, insanın, halkın ve hatta sosyalist köylü ve amelenin içinden çıkmadır. Bu bakımdan onun sosyalist Rus edebiyatındaki rolü bence çok mühimdir.

London'da iki taraf var: Şehvetle kadın etini ve içkiyi sevmesinden başlayarak sensüaliteye olan dehşetli bağlılığı ve zaman zaman burdan gelen reybilik ve diğer taraftan yeni bir insan dünyasına inanışı. Bu iki taraf onda boyuna çarpışıyor. Ve sosyal şartları, o muazzam ve benim bütün kusurlarıyla pek çok sevdiğim yazıcıyı bir tereddütlü çıkmaza sokuyor. London hakkında Sinclair'in *Altın Zincir* isimli kitabında çok enteresan bir etüt okumuştum.

Roman bahsine tekrar dönmek lüzumsuz. Yalnız Nurullah Ataç'ın Gorki için söylediklerini asla kabul etmiyorum. Bilakis, Gorki insanlar yaşadıkça yaşayacaktır. Çünkü yeryüzünün en büyük şairidir. Ama Nurullah, Gorki'yi bildiğimiz manada roman ölçüsüne vurmuşsa kabahat kendinde. Gorki'ye romancı demek Marx'a sadece iktisatçı demek kadar gülünçtür. Bu bahsi de uzatmakta mana yok. En büyük şair, ressam ve musikişinas ve kavga adamı Gorki'yi bir Balzac, bir Tolstoy ve bir Dostoyevski

filan gibi romancı ölçüsüyle ölçmek ve öylece hüküm vermek eşekliğin dik âlâsı olur. Sana bir şey söyleyeyim mi, Kemal, roman hakkında filan kâfi derecede konuştuk, lütfen otur ve yaz. Sana söz veriyorum ki iyi ve mükemmel yazacaksın.

İngiliz romanı hakkında benim şöyle bir kanaatim var: Epeyce okudum; bana sorarsan, ana hattında İngiliz romanı Dickens vesaire gibi mümessilleriyle küçük burjuva lirizmini, küçük burjuva yumuşak soyundan tenkidci anarşizmini ve küçük burjuva santimantalizmini realizmin potasında eritmeye çalışarak büyük ve bazen göz yaşartacak eserler vermiştir. Ama, ne bileyim, bazen bu santimantalizm ve bazen dört başı mamur fıkracılık bu çeşit romanın zaafı, darlığı ve sadece romandan başka bir şey olmaması keyfiyetini doğuruyor. Kipling gibi mümessilleriyle İngiliz romanı ise — İngiliz İmparatorluğu gibi mazbut — daha doğrusu dışından mazbut ve şahane bir şeydir. Ama ben İngiliz romanında, hatta Amerikan romanlarında olduğu kadar, büyük insan meselelerini cesaretle işleyen bir örnek görmedim. Bak İngiliz tiyatrosu başka. Hatta İngiliz şiiri de öyle. Tiyatrosu da, şiiri de elbette ki Halide Edip ve Nurullah Ataç'ın hudutlarını aşan bir şey, ama romanı, ana hatlarında tam bu bayla bu bayanın anlayacakları soydan.

Sana on beş lira yolladıktan sonra, derhal bir on lira daha gönderdim. Alınca bildir. Bayram ertesi yine para yollarım. Tercüme işinden para alamadık, ama tezgâhlar biraz işledi.

Af meselesi hakkında Sefer'e söyleyecek sözüm kalmadı sanıyorum. Meclis 1 Teşrinisanide toplandığına ve bir af layihası kabul etmediğine ve affın da Cumhuriyet Bayramı şerefine yapılacağı söylendiğine göre, af yok. Ama belki başka bir vesileyle bir şeyler yaparlar, orasını bilmem. Sefer'e böyle hiç de istemediği bir haberi verdiğim için çok müteessirim.

Piraye'den mektup aldım. Sana çok çok selam ediyor. Onun da başında bir dert var: Bizim kız, istemediği, yani Piraye'nin beğenmediği bir delikanlıya varıyormuş. Üzüntü içinde. Elimden geldiği kadar bunun o kadar da haiz-i ehemmiyet olmadığını anlatmaya çalıştım. Kaynana damat nasıl olsa anlaşırlar. Yani yakında, Piraye nine, ben dede olabilirim.

Seni hasretle kucaklar arkadaşlarına selam ederim.

H.
Raşit dört gün sonra çıkıyor. Yüreğime ayrılığın acısı çöktü. Yolu açık olsun.

95

Kemal, kardeşim,

Raşit gitti. Yolu açık olsun. Burda af haberleri yine birdenbire canlandı. Raşit'in babası da af olacağını söylüyor. Bunu bilhassa Sefer'e söyleyesin diye yazıyorum. Sırrı Bellioğlu diye İstanbul Cezaevi'nde bir Almancı herif var, o da burda birisine mektup yazıp affın mutlak olduğunu söylüyor. Buna karşılık ben bizim avukattan mektup aldım, af suya düştü, diyor. Velhasıl benim bu hususta Sefer'in isteğinden sonra duyup öğrendiğim taze haberler bunlardır.

Sana gömlek ve don ve yatak ve yorgan çarşafı dokutmaya başladım. Ayağının bir kalıbını çiz ve ölçülerini yaz da kundurayı da ısmarlayalım. Malum ya hiç ölmeyecekmişsin gibi dünyayı, yarın ölecekmişsin gibi ahireti düşüneceksin.

Bundan sonra sana ayda yirmi lira gönderebileceğim. Tezgâhlarda biraz tadilat yaptım. Hele Raşit'le bir dokumacılık projemiz var, o dışardan, ben içerden bunu gerçekleştirebilirsek, sana ayda kırk lira göndermek benim bütçenin baş faslında yazılıdır.

Ben Bayram ertesi yazılara başlıyorum, gerek *Manzaralar*'a gerekse tercümelere. Ha Kemal, ben resmi oldukça ilerlettim.

Raşit giderken tasavvur edemeyeceğin bir boşluk bıraktı. Genç arkadaşlarımın arasında senden sonra en çok onu sevmiştim.

Senin hikâyeyi sabırsızlıkla bekliyorum. Sana polis romanlarını derhal yolluyorum. Senin jandarma gelmedi. Göndereceğin gazeteler elbette çok işime yarayacak. Şimdiden teşekkür ederim.

Bu mektubumun kusuruna bakma. Dedim ya, içimde Raşit'ten ayrılmanın hüznü var. Seni hasretle kucaklarım, sevgili kardeşim.

96

Kardeşim Kemal Tahir,

Evvela bir meseleye, daha doğrusu bir ihtimale dehşetli üzüldüm: *Sağırdere*'nin ve *Kelleci*'nin sende kopyası yok mu?

Gönderdiğin defterler kaybolduysa, yahut olursa, bu iki canım eser de kayıp mı olacak? Eğer böyle ise kepazelik, hatta ölçüsü senin şahsi kederini aşacak olan bir felaket. Rica ederim bu meseleyi aydınlat. Meraktan ve üzüntüden çatlıyorum. Şimdilik Kemal Sülker'i bulmak imkânı yok. Ah, Kemal, sana kaç defa şu iki eseri rahat bırak, vakti gelince emin ve tam neşrederiz diye yazdım. Neyse, herhalde sende kopyaları olacak. Hani bir kopyasını dahi saklamadan koskoca bir romanla bir hikâyeyi hatta taahhütlü olarak postaya vermeye cesaret etmişsin, ne diyeyim, Allah canını alsın.

Kemal çabuk karar vermek iyi şeydir, ama bütün iyi şeyler gibi, ve kötü şeyler gibi, her zaman ve mekânda mutlaka iyi değil, yahut kötü değildir. Bu basit lapaliss hakikatini bilirsin ama birçok basit hakikatler gibi bunu da pratik hayatında tatbik edemezsin.

Dolayısıyla Doktor Hikmet'ten haber aldım. Kırşehir'den buraya adaya gitmek üzere, mahkûmlar geldi. Onlara kendiliğimden — yoksa doktordan selam getirdikleri için değil, tabii doktorun bu günlerde bana gördürecek işi olmadığı için, ne mektup yazar, ne selam yollar — Hikmet'i sordum. Rahatı ve kazancı yerindeymiş. Koyunu, kuzusu, tavukları, daktilosu, radyosu varmış. Emin ol ki çok sevindim. Burda *emin ol ki* sözünün lüzumsuzluğunu anlıyorum, ama sevindiğimi anlatmak için kullandım. Oğlanın biraz insana alışması sevinilecek şeydir. Çünkü her şeye rağmen faydalı olabilecek bir insandır.

Seni hasretle kucaklarım. Piraye'den yine mektup yok. Mamafi ben iyiyim, keyfim dehşetli yerinde, mide ağrısından başka şikâyetim yok. Yaşasın dünya.

97

Kardeşim Kemal Tahir,

Son mektubun bizim hapishane içinde zafer toplarına yakın bir tesir yaptı. Bütün hapishane milleti, af hakkında böyle umutlu şeyler yazdığın için sana dua ediyor. Bilirsin ki hapishanede af ihtimali haberini yaymamak bir suçtur. Bundan dolayı senin mektubu alır almaz ben de o meçhul ve Malatyalı temyiz reisinin müjdesini etrafa dağıttım.

Raşit'ten ilk mektubu aldım. Sana tümen tümen selam

yolluyor. Birkaç güne kadar ben de sana yirmi lira göndereceğim. Senin battaniyeyi hazırladım, yatak, yorgan çarşafı, iç çamaşırı bir bez, çorap filan gibi şeyler de hazırlıyorum. İçerde kalırsan yollayacağım. İstediğin polis hafiyesi romanlarını postaya verdim. Alınca bildir. Başkalarını da göndereyim.

Beni sorarsan ben bu güzelim dünya içinde:

> Ne mutlu bana, ne mutlu,
> ışıklı rüyalarla dolu bir bahar uykusu gibiyim,
> akar su gibi umutlu
> ve buğday tanesi gibi cesurum.

Sana bir şey söyleyeyim mi Kemal, *Çıplak İnsanlar*'ı elinden geldiği kadar aydınlık, hilesiz, klasik plan üstünde kur. Bana öyle geliyor ki onun en güzel şekli bu en zor olan şekildir.

Sana gelecek mektuptan itibaren, sırasıyla değilse de parça parça ve sonra monte edilmek üzere, *Manzaralar*'dan yazılar yollayacağım. Bu sefer işe böyle başlamak isteyişimin sebebi muhtelif pasajlar arasındaki kontrastlı armoniyi temin içindir.

Şu *Sağırdere* ve *Kelleci* meselesi fena halde canımı sıkıyor. Yahu sende onların bir kopyası yok muydu? Bunu geçen mektubumda da sormuştum. Peki, ya şimdi ötekileri bulamazsak ne olacak? Herhalde müsveddeleri olsun vardır. Vakit geçirmeden, ilk iş olarak ve üşenip sıkıntıya kapılmadan ve aldırmadan her iki eseri tekrar derleyip topla, kopyalı kâatla iki nüsha temize çek, yahut kıza temize çektir daktiloda ve bir nüshasını, neşredilmek için değil, yedi kat yerin altında iyice muhafaza edilmek için bana yolla.

Sana bir şey söyleyeceğim, bu meseleyi iki gün içinde tahkik edip bana derhal bildir: İki metre eninde, iki buçuk metre boyunda ve ortadan dikişli bir yorgan çarşafı Malatya'da kaç para? Ve orda bizden bu boyda ve ende toptan yorgan çarşafı almak isteyen tüccar var mı? Ve toptan ve parasını malı alır almaz vermek şartıyla, kaç paradan alır ve ne kadar ister? Malımız çözgü 20 numara, atkı 12 numara ipliktendir. Ve beher çarşaf en aşağı 660 gram çeker.

Bir mesele daha: Bana ordan, karaborsadan, iplik bulmak kabil midir ve paketi, muhtelif numaraların kaç parayadır?

Ratip Tahir'den bayram tebriki aldım.

Sonra Kemal, sizin orda kayısı kurusu, kayısı pestili filan kaç

para, temiz olmak şartıyla. Bana bunu bildir. Eğer temizse ve nispeten ucuza temin kabilse, sana para yollayayım da, Piraye için biraz alıver ve doğrudan doğruya onun adresine yolla. Mamafi bana fiyatları bildir ilkönce, ben de ona göre sana para yollarım.

Piraye'ye damat hakkında senin yazdıklarını ve kendi düşüncelerimi bildirmiştim. Şimdi delikanlıyla arası düzelmiş. Sana çok çok selam ediyor ve gözlerinden öpüyor.

Senin Sefer'e benden selam söylemeyi unutmazsın. Bana resmini göndermek istemesi pek hoşuma gitti. Ha Kemal, şu idamlık kadıncağız ne oldu? Senin Malatya Hapishanesi'ni pek görmek isterdim. Mamafi *Çıplak İnsanlar*'da yahut sadece *M. Hapishanesi* ismini vereceğin kitapta orasını, Bursa'dan da belki daha iyi tanıyacağım.

Sinop'tan yine çoktandır mektup yok. Ömer Deniz de yine oraya gitmiş, bundan bir ay kadar önce ondan bir mektup almış ve benim prensibe uyarak çocuklara yazdığım müşterek mektupta, ona da birkaç satır yazmıştım.

Şimdilik bu kadar, canım kardeşim. Seni nasıl göresim geldi, tasavvur edersin. Şöyle bir saat olsun karşılıklı oturup laf etmek nasıl bir bahtiyarlık olurdu benim için, işte belki bunu bütün derinliği ve genişliğiyle pek tasavvur edemezsin.

Seni kucaklar, dostlarına, ki onlar benim de dostlarımdır, selam ederim.

98

Kardeşim Kemal,

Benden bir mektup alacaklısın. Borcumu eda ederim. Sana bugün yirmi lira yolladım. Alınca bildirirsin.

İplik meselesine gelince, sen orda İktisat Müdürlüğü'ne filan resmen müracaat ederek normal fiyattan ayda hiç olmazsa iki paket iplik alabilirsen, bir paket 20 ve bir paket 12 numara mesela ve onları bana yollarsan çok iyi olur. Karaborsa fiyatı burda da orası gibi. Elbükümü sizin orda burdan pahalı. Mendillere gelince, burdan ucuza satılıyor orda. Yani senin anlayacağın, burdan oraya mal gönderip iş yapmak olmayacak. Fakat yukarda da söylediğim gibi, resmen ucuza hiç olmazsa iki paket iplik temin edebilirsen ayda, ben burda onları işler sana mal yollarım, sen de orda satarsın,

o vakit iş var.

Ben harıl harıl *Manzaralar*'a çalışıyorum. Bir başka mektubumda da yazdığım gibi, bazı teknik mülahazalarla, kaldığım yerden bir sıçrama yaptım ve üçüncü kitaba girecek olan mektuplar faslını işlemeye koyuldum. Şimdiden yazılmış, daha doğrusu işlenmiş — çünkü bu fasıldaki mektupların asılları Piraye'nin, senin ve Raşit'in babasının mektuplarıdır — bin mısralık yazı hazır. İki haftaya kadar tekmil faslı bitirip sana yollayabileceğimi sanıyorum.

Ben burda Raşit gittikten sonra büsbütün münzevi bir hayat sürmekteyim. Yazı, resim, okumak ve günler yıldırım süratiyle geçiyor. Öyle zamanlarım oluyor ki tekmil hafta kendimden başka kimsenin yüzünü bile görmüyorum. Uzun süren bir tembellikten sonra dörtnala çalışmaya kavuştuğum için bahtiyarım.

Senin yorgan çarşafı hazır, şimdi bezlerin dokunuyor, battaniyeni de hazırladım. Kundura ölçünü yolla. Onu da hazır edelim ve hepsini birden sana göndereyim.

Bana ordan kuru kayısı, yani kayısı kurusu, kayısı pestili fiyatlarını sorup ve bunların iyisi orda bulunacağına göre — bunun gibi başka şeyler de olur — bildirecektin de ben de ona göre sana para yollayıp Piraye'ye göndermek için ısmarlayacaktım. Sonra tarhana bulgur filan da sor. Ve fiyatlarını bildir. Ablanızın kışlık erzakını düzelim.

Burda havalar ıslandı. Benim siyatikler de bu yıl erkenden başladı. Elbette tedbirini de erken alır önleriz.

Sağırdere ve *Kelleci*'yi yeniden düzene koymaya karar verdiğine pek sevindim. O iki eser Türk edebiyatının iki müjdesidir.

Bizim Dayı Paşadan bugünlerde haber aldığım yok. Annem hasta biraz. Mamafi bu sefer İstanbul'a gelişinde belki valdeye uğramıştır.

Gözlerinden öperim, canım kardeşim.

99

Kemal,

Fotoğraflı kısacık mektubunu aldım. İkisi de dehşetli içime dokundu. Mektubun içime dokundu: Senden hiç bu kadar kısacık mektup almamıştım. Belki ben sana daha kısalarını yazmışımdır.

Ama sen bana ilk defa böyle bir lokmacık mektup yazıyorsun. Düşündüm: Ya çok sinirlisin, yahut çok bedbahtsın, velhasıl beni üzecek bir sebep var. Sonra fotoğrafın — artık sevdiğim insanları yalnız fotoğraftan görmek sinirime dokunuyor. Ben hayatın ve şuurun bütün tezahürlerinde aktif olmayı isteyen adamım ve sevginin, dostluğun her çeşidini ancak aktif tezahürüyle anlarım, senin gibi sevdiğim bir kardeşi, Piraye gibi sevdiğim bir kadını fotoğraflardan seyretmek pasifliği içindeyim.

Kemal, senin bir adaş vardır, Kemal Sülker, muharrir. Hatırladın mı? Bu delikanlı, şairler hakkında kitaplar yazıyormuş; bir kitap da benim için yazıyor; bizim Raşit'ten, sonra Kerim Sadi'den filan hakkımda bilgi toplamış; sana da bir mektup yazıp en yakın arkadaşım olman dolayısıyla senden yazı isteyecekmiş. Yalnız bu arzusunu is'af etmen için — ne tuhaf — yine beni aracı koyuyor. Benim için başkalarına söylenecek sözlerin varsa delikanlının isteğini yerine getir.

Oda arkadaşlarına selamlar ederim. Fotoğrafta pek can ciğersiniz.

Babandan cevap alınamana üzüldüm. Sinop'taki çocukların gomalak parasını dolandırttığına üzüldüm. Ah, bu dolandırılmaların çeşidi başımdan geçti. Ne olduğunu bilirim. Hayatımda kaç defa dolandırıldım. Ama her dolandırıldıktan sonra dolandırıcıya değil, kendi kendime kızdım.

Piraye'nin çok çok selamları var, gözlerinden öpüyor. Bir senedir onu da ancak mektupla görüyorum. Ama artık, bu bahar gelecek.

Sen eskisi gibi Belediye'ye filan gitmiyor musun? Biraz serbestçe hava alabiliyorsun diye ne kadar seviniyordum. Bugünlerde *Manzaralar*'ı yine boşladım, tezgâhlarla uğraşıyorum. Şunları bir hale yola sokayım, tekrar *Manzaralar*'a döneceğim.

Sarıyerli Emin Beyin çok çok selamları var. Sen de ona selam yaz. Unutma. Senden mektup geldiği zaman, sana selam var demezsem mahzun oluyor.

Seni hasretle kucaklarım, kardeşim,

Oda arkadaşına selamlar bir daha.

Bana uzun mektup yaz, yoksa keyfini kaçırdığını sanacağım ve en keyifli olunması lazım gelen bir zamanda keyfi kaçan bir Kemal Tahir beni üzüm üzüm üzecek. Halbuki hiç üzülmek istemiyorum.

Öyle bir neşem var ki Bursa'nın tepesindeki Uludağ birdenbire yere batsa, yeniden yaratacak kadar kuvvetli ve sevinçliyim.

100

Kardeşim Kemal Tahir,

Senden henüz cevabını alamadığım mektuplarım var. Bilhassa son mektubumda sorduklarıma henüz cevap gelmedi. Ben bir haftadır fena halde hastaydım. Soğuk almışım. Hâlâ da geçmedi. Seni cevapsız bırakmayayım diye bu satırları zor bela yazıyorum.

Nuri Tahir'e ben de bir telgraf çektim. Dün ona son yolladığım elli lirayı alıp almadığını ve sıhhat haberini sordum. Cevap gelince sana bildiririm. Mamafi sen de bir telgraf çek.

Oda arkadaşına selamlar ederim. Piraye'nin son mektubunda başınıza gelen işler için duyduğu öfkenin serpintilerini yazsam hani bir mektup bununla dolar. Ama dedim ya paçavra hastalığı denilen bir çeşit grip belası kolumu kımıldatmıyor.

Sana yolladığım son yirmi beş lirayı aldın mı? Fransızca romanlar da gönderdim. Onları da aldın mı?

Haydi hayırlısı, Kemal. Yaşasın dünya, ama kahrolsun bu paçavra hastalığı, insana mektup bile yazdırtmıyor.

Hasretle seni bir kere daha, bin kere daha kucaklarım, kardeşim.

101

Kardeşim Kemal Tahir,

Mektubuna cevabım gecikti. Nükseden soğuk algınlığından henüz kurtuldum. Şimdi sana soracaklarım var: 1) Nuri Tahir'den hâlâ haber yok mu? 2) Sana bir küçük şiir yollamıştım, alınadın mı? 3) Bu mektubun içine de fotoğrafımı koyuyorum, alacak mısın? Benim yüzümü fotoğrafta olsun sana gösterecekler mi?

Senin tembelliğinden şikâyetçi iken ben de aynı derde düştüm. Bu menhus beladan kurtulmak için var kuvvetimle mücadele ediyorum.

Sergiden zarar ettik. Ama zarar yok, zararı çıkartmaya çalışıyoruz.

Benim köylü ressam İbrahim, İmralı Adası'na Asri Cezaevine

gitti, mamafi gittiğine de pişman olmaya başladı, delikanlıya orda resim yaptıracaklarına soğan toplatıyorlarmış.

Maarif Vekâleti neşriyatından olan ve Pertev Naili ile Halil Vedat'ın topladıkları *İzahlı Halk Şiirleri Antolojisi*'ni okuyorum. Değerli bir eser. Ve bir kere daha anlıyorum ki, muayyen şartlar içinde, ister halk şairi, ister Divan şairi, ister bilmem ne şairi olsun — o muayyen şartlar değişmedikçe — şair olmak çok zor şey. Kitabı hazırlayanların pek övdükleri şairlerin bir ikisi müstesna çoğunu beğenmedim, ona karşılık yazıcıların önem vermeden geçtikleri bazı şairleri pek beğendim.

Sizin orda asılan bir kadın vardı, onun hakkında "Vatan" gazetesinde bir uzun röportaj çıktı. Kadıncağızın ölüsünü bile rahat bırakmadılar, rezil ettiler. Bir de senin mektuplarında yaşayan ve *Çıplak İnsanlar*'mda ebediyete kavuşacağına emin olduğum o asılan kadın vardır.

Yengen imkân bulursa ay sonunda gelecek. Ben şimdiden onu karşılamaya hazırlıyorum kendimi. Sarıyerli Emin Bey çok çok selam eder, gözlerinden öper. Şimdi biz aylardan beri beraber yemek yiyoruz. O burda başgardiyanlık kaleminde çalışıyor.

Annemin gözleri bu ay içinde ameliyat olacak, yüreğim sızlıyor, kötü ihtimaller geliyor aklıma ve bu meseleyi ancak şuuraltıma atarak rahatlayabiliyorum; belki alçakça bir rahatlık yolu ama başkaca çarem yok, ne haltedeyim?

Bak, benim kanarya, Memo, sarıoğlan, yine şakımaya başladı, ne zaman makinede yazı yazsam derhal cıvıldamaya başlar. Adını "Memo" koyduk. Henüz iki aylık ve burda, benim odada, yumurtadan çıktı.

Düşünüyorum da belki de seni ve beni böyle tembel yapan lüzumundan fazla keyifli ve neşeli olmamızdır, yahut daha doğrusu, büyük ve aziz dünyamızda olup bitenleri doğrudan doğruya değil de, dolayısıyla mevzular üzerinde çalışmamızdır.

Her ne sebepten olursa olsun, Kemal Tahir, tembelliği bırakalım, ayıptır, dört elle kaleme sarılıp işimize, yazımıza devam edelim, sevgili Türk halkının bizden, bugün, bu şartlar içinde, beklediği budur. Ona en güzel romanları, hikâyeleri ve şiirleri yazmak zorundayız.

Haydi hayırlısı kardeşim. İki kara kaşının arasından hasretle öperim. Oda arkadaşına çok çok selam.

102

Kardeşim Kemal Tahir,

Evvela, sorduklarına cevap vereyim: Sana bir adet fotoğraf daha yolladım.

Piraye'nin bayram ertesi gelmesi ihtimali var, fırsat ve imkân bulursak bir fotoğraf da beraber çıkartıp göndeririz.

Sinop'a telgraftan sonra Nuri Tahir adresine bir de iadeli taahhütlü mektup yolladım. Sende hâlâ oğlanlardan haber yok mu?

Çocukların işi fena halde canımı sıkıyor, en kötüsü haber alamamak, sen bir de telgrafla Nuri'nin sıhhat haberini Sinop Müddeiumumiliği'nden bizzat sor.

Ben hafif tertip — maalesef hafif tertip — yazı yazmaya başladım, istediğim gibi hızla çalışamıyorum. Kafam öyle karmakarışık — ama ne mükemmel bir karmakarışıklık — ki bir türlü bir tek mesele üzerinde teksif edemiyorum.

Eğer bu kış da içerdeysek, sana kışa doğru biraz gömleklik, çorap filan gönderirim. Başka ne gibi dokuma işine ihtiyacın varsa bildir, hazırlığına başlayalım.

Bilmem sana yazdım mı, benim odada, külüstür bir çifthanede yumurtadan çıkan bir kanaryam var. Şimdi üç aylık. Sapsarı bir delikanlı. Adını ninesi "Memo" koydu. Şeytan gibi cana yakın bir kuş. Bir de ötüyor, bir de şakıyor... Şimdi kafesinde mavi boncuğun ipini çekiştirip durmakta. Fakat ara sıra da benden yana bakıyor ve makinenin gürültüsüne kulak kabartıyor. Nerdeyse makara çekmeye başlar. Bak banyosunun kenarına çıkmış.

Senin oda arkadaşına da ferade ferade selamlar.

Seni hasretle kucaklar yakında kavuşmak ümidiyle gözlerinden öperim, sevgili kardeşim.

Çocuklardan şimdi mektup geldi. Aynen yolluyorum...

103

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. Güzel günlerimiz içinde mektubun beni bir kat daha keyiflendirdi. Seni keyifli görmek — ki ne yalan söyleyeyim keyifsiz, yani neşesiz pek az gördüm zaten — en kuvvetli

hazlarımdan biridir. Evvela, Dayı Paşadan, sorduğun habere dair nihayet sana kısacık bir malumat verecek durumdayım. Dayı Paşa geçen gün valdeye gelmiş ve :"Çoğu gitti azı kaldı," demiş. Yani günün birinde hürriyete kavuşacağından emniyetli görünüyormuş. Bu böyle. Gelelim iplik meselesine, eğer iplik verirler de karşılığını kilo hesabı işlenmiş mal olarak göstermeni istemezlerse — ki burda öyle yapıyorlar ve ipliği bize o şartla veriyorlar — senin dediğin kombinezon elbette ki daha kârlıdır. Ama karşılığını mamul eşya olarak göstermeni isterlerse ben sana onları işletirim ve dediğim gibi, en aşağı, pakette on beş, on yedi lira kâr bırakır. Gelelim, benim Piraye'ye, Piraye Yengeniz bugünlerde Suzan'ın evlenme işiyle meşgul. Kız nişanlandı, malum ya. Her mektubunda sana selam yazar, gözlerinden öper.

Gelelim *Manzaralar*'a, bir on gün yine paydos ettim. Tercümeyi yetiştirmek için sıkıladılar. On gün sonra tekrar işe başlıyorum. Piraye'nin mektuplarından bin satır kadar çıktı, seninkilere başladım, seninkilerden de öyle sanıyorum ki iki üç bin satır malzeme toplayacağım. Piraye'nin bin satırı hiç de fena olmadı. Seninkiler de mükemmel olacak. Kim bilir belki ben ikinizin mektuplarınızı okuduğum kitapların en güzelleri saydığım için bana öyle geliyor. Seninkileri de bitirince ve baş tarafını da yapınca, üçüncü cildin son tarafları bitmiş olur ve sana o zaman yollarım. Fakat şimdiden bir şey söyleyeyim, seninkilerle Piraye'ninkiler arasında insan duyguları bakımından öyle benzerlikler var ki şaşarsın, hatta ruh haletleri ve bunların ifade tarzları o kadar birbirine benziyor ki, bazen aynı insanın mektuplarından parçalar zehabını veriyor. Gelelim *Sağırdere*'yle *Kelleci*'yi yeniden temize çekmene. Bu işe pek sevindim. Eskilerinden kötü oluyor diyorsun, böyle şeye inanmam. Çünkü evvela, bir eseri kötü ve iyi yapan cümle kuruluşlarındaki nüanslar değildir ve sen eskilerine nazaran olsa olsa bu gibi cümle kuruluşu nüanslarını tekrar kuramayabilirsin. Yoksa müsvedde elinde olduğuna göre, mesele kalmamıştır. Sonra sen artık kötü şey yazmazsın. İstesen de yazamazsın. Gelelim Behçet Kemal'in hakkımda yazdıklarına, gülerek okudum. Ne tuhaf şey, İslamcılık kusur, Osmanlıcılık kusur, bunu anlamayacak, takdir etmeyecek kimse yoktur, çünkü ikisi de zamanlarını yaşamıştır ve memleketim için yeniden canlandırılmaları asırlarca gerilemek arzusuyla birdir. Fakat sosyalist şair olmak, yani

memleketini ve halkını en çok seven, memleketinin ve halkının en mamur olmasını isteyen şair olmak, neden kusur olsun ve bu neden dolayı Türklük şuuruyla uygun düşmezmiş? Ah, bir kere, bir saniye olsun, memleketini bir sosyalist şairin sevdiği gibi sevmesini, bir sosyalist şairdeki Türklük şuuru gibi bir şuura sahip olmasını öğrenebilseydiler. Bir sosyalist şairde memleket ve halkının sevgisi nasıl konkre, elle tutulur, bir toprağa ve gözle görülür, sesle konuşulur insanlara ait bir sevgidir. Ama onlar bunu bilemezler. Onlar sevgililerini bile mücerret bir mahluk olarak şiirlerine geçirirler. Halbuki, mesela ben, sosyalist şair, memleketimi ve halkımı, tıpkı karımı sevdiğim gibi, etiyle kemiğiyle seviyorum. Onlar Fuzuli'ye hayrandırlar, şarkı mücerret bir irtifaa kadar yükseltti diye, ben ise bütün bir derebeylik edebiyatımızın zaruri en büyük zaafını burda bulurum. Münevverler tanırım ki bayramlarda kürsüye çıkıp, "Yaşasın Memetçik!" diye bağırırlar, ama Memetçik etiyle kemiğiyle ve elinde bir istida ile masalarının önüne gelince kapı dışarı ederler. Onlar birer Burhan Cahit'tir: "Köroğlu"nda Memetçik resmi basıp satarak para kazanır ve yolda giderken Memetçiğin biri üstüne sürünecek diye ödü kopar. Vatanını ve halkını kimin daha çok, kimin daha az sevdiği akademik bir münakaşa mevzuu değildir. Mademki saha şiir sahası alınmış, bu sevginin bu sahadaki tezahürü ve verimiyle bu iş ölçülür. Hodri meydan.

Gelelim senin kundura meselesine, dediğin gibi, sana parasını yollayayım, sen orda yaptır. Eşyaların hazır. Bir iki ufak tefek eksik var, onlar da tamamlanınca yola çıkacak. Gönderdiğin kitap ve gazeteleri almadım. İstediğin polis kitaplarını yarın postaya vereceğim. Yahu, bak yine aklıma geldi, şu senin idamlık kadın ne oldu?

Piraye'nin adresi: Bayan Piraye, No.9-11 Altunizade Mahallesi, Çamlıca, İstanbul. Ordan ona doğrudan doğruya bir şeyler yollarsan, yaptığın masrafı bana bildir, parasını göndereyim sana. Sen zaten kıt kanaat geçiniyorsun. Sana bundan böyle her ay yirmi lira yollayacağım. Tercüme parası da gelince toptan bir miktar yollarım. Sinop'tan mektup alamıyorum, canım sıkılıyor. Selamını getirdiler, bilmukabele selam yolladım, aldın mı?

Gözlerinden öperim, sevgili kardeşim.

9 İkinciteşrin 43

Kardeşim Kemal Tahir,

Memleketini ve memleketinin çalışan insanlarını sevmeyen insan, dünyayı ve dünyanın çalışan insanlarını sevemez ve dünyayı ve dünyanın çalışan insanlarını sevmeyen insan kendi memleketini ve kendi memleketinin çalışan insanlarını sevemez. Sevmeyen insan da edebiyat, resim, mimarlık filan yapamaz. Bizim yüksek mi, derin mi, bilmem, fakat halis edebiyat yapabilmemiz bu sevgiyi yüreğimizin başında duyabilmemizdendir. Bunu ne diye yazdım ben de pek bilmiyorum, fakat mektubuna, çok güzel mektuplarından birine cevap verirken söze böyle başlamak geldi içimden. Mühim ve edilmemiş bir laf etmedim, ama doğru bir laf ettim ve doğru laf orijinal laftan daha değerlidir.

Ah, Kemal'ciğim, senin bu daima harekete, fiile geçmeye hazır ümidine ve nikbinliğine bazen bayılırım. Son mektubunda hemen sanki yarın — burdaki yarın en kısa manasıyladır, yani bugünden sonra gelen gün — çıkacakmışız gibi bir hazırlık telaşı vardı. Mektuplarını tasnif ederken dikkat ettim, bu hazırlık telaşını birkaç kere geçirmişsin. Hatta bak bir seferinde ne yazmışsın:[53]

Dışarda kuşlar ötüyor.
Dağlar kırmızı ve çıplaktırlar.
Kavakların kılçıkları sarımtırak yaprakların altında kaldı.
Deminden beri kocaman bir leylek
sabırlı ve hamarat,
önümüzdeki viranelikten çer-çöp topluyor yuvası için.
Burdan bakılınca şehir:
terkedilmiş gibi bomboş görünmektedir.
Uzaktaki saat on biri çaldı.
Bütün nikbinliğim,
şu bitmez tükenmez
nevi şahsına münhasır hazinem
dolup dolup taşıyor.
Pek yakında kurtulacağız, diyorum,
inadediyorum.
Kestim mektubu.

Saatler geçti.
Avluya indim.
Nefis bir güneş var.
Ah, gözünü sevdiğimin bozkırı,
zerre zerre sıhhat topladığını duyuyor adam.
Arkadaşlarla hep seni konuştuk.
Şu anda dünya
iyi insanlarla ağzına kadar dolu gibi geliyor bana.
Pek rahat, hatta mesudum biraz.
Akşam oluyor,
ne yapalım olsun...

Sinop'takilerden çoktandır mektup alamıyordum, meğerse onlar da benden mektup alamadıkları için meraktaymışlar. Bugün sıhhatini bildir diye bir telgraf geldi ve beni merak etmeleri pek hoşuma gitti.

Orda otuz liraya bulunan ipliğin numarası kaçtır? Bana bunu bildir de ona göre sipariş vereyim. Sonra sucuğun, pastırmanın, kayısı kurusunun, pestilin kilosu kaç para, bana bunları da bildir.

İşlerimizden numuneler yollayacağım. Esasen sana göndereceğim olduğum yorgan çarşafı bir numune sayılır. Kaldı ki bunun en pratik tarafı orda harcıâlem geçen şey ne ise sen ondan bir numune yolla ve toptan ve kaç tane istediklerini ve ne fiyattan aldıklarını bildir, biz de uygun düşerse hemen yapıp gönderelim.

Muhakkak çıkacağız, Kemal'im, ama sahici manasıyla yarın, ama sembolik manasıyla yarın. Bizin halimiz "İstiklal Marşı"ndaki en güzel mısraa uygun düşmektedir: "Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın."

Seni kucaklar, kara gözlerinden öperim. Sorup sual edenlere ferade ferade selamlar.

105

15.11.43

Sıhhatteyim. Postada iki mektup olacak.

17.11.43

Kemal, kardeşim,

Mektuplarımın eline geçmemesine ne demeli? Ben, hapishane nizamlarına uymasını bilen bir vatandaş sıfatıyla, sana her yolladığım mektubu burda mesul memurlarına kontrol ettirip, mühürletip, imzalatıp gönderiyorum. Senin eline varmadan önce de herhalde orda kontrol ediliyorlar. Bu suretle kanunen gereken muamele yapılmış oluyor. Fakat anlaşılan kendisini, yahut kendilerini kanunüstü sanan, böyle bir edepsiz vehimde bulunanlar, yahut bulunan birisi, yahut birileri var ve benim mektuplarımı, gereken bütün kanuni muamelesi yaptırılmış olduğu halde, postahaneden, yahut başka bir yerden çalıyor, yahut çalıyorlar ve alıkoyup sana ya geç gönderiyor, yahut göndermiyorlar. Hapishane idareleri tarafından kontrol edilen ve bir hapisteki arkadaşıma yazdığım mektuplardan neyi öğrenmek istiyorlar. Namussuzca bir iddia ve iftira ile, kanunsuz ve yolsuz olarak altı seneden beri hapishanede çürütülmeme karşı neler düşündüğümü mü? Bu hususta neler düşündüğümü vaktiyle Adliye Vekiline, hatta bizzat Reisicumhura yazmıştım ve nasıl rezilce bir gadre uğratıldığımı ve uğratıldığımızı, Türkiye'nin her namuslu kanun adamı bilir. Yoksa mektuplarımdan öğrenilmek istenen şey, memleketime ve sahici Türk milletine karşı duyduğum aşkın çeşidi ve derecesi midir? Memleketimi ve Türk halkını ne kadar sevdiğimi anlamak, bir mahkûmun kontrol edilmiş mektubunu çalacak kadar alçalan, kanun ve haya bilmez insanların kârı değildir. Her Türk vatandaşı vatanını ve halkını benim sevdiğim, senin sevdiğin kadar sevseydi, Cumhurreisinin iki seferdir nutuklarında gayet haklı olarak bahsettiği memleket düşmanlıklarına ve düşmanlarına çok daha az rastlardık.

Her ne hal ise. İnşallah bu mektubum eline geçer. Sana bugün battaniye ile yorgan çarşafını yolladım. Çorapları ve kundura parasını ve daha bazı pılı pırtıyı da yakında yola çıkaracağım. Sorduğun ipekli kumaşın metrosu altı buçuk yedi liradır. Yalnız, çeşit aynı, ama desen başka.

Beklediğim romanlar henüz gelmediği için sana da yollayamadım.

Gözlerinden öperim, sevgili kardeşim.

26.11.43

Kardeşim Kemal Tahir,

Evvela şu senin teklifi konuşalım. Reisicumhura şahsen mektup yazmak kanuni bir netice doğurmaz sanıyorum. Büyük Millet Meclisi'ne de müracaat lazım. Bu müracaatla beraber ve böyle bir müracaat yapıldığını da kaydederek Cumhurreisine yazılırsa faydadan hali değildir. İsteyenin bir yüzü kara... Mamafi sen gerek mektubu, gerekse hatayı adliyi v.s. kanun bakımından ileri sürerek B.M.M.'ine göndereceğin istidanın müsveddelerini önceden bana yollarsan ve üslup bakımından münakaşamızı yaparsak iyi olur. Haydi, sen bir gayret göster bakalım. Belki senin açacağın gedikten biz de peşin sıra çıkabiliriz. Ben ilkönce, senden önce ve hatta seninle beraber müracaat etmiyorsam, bunun sebebi şudur: Adnan Bey bu mesele hakkında birkaç ay önce, benden hayırla bahsederek Mareşal'le konuşmuş ve "Harp bitsin de..." cevabını almış. Fakat sen bir kere başvur. Hakkı istemek ayıp değil.

Ben kendimi harıl harıl senin mektuplara verdim. Onları bir kere bitirdikten ve bir kenara koyduktan sonra işe tekrar bıraktığım yerden başlayarak devam edeceğim ve senin mektupları filan sokarak ikinci ve üçüncü ciltleri bitirmiş olacağım. Bu yine beş altı ay ister. Mamafi, sana biraz sonra topluca parçalar yollarım.

Çıplak İnsanlar ne âlemde? Ha, bir şey soracağım, senin mektuplardan birinde orospu olmuş kızını öldüren bir adamın hikâyesi vardır. Sen onu *Çıplak İnsanlar*'da kullanacak mısın? Bunu bana hemen bildir ki ben ona göre o pasajı alayım yahut almayayım.

Mektubu hemen postaya yetiştirmek için el yazısıyla, yani odama çıkmadan, aşağıda yazıyorum. El yazım da berbatlaşmış. Okuyabilirsen aşkolsun.

Sana battaniye ve çarşaf yolladım. Bugün de iki roman gönderiyorum. Alınca, ne aldınsa bildir ki, öteki eşyaları da yürek rahatlığı ile gönderebileyim. Sinop'a, eşya parası, 30 lira yollamıştım, henüz cevabı gelmedi. Onları da merak ediyorum.

Yahu, Doktor Hikmet'ten haber aldığın, yahut duyduğun var mı?

Piraye henüz cici ve leziz hediyelerini almamış. Müjdesini ben vermiştim. Sağ olsunlar diyor ve seni hayırlı dualarla kucaklıyor.

Hoşça kal, Kemal'ciğim. *Çıplak İnsanlar*'ı dört gözle bekliyorum. Raşit'in dışardan, Sarıyerli'nin içerden selam ve hasretleri.

Seni bir kere daha kucaklarım.

108

29.11.43

Kardeşim Kemal Tahir,

Mektuplarımı aldığına sevindim. Postada bir mektubum daha olacak, onu da almışsındır. Sana battaniye ile bir yorgan çarşafı yolladım. Onları da alınca bildir. Daha öteberi göndereceğim.

O şiir parçası, katkısız senin mektupların birinden alınmıştı. Yalnız *"sabırlı ve hamarat"*ın yerini bir de *"için"* kelimesinin yerini değiştirdim. Dediğin gibi, Çankırı mektuplarından birinin parçasıdır. Birbirimize benzediğimize gelince, senin de işaret ettiğin gibi bu beni üzmüyor. Biraz sen bana, biraz ben sana benzemişim; elbette benzeyeceğiz. Mademki aynı şeyi duyuyor, aynı şeyi seviyor, aynı şeye inanıyoruz, bu sevgimizi, bu imanımızı şekilleştirirken, biraz aynı şekilde olacağız. Bu benzeyişten niçin korkalım. Sevgimizin ve imanımızın öyle çeşitli derinlikleri var ki, onları birbirimize benzeyerek yazsak bile, yazılan her kitap, her satır, bu çeşitlilik yüzünden, bir tekrar değil, bir gelişme, bir derinleşme olur.

Bir haftadır yine tercümeyle uğraşmaya mecbur kaldım, yakında para alacağım. Birkaç gün sonra bitiyor ve tekrar *Manzaralar*'a girişiyorum. Şunları bu sefer şöyle on bin mısra kadar işledikten sonra sana toptan yollayacağım. Sen *Sağırdere*'nin ve *Kelleci*'nin temiz işini bir an önce bitir artık. *Çıplak İnsanlar*'da gözüm kaldı. Görmeden gözüm kaldı.

Kalsiyum meselesi beni endişeye düşürdü. Ama verdiğin teminat üzerine biraz sakinleştim. Her gün hava almana pek sevindim. Ama ne kadar çok sevindim, bilemezsin.

Piraye son mektubunda boyuna senden konuşuyordu. Zaman zaman onun bu alaka ve sevgisi artar, yahut bu her zaman vardır da, zaman zaman, kendini tutamaz, açığa vurur. Zaten onda mümeyyiz

vasıflardan biri de sevgisini ve kederini dizginleyip tutmasını bilmektir.

Sana roman araştırıyorum. İki tane buldum. Onları pazartesi postaya veriyorum. Geçen mektuplarımdan birinde de yazdığım gibi, bana gönderdiğini söylediğin kitabı filan almadım.

Ben şimdi, daha temiz ve aydınlık bir odadayım. Bir başımayım. O kadar çok çalışıyorum ki, bazen günlerce kendi yüzümden başkasının yüzünü gördüğüm yok.

Raşit'ten çoktandır mektup alamadım. Meraktayım, iki gün bekleyeceğim, yine ses seda çıkmazsa telgrafı dayayacağım.

Havlu takımlarına filan baktırıp, fiyatlarını öğrendikten sonra sana yazarım. Ona göre karar veririz. Sen bana şunu öğren: Bir metre yirmi santim eninde ve bir doksan boyunda, bir kişilik yatak çarşafının tanesini orda kaça satmak mümkün. Dikkat et, tanesini, çiftini değil. Sonra tarağı da sana yolladığım yorgan çarşafının tarak sıklığındadır. Sana bir yığın şey yazmak istiyorum. Ama postaya yetişsin ve geçen seferki gibi telaşa düşmeyelim diye kısa kesiyorum.

Seni seven bütün insanlara selam ve sevgiler. Hasretle gözlerinden öperim, kardeşçiğim.

109

Kemal'ciğim,

Cevapta biraz geciktim. Bu, sırf cevap vermeden önce biraz düşünmek ihtiyacını duyduğum içindir ve bu iş — hele seninle mektuplaşırken — başıma ilk defa geliyor.

Evvela — çünkü insanlar beni edebiyat nazariyelerinden çok ilgilendirir — şu Raşit'in işini konuşacağım. Hikâyeyi bilirsin: İsa'nın önüne zina etmiş bir kadını getirmişler. Recmetmek gerekiyor. İsa: "Kimin günahı yoksa ilk taşı o atsın," demiş.

Sen Raşit'e bilhassa iki suçundan ötürü çatıyorsun: Evliyken zamparalığı ve ayyaşlığı. Senin de yazdığın gibi, ben bu işte ona ilk taşı atamam, çünkü aynı haltı ben de yedim. Bundan sonra böyle bir edepsizlik yapmamak istiyorum, bu cidden namussuzluktur, ama nihayet insanım ve kim bilir... Sarhoşluğa gelince, sen ona bu hususta taş atamazsın, bana öyle geliyor ki sen de — gençliğinde diyelim — içkiye pek de düşman değildin. Bütün bunlara rağmen,

ben Raşit'in zinasını ve ayyaşlığını hoş görmüyorum, bu iki kusuruna karşı, yalnız burdayken değil, fakat bilhassa içki bahsinde, burdan çıktıktan sonra da mücadele ettim ve biraz da başarı elde ettim sanıyorum. Benim Raşit'te beğendiğim taraf — senin düşüncenin tersine — sana bu kusurlarını gelip söylemesidir. Burdayken de öyleydi, kabahatini örtbas etmeye tenezzül etmezdi. Ve elinden geldiği kadar da kabahatlerine karşı mücadele ederdi. Bu bahiste son sözüm şu: Dostlarımızın ve bizzat kendimizin şahsi kusurlar ve zaaflarıyla amansız bir mücadeleye girişmeliyiz, fakat bunu bir Katolik papazı gibi değil, bir Marxist insan gibi yapmalıyız.

Şimdi gelelim şu şive meselesine:

Ben bu hususiaki son düşüncemi şöyle hülasa edeceğim: Argoyu, galat sözleri nasıl bir unsur olarak — gerekince ve çok defa geniş manada stilize ederek — kullanıyorsak, şiveyi de öyle ancak bir *unsur* olarak *kullanabiliriz*... Kullanmaya mecburuz değil, kullanabiliriz. Lakin bütün bir romanı, bütün bir hikâyeyi şiveli yazmak; argolu, galatlı yazmak kadar münasebetsiz bir iş, bir zahmettir. Bazen bir *bilimiyon* yahut bir *bilimin* sözünün yerinde kullanılması bir zarurettir. Ve bir bu kelime bütün cümleye — hele senin dediğin gibi o cümle kuruluşu da uygunsa — mahalli edayı verir. Binaenaleyh bir nass-ı katıa olarak, katiyen şiveli kelimeler kullanılmamalı olmaz. Sanatkârın hususiyetlerinden biri de, her şeyi yerli yerinde, dozunda kullanmaktır. Ve şunu da ilave edeyim — senin şu aptes etmek misalini gözönünde tutuyorum, galiba bu misali Halide Hanım da getirmişti bir yazısında — hiçbir insani fiil sanat eserinin dışında kalamaz. Şu çirkin, bu güzeldir diye bir tasnif yapıp sanata yalnız güzel sayılanı almak olmaz. Mesele gerektiği zaman, evet, gerektiği zaman, aptes etmek de dahil, istisnasız her insan fiilini, dozunda, ayarında, ustaca, organikman, aksettirebilmektir. Öyle insani fiiller vardır ki — mesela cinsi münasebet — bunu aksettiriş şekline göre, ya pornografi olur, ya riyakâr, genç bayan romanı olur, yahut da realist eser olur. Bütün bu söylediklerim hiç de orijinal fikirler değildir, söylenmiş şeylerdir, sen de çok iyi bilirsin bunları, ama bilmek başka, onu, değişik şartlarda tatbik başka.

İşte böyle, canım kardeşim. Belki şu apteshanede oturmak bahsinde seni yanlış anladım, çünkü mektubunun orasını bir daha okudum, "Bunu tafsilatıyla mutlaka vermek lazım mı?" diyorsun.

Bu tafsilat sözü oynak bir söz. Sonra, Fahrettin Celâl'in hangi hikâyesi içini bulandırdı, bilmiyorum. Ama bu iç bulantısı meselesine de fazla değer vermemeli. Bu bulantı gayet nispidir. Benim içimi, daima, ustaca yapılmayan sanat eserleri bulandırmıştır, yoksa konuları değil. Yeryüzünde, reel oldukça, iç bulandıracak hiçbir konu yoktur. Daha doğrusu bazı konular vardır ki onları, ustaca, artistçe, realistçe işleyip, insanların içini bulandırmamız, insanları bu konulara karşı savaşa çağırmamız da bir sanatçı vazifesidir.

Piraye sana selamlar eder, ben de sana dehşetli hasretim. İyi işler yaptığına ve yapacağına eminim. Şu sanat bahsinde de — birçok bahislerde olduğu gibi — sana dehşetli güveniyorum, canım kardeşim.

110

Kemal Tahir, kardeşim,

Sana bu mektubu getirecek olan delikanlı bizim hapishanenin namuslu çocuklarındandır, kendisine gereken muavenette bulunmanı rica ederim. Kaldı ki sana bir de müjdeye benzer bir haber getirmiş olacak. Şöyle ki: Bugün 4. 12. 43 tarihinde saat on iki sularında annemden kocaman bir taahhütlü zarf aldım. İçinde Dayı Paşanın bir mektubuyla iki istida sureti vardı. Dayı Paşamız bu istidaları derhal temize çekip, imzalayıp, kendisine göndermemi söylüyor. İstidalar iade-i muhakeme talebi için Askeri Temyiz'e müracaat. Gayet vakur ve kanun bilgisiyle yazılmış. Pek beğendim. İstidaları öbür gün — yarın pazar olduğundan — yolluyorum. Şimdi dinle beni, benim bu istidaların neticesini bekleyeceğiz. Eğer müspet çıkarsa, derhal sen ve senin peşinden de öteki mağdur arkadaşlar müracaat ederler. Ve zaten bu istidalarda senden, senin dosyadan da gayet vakıfane bahis var. Benim iade-i muhakemem yoluyla, cezamın tenziline yahut kaldırılması cihetine gidildi mi, sizler ya otomatikman yahut beni emsal göstererek derhal çıkarsınız. Haydi hayırlısı. Ben yüzde elli ümitliyim.

Hepinizi kucaklarım.

Kurban Bayramının birinci günü, 1943

Kemal kardeşim,

Sana on beş lira yolladım, aldın mı?

Ha, gelelim şu işe, bilmem bu mektuptan önce eline geçer mi, burdan oraya giden bir mahkûmla meseleyi yazmıştım. Ama yine tekrar edeyim:

Dayı Paşa iki tane iade-i muhakeme istidası yazdırıp, kendiliğinden bana annem vasıtasıyla yolladı. Bir de mektup: "Nâzım Hikmet bu ... istidaları aynen temize çekip yollasın, bana verin, takip edeceğim." İstidalar gayet vakıfane ve oldukça haklı-sert bir lisanla yazılmış. Uğradığımız kanunsuzluk ve gadir tafsilatıyla izah olunmuş. Hatta şahsen senin dosyandan bile bahis var. Velhasıl, eğer bu iş olursa hep birlikte çıkıyoruz. Ben neticeyi sana bildiririm. Sen de derhal harekete geçersin. Zaten iade-i muhakeme yolu gerçekleşirse otomatikman hepimiz, aynı suçun suç ortakları çıkarmışız. Velhasıl, benden haber gelinceye kadar bekle. Bu vesileyle şunu da söyleyeyim, bu işte ümidim yüzde ellidir. Ve meseleyi etrafıyla, havasıyla birlikte mütalaa ettiğim için yüzde elli kanaatine geldim, yoksa daha da az olurdu.

Son mektuplarında, aceleciliğimizden bahisle ve Sinop'takileri örnek göstererek kendine de, bana da çatıyorsun. Kendine çatmakta haklısın, ama bana çatmakta hakkın yok. Bilakis, birçok defalar sen beni bunun zıddı bir haletiruhiye taşıdığım için kabahatli buldun. Her ne hal ise.

Bir şey daha: Şahsi felaketlerle daha fazla meşgul olunacak devirde değiliz. Dünya insanlığı kan dökerek ıstırap çekiyor, diyorsun. Bu ne enteresan bir zihniyettir, bilirim. Ben de bir aralık, ta senelerce evvel ve yıllarca sürmek şartıyla bu düşünceye saplanmıştım, hatta bunun ifadesi olan yazılarım, bir de piyes taslağım vardır. Fakat, tuhaf değil mi, birkaç ay önce anladım ki, insanlığın kanlı yahut kansız büyük felaketi ve ıstırabı dediğimiz şey, küçük şahsi felaketlerin, şahısların çektiği ıstırapların dışında değil, bunun diyalektik bir sentezidir. Ve şahsın şahsi felaketleri dışında mücerret hiçbir insanlık ıstırabı yoktur. Bu mesele bilhassa biz edebiyatçılar için üzerinde durulacak iştir. Başka bir bakımdan

da, şahsi küçük felaketi olmayan, şahsen ıstırap çekmeyen, yahut çekmediği farzolunan bir insanın beşeriyet-i mustaribe namına ıstırap çekmesi mümkün olmadığı gibi, yani böyle bir şey bugünkü dünya şartlarında olmayacağı için, canlı, etli kanlı bir mahluk olarak bir edebiyat eserine sokulması pek uydurma olur. Her ne hal ise.

Senin ordaki rahatlığından duyduğum yürek ferahlığını ve sevinci sana her mektubumda anlatsam yine de ifade edemem.

Tercümeye birkaç gün sonra mola veriyorum. Tekrar *Manzaralar*'a dönüyorum.

Sana polis romanı, galiba iki tane yollamıştım, aldın mı? Mecmuaları göndereceğim.

Batak romanı bende yok ve sen de okumazsan hiçbir şey kaybetmezsin, ben tefrika halinde takip etmiştim, bir rezalettir. Raşit her mektubunda sana selam yazar. Sana hikâyelerini yollayacağım.

Bir on güne kadar *Manzaralar*'ın parçalarını biraz derleyip toparlarsam, göndereceğim.

Aman Kemal, *Çıplak İnsanlar*'ı ihmal etme. Sonra sana geçen mektubumda bir iki şey sormuştum, senin mektuplardaki bazı parçalara dair, onların da cevaplarını ver.

Merakta kalmayasın diye, bu Bayram günü, mektubumu hemen postaya yetiştirmek için kısa kesiyorum, bu bir çeşit Bayram tebriki olsun. Yakında, belki daha bunun cevabını almadan bir uzun mektup yola çıkarabilirim.

Kemal, ne yalan söyleyeyim, şahsi felaket, ıstırap filan ama, kusura bakma, seni çok göresim geldi. Adeta ıstırap halinde.

Gözlerinden öper, seni hasretle kucaklarım, kardeşim. Sinop' takilerden haber yok, üzülüyorum, bir şahsi felaket daha. Kızma, Kemal, çok şükür ki, şahsi felaket ve saadetlerimizle insanız ve bundan dolayı bütün insanlığın felaketini şahsi felaketlerimizle karıştırarak onun kadar kuvvetle duyuyoruz. Seni bir daha kucaklarım. Bu da şahsi saadetim olur.

112

Kardeşim Kemal Tahir,

Ne tuhaf şey, sana yazdığımı sandığım haberleri sonra senin

mektubundan anlıyorum ki yazmamışım, sadece o kadar kuvvetle düşünmüşüm ki, yazdığıma kani olmuşum!

Gelelim şu ıstırap faslına. Ama be Kemal, meseleyi neden öyle basite irca edersin, iki gözüm. Diş ağrısıyla, babanın ölüm haberi ağrısı arasında elbette fark var. Ama mücerret fark var. Yoksa, mesela Hitler benim babam olsaydı, onun ölümünden duyacağım — haydi saadet değil de ıstırap diyelim — elbette ki dişimin ağrısından duyduğum maddi ıstıraptan çok daha, ama pek çok daha hafif olurdu. Bu kadar uzağa gitmeye ne hacet, nice evlatlar vardır ki babalarının ölümünden şu ve bu sebeple ıstırap duymazlar. Zaten mesele, küçük ağrıda, büyük ağrıda değil. Maddi, fiziki ıstırapta, manevi, sosyal ıstırapta değil. Mesele şu: "Beşeriyet-i mustaribe" terkibiyle gayet güzel ifade edilen mücerret nesnenin, gayet konkre, fert ve sınıf ıstıraplarından basit bir cemi ameliyesiyle değil elbette, bir diyalektik tertiple meydana geldiğini anlamakta. Bu bir şair ve romancı için çok önemli bir nokta. Bak sana bir misal vereyim. Geçen Dünya Harbi'nde Osmanlı ordusunda bir Memetçik var. Mustarip Memetçik. Bunu birçok şairimiz ve romancımız şimdiye kadar kâh kahramanlığı, kâh ıstırabıyla yazdılar. Ama onlar umumiyetle mücerret Memetçiği yazdılar. Bunun için de mesele mücerret kaldı. Halbuki — kendimi ilk defa methediyorum galiba, kusura bakma — ben de yazdım, ama, ben umumiyetle, mücerret Memetçikle iç içe, konkre Memetçiği de, konkre ıstıraplarını ve hareketleriyle yazdım ve benimkisi oldu. Hülasa edersek, en geniş en derin, en kalın çizgiler halinde "mustarip beşeriyet"in resmi yapılırken — tabir caizse resim — bu büyük ve umumi panonun içine ve onunla organik bir surette bağlı olarak, fertlerin fert fert, sınıfların sınıf sınıf, şahsi, fizyolojik, sınıfi, ekonomik, politik ıstıraplarını da koymak lazım. İşte benim dediğim bu.

Bizim meseleden yeni bir haber yok. Hoş, daha olamaz da. Çünkü istidalar Dayı Paşanın eline varalı ancak bir hafta oluyor. Malum ya, araya Bayram girdi. Senin son mektubunda bu hususta ileri sürdüğün imkânların her ikisi de varit olabilir. Bugünkü bilgimle ne biri, ne de öteki varittir, diyemem. Bekleyelim. Zaten iş daha bir iki ay uzarsa, suya düştü demektir bu teşebbüs...

Nuri Tahir'den mektup aldım. İyiymişler. Sevindim.

Harp ve Sulh'ün birinci kitabını basmışlar. Ben daha ne parasını, ne de kitabı aldım. Yakında yollayacaklarmış. Kitaptan ve

parasından hissene düşeni gönderirim.

Piraye sana çok çok selamlar ediyor.

Seni kucaklarım.

Annemin sıhhi durumu şöyle böyle. Zavallı anacığım.

113

Kardeşim Kemal Tahir,

Sana Piraye Ablan yirmi lira yolladı benim vasıtamla, aldın mı? Bu, kendisine ait olan tercüme parasının bir kısmı elimize ulaştığı için sana gönderdiği hediyedir.

İstidalardan henüz bir haber yok. Merak etme, müspet bir netice çıkarsa yıldırım telgrafı çekerim. Zaten bana öyle geliyor ki, ezkaza müspet bir netice çıkarsa, topyekûn olur bu iş hepimiz için, iade-i muhakeme yolu bunu icap ettirir sanıyorum.

Ben *Manzaralar*'a doludizgin çalışıyorum. Fakat ikinci kitabın sonuyla üçüncü kitabı aynı zamanda, parça parça işleyip montaj usulünü seçtiğim için sana henüz bir şey gönderemiyorum. Ve bu dehşetli canımı sıkıyor. Fakat böylelikle, iki ay sonra filan, hem ikincinin sonu, hem de üçüncü bitmiş olacak. Ana plan çizgilerim karşımda beyaz üstüne siyah yazılı ve çizili durduğu için rahat çalışıyorum.

Sağırdere'nin yürümesine pek sevindim. Falih'e göndermek de iyi olur. Sana bir "Images" mecmuasıyla bir de "Tan" gazetesi yolluyorum, Zekeriya Beyin enteresan bir makalesi var.

Raşit sana boyuna selam yazar, senden haber, havadis sorar.

Ben burda bir ressam Yunus Emre keşfettim. Köylü, orta köylü, köy mektebinde okumuş, on sene cezası var, berberlik ediyor içerde. Ben resim yaparken başımdan ayrılmaz, nihayet bir gün boya istedi, verdim ve ilk iş olarak aynada kendi resmini yaptı. İkinci portre bir şaheserdi ve şimdi üç aydır şaheser portreler yapmakla meşgul. Bütün boyalarımı ona verdim.

Yaptığı resimleri Burhan Toprak'a yolladım. Müddeiumumi de ilgilendi. Sahici milletimle bir kere daha sahiden övündüm.

Kabil olsa sana, yaptığı portrelerden birini göndereceğim. Mana, ifade, kompozisyon, renk, hacim falan filan, bir harika.

Şiir yazmaya, okumaya da dehşetli merakı var. Hayranım köylüme.

Seni muhabbetle kucaklarım, sevgili bir tane kardeşim, canım Kemal'ciğim.

114

Kemal, kardeşim,

Mektubuna bir gün geç cevap verdim. Kusura bakma. Canım sıkkın. Anamın gözlerine perde iniyormuş. Kafam yerinde değil.

Oda arkadaşlarından memnun olmana ben de çok sevindim. Sevdiklerimin sevdikleri, sevdiklerimi sevenler benim sevdiklerimdir. Bu hususta kıskançlık nedir bilmem. Bundan dolayı, seni seven ve senin sevdiğin oda arkadaşlarını ben de seviyorum. Kendilerine bilhassa selam eder, gözlerinden öperim.

Bütün boyalarımı benim köylü ressama verdim, o da doludizgin çalıştı, boyaları tüketti. Yeni boya ısmarladık, gelince başlarım.

Maksim Gorki'nin, kitap kapakları hakkındaki fikrini bilirsin: Kitap bugün matbaacılık işidir, kitap başlığının, isminin, kitap kapağına el yazısıyla yazılması, matbaacılığın kendine has tezyini imkânlarını anlamamak demektir, gibi bir söz eder ki, gayet doğrudur. Ve birçok işlerin de, tezyini bakımdan göz önünde tutulması gerekir ve bu bizi rokokoya, çığırtkan reklamcılığa düşmekten korur. Ben şimdi kitap çıkartsam, ne kapağına, ne de başka bir yerine tek kelime el yazısı koymam.

Sana kitap topluyorum. Yakında yollarım.

Bende yine uykusuzluk illeti başladı, günden güne yorgun düşürüyor ve zayıflatıyor beni. Uyku ilacına alışmak da kötü şey. Bakalım sarımsaklı yoğurdu deneyeceğim.

Sen çalışmıyorsun. Kavga edeceğiz. Mazeretin de yok. Sinop'tan mektup alamıyorum. Bu da ayrı bir üzüntü.

Piraye'nin yüzünü görmeyeli bir yıl oldu. Bu da derdin büyüklerinden biri. Ama tarih o kadar mükemmel yürüyor ki, anamın gözlerine perde inmesi, Piraye'nin bir yıldır gelememesi, senin tembelliğin, Sinop'tan mektupsuzluk beni keyifle şarkı söylemekten alakoyamıyor.

Hasretle seni kucaklarım. Babandan ne haber? Piraye her mektubunda sana selam eder, gözlerinden öper. Hoşça kal ve tembellikten silkin, çalış, kardeşim.

H.: Şimdi Sinop'tan mektup geldi.

Kemal, kardeşim,

Mektuplarını arka arkaya aldım. Cevapta gecikişim biraz hastalandığımdan dolayıdır. Neyse hastalığı — soğuk algınlığı — geçiştirdik. Sen yine parasızsındır, bu hafta sana para yollayacağım. Benim eski bildiklerden Bastoncu Fevzi denilen çok namuslu bir insan vardı. 18 seneye mahkûm olmuş bundan bir hayli zaman önce. Şimdi Sıvas Hapishanesi'ndeymiş. Kendisinde kemik veremi vardı, hastalık ciğerlerini de sarmış. Mektup aldım, aç ve biilaçmış. Nasıl üzüldüm tasavvur edemezsin. Biraz para yolladım. İlaç da bulup göndereceğim.

Piraye geldi. Bir hafta kaldı. Gitti. Senden konuştuk. Senin mektupları okuduk. Seni nasıl sevdiğimizi, seni ne kadar göresimiz geldiğini iyice ve beraberce anladık.

Bende kitap yok. Mamafi istediğin felsefe kitaplarını bulmaya çalışacağım.

Ressam İbrahim Balaban kendisine boya göndereceğiniz haberiyle bahtiyar. Oda arkadaşına bu hususta gösterdiği ilgiden dolayı bilhassa teşekkür ederim. Tembelliğine dehşetli kızmaya başladım artık. Bu tembellik hiçbir mazeret kabul etmez. Aman Kemal, çok rica ederim, çalışmaya başla. Ben sana bir haftaya kadar *Manzaralar*'dan büyücek bir parça yollayacağımı umuyorum. Mamafi başka sebepler dolayısıyla belki de biraz gecikir.

Harp ve Sulh'ün ikinci cildini de yaptım — bana düşen payını — ve gönderdim. Fakat henüz hiçbir ses seda çıkmadı. İşte öylece — şimdilik — kaldı. Annemin gözleri bildiğin gibi. Ameliyat olması için perdenin inmesi — yani iyice inmesi — bekleniyor. Memet'in hastalığını henüz teşhis edememişler. İstanbul'da rontgen filmi yok. Bakalım ben belki burda karaborsadan filan buldurup göndereceğim de oğlanın filmini çekecekler. İnsan ihtiyarladıkça — meğerse — kendisi değil, sevdikleri hastalanırmış. Aman Kemal, kendine iyi bak, hasta filan olma.

Oda arkadaşına ferade ferade selam.

Bu mektubum böyle kısa oldu. Şu Fevzi'nin işine öyle canım sıkılıyor ki, seninle bile konuşacak halde değilim. Pratik olarak oğlanı ölümden kurtarmanın yollarını aramakla dolu kafam.

Seni hasretle kucaklarım, kardeşim.

Sana Sarıyerli'nin mektubunu yolluyorum.

116

Kardeşim Kemal,

Mektubuna cevapta bir iki gün geciktim. Biz burda harıl harıl sergiye hazırlanıyoruz. İstanbul'da açılacak olan Yerli Mallar Sergisi'ne bizim tezgâhlar da mal gönderecek. Mucidi şahsen özüm olan ve adına, beraber çalıştığımız ustanın köyüne izafeten, Kaymakçıköy Kumaşı dediğim bir çeşit ve emsali piyasada mevcut olmayan yarı ipek, yarı iplik ince bir gömleklik de bu vesileyle dünya yüzü görecek. Burda daha dokunurken kapış kapış aldılar. Ve ipek memleketi Bursa'nın ipekçi ustaları hayrette kaldılar. Şakayı bırak ama, hakikaten harcıâlem bir ipekli icat ettim. Halis ipeği halis pamukla karıştırıp, ter çekmesi bakımından da faydalı, demokrat bir ipekli çıkardım. Şu prensip daima doğrudur: Yapılanı iyice bildikten sonra, ona yeni bir şey katmalı, bunun için de bilgi, zevk ve kafa el ele çalışmalı. Yeni icadımdan, yeni bir şiir yazmış kadar memnunum. İbrahim Balaban da — köylü ressam — dokumacılar isimli bir tabloyla sergiye iştirak ediyor. Bir de anasının portresini gönderecek. Sergi hazırlığı bittikten sonra benim Kaymakçıköy İpeklisi'nden kızıma da iki buçuk metre yollayacağım, sıcakta gömlek yapıp püfür püfür giyer. Sana bir havadis daha: Bizim burasını birkaç aya kadar mütedavil sermayeyle işleyen cezaevi haline sokacaklar. Tezgâhları idareye devredeceğiz. Neyse şu son yılda el tezgâhı dokumacılığının bütün inceliğini iyice öğrendim. Dışarı çıkarsak, dehşetli projelerim var. Hepinize rahat rahat hikâye, şiir yazmak imkânını — maddi imkânını — hazırlayabileceğim. Dokumacılığı katiyen bırakmayacağım. Demokrat lüks eşya yapacağım.

Sergi işi bittikten sonra artık rahat rahat kitabıma dönebileceğim. Sen yine parasızsındır. On güne kadar, belki de daha evvel para yollarım. Nudiye'nin sana mektup yazmasına bir parça hayret ettim. Hikmet'ten ne haber? Şu meseleyi bana eğer mümkünse etraflıca bildir. Sıvas'taki Bastoncu Fevzi'ye yardım ediyorum. Para ve ilaç, çorap filan gönderdim. Süleyman'ın orda olduğunu bilmi-

yordum. Ona da mektup yazarsan benden selam katmayı unutma.

Oda arkadaşına ferade ferade selamlar.

Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

117

Kemal Tahir, kardeşim,

Hele şükür mektubun geldi. Bak arada atlamış mektup var mı yok mu, ortaya çıkması için sana şunları hatırlatayım: En son mektubumda sana, Nudiye'nin sana ne vesileyle mektup yazdığını filan sormuştum, o mektubu almadın mı? Sahi o iş de neyin nesiydi yahu?

Sinop'taki çocukların sıkıntıya düşmeleri çok canımı sıktı. Ben onlara bir ay önce Handi Alev adresine on lira ve üç gün önce de Nuri Tahir adresine elli lira ve mektup yolladım. Yarın da bir telgraf çekeceğim. Bu ne rezalettir. Yine yurt ve millet hainlerinden, beşinci kol efradından birine mi çattılar? Adliye Vekâleti'ne bu hususta yaptıkları teşebbüsün neticesi hakkında malumatın varsa bana bildir kuzum.

Ben kaç zamandır tembel tembel oturuyorum — yazı yazmak bakımından — yalnız geçenlerde Piraye'ye bir şiir yazdım, sana onu göndereyim bari:

Ne güzel şey hatırlamak seni:
ölüm ve zafer haberleri içinden,
hapiste
ve yaşım kırkı geçmiş iken...

Ne güzel şey hatırlamak seni:
bir mavi kumaşın üstünde unutulmuş olan elin
ve saçlarında
vakur yumuşaklığı canımın içi İstanbul toprağının...
İçimde ikinci bir insan gibidir
seni sevmek saadeti...
Parmakların ucunda kalan kokusu sardunya yaprağının,
güneşli bir rahatlık
ve etin daveti:

kıpkızıl çizgilerle bölünmüş
sıcak
koyu bir karanlık.

Ne güzel şey hatırlamak seni,
yazmak sana dair,
hapiste sırtüstü yatıp seni düşünmek:
filanca gün, falanca yerde söylediğin söz,
kendisi değil
edasındaki dünya...

Ne güzel şey hatırlamak seni.
Sana tahtadan bir şeyler oymalıyım yine:
bir çekmece
bir yüzük,
ve üç metre kadar ince ipekli dokumalıyım.
Ve hemen
fırlayarak yerimden
penceremde demirlere yapışarak
hürriyetin sütbeyaz maviliğine
sana yazdıklarımı bağıra bağıra okumalıyım...

Ne güzel şey hatırlamak seni:
ölüm ve zafer haberleri içinden,
hapiste
ve yaşım kırkı geçmiş iken...

İşte bu.

Kemal, kardeşim, sende iki nüsha olan ne varsa, yani senin yazılardan, hikâyelerden, bir nüshası sende kalmak şartıyla, bir nüshasını bana yolla. Unutma, ihmal etme kuzum.

Oda arkadaşına selamlarımı söylersin. Paran bitmiştir. Sana iki gün sonra 20 lira gönderiyorum.

Keyifliyim, her vakitki gibi umutlu ve imanlıyım. Gözlerinden hasretle öperim. Sana son çıkardığım bir adet de fotoğrafımı yolluyorum işte, biraz sakallıcadır ama kusura bakma. Bir daha ve

bir daha seni hasretle kucaklarım, kardeşim.

Annem bu ay ameliyat olacak. Piraye seni kucaklar. Sana polis romanları yolladım, alınca bildir.

118

Kemal,

Mektubunun cevabını birkaç gün geciktireyim ve üçüncü kitabın birinci babının birinci, ikinci, üçüncü kısımlarını da yollayayım dedim, fakat her ne vesileyle olursa olsun senin cevabını geciktirmeye yüreğim razı olmadı. Mektup gecikmesinin ne demek olduğunu bilirim. Şiir gecikebilir, mektup gecikemez. Söylediğim parçayı da bu hafta içinde yollarım. Piraye'nin mektuplarını sevmene çok sevindim. Onun mektuplarıyla senin mektupların fonundan alınacak parçalar, bütün kitapta, şahsen yüreğim, mahremiyetim ve belki de sırf biraz bana ait sevdiğim şeyler olacak ve bu insan manzaralarının velveleli hengâmesini bitirdiğim günden çok sonra — senin tabirinle ocak başı ihtiyarlığımda — tekrar okumak isteyecek olduğum belki biraz kederli fakat dehşetli genç, güzel hatıralarımı canlandıracaklar. Bu bakımdan Hastahane pasajına nazaran daha "şiirli" olmaları tabiidir. Zaten galiba bütün kitapta şu klasik ve belki de en doğru manasıyla yegâne şiirli parçalar bunlar olacak. Her ne hal ise. Bu bahsi fazla konuştuk. Gelelim *Sağırdere*'ye, kuzum Kemal, yine mi bir nüsha temize çekiyorsun? Yahu şunun altına bir kopya kâadı koymak da mı aklına gelmiyor. Şimdi Falih'e göndereceksin, âlâ, büyük sebepleri ve aksilikleri bir yana bırak, sadece basmamaları, kaybetmeleri de mümkün. Delilik etme. Eğer bir ikinci kopya yoksa, o temin edilip, yani ikinci kopya sağlama bağlanmadan, *Sağırdere*'yi herhangi bir yere — tabii kaybetmeyecek, kadrini kıymetini bilecek yerler müstesna — göndermene — ne için olursa olsun — razı değilim.

Gelelim bizim istidat. Bizim Müdür üç gün önce Ankara'dan döndü, dayıma uğramış, bulamamış, hukuk müşaviri Ziya Beyi görmüş — müdürün ahbabıdır — Ziya Bey bizim Müdür Beye Cemil Cahit Paşanın — askerî temyiz reisi idi, hâlâ öyle mi bilmem, şimdi İstanbul'da ordu komutanlığına mı ne vekâlet ediyormuş — dayıma hitaben yazdığı bir mektubu göstermiş. Bu

mektupta, "Ben İstanbul'a gitmeden gereken yerlere emir verdim, merak etmeyin," diyormuş. Yani senin anlayacağın bu işte genel havanın tesiri olmakla beraber — ki bazı tebeddülatın da dahli, daha doğrusu, imkân hazırlaması var — bir taraftan da dayının bu fırsattan istifade ederek kanun hükmünü yerine getirmesi teşebbüsü görünüyor. Hadiseleri böyle oldukları gibi mütalaa etmek her bakımdan hayırlıdır. Ve doğru bir takdiri kıymet — hadiselerin takdiri yani — en lazım olan iştir sanıyorum.

Piraye için ne güzel şeyler yazmışsın. Senin bacına karşı duyduğun bu muhabbetle nasıl gözlerim yaşarır ve bütün insanların birbirlerini sevecekleri günlere imanım nasıl bir kat daha artar, bilemezsin.

Benim köylü ressamın ilk fırsatta bir tablosunu yollarım sana. Yine baştan kara kitabı yazmaya daldım, aptal, sersem bir haldeyim.

Türedi Ailesi isimli kitaba gelince, bir iki parçasını okudum, basit bir şantaj kitabı. Sosyal bakımdan enteresan tarafı, her şantaj hareketininki gibi gerek şantajı yapan, gerekse şantaja uğrayanlar bakımından, tefessühe uğramış bir cemiyet durumunu gösteriyor. En ufak bir sanat değeri yok. Türkçe yazmasını bile bilmiyor.

Tolstoy'a gelelim. Halis muhlis dev. Fakat bu devin bir çocuk yüreği var. Dehşetli bir şey. Bir bakıma realizmin şaheseri onda. Sana Tolstoy'un tekniği — ne harikulade, ne basit, bundan dolayı da nasıl güç — hakkında uzun uzadıya yazacağım. Mamafi *Harp ve Sulh*'ün Türkçe birinci kitabını sana yolladım. Almışsındır. Böyle altı cilt olacak. Tercümemiz istediğim gibi değil. Bence Maarif Vekâleti'nin tercüme dili hakkındaki prensibi yanlış. Biz de — bazı inatçılıklarımıza rağmen — ona uyduk.

Bak geçenlerde Stefan Zweig'in *Merhamet* isimli bir kitabım okudum — Zola ve Dostoyevski karışığı. Zola'dan aldığı şey: Atmosfer, haletiruhiye ve teknik. Tıpkı Dostoyevski gibi — teknik bakımdan — tam iş tatlıya bağlanacakken bir ruh haleti tepkisiyle aksilikle sona erer. Bermutat baş psikoloji unsuru: İradesizlik. Dostoyevski'ler filan falan Tolstoy'un yanında — yüksek müsaadenizle — çok hilebaz herifler. Ben Tolstoy kadar hileye tenezzül etmeyen sanatkâr az gördüm. Kurnazlık yapsa bile bir devin çocuk kurnazlığı. Zaten başka türlü de olamaz, kuvvetine güvenen insan kurnaz değildir.

Velhasıl böyle, Kemal'ciğim. Seni çok göresim geldi.

119

Kardeşim Kemal Tahir,

Mektubunu ve iki fotoğrafını aldım. Mektup da, fotoğraflar da çok hoşuma gitti. Fotoğraflarla hemfikirim. Fakat mektupla gerek tip yaratmak, "ölmez tip yaratmak", bahsinde — hiç olmazsa yapmak istediğim iş bakımından —, gerekse Raşit'in hikâyesi meselesinde seninle aynı fikirde değilim. Ama buna rağmen mektubun çok hoşuma gitti. Hatta tercüme meselesinde şöyle bir satırla temas ediverdiğin bir prensiple de hemfikir olmadığım halde, mektubunun havasındaki — tabir caizse — sarahat ve ne dediğini iyi bilir, iyi belirtir eda beni pek sevindirdi.

Meseleleri münakaşa etmeden önce şunu söyleyeyim: *Çıplak İnsanlar*'ı sakın ha ktup şeklinde yapma. Mektup şeklinde roman bence rokokonun edebiyattaki ifadesidir. Yanlış anlama, mektup şeklinde roman diyorum. Bazı şekiller vardır ki mesela şiire imkân verir, ama meselâ hikâyeyi imkânlarından mahrum eder. Romanın içinde mektup. Olur. Ama baştan aşağı roman mektuplarla olursa yayılmak, genişlemek imkânından mahrum kalır zannediyorum. Zaten bu şekil daha ziyade psikoloji romanı denilen kısır ve müteredddi romanda bilhassa kalıp vazifesini görmüştür sanıyorum.

Şimdi şu tercüme bahsine de kısaca dokunayım: Ben tercümeden şunu anlıyorum: Tercüme edilen eserin yüzde yüz Türkçeleştirilmesi değil. Yani tercüme romanı okuduğun zaman, sanki onu bir Türk muharririnin yazdığını sanmayacaksın. Bilakis onu hangi milletin, hangi devirdeki muharriri yazmışsa o milletin, o devirdeki o muharririni okuduğunu anlayacaksın. Yani tercümede bir Rus muharriri ile, bir Fransız muharriri tercümeyi yapan Türk muharririnin diliyle değil, kendi dilleriyle konuşacaklar. Bunun için bir çeşit stilizasyon lazımdır. Yoksa, mesela, bana Nasuhi Baydar, Anatole France'la Malraux'yu tercüme ettiği zaman ben bu iki tercümede Nasuhi Baydar'ın Türkçeleştirmek gayretini birinci planda görürsem, okuduğum eser tek taraflı olur. Mademki şekil ve muhteva birliği vardır. Anatole France'ın muhtevasıyla Malraux'nun muhtevasına Nasuhi Baydar'ın Türkçesinden bir şekil

giydirmek, hakikatte şekil ile muhteva birliğini bozmak demektir. Derler ki Baudelaire, Edgar Poe'nun hikâyelerini o kadar güzel tercüme etmiş, öyle Fransızlaştırmış ki, aslından güzel olmuş. Belki de öyledir, ama ne yapayım, bu böyleyse tercüme değildir, Edgar Poe'nun tam değil, yarım tercümesidir. Bak sana bir misal daha getireyim. Şimdi şu Tolstoy'un üzerinde çalışıyorum. Tolstoy'un şekliyle Gorki'nin şekli arasında müthiş bir fark var. Ben birinci plana Türkçeleştirmeyi alırsam bu müthiş fark, yalnız muhteva farkına iner ve yarı yarıya kaybolur. Bence en güzel tercüme örneklerinden birisi *İncil* ve mezamirin filan Türkçeye tercümeleridir. Bilmem derdimi anlatabiliyor muyum? Tercümede nasıl muhteva adaptasyonu bir kepazelikse, şekil adaptasyonu da öyledir. Hem, benim kanaatime göre şu bildiğim prensip kabul edilirse, muhtelif lisanların birbirlerini zenginleştirmeleri ve kendi dar hudutları içinde kalmayıp kapılarını birbirlerine açmaları mümkün olur. Neyse bu bahis şimdilik seni ilk planda ilgilendiren bir bahis değildir. İstersen ve faydalı bulursan yine üzerinde münakaşa ederiz. Son söz: Ben Nasuhi Baydar'ın, Nurullah Ataç'ın, Reşat Nuri'nin, filanın Türkçesini değil, Türkçede Tolstoy'un Rusçasını, Anatole France'ın Fransızcasını, tekrar ediyorum, Türk dilinde, onların dillerini okumak istiyorum.

Şimdi gelelim öteki meselelere:

Bu, "tip" denilen nesne, ana hattında, iki türlü yapılıyor: 1) Realitedeki tiplerden edindiğin intiba ile kendine sentetik bir tip uyduruyorsun. 2) Realitede mevcut konkre bir tipi alıp işliyorsun. İkisi de realist bir sanat için makbul, ikincisi belki biraz daha makbul, ama bazen iki metodu da bir tek kitapta kullanmak mümkün. Malumu ilam kabilinden bu meseleyi böylece koyduktan sonra, gelelim "ölmez tip" denilen, daha doğru tabiriyle, senin açtığın gibi, insanlarda uzun bir tarih devresi için hatta bazen, pek nadir de olsa, bütün devirler için mesur karakterleri müşahhaslaştıran tipe. Bu tipler, ekseriya birinci usulle "yaratılır". Klasik edebiyatın tipleri bu meyandadır. Eski Yunan edebiyatında mücerret ve tek taraflı karakterler vardır, bunlar adeta elbise giydirilerek ve biraz yumuşatılarak da "ölmez tip" yapılır. Bu bakımdan, ne de olsa, ne kadar realiteye yakın da olsalar, Shakespeare'in, Molière'in filan tipleri biraz da mücerrettir. Hatta, Kemal Tahir, Maksim Gorki'nin "ana" tipi bile biraz biraz idealize edilmiş, biraz tek

taraflı değil midir? Mesela, aklıma hemen şimdi geldi de yazıyorum, ana doğurmuş kadındır, Maksim Gorki'nin "ana"sı ise sanki oğlunu Hazreti Meryem gibi doğurmuşa benzer. Anlıyorsun yani. Demek istediğim şu: "Ölmez tip", esas karakteri, ana sevgisi, kıskançlık, hasislik — bu sonuncusu çok daha geçici — falan filan, müşahhaslaştırılan tipler, elbette ki devirlerini de temsil ederler ve onların inceden inceye tetkikiyle yaşadıkları devri de anlamış oluruz. Fakat bence roman olsun, hikâye olsun, şiir olsun, bugün şu yukarda söylediğimiz imkânlardan çok daha geniş ve çok daha reel imkânlara ulaşmışlardır. Ve daha da ulaşacaklardır.

Şimdi aynı işle ilgili bir mesele daha: Diyalektik metodun birçok da yardımcı metotları var. Malum: Abstraksiyon, endüksiyon, dedüksiyon. Bu üç metodun birincisini, bilhassa klasik edebiyat, "ölmez tip", ana karakterler tespitinde bol bol kullanıyor. Parçalardan külli metodunu ise sonraki edebiyat tarzları kullandılar. Yani bir insanı, beş altı insanı, bir aileyi, beş altı aileyi alıp bunlardan o insan ve insanların, o aile ve ailelerin yaşadıkları sosyal muhitin, cemiyetin küllüne gittiler. Bir de bunun tersi var, külden parçaya gelmek. Bunu zon zamanlarda Rus-Sovyet romancıları kullanıyor, mesela Şolohof. Sonra diyalektik metot içinde her üç metodun da yerli yerinde kullanılması var. Ben daha böylesine rastlamadım. Ve bence romanın olsun, şiirin filan olsun inkişafı bilhassa bundan olsa gerek. Ve bu ancak bugünkü teknikle kabil. Çünkü bugünkü teknik bellibaşlı şunları mümkün kıldı ki, eskiden bu yoktu:

1) Dünyayı kısalttı ve küçülttü. 2) Mahalli ve milli hususiyetlerin yanında beynelmilel müşterek vakıalar ve hadiseler ve reaksiyonlarla, aksiyonları gerçekleştirdi. 3) Şimdiye kadar misli görülmemiş büyük, kalabalık kitle hareketlerini ortaya çıkardı. 4) Nihayet yeni insan münasebetlerinin gerçekleşmesini mümkün kıldı ve mümkün kılmakta.

Üstünkörü kısaca tespit ettiğim bu hususların üstünde biraz düşünürsek şöyle bir neticeye gelemez miyiz? Eskiden roman bir insanın, on insanın, bir ailenin, on ailenin hikâyesiydi ve, haydi haydi, beş altı kitapta bunları birbirlerine bağlayarak muayyen, fakat yine de kısa bir devirdeki cemiyet hayatını, dolayısıyla verirdi. "Zaten, roman, milletle beraber başlıyor." Yeni imkânlar bize ilk adımda, hiç olmazsa, bir tek kitap içinde, ***bir milletin***, hiç

olmazsa çok daha uzun bir devir için hikâyesini verebilir ve vermelidir. Bu verim elde edildikten sonra aynı yolda daha geniş daha ileri gidebilinir. Bugün bir romancı, hatta bizim tekniğimizle, bütün Anadolu'yu dört ayda dolaşabilir. Ve diyalektik materyalist metodu ve BİLGİSİ varsa, bütün Anadolu'yu bir yılda anlayabilir. Halbuki eskiden bu işi yapmak bir ömre bedeldi.

Neticeye gelelim: Tayyare ve motor devrinde, sosyalizmin gerçekleşmesi devrinde, romanın ve şiirin eski kazançlarını ve onların yaşayan taraflarını bal gibi kullanarak artık bir tek insanın, yahut on insanın değil, hiç olmazsa o insanlar da dahil, bir milletin romanını bir iki ciltte yazmak icabediyor. Ters anlama, ferdi inkâr etmiyorum, fakat, ferdi vereceğim diye, pek az mahalli farklarla, binlerce defa yazılmış karakterlerin, psikolojilerin teferruatı üzerinde, bu teferruata lisan farkından başka yeni bir şey getirmeden durmanın ve bununla roman yapmanın biraz eskimiş bir şey olduğunu söylüyorum. Konkreliklerinden, önemli teferruatlarından, esaslı hususiyetlerinden tek bir zerresini bile kaybetmeden büyük kayalar yontmak, monümantal fakat okunur, romanlıklarını kaybetmemiş, romanlar yontmak lazım.

Ben, şahsen *Manzaralar*'da bu işi ancak yarım yamalak yapıyorum. O bir başlangıçtır. Ve maalesef ilk başladığım sıralarda eski telakkilerimden kurtulamadığım için bir hayli de dardır. Ama artık öyle kalmaya, o yolda ancak mahalli hamleler yaparak inkişafa mecburdur. Onda, eski roman ve şiir telakkisiyle, kafamın bugün içinde tebellür eden yenisi, maalesef yan yana ve birbirlerini bastırmadan aynı kuvvetle duruyorlar. Ama ondan sonrakinde böyle olmayacak, seni temin ederim.

Kemal'in hikâyesine gelince. Ben onu pek beğendim ve senin itirazlarına rağmen hâlâ beğeniyorum. Şunun için beğendim ki, o hikâyede, benim anlamaya ve sevmeye başladığım, daha doğrusu istediğim ve örneklerini pek de mebzul görmediğim, küçük hikâyenin müstakbel inkişaf unsurları var. O küçücük hikâyede, tip yoktur, esaslı bir fıkra da yoktur. Bence o küçücük hikâyede bütün bir devirdeki, konkre bir muhitin hikâyesi vardır. Onu bir de bu gözle oku. Müddeiumumi vardır, tip diye işlenmemiştir, ama vardır, kasap vardır, tip diye işlenmemiştir — zaten mesele tipi artık tip diye işlememekte — ama kasap vardır. Kendini asan işçi kadın vardır, işçi mahallesinin insanları vardır. Velhasıl bir ufacık

hikâyede azami imkânlardan istifade edilerek, bir memlekette bir işçi mahallesinin birçok tarafları vardır. O hikâyeyi bir de bu gözle oku. Bakalım nasıl bir neticeye ulaşacaksın?

Raşit'in bu işi şuuruyla yapmaması belki hikâyesini gereği gibi yeni unsurlarıyla tebarüz ettirmiyor. Ve insan şöyle bir duraklıyor ve ilk hamlede kendi kendine, senin kendine ve bize sorduğun sualleri soruyor. Fakat onda bu iş şuur haline gelirse hikâyeye ve bilhassa küçük hikâyeye azami imkânlarını verebileceğini sanıyorum.

Bir de baktım ki bu üçüncü sayfa olmuş. Yazdıklarımı baştan okudum, itiraf edeyim ki bulanık, karanlık yazdığımı anladım. Ve söylemek istediklerimin hiçbirini adamakıllı aydınlatamadığımı farkettim. Ama sen akıllısındır ve seninle öyle kaynaşmış bir tarafımız vardır ki, ben leb demeden sen leblebiyi anlar ve çok defa kafamın içinde henüz duman halinde olan şeyleri şekilleştirip ortaya çıkartırsın. Artık yazdığım bu karmakarışık şeyleri tasnif edip onlardan bir mana çıkarmak senin himmetine kalmış.

Şu *Manzaralar*'ı bitirsem, ki bu gidişle daha bir yıl çalışmak lazım gelecek, sonra şu tercümeleri de bitirsem, ondan sonra kolları sıvayıp kendimi yapmak istediğim şeylerin içine kapıp koyversem, dünyada benden bahtiyar insan olmayacak hani o zaman.

Kemal, sana bir şey daha söyleyeyim. Tuhaf gelecek ama, değildir. Bilir misin *Sağırdere*'nin en muvaffak tarafı neresidir? Couleur locale, mahalli renk, mahalli hususiyet, mahalli egzotizm denilen teferruatın üstünde fazla değil, ancak icabettiği kadar durulmuş olmasıdır. Bunu da, Sağırdere'yi gidip görmeden, orada yıllarca yaşamadan yazmış olmana medyunsun. Paradoks ama hakikat. Bilir misin ki aynı şey Gorki'de de vardır. Hem Gorki yıllarca birçok Rus sağırderesinde yaşadığı halde, öyle egzotik, seyyah görüşüyle şayan-ı dikkat, mahalli, mevzii teferruat üzerinde durmaz. Ve bundan dolayı da mümkün mertebe çok insan meselesi koyabilir.

Bunu şunun için yazıyorum ki, bizde realist edebiyat denince biraz da tuhaf bir provensiyalizm, bir mahalli örf ve âdetleri kılı kırk yararcasına tasvir anlıyorlar.

Herkese selam. Seni hasretle kucaklarım, kardeşim. Piraye'nin çok, ama pek çok selamları.

Kemal, kardeşim,

Son mektubunu aldım. Tercüme meselesi hakkında düşündüklerimi sana anlatabildiğime sevindim. Zaten derdimi sana da anlatamazsam kime anlatabilirim ki? Maarif Vekâleti tercüme neşriyatı hakkında söylediğin sözler de doğrudur. Elhak bu iş çok faydalı. Elbette ki iyiye iyi diyecek kadar cesur olmalıyız.

Bak şu tercüme meselesi hakkında bir düşüncem daha var. Bunu bir misalle anlatayım. Mesela Ruslar, sevgi sözü olarak *güvercinim* tabirini kullanırlar, biz *gözümün nuru, gözbebeğim* filan deriz. Bence bunları tercüme ederken ille de bizde *güvercinim* denmez diye *yavrucuğum* filan dememeli, Ruslar da bizden tercüme ederken *gözümün nuru* Rusçada denmez diye *güvercinim* diye tercüme etmemeli, biz bizim dile *güvercinim* tabirini, onlar kendi dillerine *gözümün nuru* tabirini sokmalı. Bu suretle dillerin birbiri üzerinde tabir, sıfat mıfat alışverişiyle de zenginleşmesi kabil olur. Elbette ki tercüme edilemeyecek bazı şeyler vardır ama bunlar pek azdır. Eskiden buna misal olarak *işler çatallaştı*'yı gösterirlerdi. Halbuki yanlış. Burda *çatal,* kaşığın arkadaşı olan "çatal" değildir. Kol atmak, bölünmek manasına gelen "çatal"dır. Bu da pekâlâ her dile tercüme edilebilir. Ben diller arasında tercüme kanalıyla mümkün olduğu kadar böyle bir alışverişe pek taraftarım.

Bir şey daha, tercümeye ait değil, umumiyetle dilimize dair.

Bunu da bir misalle anlatayım: Pırasa'nın aslı *pürhassa* imiş derler, bilmem doğru bilmem yanlış, *maydanoz* da *midenüvaz* imiş, fakat *istasyon*'un aslı muhakkak ki *stasyon.* Türk dilinin yapısı bütün bunları halkın ağzında evirip çevirip Türkçeleştirmiş. Fakat bu Türkçeleşme işi sayın eski zaman münevverlerimizin ve artıklarının sahalarına da giren kelimelerde bir türlü — halk onları Türkçeleştirdiği halde — kabul edilmiyor. Mesela, *Müddeiumumi*'ye bizim halk ya *müddeim,* diyor, yahut *müddeymun.* Halk için *müddeiumumi* sözünün Arapça babaları falan filanla ilgisi yok, bu *müddeymun* yahut *müddeim* olunca Türkçeleşiyor, oluyor Türkçe kelime. *Müddeim*'e ille de yeni bir şey uyduracağımıza ya *müddeim*'i yahut *müddeymun*'u kabul etmeliyiz. Bilmem misalimle sana derdimi anlatabildim mi? Bu birçok sahada bizi yeniden uydurmaktan ve halkın ağzında yıllarca sonra Türkçeleşecek

kelimelerden kurtaracaktır.

Sağırdere'yi bir kopya daha çıkarmaya karar vermen hoşuma gitti. Bundan sonra ders olsun sana, yazılarını temize çekerken daktiloyla çek ve kopya kâadıyla aynı zamanda iki üç kopya çıkar. Daktiloyla temize çekemiyorum deme, uçak devrinde rezalet olur.

Sana *Manzaralar*'dan bir parça daha yolladım, üçüncü kitabın başı. Alıp almadığını bildir. Fakat sana böyle parça parça yazı yollamakla hata ettiğimi anlıyorum — bu belki benim tesellimdir — çünkü şu hastahanenin birinci pasajını anlıyorum ki beğenmedin — halbuki ben onu beğenmeni ne kadar istiyordum — şimdi teselli meselesi anlaşıldı mı? — Ya o parça hakikaten olmadı, yahut, ben kafamın içinde onu başı ve sonuyla birlikte okuduğum ve sen başsız ve sonsuz okuduğun için beğenmedin. Elimde biraz daha hazır yazı var. Ama karar verdim, üçüncü kitabı bitireceğim ve öyle yollayacağım. Sendeki parçaları da ilave edip üçüncü kitabı toptan okursun. Bir ümidim bunda kaldı. Parça parça yollamak, mısra yollamak gibi oluyor. Halbuki bu işte mısra hem var — heyeti umumiyesi içinde — ve hem yok — heyeti umumiye dışında —.

İstida meselesi hakkında ben de senin gibi düşünüyorum. Ama bu düşüncem şu önümüzdeki haftalarda henüz bir aksilik tehlikesinin mevcut olduğundan da beni haberdar etmiyor değil. Ziya Beye — Münakalat Vekâleti hukuk müşaviri Bay Ziya Meriç'e, sen de tanırsın kendisini — bir mektup yazıp işin ne safhada olduğunu sorduk. Cevap gelince bildiririm.

Nana'yı ben de sevmem. Haklısın. Fakat kübürfaz olduğunun farkında değildim. Sana bu hafta sonunda para yollayacağım. Meteliksizsindir.

Şimdi sen kıs kıs gülersin, senin de aklına İstanbul Tevkifhanesi'nde Hamdi'yle birlikte üstüme aslanlar gibi saldırışınız geldi, değil mi? Onlar da güzel günlerdi, Kemal, zaten düşünüyorum da, bizim için güzel olmayan gün yok sanıyorum. Günleri bir daha çirkinleşemeyecek, kepazeleşemeyecek hale getirmek için çalışan insanların bu çalışma seyrinde kötü günleri olabilir mi? Satıhta vehimli ve hesaplı fakat dipte alabildiğine umutlu nikbinliğim ferden ihtiyarlayıp ölüme yaklaştıkça bir kat daha kuvvetleniyor ve bir kat daha nikbin ve ümitli oluyorum. Günün birinde öleceğimi bildiğim için, hayata ve onun daha güzel olabileceğine ve olacağına

inanıyorum biraz da. Ama sen henüz kırkına varmadın. Bu his insana — hiç olmazsa bizim insanlarımıza — kırkından sonra geliyor. Bittecrübe sabittir.

Seni kucaklarım kardeşim.

Hamiş:

Diş meselesi. Ben de aynı dertteyim. Fakat kolayını buldum. "Vipla" yahut "süper alüminyum" denilen bir maden var, sıhhi ve beyazca olduğundan, altın diş gibi de kepaze değil ve ucuz burda, tanesini 5-6 liraya yapıyorlar. Sen de orda dişlerini bununla yaptırabilirsin. Sor, öğren, eğer varsa hemen başlat, ben parasını bulup buluşturur yollarım. Eğer bu maden orda yoksa diş ölçünü dişçiye aldır, burda hazır kalıplanmış satıyorlar, alıp gönderirim, orda dişçi üzerinde işler ve takar.

121

Kardeşim Kemal,

Bu mektubunu dehşetli bir sabırsızlıkla bekliyordum. Bunu, bundan evvelki mektubumu okuduktan sonra sen de anlamışsındır. Mesele şu : *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda ne yapmak istediğimi, ne yapmam lazım geldiğini ve ne yapacağımı gayet iyi biliyorum. Bu işin altından kalkacağıma da eminim, zaten çalışıldıktan, yılmadıktan sonra altından kalkılamayacak — olması gereken — iş yoktur. Fakat, gel gelelim ki, altı sene okuyucusuz kalmak, altı sene okuyucuya okutmamak — okuyucu için yazan — bir yazıcı için dramatik bir durum yaratıyor. Bu kitabımın belli başlı okuyucuları parmakla sayılacak kadar az — özlü de olsalar — az: Piraye, sen, Raşit, burda bir iki kişi. Bunların içinde Piraye "beğendim, beğenmedim" der atar, niçinini söylemekte çok hasistir, sen profesyonelsin, Raşit henüz sanat işlerinde bana karşı soğukkanlı olamayacak kadar tesirimde. Öteki bir iki kişiye de ben okuduğum için sesin, şeklin şemailin tesiri altında lar. Sen profesyonelsin dedim, ama aynı zamanda araştıran, arayıcı fişeği devrinde olan, bu bakımdan gayetle dinamik bir profesyonel. Öte taraftan da bu dinamiklikle sabırsızsın. Velhasıl hele son günlerde sizden ayrı bir okuyucuya, profesyonel de olsa senin kadar dinamik olmayan, yahut profesyonel olmayan bir okuyucuya ihtiyacım vardı. Diğer taraftan, ben de dinamik olduğum için, aynı dinamiklikteki senin,

ille de beğenmemi istiyordum. Bu yüzden birinci kitaptan itibaren yazdıklarımı belki on defa baştan okudum, tereddütlere düştüm, sıyrıldım, buhranlar geçirdim, atladı ve tam bu sırada senden, Avukattan,[54] Sabahattin Ali'den ve Piraye'den mektuplar aldım. Sırasıyla: Avukat, birinci kitabı Piraye'den habersiz kopya etmiş, okumuş, ilk okuyuşunda bir şey anlamamış, ikincisinde şaşmış, üçüncüsünde beğenmiş ve dördüncüsünde hayran olmuş. Bunu yazarken yüzüm kızarıyor, artık bu kitabın yazılmış kısımlarına benim değilmiş gibi bir psikoloji içindeyim. Piraye, Hastahane pasajının sende de olan ilk parçasını beğenmiş, "Suzan'la birlikte üç defa okuduk," diyor; Sabahattin Ali birinci kitabı Avukat'tan almış, okumuş, diyor ki: "Gelelim sana. Asıl bu mektubu bana yazdıran amil, senin *İnsan Manzaraları.* Bunun birinci kısmını Hakkı'da okuduk. Hiçbir şey söyleyemeyeceğim. Yalnız şuna inan ki, senin dostun olmakla değil, sadece seninle aynı devirde yaşamış olmakla övünüyorum. Bence, Cervantes'in *Don Kişot*'undan beri, kendi memleketime ve dünyaya bu kadar tesir edebilecek bir eser yazılmamıştır." Sabahattin Ali'nin bu aşırı beğenişi yontulsa da yine birinci kitabın lehinedir. Şimdi gelelim senin mektuba, natüralizm, realizm bahisleri bir tarafa, pratik olarak senin son parçayı beğenmeni istiyordum, beğenmişsin. Rahatım. Hastahane pasajı bitsin, o zaman onu da konuşuruz. Görüyorsun ya kendimden hiçbir zaman böyle tuhaf, belki de ayıp bahsetmemiştim. Bu, sadece, okuyucusuz kalmış ve yalnız okuyucu için, sevdiği insanları için yazmayı düşünmüş ve yazmış bir yazıcının başına gelen bir psikoloji macerası olmak bakımından merak vericidir. Sana sayfa numarasından da anlayacağın üzre, •sendeki son gönderdiğim pasajdan sonra gelen pasajı yolluyorum. Bundan sonra bir pasaj daha var. Sonra Hastahane — sendeki — ve onun devamı. Onları da yakında gönderirim.

Babanı hatırladığına pek sevindim. Ve ondan bahsederken içim sızladı. Ben babamı çok severdim. Kuvvetsiz, zavallı, fakat iyi bir adamdı. Hayatı dehşetli severdi. Çabucak ölüverdi. Birdenbire senin babana karşı, kendi babama duyduğum acı sevgiyi duydum. Kuzum Kemal, onu ihmal etme artık. Haftada bir mektup yaz. Ve, "Bir arkadaşım var, o da ellerinden öpüyor," de. Hani, şimdi, sahiden de onun ellerinden öpmek istiyorum.

Piraye her mektubunda gözlerinden öper. İstida işinden henüz

bir haber yok. Ziya Beye yazılan mektuba da cevap gelmedi. Annem Ankara'ya gitmişti. Ondan henüz haber yok.

Seni hasretle kucaklarım, kardeşim. Sana bu birkaç gün içinde para yollayacağım.

122

Kemal, Kardeşim,

Bu sefer cevap vermekte geciktim. Sebep inanılmayacak kadar basit: Sana yazdığıma ve derhal cevap verdiğime o kadar emindim ki cevap vermediğimi ancak bugün anladım. Her ne ise. Bunaklığıma ver ve kusura bakma.

Evvela seni birinci derecede bir aktüalite olarak ilgilendirecek bir haber vereyim: Benim istidaya red cevabı geldi. Bu cevap beni pek de şaşırtmadı, seni de şaşırtmaz elbette.

Sana on beş lira yolladım. Alınca bildir. Tercüme işinden daha bir hayli alacağım var, fakat bu paranın ele geçmesi biraz gecikeceğe benzer. İki aydır tezgâhlara iplik de alamadık, bu yüzden sen de, Piraye de sıkıntı çektiniz ve ben dehşetli üzüldüm. Ama artık ipliği verecekler. İş yoluna girecek demektir.

Sana bir yığın polis romanı yolladım, alınca bildirirsin. Piraye'ye yolladığınız yemişlerin başına gelenler neyse ne, fakat eğer Sinop'takilerin gomalak parasını dolandırdılarsa hepten yanarım. Delikanlılar bana satmak için biraz öteberi yolladılar, sattım ve parasını gönderdim. Onların haline de dehşetli üzülüyorum, altı seneye yakındır bütün ömürlerini marangozluğa vermek zorunda kaldılar. Hem artık can sıkıntısı haline gelen bir yorgunluk, hem de hapishanede okuyup yazmakla geçebilecek — bizim bahtiyarlığımız gibi — faydalı bir saadetten mahrumiyet.

Ben bu hafta tezgâhları yeniden teşkilatlandırdığım için çalışamadım, sana gönderecek hazır yazı var ama montaş sırasını gözetmek istiyorum.

Yeni oda arkadaşından memnun oluşuna pek sevindim. Kendisine selam ederim. Hapishanede Kemal Tahir'i sevindiren her insana karşı sevgim vardır. Suçunun mahiyeti hiç de hoşuma gitmedi. Fakat yanılan insanın yanıldığını anlayıp yolunu düzeltmesi de o insan için ayrıca bir saadettir. Böyle bir saadeti kendisi için temenni ederim.

Elime Jean Giono isimli bir Fransız muharririnin *Tepe* isimli romanı geçti. Süslü püslü kart bir orospu gibi bir roman. İstersen sana da yollayayım.

Raşit her mektubunda selam yazar. Senden haber sorar. Ben de iyilik ve sıhhat haberini kendisine bildiririm. Son mektubunda sana doğrudan doğruya mektup yazacağını söylüyordu. Bilmem aldın mı? Şimdiye kadar yazmadıysa kabahat benimdir — bilmem ya yazması mı yazmaması mı daha doğru — çünkü ben mani oldum. Mamafi gençler söz dinlemiyor, herhalde sana mektubu yollamıştır.

Ne tuhaf şey, bugün sana öyle şeylerden bahsetmek istiyorum ki, bunları mektupla değil, umumiyetle yazmanın imkânı yok, ancak konuşulur. Seninle konuşmak ihtiyacını çoktandır bugünkü kadar kuvvetle duymamıştım.

Haydi güzel günlere, Kemal'ciğim. Oda arkadaşına selamlar. Her şeye rağmen yakında bol bol konuşacağız.

123

Canım kardeşim Kemal,

Bu sınıflı dünyada insanlar insanın canını sıkacak kadar birbirlerine benziyorlar. Daha doğru konuşmak, yani daha açık söylemek lazım gelirse, bilhassa asrımızda, sınıflı kapitalist memleketlerinde yaşayan insanlar, hangi milletten olurlarsa olsunlar, ferden tetkik edildikleri zaman, bir yandan kendi sınıfları içinde, bir yandan da hâkim sınıfın ideolojik baskısı altında birbirlerine çok, ama pek çok benziyorlar. Emin ol ki, bugünkü Türk köylüsünü bir orta köylü insanını ele aldığın zaman, karakterinin dış tezahürleri bakımından değil, iç ve öz muhtevası bakımından bir Avustralyalı, bir Fransız orta köylüsüyle arasında çok az fark bulacaksın. Belki bizim Türk cemiyetinin kapitalizm noktainazarından biraz daha, bir hayli daha geri oluşu, bizim orta köylü insanımızı mesela Alman, yahut Amerikan orta köylü insanından bazı, evet, bazı hususlarda başka karakter tezahürleri göstermeye sevk eder, fakat mesela, bundan elli altmış yıl önceki Fransız, Alman köylüsüyle ana karakterde birbirlerine dehşetli benzerler. Ben, Gorki'nin Rus köylülerini, Rus lumpenlerini okurken onları bizimkilerden çok az farklı buluyorum. Beni ters anlama, ara yerde

malum sebeplerden gelen ayrılıkları inkâr etmiyorum. Bunlar vardır. Fakat bunlar artık sınıflı, kapitalist bir cemiyette edebiyat yapmaya yaramayacak kadar ikinci plandadırlar. Öteki esas karakter vasıfları, üzerinde teker teker durulup, birini ele alarak, hatta dört beşini ele alarak bir roman yapılmayacak kadar artık bugün dünyaca malum ve işlenmiş şeylerdir. Tabii bütün söylediklerim sınıflı cemiyetlere ait. Yoksa sınıfsız bir cemiyette ne kadar insan varsa o kadar ayrı karakter olacaktır. Sınıflı kapitalist cemiyeti, bilhassa, insanları standartlaştırıyor, ferdi öldürüyor ve ancak sınıfsız bir cemiyette insan tam, ferdi hususiyetini belirtebilecektir. Bundan dolayı korkma, ferdin karakterlerini, psikolojisini işleyecek olan edebiyat tarzı, geleceği olan ve tükenmeyecek, bilakis inkişaf edecek bir tarzdır.

Tahteşşuur sahasında çalışmaya gelince, bir yerde okudum, Malraux edebiyatın bir vazifesinin de bu olduğunu söylüyor, bu sahada olsun, derinlemesine psikoloji sahasında olsun, bugün bile yapılacak işler elbette ki yok değildir, fakat iki şeyi unutmamak lazım: 1 - Başkasının tahteşşuurunu yakalayalım derken çok defa kendi tahteşşuurumuzu yakalarız ve bundan dolayı da çok derin psikoloji ve tahteşşuura inen romanlarda, insan, hatta deli tipleri bile yazılırken, senin Dostoyevski'de yaptığın keşifle karşılaşıyor. 2 - Aylak olmayan sınıfların fertleri bugünkü şartlar altında ne o kadar derin psikoloji buhranları geçirmeye, ne de tahteşşuurlarını dinlemeye vakit bulabiliyorlar. Ve onların psikolojisini, tahteşşuurunu filan da bundan dolayı ancak, hareket halinde tezahür ettiği zaman keskin olarak vermek yetiyor. Öyle sanıyorum ki, Gorki, bazı lumpen tiplerinin psikolojisini işlerken daha ziyade subjektif ve romantiktir. Zaten dikkat edersen bu çeşit hikâyeleri, ustanın gençlik hikâyeleridir.

Belki acayip ve münkirce şeyler söylüyorum. Söylediklerim lüzumsuz bir kesinlikte ve bir hayli yanlış olsa da topyekûn doğru değildir diye iddia edilemez sanıyorum. Her ne hal ise, böyle bir mukaddemeden sonra senin mektuba gelelim.

1. Tip, yani insan, diyorsun. Hayır, Kemal, insan demek mutlaka tip demek değildir. Tip, enmüzeç demektir. Bundan dolayı da bir bakıma sentetik ve mücerettir. Don Kişot tiptir. Fakat tip olduğu kadar kuvvetle insan değildir. Tuhaf değil mi, hatta mücerrettir. Zaten bunu sen de tipin edebiyatta tekâmülünü

kaydederken yazıyorsun, ama tip o tekâmül neticesinde romandan çıkıyor, tiplik vasıflarını kaybediyor ve gitgide insan olmaya; konkre insan olmaya doğru geliyor. Ve gün gelecek ki, tip denen nesne sanattan büsbütün kaybolacak ve onun yerini tip olmayan insan alacak. *Çimento* romanının muharriri Sovyet edebiyatı için başlıca noksan olarak tipik çehreler yaratamamış olmasını buluyorsa, Sovyet edebiyatı bakımından ve ancak bu merhalede haklıdır. Çünkü, elbette ki, kurulan yeni dünyayı, enmüzecî olarak, yani şahsında tecrit ve sentetize ederek aksettirecek olan yeni tipik tipi, sosyalist kuruluşu devrinin ve sosyalizmin zaferi devrinin ilk ana tiplerini vermek icabeder. Nasıl ki, kapitalist cemiyeti ve hatta ondan öncekiler de bunu vermişlerdir. Fakat dedim ya, kapitalist cemiyetleri bu tipik tipleri romanlarında vermişlerdir. Shakespeare bu işi yapmıştır, klasik Fransız edebiyatı denen nesne bu işi yapmıştır, Rus romanlarının birçoğu bu işi yapmıştır. Belki, kapitalist cemiyetindeki tipik amele tipleri iyice verilmemiştir, yahut verilememiştir, bunun da sebepleri bir değil, pek çoktur. Hatta bizatihi, işçi sınıfının bir ipekböceğine benzemesi bile buna engel olmuştur. Ama, bütün tabakalarıyla köylülük için aynı şeyi söyleyemeyiz; o, hatta kapitalizmden önceki devirler içindeki durumuyla, tipik tiplerini, dünya ölçüsünde romana ve hikâyeye geçirmiştir. (Sosyalizm kuruluşu ve sosyalist inkılabı devri belki müstesna.) Binaenaleyh, Kemal'ciğim, bugün senin yazacağın romanların — pratik konuşalım, değil mi? — bugünkü memleketimizi yazacak olan romanlarının tip yaratmaya, tipe dayanmasını anlamam ve boş bir emek sarfı sayarım, ama insana dayanmasını anlarım ve zaruri görürüm. Kelime oyunu yapmadığıma inanacağını sanıyorum. Emin ol ki, mesela senin bugünkü Türk köylülüğünün muhtelif tabakalarını temsil etmek üzere yaratacağın tipleri, başka isimde, başka kıyafette, fakat aynı ana karakterle dünya edebiyatında çoktan dolaşır görüyorum. Aklında mı, bir gün seninle Çankırı'da Türk köylüsünün ana karakter vasıflarını tespite çalışırken, Rus edebiyatının Rus köylüleri hakkında bulmuş olduğu vasıflardan ayrı ve farklı hemen hemen hiçbir şey bulamamıştık. Fakat bizzat, mesela, köylülük, hareket ve değişme seyri içinde bulunduğundan elbette ki, her karakteristik merhale içinde bir veya birkaç tipi kilometre işaretleri gibi dünya edebiyatında dikili durmaktadır. Bu bahse dair konkre bir misal de söyleyeyim, senin

adaş, çok güzel, çok reel bir küçük hikâye yazdı. Ben pek beğendim. Bizim revirdeki Çoban Yusuf'un karakterini veren bir hikâye. Hatta yalnız karakterini değil, bir küçük akıbetini de veriyor. Kendinin şahsına dair yapılacak küçücük bir işi olduğu halde, başkalarının onu boyuna işe koşmalarından dolayı bunu bir türlü yapamayan, fakat buna kızmayı bile aklına getirmeyen ve en sonra biraz kızar gibi olsa da, derhal emredilen yeni bir işin yapılmasında öfkesini unutuveren ve nihayet kabahatsiz ve sırf başkalarının yüzünden revirden kovulunca da, adam sen de, diyen çoban. Şimdi bak, revir bizim revir, Yusuf bizim Yusuf, ama psikolojisi? Hatırlıyorum ki, bu psikolojiyi veren en aşağı on, on beş hikâye okumuşumdur.

Bir kere daha tip meselesine gelelim: "Tipler edebiyat tarihinde mücerretten müşahhasa doğru enteresan bir seyir takip etmişlerdir," diyorsun. Doğru, amma ve lakin, konkre oldukları andan itibaren de tip olmaktan çıkmışlardır. Ben de bir ustanın sözünü söyleyeyim sana: Hiç olmazsa kapitalist memleketler bakımından, komünist tipi müstesna, tip yaratmak artık romanda ve hikâyede kabil değildir. Tip yaratmak değil, insanları yazmak lazım. Ve faal, inkılapçı ve istersen propagandacı de, realizmi insanları yazarken yapmak icabediyor. Ve edebiyatı, cemiyet için, bu işi yaparken faydalı kılmalı.

Bu bahsi bitirmeden şunu istitrat kabilinden söyleyeyim: Aleksiy Tolstoy'un *Deli Petro*'su o kadar da realist ve üzerinde bu bakımdan durulmaya değer bir roman değildir, sanıyorum. O romanın değerini inkâr etmiyorum, yalnız münakaşamızda onu delil diye ileri sürmenin yeri olmadığına kaniim. Bir nokta daha, Malraux'nun *İnsanlığın Hali* romanında inkılapçı Çinli "tipleri" fert olarak şişirmedir ve burjuvalar yine fert olarak kukladır, şematiktir. Buna rağmen o kitap güzel bir kitaptır. Çünkü tipleri değil, insanları, Malraux'nun şöyle bir gelip geçirttiği insanlar, ve buutları muhteşemdir.

Şimdi gelelim bende gördüğün tehlikeli noktaya:

Anadolu'yu benim söylediğim manada, birkaç romanda tüketmek için, bizzat Anadolu'nun, mazisinin, halinin ve istikbalinin tükenmesi lazım. Onun için korkma, benim söylediğim manada, Anadolu'yu yüz bin romanla tüketmek ve onlardan sonra yazılacak hesapsız romanlarla da söyleyip bitirmek mümkün değildir. Benim

söylediğim manada Anadolu'yu, yahut dünyayı, Anadolu'nun ve dünyanın insanlarını tüketmek için onların gelişme değil, hareket değil, sükûn halinde olmaları lazımdır.

Bu tehlikeyi böylece bertaraf ettiğimi sanıyorum ve yine esas davama dönüyorum: Bütün maddi ve manevi nesneler gibi roman denilen şey de inkişaf halindedir ve onun inkişafı da diyalektiktir. Fakat roman denilen hadise üstyapıya ait olduğu için ondaki inkişafı, kemmi terakümü, teknik ve istihsal kuvvetleri sahasında olduğu gibi, temeldeki hadiseler gibi riyazi bir katiyetle her an tespit edemeyiz. Ve temelde inkılap olduktan sonra dahi üstyapıya mensup olan romanda bu inkılap gecikebilir ve birçok üstyapı bakayası gibi roman, hatta eski şekliyle, bir müddet devam edebilir de. Ama bizim vazifemiz, bu işte faal olmak ve romanın inkişafına şuurlu olarak müdahale etmek ve günü geldiği zaman inkılabını gerçekleştirmektir.

2. Romanda inkişaf, cemiyette ve onun temelindeki inkişafa tabi olarak gerçekleşiyor. Bundan dolayı roman, bizim roman, sahici roman, inen değil, çıkan roman, bir taraftan bütün münasebetleriyle insanı ve insanları ve o insanların içinde yaşadığı cemiyeti, bugün bütün tezatlarıyla, mesela bizde, bizim cemiyeti yazacak. Bunu yaparken de, bizzat bünyesi bakımından, bir tasnif kullanmaya mecbur olacak. Yani bugünkü insanların birbirleriyle ve tabiatla münasebetlerini aksettirirken bunların insan ve insanlar kafasındaki inikâsının çeşitli taraflarından bazılarını, realitede olduğu gibi, ilk plana ve bazılarını, yine realitede olduğu gibi ikinci, yahut üçüncü plana alacak. Bizzat realitenin emrettiği bu tasnif ve tertibi yaparak da romana azami vüsatini ve derinliğini verebilecek. Kısaca ve pratik olarak konuşursak, mesela romandaki şu veya bu insanın mesela cinsi münasebete dair şu veya bu suretle psikolojisinde tezahür eden, hatta şuur altına geçen düşünceyi, tezahürü, *onu basitleştirmeden, olduğu gibi, fakat ayarlı ve* VECİZ verecek, böylelikle de o insanla başka insanlar arasındaki daha esaslı münasebetlerin o insanın şuurundaki inikâsına daha büyük yer ayırabilecek ve bu usulle de insanların teker teker cemi ameliyesine maruz kalışlarından keyfiyetçe başka, bambaşka bir şey olan bütün bir cemiyet hayatının, bir uzun, bir uzunca merhalesini mesela, bir tek kitapta, yazabilecek. Bu söylediklerim işi pratikleştirmek için verilmiş, kabataslak bir misaldir. Yine bu bakımdan, mesela,

röportaj unsurunun roman unsuru içine karışmasının birçok lüzumsuz kitap sayfasını ve uzunlukları ortadan kaldıracağını sanıyorum. Bunu şöyle şimdi, aklıma geldi de yazdım sanma, yazı sanatında kazanılmış, fakat malum sebeplerden dolayı, edebiyat çerçevesinin içine kabul edilmemiş ve zuhurları bizzat o sahadaki tekniğin ve insan münasebetlerindeki gelişmenin eseri olan, gazetecilik, röportaj, muhabirlik filan gibi yazı tarzlarından, bilhassa bunların büyük hadiseleri en veciz kavrayabilme imkânlarından romanda istifade etmek lazımdır sanıyorum.

Velhasıl, Kemal'ciğim, bir sürü lakırdı ettim. Yine tekrar ediyorum ki, bu sözlerin ve fikirlerin içinde, bilhassa ve bile bile ileri plana alınmış olanları, hatta çok mümkün ki tamamen yanlış olanları vardır, fakat ne de olsa işe yarar tarafları da yok değildir. Sana, son söz olarak pratik tavsiyem, her nazariyenin mihenk taşı en geniş manasıyla pratiktir, sınaidir, demişler. Romanda da öyle, şu veya bu nazariye pratikte doğruluğunu yahut yanlışlığını ispat eder ve bizzat pratik, yani bizim işimizde roman yazmak seyri, iş, en zengin nazariyeyi bile tasavvur edilemeyecek kadar bin kat daha zenginleştirir. Sen bütün bu yazdıklarıma şöyle bir göz at, bir miktar, istersen, bu işler üzerinde düşün ve sonra derhal roman yazmaya koyul, çünkü ne de olsa, ana nazariye, diyalektik materyalizmin güzel sanatlar sahasına tatbiki suretiyle bizim realizmimize ulaşmak mümkün olduğu nazariyesi malumundur.

Sana on beş lira yollamıştım. Alınca bildir. Sana yine para göndereceğim. Pantolon ve gömleğin bugünlerde yola çıkıyor. Romanını (*Sağırdere*'yi) ve *Kelleci*'yi aldılar. Yakında basacaklar. Hepinizi kucaklarım. Piraye'nin ve adaşının hasret ve selamları.

124

8. 8. 44

Sıhhatini telgrafla.

125

Kemal Tahir,

Sen artık halt ediyorsun. Mektup yok. Telgraf çektim. "Aslan gibiyim" diye telgrafla cevap verdin. Yahu aslan gibisin, bilirim,

ama biraz da fani insan gibi ol da, beni mektupsuz bırakma. Şimdi beni dinle:

1 - Derhal mufassal bir mektup yaz, ordaki vaziyetini, bir değişiklik olmuşsa, nelerden ibaret bulunduğunu,

2 - Sana yolladığım parayı alıp almadığını,

3 - Raşit'i görüyorsan, onun ordaki ev adresini, süratle ve mektupla bildir. Mektubumu alır almaz derhal mektup yaz. Uzun, tafsilatlı. İşte bu kadar...

Selamlar. Raşit'e ve karısına keza.

126

Kardeşim Kemal Tahir,

Mektubunu aldım. Her ikisini de. Sana bugün 25 lira yolluyorum. Dün de romanları gönderdim.

Sinop'taki arkadaşların uğradıkları gadre sebep olanlar Türk milletinin, Türkiye'nin namuslu halkının kanı ve alın teri pahasına kazanılan ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında en iyi ne varsa, en ileri ne varsa, en adaletli ne varsa onları çiğnemiş, vatan ve millet hainliğinin bir örneğini daha vermiş oluyorlar. Arkadaşların Adliye Vekâleti'ne başvurmaları nasıl bir netice vermiş? Vekâlet, bu kanun çiğneyicilere karşı ne yapmış, pek merak ediyorum. Bu merak bir yandan öfke, öbür yandan da yurt ve millet hainlerine karşı hakkın korunması uğrunda mücadele edememek hüsranı, en başta; velhasıl kaç gündür ne yapmak lazım geldiğini düşünmekten gayrı bir halt edemiyorum.

Benim portrenin ne suretle senden müsadere edildiğini yaz. Yani, bay geldi, benim resmi gördü, aldı götürdü mü? Bu ne iştir? Geçenlerde Adliye Vekili Bursa Cezaevi'ne geldi, benim odaya geldi, hal hatır sordu, o meyanda duvarda birçok yağlı boya portreler vardı, kimisini ben yapmıştım, kimisi İbrahim'in, iki tanesi de annemin yaptığı benim portrelerdi. Vekil benim portreleri pek beğendi. Yani demek istediğim, evvela, sana gönderdiğim o resim bir vatandaşın bir vatandaşa gönderdiği fotoğrafıdır. Hangi kuvvet, bir Türk vatandaşını başka bir Türk vatandaşına kendi resmini göndermekten alıkoyabilir ve hangi kuvvet bir Türk vatandaşından arkadaşının resmini müsadere edebilir? Şaştım.

İcabederse şahsen vekile bir mektup yazayım, sanat değeri de olan o portrenin ziyana uğramaması için gereken tedbirleri almasını isteyeyim. Velhasıl bu mesele etrafında bana tafsilat ver. İsmet Paşanın nutkuyla turancılarm, faşistlerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin baş düşmanlarının, şifa bulmaz yurt ve halk düşmanlarının Maarif'te çocuklarımızı nasıl zehirlediklerini resmen öğrendik. Bu zehirciler hakkında her birimiz şahsen yıllardan beri onların maskelerini yüzlerinden yırtarak lazım gelen mücadeleyi yaptık ve nihayet bizzat o kundakçıların, o namussuzların tuzağına düşerek kanunsuz olarak hapislere atıldık. Ve işin dikkate değer tarafı şudur ki, ben şahsen ve kanaatdaşlarım peşi peşine ve birçok defalar hapislere atıldığımız halde hiçbirimiz hakkında, onlar için resmen ve bugün en mesul makamı işgal eden insan tarafından söylenen söz söylenmedi. Bizi vatan ve yurt hainliğiyle itham edenler, o da yüzümüze karşı değil, arkamızdan, birkaç polis hafiyesiyle emsali şahıslardı. Onları en büyük yurt haini olarak Cumhurreisi resmen ilan etti. Bu böyle olduğu halde, demek oluyor ki bu yurt hainlerinin yalnız Maarif' teki unsurlarının bir kısmı ortaya çıkarılmış ve bunların daha birçok hempaları başka vekâlet ve makamlarda el altından ve komünistlere eziyet bahanesiyle Cumhuriyet ve demokrasi düşmanlıklarını devam ettirmektedirler.

Bu böyle, Kemal'ciğim. Ve bir kere daha yaşasın hayat, yaşasın Türkiye ve yaşasın namuslu Türk milleti, büyük Türkiye'li halk.

Raşit'in senin üzerinde bıraktığı intibaa üzüldüm. Ama ne kadar üzüldüm bilemezsin. Oğlan dehşetli utangaçtır, bu utangaçlığını örtbas etmek için edalar takınır, çırpınır, herhalde yine böyle bir şaşkın haldeydi.

Her şeye rağmen seni kucaklarım. Oda arkadaşına ferade ferade selamlar. Piraye senin gözlerinden öper.

Mektupsuz bırakma beni.

Bundan evvelki mektubumda sana bir fotoğrafımı yolladım, aldın mı?

127

Kardeşim Kemal Tahir,

Bilmem farkında mısın, ben mevsim başlarında mutlaka

hastalanırım, bu sefer de öyle oldu, ilkbahar başlangıcı hastalığını geçirdim: Hafif bir soğuk algınlığı ama beni epeyi sarstı ve geçti, galiba yarına da bir şeyciklerim kalmayacak.

Raşit'in hikâyesini beğenmene sevindim. İki sebeple: 1) Ben de o hikâyeyi beğenmiştim. 2) Raşit sevdiğim bir insandır, halbuki senin üzerinde iyi bir tesir bırakmamıştı, halbuki sevdiğim insanları senin de sevmeni isterim. Bu hikâyesi onu sana sevdirmiştir.

Hikâyelerin hakkında verdiğin bilanço beni bahtiyar etti. Yaşa, Kemal'ciğim, bu canım Türk halkına en güzel, en gerçek sanat eserlerini vermek bizim, bilhassa bizim boynumuzun borcudur. Şu Malatya romanını da artık bir düzene koy.

Hastalığım yüzünden üç dört gün duraklayan işlerim yarından başlayarak tezgâha tekrar alınacaklar. Şu konuşma dili meselesinde ben eskiden senin de dediğin gibi galatları aynen almayı fakat mahalli şiveyi yüzde yüz reddetmeyi münasip buluyordum, ama şimdi galiba kanaatim biraz değişti, mahalli şiveyi yüzde yüz almasak da — tıpkı realiteyi sanat adesesinden geçirdiğimiz gibi, bu izahat da doğru olamadı ama, sen ne demek istediğimi anladın — realitenin bir parçası yerli şiveleri de, bu adeseden geçirip almaya mecburuz sanıyorum. Yani realiteyi aksettirirken nasıl faal bir enfüsi terkip, tertip, düzenleme, yöneltme işi yapıyorsak, nasıl onu planlara ayırıyor ve sonra bu planları bir birlik halinde veriyorsak şive meselesinde de aynı işi yapmalıyız diyorum. Bilmem anlatabildim mi? Herhalde anlamışsındır, sen leb demeden leblebiyi anlarsın.

Raşitler de her mektuplarında sana selam ederler.

Haydi hoşça kal, Kemal'ciğim. Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim. Evet, her şeye rağmen hayat güzel, dünya ve memleketimiz sevilmeye ve hapishanede de olsa, üzerinde yaşamaya değer bir dünya ve memlekettir.

Hukuk müşaviri Ziya Bey yine izinli olduğu için senin radyo işini yapamadım.

128

Kemal Tahir, kardeşim,

Senin ve oda arkadaşının Bayramınızı kutlarım.

Piraye henüz gelmedi, ama birkaç güne kadar gelir. Çektire-

mezsek ayrı ayrı fotoğraflarımızı göndeririz.

Sana geçen mektubumda Sinop'takilerin mektubunu da göndermiştim, almışsındır.

Şu Halit[55] meselesine sevindim, o kitapları işlemek senin için eğlence olur. Biraz da para geçer eline. Sana bugün yirmi lira yolladım, alınca bildirirsin.

Ben bir türlü düzelemedim. Bir gün iyiysem bir gün kötüyüm. Kötülük, öyle ağır bir hastalık değil, berbat, izaç edici bir kırıklık, ürpermeler, baş-ağrısı falan filan. Hastalığın da böyle sürüncemede kalan mıymıntısı, entipüfteni berbat şey.

Sana antolojiyi yolluyorum. Bir de polisiye roman.

Sende vakit geçirilecek bir şeyler varsa bana gönder. İstediğin felsefe kitabını da gelecek posta yollarım.

Sarıyerli Emin Bey ferade ferade selam eder.

Piraye için yazdığın bütün güzel şeyleri sakladım, bu sefer geldiğinde ona okuyacağım. Çocuklara, Sinop'takilere 20 lira daha yolladım, merak etme, bana buraya eşya gönderecekler yine ve burda satabileceğim.

Kafam öyle kazan gibi ki sana bile mektup yazdırtmıyor. Her derdin küçüğü bela. Küçük şey her şeyde mendebur, sürüncemede; velhasıl, saadetin de, felaketin de büyüğü...

Haydi hayırlısı, Kemal'ciğim. Kusuruma bakma. Ve mektuplarım kısa oluyor diye bana kızıp sen de mektuplarını kısaltma. Beni mektupsuz bırakma.

Hasretle seni kucaklarım.

129

Kemal,

Sabredemedim, sana üçüncü kitabın muhtelif kısımlarından iki parça yolladım. Bunlardan bir tanesindeki malzeme eskiden ham olarak vardı, onu nasıl işlediğimi anlatmak için yolluyorum, mektuplar da öyle, yalnız, mektuplarda, Piraye'nin emriyle — mademki kitap onun — bir iki parça neşredilmeyecek. Hatta onları — resmen — sen dahi, anlıyor musun, öyle yazıyordu, "Kemal bile" diyordu, okumamış olacaksın. Bunlar tahmin ettiğin gibi küçük

burjuva ev ve aile münasebetlerine ait olan parçalar. Binaenaleyh, sen o parçaları okumadın.

Ha, sonra, kız[56] yemişleri hâlâ alamamış, postada filan kaybolmasın diye merak ediyor.

Daha böyle hazırlanmış ve umumi montajı bekleyen bir sürü parça var. Sana onları da peyderpey yollarım ve montaj sırasını sonra yazarım, bir de monte edip okursun.

Seni kucaklarım.

130

Kemal,

İşte sana üçüncü kitabın — belki de taksimatı değiştirip birinciyle ikinciyi birleştirirsem bu ikinci kitap olacak — birinci kısmından bir parça daha yolluyorum. İçinde eskiden bildiğin iki parça vardır. Fakat rica ederim, gerek bu parçayı, gerekse sendeki Hastahane pasajını bir daha oku ve bana fikirlerini mufassalan yaz. Ben şimdilik, yazdıkça, memleketime ve memleketimin insanlarına karşı duyduğum dayanılmaz sevdanın tesiri altında, sersem bir halde doludizgin gidiyorum, belki bu yüzden şekil meselelerini ihmal ediyorum. Eğer fazla şekil aksaklıkları yoksa sonradan nasıl olsa kolayca düzeltilir. Fakat korktuğum bir şey var, insanın lüzumundan fazla yüreğiyle çalışması iyi değildir, insan kendi kendinin tesiri altında, yani kendi sevgisinin tesiri altında kalır ve bazı esas tesir etme, başkasının üstüne tesir etme vasıtalarını ihmal eder. Velhasıl, işte, şunları oku ve bana fikirlerini yaz. Sendeki Hastahane pasajıyla bu şimdiki pasaj arasındaki henüz tamamıyla bitirilmemiş, üç yüz dört yüz satırlık bir pasaj daha var.

Bunları alır almaz, bana derhal yaz. Meraktan kurtulayım.

131

Kemal, kardeşim,

Mektubuna biraz geç cevap veriyorum. Fakat sebebini söylersem beni affedeceğini sanırım. Piraye burdaydı. Bir hafta kaldı gitti. Sana çok çok selamları ve sevgileri. Bol bol senden konuştuk. Sanki üçümüz bir aradaymışız gibiydik.

Sana on lira yollamıştım. Aldın mı? Ben hâlâ saadetimin

sarhoşluğu içinde olduğum için bak sana bile ne yazacağımı şaşırıyorum. Dur bir küçük lirik rubaim var onu yazayım:

Gün iyiden iyiye ışıdı artık,
tortusu dibe çöken bir su gibi duruldu, berraklaştı ortalık.
Sevgilim, sanki seninle yüz yüze geldim birdenbire:
aydınlık, alabildiğine aydınlık...

Bak bir tane de kanaryam için yazdım.

Aramızda sadece bir derece farkı var,
işte böyle kanaryam,
sen kanatları olan, düşünemeyen kuşsun,
ben elleri olan, düşünebilen adam...

Daha bir yığın var, ama bir daha sefere, şimdi hemen bu mektubu postaya yetiştirmeli, seni meraktan kurtarmalıyım.

İmralı adasına gitmek üzere buraya Malatya'dan mahkûmlar geldi. Senin ordaki hayatından, İbrahim'den havadisler aldım.

Bu mektup böyle kargacık burgacık bir şey oldu, kusura bakma. Seni hasretle, ama bilemediğin gibi bir hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

ÇORUM

(1944 - Ekim 1949)

132

Kemal,

Çorum'dan ilk mektubunu aldım. Birkaç gün önce de İbrahim'den bir mektup almış ve senin hareketini öğrenmiştim. Çorum'a gidişin haberi Piraye Yengen burdayken gelmişti. İkimiz de çok üzüldük: Karından ayrıldığın için, yoksa hapishaneler aşağı yukarı hep birbirlerine benzerler. İbrahim'e cevap yazacağım, yalnız ne yalan söyleyeyim, oğlanın, uzaktan duyduğum, suçunun mahiyeti beni biraz düşündürüyor. Sen bu hususta beni tenvir et. Mektuplaşmak doğru mu?

Sana Çorum adresine daha o gün: Yani geçen ayın 27'sinde yirmi lira yollamıştım. Alıp almadığını derhal bildir. Birkaç güne kadar yine para gönderirim.

Sarıyerli Emin Beyin çok çok selamları var: Yeni kâşanende ve umumiyetle artık bu çeşit saraylarda ikametinin fazla sürmemesini temenni ediyor.

Sana yarın roman yolluyorum. Alınca onu da bildirirsin.

Ben tekrar yazıya koyuldum. Biraz ilerlesin, şöyle beş yüz, bin satır kadar olsun yollarım. Senin orda hikâye ve romana başlayacağın haberi beni dünyalar kadar sevindirdi. Haydi Kemal, paçaları sıvayalım, tembellik ikimize de yeter.

Eğer hürriyete kavuşmamız uzun sürecekse senin Bursa'ya, benim yanıma naklin çok iyi olurdu. Sende zaten romatizma vardır, vekâlet tedavin için buraya gönderebilir, sonra en mühim sebep, İstanbullusun, İstanbul'a nakledilemediğine göre civar vilâyete gelmen ve burda ananın, babanın seni ziyaret imkânları da, buraya naklin için bir sebep olabilir. Burası olmazsa, Sinop'a naklini de iste. Velhasıl bir müddet bekledikten sonra bu teşebbüslere giriş. Bir müddet dersem, bir, en nihayet iki ay sonra.

Mektubunu bekler gözlerinden öperim, canım kardeşim.

133

27 Birinciteşrin 1944

Kemal, kardeşim,

Sana mektubu, bundan öncekini ve Çorum'da ilk aldığını, geç göndermemin sebebi, bütün reel sebepler gibi ve senin edibane

tahminlerinin dışında gayet basit: Malatya'dan hareket ediyorum, dedin, arkasından hareketim bir hafta gecikti diye yazdın, böylelikle araya bir haftalık bir gecikme girmiş oldu. Piraye dört gün kaldı gitti. Bol bol senden konuştuk. Birbirini seven bir erkekle bir kadının, hapishane şartları içinde birbirlerinden ayrı olması ne demek olduğunu bildiğimizden, bu bakımdan da çok üzüldük. Ben yarın hemen İbrahim'e bir mektup gönderiyorum. Hapiste daha yatmamız uzayacaksa, ki bu, bu kış belli olur, seni buraya getirtmek için elimden geleni yapacağım. Ya artık çektiğimiz çile, uğradığımız bariz kanunsuzluk bir sona erer, yahut da hapishanede buluşuruz, hasılı gelecek baharda içerde yahut dışarda senin hasretini gidermek istiyorum. Nasıl burnumda tütüyorsun tasavvur edemezsin. Kemal, senin elbisen filan kalmamıştır. Ben biraz yün buldum, kaba saba da olsa — merak etme yine zevkiselime uygun ve mutlaka sağlam olur — sana ceketlik dokuyacağım. Ve yirmi güne kadar postaya vereceğim. Sıcak sıcak giyersin. Ben doludizgin çalışıyorum. Günler yine kısa gelmeye başladı. Hele her gün bir iki saati de atölyeye ayırmak mecburiyeti günleri büsbütün kısaltıyor.

Yeni cezaevinde rahat olman en büyük temennimdir. Kalabalık koğuşun hem mazarratı, hem de faydası vardır. Faydası bilhassa bir romancı için pek büyüktür. Maddeten belki biraz rahatsız olacaksın. Fakat manevi kazancın büyük olacak. Beni burda kalabalık bir koğuşa koysalar hem üzülür, hem sevinirdim.

Sinop'taki arkadaşlardan bugün mektup aldım. Vaziyetleri — iktisadi — düzelmiş.

Piraye burdayken havalar hep yağmurlu gitti, resim çıkartamadık. Mamafi onun bir resmiyle benimkini yan yana ekleyip yollayacağım. Montaj olur. Çok rica ederim, Kemal, giyim kuşamdan ne gibi eksiğin varsa bana bildir. Fevzi'den mektup aldım. Sıvas'ta kış gelmiş, oğlan fena halde üşüyormuş, sonra bir Süleyman Nuri vardı, çıkarmışlardı, Türkiye tebaası diye tekrar içeri almışlar. Ben sana burdan bir fotoğraf yollamadan önce, sen ordan oda arkadaşlarınla bir fotoğraf çıkartıp bana gönder.

Emin Beye selamlarını söyledim, aleykümselam dedi. Annem ameliyat için Ankara'ya, hemşirenin yanına gitti. Memet, benim oğlan büyümüş, koskoca delikanlı olmuş — oğlumdan miş diye bahsetmek ne tuhaf —, Suzan da, benim kız, yirmiyi geçti, evde oturup koca bekliyor ve, anladığıma göre, muhitinin her genç kızı

gibi dehşetli bedbaht. Pirayc'yle ben boyuna gençleşen ve tazeleşen aşkımızla birbirimize her mektupta ilan-ı aşk etmekle meşgulüz. İşte benim aile hayatı böyle. Senin pederden ne haber? Ratip'ten mektup aldığını söylüyordun, oğlan ne işle meşgul. Bir baltaya sap olacak vakti geldi sanırım.

Malatya romanına başlamak hevesin ve azmin hakkındaki müjdeyi, sokak muharebeleri başlayan bir düşman şehrinin düşme haberini bekler gibi heyecanla aldım. Haydi Kemal. Gayret. Epeyi tembellik ettik.

Gözlerinden hasretle öperim, kardeşim. Oda arkadaşlarının cümlesine selam.

Çorum'dan henüz bir tek mektubunu aldım. Tarihine baktım 9 günde gelmiş.

134

Kemal, kardeşim,

Mektuplar altı günde geliyor. Bu seferki mektubum senin eline biraz geç ulaşacak, araya pazar girdi. Cevabı hemen postaya yollayamadım. Malatya'da İbrahim'e mektup yazdım.

Sana burdan haberler vereyim: Bizim tezgâhlar üç adetti, 249 lira açıkla — yani bana borç bırakarak — bu ayın başında iflas ettiler. Şimdi bu borcu ödemek ve yeniden faaliyete geçmek için çareler ararken bir taraftan da çoluk çocuğun geçimi için tercüme filan araştırıyorum. Bizi karaborsa mahvetti. Kooperatif'ten üç tezgâh için ancak bir paket iplik alıyorduk, karaborsaya çalışıyorduk, bütün sermaye zaten 160 kâattı. Bir ters işle 160 kâattan başka yukarda söylediğim kadar da içeri girdik. Haydi hayırlısı. Sildik, tüh bismillah, yeniden başlamalı.

Bundan dolayı sana bu ay ve belki de gelecek ay ancak on lira gönderebileceğim.

Manzaralar'a doludizgin çalışıyorum. İlk tashihleri yapılmak ve temize çekilmek şartıyla birinci, ikinci, üçüncü kitaplar bitti. Dördüncüye bugün başlıyorum. Senin evrakı da amma uzun uzadıya tetkik ettiler. Yoksa, senin hikâyeleri, romanları anlaşılması muhal şifreler zannedip Ankara'ya, yüksek bir heyete tetkike mi gönderdiler?

Maarif Vekâleti'ne gönderselerdi de, neşriyatta yaptığı bazı

hayırlı işler arasında senin hikâyeleri ve romanını da, heveslenip, imrenip bassaydı çok iyi olurdu. Ama bizim gibi, yurdunun, halkının refahından, iyiliğinden ve hürriyetinden başka endişesi olmayan yazıcıların yazıları hapishanede tetkike alınınca ya emniyete gönderilir, ya Mah'a. Seninkilerin bir istisna teşkil edip sadece Müddeiumumi Beyin, işlerinin çokluğu yüzünden masasında sıra beklemekte olduğunu düşünüp hayra yoralım.

Müdürün nazik bir insan oluşuna sevindim. Hele küçük kızını, mini mini yavruyu öyle güzel anlatmışsın, insanın üzerinde öyle iyi bir tesir bırakıyor ki, böyle bir çocuğun babası fena adam olamaz.

Cumhuriyet Bayramı'nda, bizde güreş filan olmadı, oyun da oynanmadı. Vali geldi, Müddeiumumi geldi, tebrik ettiler ve iki gün etli pilavla helva yedik. Pilavı pek beceremediler ama, helva nefisti.

Sarıyerli Emin Beyin günü dolmak üzere. Yalnız para cezası var, bakalım onu ödemek için belediyede çalışmak filan suretiyle bir kombinezon bulunmazsa bir sene de o yüzden yatacak.

Benden kitap istiyorsun. Malatya'ya senin hareketin sırasında yolladıklarım anlaşılan ulaşmamış. Yenilerini bulayım. Sende de kitap varsa bana gönder.

Malatya'ya yollayacağım fotoğraftan bir adet de sana gönderirim.

Naci Sadullah'ın evlendiğine, hem de herhalde aklı başında, bir tarih öğretmeniyle, pek sevindim. Oğlanı belki bu suretle içkiden kurtarırlar.

Piraye Yengen hastaydı biraz. Son mektubunda iyileştiğini yazdı. Şu son altı sene içinde şahsi dost olarak ne kadar az insan kaldık. Şahsi, yani şahsen de, fert olarak da dost ve arkadaş bulmak en zor şey. Halbuki gençliğimde ben öyle dostlukları hor ve gayet kolay ve entipüften sanırdım.

Oda arkadaşlarının cümlesine selam. Seni hasretle kucaklarım, sevgili kardeşim.

135

Kemal, kardeşim,

Kısa mektubunu aldım. Senden uzun mektuplar almaya öyle

alışmışım ki, adeta şaşırdım, hastaymışsın, dehşetli sıkıntıdaymışsın filan gibi geldi. Sana on lira yolladım. Alıp almadığını bildir. Bizim tezgâhları şimdi bir de yünle denemeye çalışıyorum. Yenilmeyi nerde olursa olsun kabul edemiyorum. Meydan muharebesi kaybetmek başka, harbi kaybetmek başka...

İbrahim'den mektup aldım, bayram tebriki de geldi. Şimdi bu senin mektuptan sonra ona da cevap yazacağım.

Annem iyice, Ankara'da, gözlerinden ameliyat için perdenin kalınlaşmasını bekliyor.

Piraye hasta. Soğukla hiç arası iyi değildir, bu sene kömür alamadı, soba kuramadı, mangala kaldı, boyuna üşütüyor kendini. Tansiyonu da, gözleri de bozukcaymış. Memet'ten, oğlumdan mektup aldım, eğer böyle giderse, bir çeşit Çehov olacak, oğlanda bilhassa, Çehov'un küçük hikâyelerine benzer bir görüş zaviyesi ve öyle yazı, hikâye yazmak kabiliyeti müthiş. Bana gayet akıllı mektuplar yazıyor, ben de böbür böbür oğlumla övünüyorum.

Ben *Manzaralar*'ın üç cildini bitirdim, temize çektim, şimdi dördüncü cilde çalışıyorum. Yahu senin kâatları hâlâ tetkik edemediler mi? Kim bilir belki Sayın Müddeiumuminiz edebiyat meraklısıdır ve senin yazıları okuyordur, sahici milli, yurtsever edebiyatın nasıl olması gerektiğini bilfiil görerek zevklenmektedir.

Sinop'tan haber alıyor musun? Ben yine yirmi gündür delikanlılardan habersizim.

Emin Bey yirmi güne kadar çıkıyor. Daha doğrusu cezası bitiyor. Ama para cezası var. Onun için dışarda iş bulacak ve öylelikle ödeyecek. İş bulamazsa para cezası için daha bir yıl yatacak. Sana ferade ferade selam eder.

Sıhhatim yerinde. Keyfim yerinde. Hasılı hürriyeti beklemekten başka bir telaşem yok. Bu "telaşe" kelimesine de bayılıyorum. "Telaş" nerde "telaşe" nerde?

Yahu bana koğuşun hakkında biraz malumat ver. Umumiyetle ordaki durumunu çok merak ediyorum. Yemek nasıl pişiriyorsun? Nerde, yani koğuşun neresinde yatıyorsun? Nerde çalışıyorsun?

Mektubunu beklerim. Ama uzun olsun. Ve bana gündelik hayatından uzun uzadıya bahsetsin.

Hasretle seni kucaklarım, kardeşim.

136

Kemal, kardeşim,

Bu bir ara mektubudur ve telgraf mahiyetindedir. Kitapçı Bay Ahmet Halit'ten bir mektup aldım, senin kitap için sana elli lira verecekmiş, sen parayı bana göndermesini söylemişsin. Parayı o da bana gönderdi. Aldım ve sana, posta parası çıktıktan sonra 49 lirayı yolladım. Boşu boşuna bir lira ziyan oldu. Parayı alınca bana bildirirsin.

Bugün kitapçı Bay Ahmet Halit'ten bir ikinci mektup daha aldım. Diyor ki, "Aynı işten kitapçı Yusuf Kenan'a da elli lira verecektim. Kemal Tahir'in hissesini sana yolladığımı söyledim. O da, 'Benim elli lirayı da Nâzım'a yolla,' dedi. Getirip sana verecekler."

Demek bir elli lira daha geliyor. Onu da sana yollarım alınca. Böylelikle bu kışı rahatça çıkarmış olursun, tezgâh işi yoluna girince — ki hâlâ düzelemedi, ama düzeltmek için uğraşıyorum — sana yine para gönderirim. O bahis ayrı. Halit'ten tercüme için ben de kitap istedim. Hani gönderirse pek makbule geçecek doğrusu. Şu iflas yüzünden Sıvas'a, zavallı verem Fevzi'ye ancak on lira gönderebildim. Halbuki çocuk dehşetli muhtaç. Sonra yengeye de biraz nafaka çıkar. Velhasıl Halit'ten tercüme alırsam bu senin aklın ve teşebbüsünle olacak, şimdiden teşekkür ederim.

Hasretle, sevgili kardeşim.

137

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım, Halit'ten gelen ilk elli liranın 49'unu sana derhal yolladım. İkinci elli lira henüz gelmedi, o da gelirgelmez, 49 buçuğunu hemen gönderirim. İbrahim'den — sağ olsun — portreyi ve Malatya yemişlerini aldım. Hem çok sevindim, hem çok utandım. Halit'e mektup yazdım, bana da tercüme yollasın diye. Şimdi sen parasız değilsin, hele şu ikinci elli lirayı da alırsan iyice rahat edersin. Ben de bu suretle üzüntümün bu cihetinden kurtulurum. Tercüme yollarsa Halit, Piraye'ye de nafaka çıkar, o üzüntüm de geçer. Ben kaldım. Ben burda kazandan bir kap yemek almanın yolunu buldum. Emin Bey alıyor, beraber yiyoruz. O

çıktıktan sonra da yine bir çaresine bakarım. Kazan deyip geçme, gayet doyurucu ve gıdalı. Yalnız soğanı yok, biz içine soğan da koyuyoruz, gayet nefis oluyor. Mamafi, bu şahsi yemek buhranı geçecek, kooperatifte birikmiş birkaç paket ipliğimiz var, onu alacağız, sonra Samiye bana her ay 10 lira yolluyor. Yani benim için üzülmene, ortalığı telaşa vermene lüzum yok. Mamafi kardeşçe ilginden dolayı sana teşekkür etmek bile hakaret olur. Sağ ol, canım kardeşim.

Bak sana tuhaf bir hadise anlatayım. Bundan bir ay kadar, hatta bir buçuk ay kadar önce, Manisa Hapishanesi'nden bir mektup aldım. Tanımadığım bir zat, tevkif edildiğini, 1 Mayıstan beri hapiste bulunduğunu, aç olduğunu yazıyordu. Ve kabilse bana maddi yardımda bulunun, diyordu. O sıralarda da şimdiki gibi biraz darda olduğum için, Samiye'den o ay gelen 10 lirayı kendisine hemen yolladım. Vay sen misin 10 lira yollayan, dün gece bir mektup aldım, hani bir sinsileme sövmediği kalıyor. Altı aydır, açım, midesiz yaşamaktayım, diyor, midemi çıkarttım, ameliyat oldum, diyor, yapmış olduğunuz fedakârlık hora geçmesin, arzu buyrulursa iade edeyim de, henüz midelerini kaybetmemiş olan zavallılara gönderin, deyip kesiyor. Doğrusu böyle bir azarlanmayı hiç beklemiyordum. Gönderdiğim 10 liracığın hiçbir meseleyi halletmeyeceğini biliyordum ama, ne yapayım, başka param yoktu. Şaştım kaldım da biraz. Beni hapishanede para mı basıyor zannediyorlar? Yoksa Raşit Kemali'nin 200 lira sermayesiyle kurulan tezgâh işinin beni milyoner ettiğini mi duydular. Ne tuhaf. Cevap yazayım, dedim. Sonra vazgeçtim.

Manzaralar'ın dördüncü kitabı yürüyor. Senin *Sağırdere*'yi Falih'e gönderdiğine pek sevinmedim. O zatın hele şu son Yunanistan hadiseleri karşısında takındığı ve demokratlıkla, cumhuriyetçilikle hiç de kabili telif olmayan tavrı, edebiyat ve sanat işlerinde de nasıl hareket edeceğini pekâlâ gösterir. Her ne hal ise, olan olmuş bir kere, şimdi neticeyi bekleyelim.

Bugün, üzerinize afiyet, hafif bir kırıklık hissediyorum. Galiba kendimi üşüttüm dün gece.

Senin tekrar edebi faaliyete başlaman müjdesi beni dehşetli sevindirdi. Aman, Kemal, çalış. Ben *Manzaralar*'ı doludizgin bitirmeye çalışıyorum. Neşir imkânı geldiği zaman şöyle adamakıllı bir tashihten geçirmek icabedecek.

Sayın Müddeiumuminin ve Müdür Beyinin sana karşı gösterdikleri insanca, Cumhuriyetçe ve demokratça ilgiye sevindim.

Şimdilik bu kadar, canım kardeşim. Piraye Yengenin her mektubundaki selamlarını sana toptan on beş günde bir yolluyorum.

Hasretle seni kucaklarım, Kemal'ciğim.

138

Kemal, kardeşim.

Babacığının, söylemeye dilim varmıyor, ölümü ihtimali ve senin bundan biraz hınçlı, biraz ikinci planda bir işmiş gibi, fakat gayet tabii olarak içten içe kederle ikidir bahsedişin beni bir hayli, ama senin tahmin bile edemeyeceğin bir hayli üzdü. Yüzünü görmediğim, sesini işitmediğim, fakat hemen hemen bütün hayatını, huylarını bildiğim babanın ne kadar yakın bir akrabam olduğunu birdenbire anladım. Şu meseleyi bir iyice öğren. En kötü şey, en kötü haberi bile bilmemektir.

Memet'in hastalığı şifaya doğru ağır ağır gidiyor sanıyorum. Anası dehşetli üzülüyor. Benim anam İstanbul'a geldi Ankara'dan. Gözlük arıyor, yokmuş, Mısır'a ısmarlamışlar. Gözlüğü de Mısır'dan gelirse artık iyice görebilecekmiş.

Bugünlerde, daha doğrusu şu iki aydır, fena halde meteliksiz kaldım. Şurdan burdan tercüme parası filan alacağım var, ama henüz alamadım. Tezgâhlardan yine hayır yok, ama olacak. Hasılı işin bu para tarafı düzelemedi. Burda bizim kazandan bir öğün yemek alıp yiyoruz Emin Beyle beraber. Ve yemek hakikaten güzel, yağlı pişiyor. Bir öğünü de marulla filan idare ediyoruz. Fakat sıhhatim gayet iyi. Bu perhiz böbreklerime yaradı. Zaten yaş ilerledikçe yemeyi içmeyi kısmak lazım.

Burdan dehşetli bir sıcak dalgası geçti. On gün kımıldanamaz, çalışamaz bir halde sersem sersem dolaştım. Neyse bugün yağmur yağacak galiba.

"Ulus"tan başka gazete okuyor musun? Okumuyorsan ben sana ara sıra göndereyim.

Benim kanarya Memet bir dillendi, bir dillendi, sorma. Öyle sanıyorum ki bu kadar güzel öten kanarya yeryüzünde yoktur.

İbrahim'den mektup aldım. Romanın tarifi meselesinde ara-

nızda geçen konuşmadan uzun uzadıya söz ediyor. Ona da mektup yazıp ben de romanın tarifi bahsine katılacağım.

Kafamda sıcak dalgasının sersemliği devam ediyor. Kusura bakma, Kemal'ciğim, mektubu burda keseyim. Ama sen bana uzun mektuplar yaz. Gözlerinden hasretle öperim.

139

Kemal, kardeşim,

Senin buraya naklin ihtimali beni hürriyetime yarı yarıya kavuşturacakmış gibi sevindirdi. Buraya gelmekliğin ikimiz için de iktisat, geçim, rahatlık ve verim bakımından çok hayırlı ve faydalı olur. Derhal, Münakalat Vekâleti hukuk müşaviri Ziya Beye yazdım, avukat İsmail Hakkı'ya da rica ettim. Sen istidam ver ve bana hemen tarih ve numarasını gönder. Kuzum ihmal etme.

Sana bundan önceki mektuplarımdan birinde de söylediğim gibi, ceketlik yünlü kumaş göndereceğim. Biraz uzadı. Sebebine gelince, çıkardığımız yünlüleri bir kere de fabrikada apre denilen fenni muameleden geçirtmek icabettiğindendir. Birkaç güne kadar kumaş gelecek ve hemen sana yollayacağım. Terzi parasını, astarını, telasını, düğmelerini, kordonatasını göndereceğim, artık sana orda bir prova verip diktirtmek kalır.

İbrahim'e, bana Malatya meyveleri filan gönderip mahcup ettikten sonra, uzunca bir mektup yazdım. Henüz cevap alamadım. Sen mektup yazıyorsan son mektubumu alıp almadığını sor ve bana bildir.

Şu acayip mide ameliyatı meselesine gelince, ben de ilkönce senin yazdığın gibi bir cevap vereyim diye düşündüm. Sonra vazgeçtim. Sadece cevap vermedim.

Piraye'den muntazaman mektup geliyor. Hep seni sorar. Oğlum Memet'le mektuplaşıyoruz. Bugünlerde kızımdan haber yok, Suzan'dan, ama o biraz merdümgirizdir, yakında ondan da haber alırım. Anneciğimden son aldığım mektupta yakında ameliyat olacağını yazıyordu.

Bana bir tercüme edilecek kitap geldi, Fikret Adil'den. *Manon Lescaut.* Tercüme etsin diye ona göndermişler, o da bana havale etti. Kitapçı Halit'ten bir şey çıkmadı. Ben öğleye kadar *Manzaralar*'a çalışıyorum, öğleden sonra tercüme yapıyorum. Bu zampara

papaz efendinin berbat bir Fransızcası var. Daha doğrusu Fransızcanın Osmanlıcasıyla yazıyor ve Türkçeye değil, Osmanlıcaya tercüme edilseydi çok kolay ve tıpatıp aynı üslupta olacaktı.

Emin Bey bugünlerde çıkıyor. Belediyede iş bulmak üzere. Daha bir hafta burda. Sana tümen tümen selamları var. Halit'ten gelen ikinci elli lirayı, isteğin üzere alıkoydum. Buraya nakledilme işin olursa yol parasına yardımı olur.

Haydi Kemal'ciğim güle güle. Yolunu dört gözle bekliyorum. Seni hasretle kucaklarım, sevgili kardeşim.

140

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. Ben avukata ve hukuk müşaviri Ziya Beye meseleyi yazmıştım. Avukat cevap verdi ve istidanın tarih ve numarasını istedi. Keşke sen bütün formaliteye riayetle bir istida göndereydin çok daha iyi olurdu. Ne ise inşallah, diyelim, bir aksilik çıkmaz ve resmen bir istida daha yazılmasına lüzum görülerek mesele uzamaz. Bay Bekir Sıtkı Kunt'a istidayı göndermek de nerden aklına geldi bilmem ki? Babıali yokuşunda ahbap olunmuş birçok zevatın, sonra, bu ahbaplığın A'sını bile hatırlamak istemediklerini unutuyor musun? Temenni edelim ki Bekir Sıtkı Bey o çeşitten çıkmasın. Mamafi ben avukata derhal mektup yazıp, kırdığın potu, inşallah ben yanılıyorumdur, tamir etmesi ricasında bulunayım. Bu işin bir an önce olmasını öyle istiyorum ki! Hem niye olmasın?

Manon tercümesi ilkönce öğleden sonra olmak şartıyla artık bütün vaktimi aldı ve kitap yine kaldı. Mamafi dört gün sonra işi yine yoluna koyacağım ve bu kış *Manzaralar*'ı hiç olmazsa kaba şeklinde mutlaka bitireceğim.

Senin çalışmana nasıl sevindiğimi tahmin ediyorsundur. Raşit de çalışıyormuş. Her mektubunda ailecek sana selam ederler.

Ben İbrahim'den de mektup aldım. Cevabını verdim.

Dört gündür soğuk algınlığından yatıyorum. Bugün kalktım. Hâlâ burnumu çekiyorum. Benim *Manzaralar*'dan bir parçayı birisi görmüş ve: "Beğenmemek mümkün değil, ama bazen çok garazkâr ve kindar," demiş. Düşündüm ve anladım ki kusurum vardır, fakat tamamen bunun aksidir. Eğer Dante, Cervantes, Shakespeare ve

hatta, inan bana, Tolstoy ve Gorki kadar garaz ve kin duyabilseydim ve bu garaz ve kinim şahıslar üzerinde konkre olarak toplanabilseydi, onlar gibi ve onlar ayarında büyük eserler verirdim. Fakat ilmim beni objektif gözlü yaptı. Böyle olunca da şahsi kin ve garazı, tabir caizse, ilmen duyuyorum ve merhametim de yine ilmi oluyor. En namussuz hergeleyi, derhal kurşuna dizilmesi gereken yurt, millet, halk ve insanlık düşmanını bile düşündüğüm zaman, bir taraftan derhal kurşunlayın emrini veriyor, bir taraftan da onu bu hale getiren sosyal, psikolojik ve hatta biyolojik, velhasıl bütün objektif unsur ve amilleri diyalektik materyalistçe tahlil ediyorum. Bu tahlil beni kesin olarak hareketten, öyle bir namussuza karşı, mesela, ölüm hükmünü vermekten alıkoymuyor ama onun da bir sosyal düzen verimi olduğunu anlamaktan da geri bırakmıyor. Netice itibarıyla kinim ve garazım ön planda insanlara değil, düzene çevriliyor. Bu işten sanatım kaybediyor. Çünkü sanat ön plana düzenin değil, düzen fonda olmak şartıyla konkre insanın ve macerasının alınmasını istiyor. Her ne hal ise.

İbrahim tiyatroya meraklıymış. Fakat, vaktiyle benim, sonra senin de içine düştüğümüz ve ancak son senelerde kurtulduğumuz bir müşkülü var: Bayrak açmış mevzuları işlemek mümkün olmadıktan sonra ne yazalım? Bu düşüncesinin yanlış olduğunu kendisine anlattım. Mesela Maçka'da, yahut Sıraserviler'de bir apartmanda geçen bir sevda macerasının bile, diyalektik-materyalist-realist bir gözle yazılması bir memleket, bir Türk halkı, bir dünya düzeninin meselesi ve davası olabileceğini, bunu bir taraftan tutup aydınlatabileceğini söyledim.

Seni burda dört gözle bekliyoruz. Orda Müdür ve Müddeiumumi Beyinden memnun olduğunu biliyorum. Anlaşılan tam manasıyla Cumhuriyet memurlarıdır. Buradakiler de kanun ve Cumhuriyet adamlarıdır. Onlardan da memnun kalacaksın.

Yolunu hasretle gözlüyorum. Teşebbüsün hakkında alacağın her haberi bana bildir. Ben de sana bildiririm. Ve bundan sonraki teşebbüslerin için de, icabedecekse, bana sormadan bir şey yapma, kuzum kardeşim.

Seni hasretle kucaklarım, Kemal'ciğim.

Kardeşim Kemal,

Piraye'nin çok çok selamları, bugün ondan mektup aldım. Sana yakında giyecek üst baş ve para göndereceğim sanıyorum. Milli Eğitim Bakanlığı'na yaptığımız *Harp ve Sulh* romanının tercümesi şimdilik durdu. Fakat bir film tercümesi gönderdiler, ondan elime yüz lira kadar geçecek ümidindeyim.

Sinop'taki kardeşinden mektup alınamana şaşmadım. Belki senin mektubun ellerine geçmemiştir. Çünkü benim başıma böyle bir iş geldi. Bilirsin ki ben onlara yıllardan beri hep "Merhaba çocuklar" diye hitap ederek mektup yazarım. Bu sefer son yazdığım mektupta — Sinop'un herhalde değişen müdürü — bu hitabımı beğenmemiş, "Merhaba" ne demek, bundan manalar çıkar filan diye mektubumu bana iade etti ve bundan böyle bu suretle hitap etmememi istedi. Ben de hitapsız mektup yazdım. Yaşamak ve hapiste yatmak hakikaten çok meraklı ve faydalı şey. Her ne hal ise.

Göndereceğin hikâyeyi nasıl bir hasretle beklediğimi bilemezsin. Geçenlerde Bursa'ya Adalet Bakanlığı müsteşarı geldi, fakat hapishaneye uğramadı, uğrasaydı senin buraya naklini rica edecektim. Mamafi yaz gelsin ve sen de razı olursan buraya naklin için uğraşacağım.

Bizim müdürümüz değişti. Giden de iyi, namuslu bir insandı, gelen de. Hapishane müdürleri bakımından talihli bir vatandaşım. Yeni müdürümüz Bay Kutsi vaktiyle Sinop'ta da müdürlük etmiş.

Sana bu mektupta rubai filan yollamıyorum. Gelecek mektupta bol bol gönderirim. Sarıyerli Emin Beyin dışardan, hürriyetten çok çok selamları, sana tahliye edildiğini yazmıştım sanıyorum. Raşit ailesi de çoluk çocuk sana her mektuplarında selam ederler.

Sıhhatin nasıl? Aman, Kemal, elden geldiği kadar kendini koru. Sana bu mektupla bir fotoğrafımı yolluyorum işte. Dalyan başında bir balıkçıya benziyorum ve bu benzeyiş hoşuma gidiyor.

Hasretle gözlerinden öperim, canım kardeşim.

142

Kemal, kardeşim,

Şu senin işten, buraya naklin işinden neticeyi nasıl merak ve heyecanla bekliyorum, bir bilsen. Hani buraya gelebilirsen yarı hürriyete kavuşmuş gibi olacağım.

Ben Ziya Beye, bizim Dayı Paşanın birinci hukuk müşaviri Ziya Beye bu mesele hakkında bir mektup daha yazdım. Kendisi de beni görmeye gelecekmiş. Hani o kadar yalnızım ki, bir gelsen, hiçbir şey olmasa, yalnızlığı fethetmiş gibi olacağım.

Piraye bu sene gelemeyecek. Bir taraftan Memet'in hastalığı, bir yandan parasızlık. Ha, parasızlık dedim de aklıma geldi, buraya naklin için yol paranı vermeni şart koşarlarsa, ne yapar eder o kadarcık parayı buluruz. Sen bana hemen telgraf çekersin. Ben de sarar, kırar parayı yollarım sana. Bu hususta üzülme.

Sana ara sıra "Tan" gazetelerini yolluyorum. Alıyor musun? İçlerinde gerçekten vatansever, halksever, milletsever ve bir Türkiye gerçek demokratına layık yazılar çıkıyor bazen. Okuyup keyiflenirsin diye düşündüm.

Ben kör topal çalışmaya devam ediyorum. *Manzaralar* mı, artık adını bile kestiremediğim nesne bir türlü biter tükenir gibi değil. Mamafi şunu bitirir bitirmez, yirmi yirmi beş tane kadar küçük şiir yazıp dinlendikten sonra, kocaman bir romana başlayacağım. Roman dedim de aklıma geldi, bu bahiste yeni olacağım, doğru olduğunu sandığım bazı şeyler düşünüyorum; daha doğrusu *Manzaralar*'ı yazarken bu meseleler karşıma çıktı ve romanın ne büyük imkânları olabileceğini bir kere daha kavradım. Kırk iki yaşını geçtik, hâlâ arar dururuz. Galiba son nefesimde bile şiirin, yahut romanın bazı yeni imkânlarım buldum diye, Amerika'yı yeniden keşfedercesine bir laf edeceğim.

Bu mektubu kısa kesiyorum. Posta meselesi. Selam ve hasret, sevgili kardeşim.

143

Kemal, kardeşim,

Hiç sebepsiz yere, sırf günlük hadiselerin mantıksızlığıyla, sana cevap vermekte geciktim. Kusura bakma, kardeşim. Sana on

beş lira yolladım, alınca bildirirsin. Yol parası da, eğer yola çıkman gerekirse bulup göndermeye çalışacağım. Allah belasını versin, tezgâh işleri yine bozuldu ve *Manon* tercümesinden pek hayırlı bir netice çıkacağını ummuyorum. Yoksa şimdiye kadar seni sıkıntıdan kurtarmış olacaktım. Yahu, İbrahim'e, Malatya'ya mektup yazdığım halde, baksana mektup almamış, henüz ses seda yok. Şu Malatya netameli yermiş. Bugünlerde en son Fransız şiirlerini okumak nasip oldu. İçlerinde en enteresanı bizim kırk yıllık Aragon. Ama o da bir çeşit şekilperest olmuş. Kafiyelerle mısraların içinde çapraz ve ortalama kafiyelerle filan da dehşetli meşgul. Şu Garp şairleri bizim Şark edebiyatını, hele şiirini bilseler, bizde bu işin nasıl cicili bicililerinin yapıldığını, bizzat ben de dahil son zaman şairlerinin bile bu şekil işleriyle nasıl uğraştıklarını ve en sonunda şeklin deri gibi sade ve vücuda uygun olması gerektiğinde karar kıldıklarını ve bu oyuncaktan kurtulmak için ne zahmetler çektiklerini anlarlardı. Mamafi, Aragon'un lirizmi, böyle süslü püslü, oyuncaklı olmasına rağmen hiç de fena değil. Bir iki şair daha var. Onlar şekle daha az önem veriyorlar, ama burdaki daha azdan hiç önem vermiyorlar manasını çıkarma. Hasılı — ha, son yılların meşhur olmuş Amerikan ve İngiliz şairlerinden de tercümeler okudum — hasılı benim gördüklerime bakarsan son yirmi yıllık şiir tarafımız, bugün de dahil, Avrupa'dan aşağı değil. Bazı taraflarıyla da kendine has hususiyetleri bile var. Ama diyorum ya, bu sırf gördüğüm şiirlere ait. Sovyetlerinki de içinde. Belki görüp bilmediğimiz nice kuvvetli şairler de türemiştir.

Ben bu hafta biraz mola verdim. Dinlendim. Bugün tekrar tezgâh başına geçeceğim. Piraye'nin selamları. Ben de seni hasretle kucaklarım, Kemal'ciğim.

144

Kardeşim Kemal,

Sana on beş lira yollamıştım, son defa, mektubunda alıp almadığını yazmıyorsun.

Geçen mektubumda da yazdım: İbrahim'den mektup gelmiyor. Sen de bahsetmiyorsun. Malum ya, ben insanları bir kere tanıdıktan sonra onları unutmak gerekmezse bir daha aklımdan çıkaramam.

Çalışmana pek sevindim. Ben de bugünlerde iyiyim bu hususta. Epeyce şeyler cızıktırdım. Son yazdığım bir pasaj var ki fena olmadı sanıyorum. Ama yazdıklarımı sana gönderememek aklımın alamayacağı bir eksiklik, bir boşluk duygusu veriyor bana.

Sana kitap topluyorum. Fransızca roman, şiir, hatıra filan. Mahzuru yoksa göndereyim.

Falih Rıfkı Beyden, hatta *Sağırdere*'nin iadesini bile sağlayacağını ummuyorum. Kendileri bugünlerde Yunan milletinde en iyi ne varsa onu tekmelemek ve en kötü ne varsa onu medh ü sena etmek ve bu suretle bizzat Türk milletine hakaret etmekle meşguldürler.

Malatya'da sünnet düğününe gelen milletvekilinin sevindirici ne çeşit bir müjde verdiğini merak ettim doğrusu. Eğer hürriyete kavuşacağımızı, yakında affa uğrayacağımızı müjdelediyse, bunu da teselli kabilinden ve bir sünnet düğününü büsbütün şenlendirmek için değil de bildiği konkre bir malumata dayanarak söylediyse müjde hiç de yabana atılır şey değil.

Piraye iyidir. Yalnızlığı içinde, her gün biraz daha ferde değil, yığınlara yaklaşıyor. Selamı var. Annem ilk ameliyatı oldu. Ama bu hazırlık imiş, asıl ameliyat sonradan gelecekmiş. Ve kör olması önlenmiş. Anamın kör olmasını bir türlü havsalam almıyor.

Ratip Tahir'e canım sıkılıyor. Ne yapsak?

Sinop'tan bana satılmak üzere öteberi yolluyorlar. Satış iyi gidiyor. Oğlanlara bir mahreç bulduğum için bahtiyarım. Yahu, Doktor Hikmet'ten bir haber filan aldığın var mı?

Haydi hasretle, kardeşim.

145

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. Sana derhal 20 lira gönderdim. Senin naklin için avukattan mektup geldi. Şimdilik Bursa'ya naklin kabil değilmiş, Balıkesir'e gönderilecekmişsin, ordan Bursa'ya bir müddet sonra naklin kabil olacakmış. Ve avukat diyor ki: Bundan sonra yazacağı istidaları bütün formalitesine riayetle yazsın ve tarih ve numarasını bildirsin. Yani benim sana yazdığımı, o da tekrarlamış. Bu yüzden ben Ziya Beye de mektup yazdım, fakat istida tarih ve numarası olmadığı için ve Kemal istidayı falanca mebusa gönder-

miş, siz de ondan alıp takibedin demek de "yakışık" almayacağından onun teşebbüsü de olamadı. Her ne hal ise. Seni Bursa'ya getirmek için elimizden geleni yapacağız. Buraya harıl harıl Alman casuslarını naklediyorlar da — şimdi burda üçleştiler, galiba dördüncüsü de gelecekmiş — bir tek namuslu insanı neden naklet-mezler? Elbette edecekler.

İbrahim'in piyes yazması meselesinde, ben senin fikrinde değilim. Oğlanı teşvik etmeli, bir şeyler yapsın, mademki piyes yazmaya hevesli, piyes yazsın.

Benim *Manon Lescaut* tercümesi bir müddettir *Manzaralar*'ı baltaladı. Ama tekrar işi düzenine koyacağım.

Annem henüz ameliyat olmadı. Zarın kalınlaşması bekleniyor. Piraye Yengen iyidir, gözlerinden öper. Memet koskocaman olmakta berdevam. Hep aklımda fikrimde senin şuraya gelmen. Hani çok rahat edecektik. Pek de göresim geldi seni.

Haydi hoşça kal, Kemal'ciğim, gözlerinden öperim, kardeşim

146

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. Sana geçen hafta 20 lira yollamıştım. Alıp almadığını yaz. Yola çıkarken sana para bulurum, merak etme. Balıkesir'e taşınmaktan memnun kalışına sevindim. Biraz daha yakınlaşmış oluyoruz ve nasıl olsa günün birinde kavuşacağız.

Günlerim sabah saat sekiz buçuktan gece on ikiye kadar fasılasız bir çalışmayla geçiyor ve memnunum. *Manzaralar* doludizgin ilerliyor. Uzadıkça uzuyor ama, ne yapayım, hayat öyle çeşitli, insanlar ve yaşayışları öyle meraklı ve bende öyle bir oburluk, hepsini bir kitaba sokmak için, öyle bir telaş var ki bir türlü nokta, son diyemiyorum. Senin *Sağırdere*'den hâlâ bir haber gelmeyişine şaşmadım, haber gelirse şaşarım. O kıratta kitabı, gönderdiğin insanların anlayacak kadar cesur olacaklarını sanmıyorum.

Şahsi münasebetlerinde müsamahaya daha çok yer vermeye başladığını görüyor ve seviniyorum. Bunu Nudiye hakkında yazdıkların için söylüyorum. Yeni harflere dört elle sarılışın ve yeni kelimelere taraftar oluşun da mükemmel. Bu hususta Nurullah Ataç ile Falih Rıfkı'nın ne yazdıklarını okumadım. Eğer senin

dediklerini yazmışlarsa doğru yazmışlar.

Burda kış bastırdı. Birkaç gün kar yüzünden posta bile işlemedi, benim odanın tavanı hâlâ akıyor, ben de koridorda yatıyorum.

Annemin gözü hâlâ ameliyat olmadı. Piraye yeğenlerinden İzgen isminde bir felsefe öğrencisiyle beraber felsefeye merak sardı. Eflatun'dan, Berkeley'den, Locke'tan, Demokrit'ten, Aydınlanma devrinden, maddeden, şuurdan bahsedip duruyor, ben burdan onlara elimden geldiği kadar yardım ediyorum. Karıcığım da hasta, tansiyonu düşük, yorgun ve yapayalnız.

İşte böyle, Kemal'ciğim. Gönderdiğin halk şiirini pek beğendim.

Gözlerinden hasretle öperim.

147

Kemal, kardeşim,

Piraye için yazdığın güzel şeyleri kendisine bildirdim. Ama yarınki otomobilli Avrupa yolculuğunuza beni de alın, ne diye böyle bir yolculuğu istemeyecekmişim? Sana iki güne kadar topluca para gönderebileceğimi sanıyorum.

Günün 24 saat olması işimi pek bozuyor bu aralık. Öyle bir çalışma humması içindeyim ki elimden gelse uykuyu üç saate indireceğim. Benim kitap yılan hikâyesine döndü, uzadıkça uzuyor. Ama sanırsam birliğini koruyabiliyor. Ne olursa olsun, son demeden önce bir şey söylemek mümkün değil. Anlıyorum, her işte olduğu gibi, bilhassa sanat işinde — bunun en iyi örneği resimdedir — başlamak ve bitirmek zor. Yani zor olan, "İşte artık bitti, işlenecek bir şey kalmadı," diyebilmek. Malum ya, lüzumundan fazla ince eleyip sık dokumak, işlemek de, kabataslak bırakmak kadar kötü sonuçlar verebiliyor. Öyle resimler vardır ki, eğer ressam iki gün önceki hallerinde bıraksa, daha canlı, daha samimi olurlardı. Bunun gibi, öyle kitaplar vardır ki dört sayfa önce bitseler, yahut, biraz daha az vıdıvıdıya kaçsalar daha iyi ederlerdi. Hasılı şu benim *Manzaralar* uzuyor. Yılmıyorum. Üzülmüyorum. Ama ne de olsa bu dünyadaki her şey gibi ona da bir son demek ve daha iyisine, daha yenisine, daha gelişmişine başlamak gerekiyor.

Kırım Konferansı'nın[57] demecine, her namuslu insan, her yurt

ve halksever Türk gibi, ben de sevindim. Sen de sevinmişsindir.

Fakat ne yalan söyleyeyim. Roosevelt'le pek değil ama, Churchill cenaplarıyla başım pek hoş değil. Mübarek, zaman zaman İngiliz-Boer Harbi'ndeki, Hindistan Seferi'ndeki ve Siti'deki kafasıyla ortaya çıkıveriyor. Bunu da yadırgadığım için değil, fakat falsolu sesini bazen pek uluorta duyurduğuna içerlediğim için söylüyorum. Yoksa hazretten sosyalist olmasını bekleyecek değilim. Mesela, ne saklayayım, ben Türkiyeli şair Nâzım Hikmet, ben İstiklal Savaşı halkının çocuğu, Yunan işine müdahalesine dahşetli içerledim.

Bizim buraya bir Alman casusu daha geliyormuş. Alaaddin'i saymazsak — o Romanya casusu — Almanınkiler üçleşecekler. Bakanlığın Alman casuslarını Bursa Cezaevi'ne biriktirmekten çekinmediği halde, seninle benim gibi iki Türk yurt ve halk severini, iki sahici, yüzde yüz ve katıksız demokratı, biraz daha rahat geçinebilmeleri için, bir araya getirmekte mahzur görmesine şaşıyorum, demekten başka yolu yok.

Senin İbrahim sana yazdığı mektubun adres yerine dalgaya düşüp Bursa'yı kondurduğu için Kemal Tahir'in mektubu buraya geldi. Ben de sana gönderiyorum. Kara gözlerinden hasretle öperim. Ne yazıp ne okuyorsun? Bana bu hususta bilgi ver rica ederim.

148

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. Beni, çok sevdiğin için gözünde büyütüyorsun. Senin yüreğinde yaşattığın kadar iyi, büyük bir insan olmanın saadetine, daha elli sene yaşasam da erişemem. Ben sadece seven, anlayan, inanan, dövüşen bir insancağızım. Her ne hal ise. Karaciğerimin hastalığını elbette yeneceğim ve belki de günün birinde ölümüm bu yüzden bile olmayacak. Şimdilik sancısı devam ediyor ve ben mutlak bir perhiz içindeyim. İçkiye düşkün, yahut obur bir insan olmadığım halde, bu uzvun böyle münasebetsizliğe kalkışmasına ne demeli? Mamafi, henüz telaşlanacak bir şey yok. Zaten doğrusunu istersen, teşhis kondu ama, karaciğer hastalıklarından hangi çeşidine tutulduğum daha pek belli değil. Yarın ise doktora çıkacağım, bir kere daha idrar tahlili yapılacak. Kesin

neticeyi sana bildiririm.

Piraye Ablan bugünlerde gelecek. O da şu mahut karaciğerden henüz haberdar oldu.

Sana bir resmimi çektirip yollarım. 25 lira gönderiyorum. Aldığında bildir.

Hasretle, canım kardeşim.

149

Kemal, kardeşim,

Her nedense bu mektubunda bir şeyler eksikti. Ne bileyim, keyifli değilmişsin, hastaymışsın, neşen yokmuş, canın benden gizlediğin bir şeylere sıkkın gibi geldi bana. Ve bundan dolayı da sana mektup yazmadan önce iki gün düşündüm. Mektubunu tekrar tekrar okudum. Ama o tuhaf sezgiden başka bir neticeye ulaşamadım.

Sana on beş lira yolluyorum. Elbiseliklerin de hazırlanıyor.

Ben yine doludizgin *Manzaralar*'a başladım. Artık bu yaz gelmeden bu iş bitecek. Sana, okumadığın parçaları — ki sen ancak yarısından azını gördün — yollayabilmek, fikrini öğrenmek ne kadar isterdim. Ama olmuyor işte.

Nuri Tahir'in hastalığına çok canım sıkıldı. Hamdi'den mektup aldım. O bir şeyden bahsetmiyor. Yalnız, sen onlara biraz daha uslu akıllı, ne tuhaf tabir, mektup yaz ki ellerine geçebilsin. Bak sana bu mektupla benim oğlanın bir hikâyesini yolluyorum. Bana gönderdiği mektubun arkasına yazmış olduğu için mektubu da yollamak zorunda kaldım. Sonra bana iade et. Oğlumun hikâyesi hakkındaki fikrini beklerim.

Annem, kardeşim filan Adana'dalar, bizim enişte orda fabrika müdürü olmuş. Piraye'den muntazaman mektup alıyorum. Her mektubunda sana selam söyler, senden bahseder, ben de her mektubumda ona senden haber veririm.

Sana mecmua yolladık, aldın mı?

Dayı Paşadan mektup aldım. Özeti şu: Biraz daha sabret, oğlum, adalet tecelli edecek, hürriyetine kavuşacaksın. Ben elimden geldiği kadar senin işinle uğraşıyorum.

Bu mektup tabii durup dururken gelmedi. Bir gün aklıma esti, kendisine oldukça acı bir mektup yazdım. Onun karşılığı.

Burda bahar geldi. Sizin orası nasıl? Seninle çoktandır edebiyat meseleleri konuşmuyoruz. Haydi bahsi sen aç da konuşalım. Hasılı, Kemal'ciğim, seni pek göresim geldi. Eğer bu kışa doğru da çıkamayacaksak, senin buraya gelmen için bir kere daha teşebbüse geçelim.

Hasretle, canım kardeşim.

Kemal,

Tembelliği bırak ve çalış, unutma ki, ben şahsen, memleketimin en güzel romanını senin yazacağına söz vermiştim...

150

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. Oğlumun hikâyesi için yaptığın tenkidi, verdiğin öğütleri aynen kopye ederek kendisine yolladım. Herhalde çok sevinecek ve faydalanacak.

Ben bildiğin gibiyim: Her şeye rağmen genç, iştahlı, ümitli, fakat uykusuz. Yine *Harp ve Sulh* romanının tercümesine başladık. Ama bir yandan da *Manzaralar*'a devam ediyorum. Tercümenin bu üçüncü cildi kırk güne kadar biter, sonra gelecek iki ayda *Manzaralar* — artık — biter, sonra tercümenin dördüncü cildine başlarım.

Sana İstanbul'da çıkan "Gün" isimli edebiyat mecmuasını muntazaman göndermeye başladım. Alıyor musun? 15 lirayı aldın mı?

Senin yazılara, şöyle güzel, oturaklı, dolgun Türkçeyle uydurma olmayan insanların hikâyesini dinlemeye, senin yazılara nasıl ihtiyacım var, bilemezsin. *Göl İnsanları*'nı buldum, bir kere daha okudum ve okudukça seni ve kendimi bir kat daha sevdim.

Senin buraya gelme işinle bu yaz mutlaka uğraşacağım.

Piraye'ye yazdığım her mektupta, ondan aldığım her mektupta seni konuşuruz. İnsanların bir tuhaf huyları da, araya ayrılık girince birbirlerini ya unutmaları, yahut birbirlerine büsbütün yakınlaşmaları. Bu pek de önemli ve orijinal bir müşahede değil ama, bir gerçeği söylemek, yahut tekrarlamak için mutlaka önemli ve orijinal olması lazım değil...

Güzel günlere, Kemal'ciğim. Hasretle, canım kardeşim...

151

Kemal, kardeşim,

Nakil istidan buraya geldi, burda fiş dolduruldu, Bakanlığa gönderildi. Ben de Ulaştırma Bakanlığı Hukuk Müşaviri Bay Ziya Meriç'e yazdım. Şimdi sabırsızlıkla senden: "Bursa'ya gelmek üzere yola çıktım" diye telgraf bekliyorum.

Sana on iki lira yolladım. Ha, eğer yol paranı ver derlerse bana telgrafla bildir, burdan bulmaya çalışacağım. Hani bir gelirsen yarı yarıya hürriyete kavuşmuş gibi olacağım.

Ben dördüncü kitabı bitirdim. Beşinciye başladım. Dördüncünün ilk tashihlerini yapıyorum, fakat bu tashih işi, düzeltme, eksiltme, ilave işi, yazmaktan zor oluyor. Fakat sistemli çalışmaya ahdettim, dördüncünün kabataslak olsun ilk düzeltmelerini yapmadan, beşinciye devam etmeyeceğim.

Hep aklımda fikrimde buraya gelmen. Gelirsen çok iyi olacak. Bir de gelmezsen fena üzüleceğim; kendimi artık bu sefer "Kemal gelir"e pek alıştırdım.

Yahu, Hikmet'ten, Nudiye'den mektup alıyor musun? Mektup yahut haber?

Benim oda revirdedir. Temiz, badanalı, derli toplu bir oda. Senin karyolayı şimdiden hazırlattım.

Sağırdere romanından hâlâ haber yok, değil mi? Baban için de bir telgraf çek. Mamafi buraya geldiğin zaman İstanbul'dan, anandan, babandan, teyzen vasıtasıyla, daha kolay haber alırsın.

Görüyorsun ya, buraya gelmenden başka bir şey düşünemiyorum. Yazacak başka bir şeyim de yok. Yolunu gözlüyorum, sevgili kardeşim.

152

Kemal, kardeşim,

Yüreğin ve aklın gibi güzel, cesur, alaycı mektuplarından birini daha aldım, zevkle okudum.

Sana verecek bir kötü, bir de iyice haberim var. Önce iyicesinden başlayayım: Benim hastalık şimdilik geçti. Kumu düşürdük. İyiyim. Kötü habere gelince: Benim oğlan, Memet'im

verem oldu. Ciğerinin bir tanesini hava verip muvakkaten söndürdüler. Bütün bu işler on bir gün içinde oldu. Neyse tehlike atlatıldı. Doktorlar iki ayda ayağa kalkacağını, bünyesinin hastalığı büsbütün yeneceğini söylüyorlar. Piraye ve ben ne hale geldik, bu on bir gün içinde, nasıl deli gibi yaşadık tasavvur ediyorsundur. Şimdi biraz ferahladık.

Bu bahsi fazla konuşmaya cesaretim yok.

Sana bir "Ant" mecmuası yolluyorum. Ankara'da çıkıyor. Orda da Orhan Veli'nin kitabı hakkında bir yazı var. Yazının muharririyle aynı fikirdeyim. Yalnız son satırlarını anlayamadım, yeni ve gerçek şiire örnek istersen ustayı oku filan gibi bir laf ediyor. Kimi kastediyor, Mayakovski'yi mi, Gorki'yi mi? Bizde yirminci asrın tam ve gerçek şiiri yolunda atılmış önemli adımlar var, ama tekrar tekrar okunacak usta henüz meydanda değil, oluş seyrinde.

Sinop'tan muntazaman mektup alıyorum. Bana eşya yolluyorlar, ben de burda satıp paralarını gönderiyorum. Delikanlılara bu kadarcık olsun bir yardımım dokunabildiği için bahtiyarım. Ekseriya hesabı şaşırıyorum, kime ne sattığımı unutuyorum, cepten de ekliyorum, ama zarar yok, onlara yardımım dokunmasının zevki yeter.

Bilmem sana yazdım mı, benim burda, benim odada yumurtadan çıkan ve adı *Memo* olan bir kanaryam var. Bak şimdi sana mektup yazarken durmadan ötüyor. Zaten alıştı, ne zaman yüksek sesle şiir okusam, yahut makineyle yazı yazsam ötmeye başlar. O kadar ki bazen bana şiir bile okutmaz.

Benim kitap bitip tükenmiyor. Henüz kırk iki yılının yazında ve bir Akdeniz şehrindeyim — Antalya'da. Hani bana da yakında gık dedirtecek. Ama yalan, laf olsun diye söyledim, gık dedirteceği yok. Çorap söküğü gibi çözülüp bir dokuma gibi ürüyor.

Bilmem sana yazdım mı, o kadar emek, benim *Manon* tercümesi kabul edilmedi, yeni terimleri kullanmamışım filan diye. Ama neyse yine *Harp ve Sulh*'a devam edeceğiz.

Hasılı böyle, Kemal'ciğim. Benim oğlan hasta. Ama mutlaka, iyi olacak. Gözlerinden hasretle öperim. İstersen Piraye'ye bir mektup yolla. Sevinir. Mamafi bu son felaketi öyle akıl almaz, havsala almaz bir yiğitlikle karşıladı ki, mektubunu okurken hayret içinde ağladım. İşte böyle, kardeşim. Bir kere daha gözlerinden öperim.

153

Kemal, kardeşim,

Avrupa'da faşizmin "resmen" yıkılışı bayramını kutlarım.[58]

Kıyıda köşede, gizli kapaklı, şimdilik sinmiş, fakat ilk fırsatta harekete geçecek faşist bakayasının temizlenmesi daha bir müddet sürecek, ama eninde sonunda onlar da yeryüzünden iz bırakmadan silinip gidecekler.

Şimdi sana ailemden iyi haberler vereyim: Annemin bir gözü ameliyat oldu, başarıyla neticelendi, öteki gözü de yakında ameliyat olacak ve böylelikle tekrar resimlerine, aydınlığına, renklerine yüzde yüz kavuşacak. Memet'in hastalığı nasıl hızla başladıysa, yine öyle hızla durdu ve iyileşmeye başladı.

"Ant" mecmuasının şairlerini pek beğeniyorum. Hele dördüncü sayısında birbirinden güzel şiirler vardı. Aşkolsun delikanlılara.

Yahu, İbrahim'den ne haber? Hikmet'ten, Nudiye'den haber alıyor musun?

Piraye'ye yazdığın mektubu bugün kendisine yolladım. Ne iyi ve güzel ve doğru şeyler yazmışsın.

Benim hastalık da adamakıllı geçti, bir şeyim kalmadı. Fakat her nedense ancak kör topal çalışabiliyorum. İki haftadır iş üremiyor. Senin son yazıları öyle merak ediyorum ki... Kabilse en son yazından, herhangi bir yerinden bir sayfacık olsun gönder.

Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

154

Kemal, kardeşim,

Mektubuna cevapta bir hayli geciktim. Bir günlüğüne Piraye'nin gelmesi ihtimali vardı, onu bekledim. Fakat gecikince seni daha fazla merakta bırakmayayım, dedim. Sonra başımdan bir tuhaf hadise de geçti. Şöyle ki: Revire sıhhiye vazifesini görsün diye bir mahkûm verdiler. Almanya hesabına casusluğa teşebbüsten ceza yemiş bir teğmen. Geçenlerde, akşamüstü, hakkında dedikodu yapıyormuş diye bir başka mahkûmu dövmek istedi. Bilirsin ki ben insan dövülmesine tahammül edemem. Ayırmak için aralarına girdim. Bay bu sefer bana kızdı, birkaç yumruk aşketti. Küfretti. Bu sefer sayın zatın elinden beni kurtardılar. Derken o küfürde

devam eyledi. Bir iki yumruk filan yedik. Bu sefer onu bir tarafa, beni bir tarafa ayırdılar. Hazret galiba bu ayırma sırasında yere düştü. Dudağı filan kanadı. Her ne hal ise. Derken ona üç gün, bana üç gün, araya girenlere yedişer gün münferit cezası geldi. Ben cezayı bitirdim. Ne dersin? Alman dostları zevatın himmetiyle, faşizmin yerli yardakçılarının gayretiyle yirmi sekiz sene ceza yedik. Şimdi de faşizme casusluğa teşebbüs edenlerin adam dövmelerine engel olduk diye münferit cezası aldık. Komik değil mi? Mamafi bu komikliğin arkasını arayacağım. Adalet kapısı yalnız faşistlere mi açık deyip Sayın Cumhurreisi'nden, Adalet Bakanlığı'ndan fikir danışacağım. Neticeyi bildiririm...

Şiiri, o küçücük şeyi beğendiğine pek sevindim. Sana on beş lira yolluyorum. Alınca bildir.

Annemin gözleri bulanık da olsa görüyormuş. Hatta bir ay içinde 20 tablocuk yapmış. Fakat gözlük bulamıyormuş. Memet'in sıhhati günden güne iyileşiyor. Seni hasretle kucaklarım, kardeşim. Mektup kısa oldu. Kusura bakma. Gün oluyor ki artık, konuşmak, yazmak ayıp geliyor. Yine öyle günlerden birindeyim.

Seni hasretle kucaklarım.

155

Kemal, kardeşim,

Beni çok sevdiğinden, mahut hadiseye gereğinden fazla ehemmiyet vermişsin. Her ne hal ise.

İşkenceler Bahçesi isimli romanı aldım. Tercümesini yapayım. Fakat o kadar çabuk olmaz. Yine iki üç ay sürer.

Annem, Piraye, Samiye ve yeğenlerim Hikmet ve Ayşe, hepsi bir günde geldiler. İki gün kalıp gittiler. Annemin bir gözü ameliyat olmuş, görüyor, öteki gözü de ameliyat olacak. Dehşetli zayıflamış, ihtiyarlamış, çok üzüldüm. Ama hâlâ tek gözle resim yapıyor, ve ne acı şey, şimdi yaptığı resimler eskileriyle ölçülemeyecek kadar daha güzel. Memet, epeyi tehlike atlatmış, şimdi sıhhati günden güne düzelmekte. Hepsinin sana tümen tümen selamları var. Fevzi'yi Sıvas'tan havası daha rutubetsiz ve iklimi sıcak olan İzmir'e naklediyorlar. Oğlan memnun bu kadarına da.

Burası bu ay dayanılır gibi değildi sıcak yüzünden. Hani Çankırı'nın sıcağından beter. Hâlâ da devam ediyor ve böyle sürüp

gittikçe kitap okumam bile kabil olmuyor.

Allah belasını versin, öylesine bir realistlik çöktü üstüme, hadiseleri öylesine heyecansız tahlile başladım ki, kendimi methetmek gibi olmasın, olacağı önceden görüyorum. Ve bu yüzden ancak gerektiği kadar seviniyor, heyecanlanıyor, ve hiçbir şeyi izam etmiyorum. Mesela, şu Labour Parti'nin zaferi de[59] öyle oldu. Bir bakımdan halk yığınlarının İngiltere'deki temayüllerine sevindim, öte yandan Atlee hükümetini hiçbir zaman, Mister Bevin'le birlikte göklere çıkarmadım. Bunu bir misal olarak veriyorum.

Hele ortalık biraz serinlesin hemen tercümeye ve benim kitaplara çalışmaya koyulacağım. Kanaatime göre daha bir müddet hapisteyiz ve bol bol çalışmaya vaktimiz var. Belki kısır bir şey ama ne de olsa boş oturmaktan iyi.

Seni hasretle kucaklarım, sevgili, canım ve hasretini çektiğim kardeşim.

156

Kemal, kardeşim,

Bakanlığın cevabından anlaşılan şey senin, değil Bursa'ya, fakat hiçbir yere nakline gönlü olmadığıdır. Buna nasıl sıkıldım, bilemezsin. Geleceksin diye ne hayaller kurmuştum, odada yerini, karyolanı bile hazırlamıştım. İmralı'ya giderken buraya Balıkesir'den mahkûmlar geldi. Onlardan duydum. Nudiye, Kayseri'ye Asri Cezaevi'ne gidiyormuş. Neyse, cezasının çoğunu yattı, ama kalanını da yarılamış olur, kurtulur.

Sıcakların bastırması benim çalışmayı bir hayli aksattı.

Sedat Simavi ve Halit'ten aldığın siparişlere pek sevindim. Ben para istemem. Eline topluca bir para geçerse, Sıvas'ta Cezaevi'nde Fevzi Güçizer'e beş on lira gönder. Oğlan verem. Ben her ay on lira yolluyorum, ama sen de, şöyle bir defa da olsa, beş on lira gönderirsen hem sevinir, hem fazladan yiyecek alabilir.

"Tan"ları muntazaman yolluyorum.

Senin *Sağırdere*'yi "Ulus"tan istet. Basacakları yok. Sende elbette bir kopyası vardır, ama o heriflerde yazın kalmasın.

Bugün İbrahim'den kısa bir mektup aldım. Oraları da dehşetli sıcakmış ve oğlan zırıl zırıl terliyormuş.

Memet'in hastalığı şifaya doğru gidiyor. Piraye'nin ferade

ferade selamları var.

Babandan para vesilesiyle de olsa sağlık haberini almana pek sevindim. Her nedense benim babana karşı tuhaf bir çekingenlik ve merakla karışık bir saygım vardır.

Durup durup senin buraya gelemeyişine içerliyorum. Annemden mektup aldım. Ziya Meriç Bey buraya gelecekmiş, yine rica edeceğim. Artık bu kadarcık bir demokratça tezahüre de biz layık görülelim. Ama nafile, anlıyorum, göndermeyecekler seni buraya. Bedbinlik filan değil. Şimdilik vakıa.

Haydi hoşça kal, kardeşim. Hasretle kucaklarım.

157

Kemal, kardeşim,

Bak sana bir şiir yolluyorum. Piraye'ye ve İstanbul'a öyle hasretim ki sırf ikisinden bahseden böyle bir çocukluktan kendimi alamadım. Ahım şahım bir şey değil, velakin samimiyetinden emin olabilirsin. Yalnız samimiyet para etmez ama artık kusura bakma.

Köprüden, emanetçi Nuri Efendiye verip
bir servi sandık yollasa bana memleketim İstanbul,
bir gelin sandığı.
Ç ı n n n ! diye çıngırağını çınlatıp kapağını açsam :
"İki top Şile bezi,
iki çift bürümcük gömlek,
kılaptan işlemeli mermerşahi mendiller,
Edirne sabunları,
tülbent torbalarda lavanta çiçeği
ve SEN" çıksan içinden.
Yatağımın kenarına oturtsam seni,
kurt postumu ayaklarının altına yaysam
ve karşında elpençe divan durup
boyun büküp
valih ü hayran, baksam yüzüne.

Vay, anam, vay, ne kadar güzelsin.
Gülüşünde İstanbul'un âbuhavası,
İstanbul'un lezzeti bakışında.

A benim sultanım efendim, izin versen
ve cüret edebilse Nâzım Hikmet kulun
koklayıp öpmüş gibi olacak yanağını İstanbul'un.

Fakat sakın
"Gel yanıma" deme bana.
Elim eline değse dayanamam,
şakkadak düşer betona
ölürüm gibime geliyor.

.....
.....

Ne tuhaf şeyler yazıyorum sana sevgilim,
"Seni seviyorum" diye telgraf çekmek varken düpedüz.

Yine kitaba çalışmaya başladım. Fakat burda sıcaklar dayanılır gibi değil. Sonra elektrik ampulüm de bozuldu. Yenisini tedarik imkânsız. Bu yüzden de geceleri işleyemiyorum. Şimdi senin vaziyetini anlat: Halit'ten, Sedat'tan yazıların için para aldın mı, yoksa alınadın mı, anlamadım. Mamafi ne olursa olsun, ben sana yine para yollayacağım. Seni çok göresim geldi demek bile acı geliyor bana artık. Hasretle, sevgili kardeşim.

158

18.9.945

Sıhhatini telgrafla.

Nâzım

159

Kemal, kardeşim,

Güzel şeyler yazdığına çok sevindim. Hele bu bahiste üslubunu tarif edişin bir kat daha hoşuma gitti. Ha gayret, hiç olmazsa edebiyatta tutmaya mecbur olduğumuz yeri hakkıyla ve insanlarımızın yüzünü kızartmayacak, onlara layık olacak gibi tutalım.

Ben bir yandan tercümeye çalışıyorum — ha, *İşkenceler*

Bahçesi'ni yapayım mı, yani iki ayda filan biterse mahzuru yok mu, bir cevap ver ki o işi de tezgâha koyayım — bir yandan *Manzaralar*'a devam ediyorum, bir yandan da geceleri saat sekizle dokuz arasını Piraye'ye ayırdım, ona küçücük şiirler yazıyorum. Saat sekizle dokuz arası şiirleri. Sana bunlardan bir iki tanesini yolluyorum işte :

21 Eylül 1945

Oğlumuz hasta,
babası hapiste,
senin yorgun ellerinde ağır başın,
dünyanın hali gibi halimiz...

İnsanlar, daha güzel günlere insanları taşır,
oğlumuz iyileşir,
babası çıkar hapisten,
güler senin altın gözlerinin içi,
dünyanın hali gibi halimiz...

24 Eylül 1945

En güzel deniz :
henüz gidilmemiş olanıdır.
En güzel çocuk :
henüz büyümedi.
En güzel günlerimiz :
henüz yaşamadıklarımız.
Ve sana söylemek istediğim en güzel söz :
henüz söylememiş olduğum sözdür...

25 Eylül 1945

Saat 21.
Meydan yerinde kampana vurdu,
nerdeyse koğuşların kapıları kapanır.

Bu sefer hapislik uzun sürdü biraz :
8 yıl...
Yaşamak : ümitli bir iştir, sevgilim,
yaşamak :
seni sevmek gibi ciddi bir iştir.

İşte sana rasgele üç tanesi. Senin anlayacağın, Goethe Efendinin dediğini yapmıyorum, bir yandan büyük bir yazıya çalışıyorum, bir yandan da böyle çerez gibi şeyler yazmak ihtiyacını duyuyorum.

Annem ikinci gözünden de ameliyat olacak. Tuhaf değil mi, şimdi tek ve bulanık gözle yaptığı resimler eskilerinden daha iyi oluyor. Bunda bulanık görmenin dahli yok, daha ziyade sebep şu: Teferruata kaçamıyor, renk bahsinde kitabilikten kurtuluyor, netice itibariyle daha samimi ve daha süssüz oluyor. Fakat anacığım bir yıl içinde dehşetli ihtiyarlamış, içime dokundu, az kaldı ağlayacaktım.

Memet'in sıhhati düzeliyor. Piraye'nin ferade ferade selamları. Ben de seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

160

7 Ekim 1945

Kardeşim Kemal'ciğım,

İki mektubuna birden cevap veriyorum. Birinci mektubunda istediğin gibi kitabı kitapçı Halit'e yolladım. İsabet de oldu, çünkü tercümesi hakikaten belaydı, sonra kitabın birinci kısmı tercümeye değer, geri tarafı nafile.

Senin yeni yazıları ne kadar merak ediyorum bilemezsin. Çok güzel şeyler yazdığına eminim. Raşit her mektubunda seni sorar, yazdıklarını sorar, ben de ona senden havadis veririm.

Benim küçük şiircikleri beğenmene sevindim. Piraye için yazdığım şeyleri senin beğenmeni çok isterim. Hakkın var, kafiye meselesi hakikaten hiç de öyle, hele böyle küçük yazılarda, ihmal edilmeyecek bir unsurdur.

Ben *Manzaralar*'a çalışıyorum bir yandan ve ne yalan söyleyeyim, kitap ilerledikçe şüpheye düşüyorum, neye benzeyeceğini kestiremiyorum, hasılı ömrümde ilk defa yaptığım bir iş bana kafa tutuyor ve ben ona değil, o bana hâkim oluyor, planını kendi

kendine çiziyor. Bu hiç de iyi değil. Beş yıllık bir emekten sonra ortaya karmakarışık bir feryat, bir uğultu, insanı sersemleten bir acı yahut bir ucube çıkacak diye şüphelere düşüyorum, üzülüyorum ve elimde değil, yazıyorum, büyüyor, çerçevelerini parçalıyor, hasılı disipline gelmiyor. Disiplinsiz yazı da ne kadar yazı denmeye değer bir şeydir artık orasını sen düşün...

Dünyanın hali ömür, faşist efendilerin yerlerini galiba şimdi sosyalist efendilerin bir kısmı tutmak istiyor, eski huylarıdır, huy canın altındadır, can çıkmayınca huy çıkmaz. Mamafi sene 1945, yakında 1946 olacak...

Müstemleke milletlerinin istiklal kavgaları da beni çok ilgilendiriyor. Gürültü patırtı, dünya yolunda gidiyor.

Sana her mektubumda küçük şiirlerden bir iki tanesini yollayacağım. Yalmz geçen seferkileri sırasız gönderdim, rasgele. Hangi tarihliydiler, yaz da, ona göre başkalarım göndereyim. Ha, *9-10 Şiirleri*, yani saat 21 - 22 arasında yazılmışlar.

Hasretle gözlerinden öperim, canım Kemal'ciğim. Ha, galiba yine parasız kaldın. Kuzum bildir. Parasızsan sana, ne eder eder, yine ayda 15 lira gönderebilirim. Ama doğruyu yazmazsan kızarım ve çok üzülürüm.

Sana bir küçük şiir daha yolluyorum, işte:

Dağın üstünde:
akşam güneşiyle yüklü olan bir bulut var dağın üstünde.
Bugün de:
sensiz, yani yarı yarıya dünyasız geçti bugün de.
Birazdan açar
Kırmızı kırmızı:
gecesefaları birazdan açar kırmızı kırmızı.
Taşır havamızda sessiz, cesur kanatlar
vatandan ayrılığa benzeyen ayrılığımızı...

161

Kemal, kardeşim,

Benim küçük şiirlerim için yazdıklarından cesaret alıyorum adeta. Raşit beğenmedi, sana göre şeyler değil diye iltifatlı bir

beğenmemezlik. Fakat bu bahiste elbette ki sana ve Piraye'ye inanırım. Ben aşağı yukarı her gece böyle bir tanecik yazıyorum. Bir saatimi alıyor. Yani kimsenin hakkını yemiyorum. Bu bir saatçik benim olsun.

Malatya romanı hakkında yazdıkların merakımı bir kat daha artırdı. Artık çıksak da hiç olmazsa birbirimizin yazılarını doya doya okuyabilsek derim.

Senin iç çamaşırlarını burda dokuyup, diktirip göndereceğim. Bakalım sana bir de kalınca ve kabaca kışlık bir yünlü-pamuklu kumaş da dokuyorum. Onu orda sen diktirirsin, pantolon da olur, ceket, gocuk da.

Sana "Tan" gazetelerini muntazaman yolluyoruz. Bu işin gönderilmesini ve intizama girişini Sarıyerli Emin Bey üstüne aldı. Ona da bir mektubunda teşekkür etmelisin.

Gelelim benim *Manzaralar*'a. Evvela bu adı değiştirmek icap edecek. Çünkü ara sıra Memleket dışına da çıkıyor. Bu yıllarda yazı yazıp da harpten bahsetmemek kabil değilmiş gibi geliyor bana ve bu düşünce beni şimdiye kadar iki üç defa kitaptan alıp cepheye götürdü. Şu bizim yirminci yüzyılımızın en baş hususiyeti, inkılaplar, kurtuluş hareketleri ve muharebeler. Yani, kısacası kitabın adım değiştirmeli. Şimdi ben işi biraz tertibe, disipline soktum. Bugüne kadar 16.000 küsur satır yazılmış. Bunlar ikişer bölümlük iki cilt içinde toplanıyor, kalıyor geriye 8.000 satırlık iki bölümlü bir üçüncü cilt. Onu da bu kış sonunda bitiririm herhalde. Sana gelecek mektubumda yazılmışların taksimatını ikinci serlevha başlıklarıyla yollayacağım, bu suretle iki cildin şemasını olsun sana gösterebilip fikrini alacağım. Şimdi sana şu 21-22 yazıcıklarından birkaç çeşit daha yollayayım:

26 Eylül 1945

Bizi esir ettiler,
bizi hapse attılar:
beni duvarların içinde,
seni duvarların dışında.

Ufak iş bizimkisi.
Asıl en kötüsü:
bilerek, bilmeyerek

hapisaneyi insanın kendi içinde taşıması...
İnsanların birçoğu bu hale düşürülmüş,
namuslu, çalışkan, iyi insanlar
ve seni sevdiğim kadar sevilmeye layık.

30 Eylül 1945

Seni düşünmek güzel şey
ümitli şey
dünyanın en güzel sesinden en güzel şarkıyı dinlemek gibi bir şey.
Fakat artık ümit yetmiyor bana,
ben artık şarkı dinlemek değil
şarkı söylemek istiyorum...

6 Ekim 1945

Bulutlar geçiyor : haberlerle yüklü, ağır.
Buruşuyor hâlâ gelmeyen mektup avucumda.
Yürek kirpiklerin ucunda,
uzayıp giden toprak uğurlanır.
Benim bağırasım gelir : — "P î r â y e,
P î r â y e!.." — diye...

Ne var biliyor musun, Kemal, ben umumiyetle, o kadar zor, daha doğrusu bana belki o kadar zor gelen, emek isteyen yazı tarzlarıyla uğraşmışım şimdiye kadar ve yazı yazmayı öyle zahmet, sabır, zaman sarfı isteyen ciddi bir iş saymışım ki, şimdi bu küçük şiirleri hemen hemen her gün bir saat içinde rahatça, zahmetsizce doğuruverince, değerlerinden şüpheleniyorum.

Seni hasretle kucaklarım, sevgili kardeşim. Sinop'tan mektup aldım. Senden, mektup yazmadığın için şikâyetçiler. Çocukları ihmal etme.

Daima yakında kavuşmak temennisiyle.

7 Kasım 1945

Canım kardeşim,

Mektubuna cevapta biraz geciktim. Sana şu kitabın başlıklarını hazırlıyordum. Fakat baktım ki sade başlıklar dört beş sayfa oluyor, onları ayrı bir zarfla göndermeye karar verdim.

Senin çamaşırlıkları dokuyorum. Yakında yollayacağım.

Bir iki gazetede: "Siyasi mahkûmların affı hakkında Meclis'te bir cereyan var, bu cereyan kuvvetlenecek olursa filan" diye bir yazı çıktı. Zekeriya da, "Siyasi mahkûmları affetmenin zamanıdır" diye bir makale yazmış, okuyacaksın. Hasılı böyle havadisler belirdi. Eğer bizleri siyasi mahkûm sayarlarsa (?!) ve bu haber de gerçekleşirse yakında çıkarız inşallah.

"....."in mektubundan alıp yazdığın iki üç satır çok hoşuma gitti. Ne dersin, bizler hiçbir zaman kadınlarımız kadar şair olamayacağız. Sana yine 21-22 emisyonundan bazı şeyler yolluyorum işte :

2 Ekim 1945

Rüzgâr akar gider,
aynı kiraz dalı bir kere bile sallanmaz aynı rüzgârla.
Ağaçta kuşlar cıvıldaşır :
kanatlar uçmak ister.
Kapı kapalı :
zorlayıp açmak ister.
Ben seni isterim :
senin gibi güzel,
dost
ve sevgili olsun hayat.
Biliyorum henüz bitmedi.
sefaletin ziyafeti...
Bitecek fakat...

9 Ekim 1945

Dün gece rüyama girdin :
dizimin dibinde oturuyormuşun.
Başını kaldırdın, kocaman, sarı gözlerini bana çevirdin.
Bir şeyler soruyormuşun.
Islak dudakların kapanıp açılıyor
sesini duymuyorum ama.

Gecenin içinde bir yerlerde aydınlık bir haber gibi saat çalıyor.
Havada fısıltısı başsızlığın ve sonsuzluğun.
Kırmızı kafesinde, kanaryamın : "Memo"mun türküsü,
sürülmüş bir tarlada toprağı itip yükselen tohumların çıtırtısı
ve bir kalabalığın haklı ve muzaffer uğultusu geliyor kulağıma.
Senin ıslak dudakların hep öyle açılıp kapanıyor
sesini duymuyorum ama.

Kahrederek uyandım.
Kitabın üstünde uyuyakalmışım meğer.
Düşünüyorum :
yoksa senin sesin miydi bütün o sesler?

10 Ekim 1945

Gözlerine bakarken
güneşli bir toprak kokusu vuruyor başıma,
bir buğday tarlasında, ekinlerin içinde kayboluyorum...

Yeşil pırıltılarla uçsuz bucaksız bir uçurum,
durup dinlenmeden değişen ebedî madde gibi gözlerin :
sırrını her gün bir parça veren
fakat hiçbir zaman
büsbütün teslim olmayacak olan...

18 Ekim 1945

Kale kapısından çıkarken ölümle buluşmak üzre,
son defa dönüp baktığımızda şehre,
sevgilim, şu sözleri söyleyebileceğiz:
"— Pek de öyle güldürmedinse de yüzümüzü,
çalıştık gücümüzün yettiği kadar
seni bahtiyar
kılalım diye.
Devam ediyor bahtiyarlığa doğru gidişin,
devam ediyor hayat.
İçimiz rahat,
gönlümüzde hak edilmiş ekmeğine doymuşluk,
gözümüzde ışığından ayrılmanın kederi,
işte geldik gidiyoruz
şen olasın Halep şehri..."

5 Kasım 1945

Çiçekli badem ağaçlarını unut.
Değmez,
bu bahiste
geri gelmesi mümkün olmayan hatırlanmamalı.
Islak saçlarını güneşte kurut :
olgun meyvelerin baygınlığıyla pırıldasın
nemli, ağır kızıltılar...
Sevgilim, sevgilim,
mevsim
sonbahar...

Hasretle muhabbetle, canım kardeşim. Piraye'nin ferade ferade selamları. Annemin ikinci gözü de yakında ameliyat olacak. Haydi bir kere daha seni kucaklayayım. Fotoğraf ve sofra arkadaşlarına selamlar.

163

Kemal'ciğim,

Seni bir hayli zaman mektupsuz bıraktım. Müthiş bir diş apsesiyle ve 39,5 ateşle yattım. Bugün biraz iyiceyim. Ama hâlâ uzun uzadıya yazı yazacak halim bile yok. Sana bugün 5 metro poplin ve 10 lira para yolladım. Her ikisini de alınca bildirirsin. Sana bir de küçüklerden göndereyim ve peşinen seni hasretle kucaklayıp yatağa döneyim :

12 Kasım 1945

Damardan boşanan kan gibi ılık ve uğultulu
son lodoslar esmeye başladı.
Havayı dinliyorum :
nabız yavaşladı.
Uludağ'da şahane ve şipşirin yatmış uykudadır
kırmızı kestane yapraklarının üstünde ayılar.
Ovada kavaklar soyunuyor.
İpekböceği tohumları kışlaklarına gitti gidecek,
sonbahar bitti bitecek,
nerdeyse girecek gebe-uykularına toprak.
Ve biz yine bir kış daha geçireceğiz :
büyük öfkemizin içinde
ve mukaddes ümidimizin ateşinde ısınarak...

164

Kemal,

Mektupla derdimi anlatamayacak kadar, milletime ve insanlarıma sevdalı, hayran ve *öfkeliyim.* Bu bahis burda bu kadarcıkla kalsın.

Gönderdiğini söylediğin on üç zencinin hikâyesi mi ne hal ise almadım.

Sana geçen mektubumda yolladığım küçük yazının. bir iki eksik tarafı var, onu şöyle tamamladım :

.....nabız yavaşladı.

Uludağ'da, zirvede kar
ve Kirezliyayla'da şahane ve şipşirin yatmış uykudadır
.....

Sanırsam bu tashihlerle daha iyice oldu.

Bu *21-22 Şiirleri*'nde elbette ki senden bahsedeceğim. Piraye'ye yazılmış yazılarda senden bahsetmemezlik edemem. Siz benim en iyi iki dostumsunuz.

Sana on beş lira daha yolladım, iki gün önce. Onu da alınca bildir.

Annemin öteki gözü henüz ameliyat olmadı. Piraye hep bildiğin gibi. Şimdi kızımız da anasının yanında oturuyor. Bu kış soğuğu ana kız birlikte çekecekler. Ama yüreklerinin sıcaklığı soba odununun ve mangal kömürünün yerini tutar.

28 Ekim 1945

Itır saksısında artan koku,
denizlerde uğultular
ve işte dolgun bulutları ve akıllı toprağıyla sonbahar...

Sevgilim,
yaş kemalini buldu.
Bana öyle gelir ki
belki bin yıllık bir ömrün macerası geçti başımızdan.
Ama biz hâlâ
güneşin altında el ele yalnayak koşan
hayran gözlü çocuklarız...

13 Kasım 1945

Tarif kabul etmez, — diyorlar, — İstanbulun sefaleti,
milleti, — diyorlar, — kırıp geçirdi açlık,
verem illeti, — diyorlar, — diz boyu.
Şu kadarcık kız çocuklarını, — diyorlar, —
yangın yerlerinde, sinema localarında...

.....
.....

Kara haberler geliyor uzaktaki şehrimden :
namuslu, çalışkan, fakir insanların şehri —
sahici İstanbulum,
sevgilim, senin mekânın olan
ve nereye sürülsem, hangi hapiste yatsam
sırtımda, torbamın içinde götürdüğüm
ve evlat acısı gibi yüreğimde,
senin hayalin gibi gözlerimde taşıdığım şehir...

Bu seferlik bu kadar yeter. Öfkem yine bastırmaya başladı. Her şeye rağmen Türk halkı, memleketim güzel günlere kavuşacaktır. Ve bu memlekette bütün tarih boyunca hiç kimse bizler kadar memleketini ve onun namuslu, çalışkan insanlarını sevmedi.

Sinop'a birkaç kere mektup yazdım. Cevap alamadım. Sen onlara yaz. Unutma, ihmal etme. Bana derhal cevap versinler. Arada bir de marangozluk eşyasının satış hesabı var. Ben hesapta şaşırdım galiba. Bu meseleyi de halledelim. Oğlanlara daha birkaç lira vereceğim var gibi geliyor.

Ne tuhaf, bugün çenemdeki sakalların bembeyaz olduklarını farkettim. Hani insan böyle hallerde üzülürmüş filan diye yazarlar, hiç üzülmedim, kaşlarım bile ağarsa geberene kadar genç kalmaya ahdim var.

Haydi hoşça kal, canım kardeşim. Her şeye rağmen bir gün elbette birbirimizin sesini işiteceğiz... Seni hasretle kucaklarım.

165

27. 12.945

Sağlığını telle.

166

Kemal, kardeşim,

Şükür mektubunu aldım. Mamafi ara yerde bir mektubun elime ulaşmadı. Zarar yok, herhalde güzel şeyler yazmışsındır yine,

benden başkası da okuyup faydalansın.

Sinop'tan mektup alamıyorum. Kaçtır yazıyorum, karşılık yok. Şunlara söyle, bana mektup yazsınlar. Fevzi'nin bir yıl tecille çıkmış olmasına ben de çok sevindim. Mektup yazıp bildirdi. Adresinin, yeni adresinin nerde olduğunu bilsem yine oğlana her ay beş on para yollardım. Temenni edelim ki geç kalınmış olmasın ve Türk vatanı ve halkı için çok faydalı bir insan olan Fevzi ölmesin.

Benim yazdığım 21 - 22 şiircikleri otuz iki tane etti. Ve o faslı kapattım. Şimdi "rubai" yazıyorum. Yüz kadar yazacağım, henüz on tane yazdım. Dörde böldüm, her bölüm 25 rubai olacak, ilk bölüm felsefi, ikinci sosyal, üçüncüsü lirik, dördüncüsü satirik. Bir yandan da tercüme ve *Manzaralar*'a çalışıyorum. Yine bugünlerde saatler kısa gelmeye başladı.

Piraye iyidir, selamları var. Şimdi Suzan da dedesinin yanından onun yanına geldi. Memet'in sıhhati düzeliyor, hatta oğlan lüzumundan fazla şişmanlamış. Annemin bir gözü henüz ameliyat olmadı. Ratip'ten, İbrahim'den yılbaşı tebrikleri aldım, sevindim..

Sana iki rübai örneği yazayım mı?

Bu bahçe, bu nemli toprak, bu yasemin kokusu, bu mehtaplı gece
pırıldamakta devâmedecek ben basıp gidince de,
çünkü o ben gelmeden, ben geldikten sonra da bana bağlı olmadan vardı
ve bende bu aslın sureti çıktı sadece...

Ömür gelip geçiyor, vakti ganimet bil uyanılmaz uykulara varmadan :
yâkut şarabı billûr kadehe doldur, seher vaktidir ey delikanlı uyan...
Perdesiz, buz gibi odasında uyandı delikanlı,
gecikmeyi affetmeyen fabrikanın canavar düdüğüydü uğuldayan...

Mamafi şekil meselesinde bu işin, henüz uğraşıyorum, kafiye lazım, fakat başka türlü gibi geliyor bana, bakalım ne sonuç verir...

Hasretle, Kemal'ciğim. Mektup kısa oldu. Postaya yetiştireyim merak etme diye ertesi güne bırakmadım.

167

Kemal, kardeşim,

Kabahat benim bunaklığımdaymış demek. Müdür Beyine

tarafımdan özür dile. Her ne hal ise... Şimdi bak, senin "Yedigün"deki romanı elbette ki takibedeceğim. Yeni projelerin, bilhassa buğday tanesi çok hoşuma gitti. Ha gayret kardeşim. Sevgili Türk halkına ve insanlarımıza borcumuzu ödemek saadetindeyiz.

Tuhaf değil mi, ben de Sadi'nin *Bostan*'ını aldırdım, okuyorum. Mamafi, şu rubailer işinin şeklini henüz halletmiş değilim. İlk rubaileri bile bile klasik rubai unsurlarıyla, klasik vezin üsluplaştırılmak, kafiye yerleri aynen kalmak, eda muhafaza edilmek üzere işledim. Böylelikle işin teknikman içine girmek, bir çeşit temrin yapmak istedim. Şimdi artık yeni muhtevaya uygun, klasik şekil unsurlarından da faydalanarak, yeni şekli bulmak lazım. Halbuki bir haftadır ben de şahane bir tembellik içindeyim. Bugün bu tembellik ziyafeti sona erdi, erkenden kalktım, işte senin mektuba cevap vererek yeni bir çalışma devresini açmış oluyorum.

21 - 22 Şiirleri'nden sana göndermediğim birçok yazı daha var. Onlardan birkaç tane yolluyorum. Bir iki tane de rubai:

23 Eylül 1945

O şimdi ne yapıyor,
şu anda, şimdi, şimdi?
Evde mi, sokakta mı,
çalışıyor mu, uzanmış mı, ayakta mı?
Kolunu kaldırmış olabilir,
— hey gülüm,
beyaz, kalın bileğini nasıl da çırçıplak eder bu hareketi!.. —

O şimdi ne yapıyor,
şu anda, şimdi, şimdi?
Belki dizinde bir kedi yavrusu var
okşuyor.
Belki de yürüyordur, adımını atmak üzredir,
— her kara günümde onu bana tıpış tıpış getiren
sevgili, canımın içi ayaklar!.. —
Ve ne düşünüyor,
beni mi?

Yoksa
ne bileyim,
fasulyanın neden bir türlü pişmediğini mi?
Yahut, insanların çoğunun
neden böyle bedbaht olduğunu mu?

O şimdi ne düşünüyor,
şu anda, şimdi, şimdi?..

25 Eylül 1945

Saat 21.
Meydan yerinde kampana vurdu,
nerdeyse koğuşların kapıları kapanır.
Bu sefer hapislik uzun sürdü biraz :
8 yıl...
Yaşamak : ümitli bir iştir, sevgilim,
yaşamak :
seni sevmek gibi ciddi bir iştir...

20 Kasım 1945

Saksılarda hâlâ tek tük karanfil bulunursa da
ovada güz nadasları yapıldı çoktan,
tohum saçılıyor.
Vé zeytin devşirilmekte.
Bir yandan kışa girilmekte,
bir yandan bahar fidelerine yer açılıyor.
Bense hasretinle dolu
ve büyük yolculukların sabırsızlığıyla yüklü,
yatıyorum demirli bir şilep gibi Bursa'da...

4 Aralık 1945

İlk göz göze geldiğimiz günkü elbiseni çıkar sandıktan,
giyin, kuşan,
benze bahar ağaçlarına...

Hapisten
mektubun içinde yolladığım karanfili tak saçlarına,
kaldır, öpülesi çizgilerle kırışık beyaz, geniş alnını,
böyle bir günde yılgın ve kederli değil,
ne münasebet,
böyle bir günde bir isyan bayrağı gibi güzel olmalı Nâzım Hikmetin
kadını...

12 Aralık 1945

Ağaçlar ovada son bir gayretle pırıldamakta :
pul pul altın
bakır
tunç ve tahta...
Öküzlerin ayakları yaş toprağa gömülüyor yumuşacık.
Ve dağlar dumana batık
kurşuni, sırılsıklam...
Tamam,
sonbahar belki bugün bitti artık.
Yaban kazları hızla gelip geçti demin,
herhal İznik gölüne gidiyorlar.
Havada serin
havada is kokusu gibi bir şey :
havada kar kokusu var...

Şimdi dışarda olmak,
dörtnala sürmek dağlara doğru atı...
"—Ata binmesini de bilmezsin,"— diyeceksin ama
şakayı bırak ve kıskanma,
yeni bir huy edindim hapiste :
seni sevdiğim kadar değilse de
hemen hemen ona yakın seviyorum tabiatı...
Ve ikiniz de uzaktasınız...

13 Aralık 1945

Gece kar birdenbire bastırmış.
Bembeyaz dallardan dağılan kargalarla başladı sabah.
Göz alabildiğine Bursa ovasında kış :
başsızlık ve sonsuzluk geliyor akla.
Sevgilim,
değişti mevsim
çekişen gelişmelerden sonra bir sıçramakla.
Ve karın altında mağrur
hamarat
sürüp gidiyor hayat...

Daha bunlardan bir yığın var, lakin sana hangilerini yolladım, hangilerini yollamadım bilemediğim için bunu burda kestim. Gelelim rubailerden bir iki örneğe, dedim ya, bunlar henüz temrin halinde şeyler.

1

Bir gerçek âlemdi gördüğün ey Celâleddin, heyûlâ filân değil,
uçsuz bucaksız ve yaratılmadı, ressamı illetî-ûla filân değil,
ve senin azgın etinden kalan rübailerin en muhteşemi:
"Suret hemi zillest....." filân diye başlayan değil...

9

Ayrılık yaklaşıyor her gün biraz daha,
güzelim dünya elvedâ,
ve merhaba
k â i n a t...

11

Ne nurdan
ne çamurdan,
sevgilim, kedisi ve kedinin boynundaki boncuk
yuğrumlarındaki farkla hepsi aynı hamurdan...

1

"— Şarapla doldur tasını, tasın toprakla dolmadan," — dedi Hayyam.
Baktı ona gül bahçesinin yanından geçen uzun burunlu, yırtık pabuçlu adam :
"— Ben, bu nimetleri yıldızlarından çok olan dünyada açım," — dedi,
"şaraba değil, ekmek almaya bile yetmiyor param..."

2

Ölümü, ömrün kısalığını tatlı bir kederle düşünerek
şarap içmek lâle bahçesinde, ayın altında...
Bu tatlı keder doğduk doğalı nasip olmadı bize :
bir kenar mahallede, simsiyah bir evde, zemin katında...

Daha böyle sekiz on tane temrin var. Bakalım bu hafta artık bu işin şekil meselesini düzene koyacağım. *Manzaralar*'a da bir yandan çalışıyorum. Raşit Kemalî ve ailesi her mektuplarında çok çok selam ederler. Emin Bey, tahliye edildi, o da her mektubunda selam eder. Piraye gözlerinden öper. Annemin gözü, yani ameliyat olmayanı, yakında ameliyat olacak.

Ben de İbrahim'e — mektup yazamıyorum kusura bakmasın, lakin mutlak yazacağım — çok çok selam ederim. Ratip'e de selam yaz benden. Seni hasretle, muhabbetle kucaklarım, canım kardeşim. Paran var mı? Sana Fransızca kitap bulamasam da mecmua filan göndereceğim.

Haydi güle güle.

168

Kemal, kardeşim,

Benim rubaicikleri filan dehşetli öven mektubunu aldım. Onların gerçekten de senin dediğin gibi sanat abideleri filan olduklarını pek sanmıyorum ama, senin beni ne kadar göresin geldiğini anlıyor ve bahtiyar oluyorum. O yazdığın mektubu olduğu gibi Piraye'ye yolladım. Kızcağız dehşetli yalnız. Ha, aklımdayken söyleyeyim, senin mektubun altına bir zat iki satır yazı yazarak Bursa C. Savcısının kim olduğunu sormuş. Bursa C. Savcısı Hayrettin Şakir Perk'tir, namuslu yurt ve ödevsever bir zattır.

Sana bir şey söyleyeceğim ama kimse duymasın, ben bir aydır tuhaf bir hastalığa tutuldum, sabahları bir şeyim yok, öğleden sonra saat üçe doğru filan hafif bir ateş, bir kırgınlık, bir gerinme arzusu,

baş ağrısı geliyor, sonra gece sekizde inceden inceye terliyorum, gece yarısına doğru nöbet geçiyor. Hemen doktora muayene ol diyeceksin, oldum, gizli sıtma dediler, ilaç verdiler, aldım, ama geçmedi. Bakalım bugün de doktora çıkacağım. Herhalde yine gizli sıtma filandır. Kötülüğü, çalışmama engel oluyor. Ama, dedim ya, bunu henüz Piraye'ye bile yazmadım, iyileşince bildireceğim, kızcağızın zaten hasta oğlumuzla üzüldüğü yeter.

Senin küçüğü merak ettim, nesi var? Hastalığının adı ne? Burdan yahut İstanbul'dan gerekli ilaçları buldurabilirim, bana mutlaka yaz, ilaç yollayayım. Sana bugün gazeteleri, mecmuaları yolluyorum, bir de on lira gönderiyorum. Alınca bildir.

Yahu, sana *21-22 Şiirleri*'nden olsun, *Rubailer*'den olsun göndermediğim bir hayli parça var. Lakin hangilerini gönderdiğimi bilmediğim için, eğer sende onlar duruyorsa, baş satırlarından birer kelimeyi yaz, bildir de, ona göre göndermemiş olduklarımı yollayayım.

Hikâyelerini merak ediyorum. Ama nasıl merak, bilemezsin. Merakın iki çeşidi vardır, güvensizlikten ve güvenden gelen. Benimkisi sana dehşetli güvendiğimden gelen bir merak. Çok güzel şeyler yazdığını biliyorum. Bak, okuyalı şu kadar sene oldu, *Sağırdere*'nin insanları hâlâ karşımda dolaşıp dururlar.

Annem daha ameliyat olmadı. Piraye'nin, Raşit ve ailesinin hasretleri ve selamları. İbrahim'e her mektubunda benden selam yaz. Seni aklının alamayacağı bir muhabbet ve özleyişle kucaklarım, canım kardeşim.

169

Kemal, kardeşim,

Senin hastalığı dehşetli, ama dehşetli merak ettim, nasıl üzüldüm, bilemezsin. Kendine çok iyi bak. Kuzum rica ederim. Paran yoksa derhal bildir. İstersen burdan sana yağ filan yollayayım, hasılı, mutlaka bana yaz, canın ne istiyorsa, ne yapar eder bulup buluşturur, yollarım. Sana yolladığım Fransızca mecmuaları aldın mı? Bugün de on lira gönderiyorum.

Benim hastalığa gelince, anlaşıldı, zehirlenme imiş, hani dişim vardı ya, onun apsesi devam etmiş, ve vücudumu inceden inceye zehirlermiş. Derhal tedbir aldık, iş de düzeldi. Sıhhatim iyidir. Beni

merak etme, sen asıl kendine bak şimdi. İhmal etme.

Ben son günlerde tercümeyle biraz fazla uğraşmak zorunda kaldığım için öteki işleri ihmal ettim. Mamafi sana *21-22*'den bir iki şey göndereceğim. Ama gelecek sefere. Şimdi bu mektubu acele yazıyorum, senin sıhhatinden başka hiçbir düşüncem yok şu anda, bunu bil ve ona göre hareket et. Cıgara içme, bol ye, uyku nasıl? Kuzum Kemal, bana sıhhatin hakkında mufassal bilgi ver.

Mektubu hemen postaya atıyorum. Seni hasretle kucaklar, kendine iyi baktığını, benden şunu bunu istediğini bildiren mektubunu sabırsızlıkla beklerim...

170

18.1.1946

Mektup postada.

171

Kemal,

Telgrafını aldım, karşılık verdim, hemen postaya da şu iki satırı yazıp yolluyorum. Sana bundan beş gün önce mektup yazıp yollamıştım. Demek almamışsın. Alırsan o mektubu, bildir. Sıhhatim fena değil. Sinop'tan çocuklardan mektup aldım, orası iş esası üzerine kuruluyormuş, artık devlet hesabına çalışacaklarmış. Annemin gözü henüz ameliyat olmadı. Sıhhati iyi. Piraye ve çocuklarım da sıhhatçe iyidirler. Ben de bu bakımdan kör topal yuvarlanıyorum, ara sıra üşütüyorum kendimi, geçiyor.

Allahaısmarladık. Senden mektup gelince uzun uzadıya yazarım, zimmetçi gidiyor, mektubu yetiştireyim de merak etmeyesin.

Hasretle, canım kardeşim.

172

Kemal, kardeşim,

Sana bundan iki gün önce gönderdiğim on beş lirayı bu mektubumla aynı zamanda alırsın. Alınca bildir.

Ben bir haftadır yataktaydım. Bugün kalktım. Birdenbire sol

böğrüme saplanan ve sol kasığıma dayanan bir sancıyla kıvranarak yatağa düştüm. Meğerse böbrek iltihabıymış. Kum varmış. Kriz üç gün sürdü. Beni epeyi hırpaladı. Ateş de yaptı. Sıkı bir perhize girdik ki hâlâ içindeyiz. Her ne hal ise, henüz büsbütün değilse de geçiştirdik demektir.

İbrahim'in sağlık haberlerini aldığına çok sevindim. Unutma yaz, gözlerinden öperim. Anlaşılan benim mektupların eline ulaşması mümkün olmayacak.

Senin projelerle çok yakından ilgiliyim ve ilk verimleri merakla bekliyorum, merakla ve güvenle.

Orhan Veli'nin kitabını buldurup sana yollarım. Bende vardı, daha doğrusu vermişlerdi, okudum, iade ettim. Bak Kemal, anhası minhası ben her sanat eseri için, edebiyat olsun, mimari olsun, musiki olsun, hepsi için şu suali soruyorum: "Ne demiş? Nasıl demiş?" Bu iki soruyu bir birlik halinde soruyorum, öyle bir birlik ki, esası "Ne demiş?" Yani tayin edici unsur bu soru olmak üzere, ne ve nasıl demişi soruyorum. Aldığım karşılığa göre de o sanat eserini kendimce değerlendiriyorum. Elbette ki bu soruyu konkre olarak sormak gereklidir. Hangi devirde, nerde sorusunu da unutmamak icabediyor. Şimdi Orhan Veli de dahil, bizim genç şairlere bu soruyu sorunca, maalesef çoğu, birçok yazılarında, verdikleri karşılıkla beni doyurmuyorlar. Hele son zamanlarda sadece şekle kaçıyorlar, nasıl demişe karşılık veriyorlar, fena dememiş, eğlenceli, hoş, zeki ve akıllıca, kurnazca demiş, ama gel gelelim ne demiş, hiç. Yahut da, "Bulut gibi sarhoş olmak istiyorum," yahut, "Bana ne oldu da ben bilemem, eski halimi hiç göremem," yahut da bu ayarda şeyler diyorlar. Sosyal muhitleriyle göz önünde tutuldukları zaman işin bu kadar kepazeliğe düşmesi, sebepleriyle filan anlaşılıyor. Ama bir şeyin izahı o şeyi mazur göstermek için yeter mi? Bugün Türkiye'mizde, şükür, birkaç tane genç şair daha var ki — A. Kadir gibi mesela — aynı devirde, aynı yerde, aynı söyleyiş ustalığıyla gerçekten söylenmeye değer şeyler söylemektedirler.

Söylenmeye değer şeyin mutlaka hagaragort olması, büyük laf olması gerekmez, bunu da bilirim. Amma ve lakin, bir tek şiir ki başlı başına bir uzviyet olması gerektir, "Ben mahvoldum, bittim" fikrini üstünkörü fakat kurnazca söylemekle de pek söylenmeye değer bir şey söylemiş olmaz sanırım.

Bu bahis böyle bitsin. Geçenlerde bir Fransız profesörünün yazısını okudum. İlya Ehrenburg'a çatıyor. Ehrenburg Fransız milli kurtuluşu için yapılan kavgayı öven yeni şairleri medh ü sena etmiş de, onların bir çığlığı Mallarmé'nin bir şiirine bedeldir filan demiş de, bu suretle sanatı propaganda vasıtası yapıyormuş da, bundan dolayı profesör hiddetlenmiş. Düşündüm, ne garip! Şair, mesela Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, ümitsizliklerinden, ölümün hayattan güzel olduğundan, geçmiş zamanların hasretinden, vefasız sevgililerinden, Allahın kudretine sığındıklarından, sarhoşluğun meziyetlerinden, hatta oğlancılıktan bahsederler, bunun gibi şeyleri dillerine dolar ve bunu ustaca söylerlerse propaganda olmuyor. Ama bunların aksini ne kadar ustaca söylerse söylesin bir şair, propagandacı oluyor. Hani gayet basit bir misalle anlatmak istese insan şöyle olacak: Şarabın, rakının, sarhoşluğun medh ü senasını yaptın mı, sanat eseri verdin, yok tersine, metinde ayıklığı medh ü sena ettin mi Yeşilay propagandacısı oluyorsun. Ne komik iş, değil mi? Bir yandan da tutturuyorlar : "Güzel", "güzellik" diye. Peki sarhoşluk mu güzel, ayıklık mı?

Bütün bunların sebepleri belli. Ama insan yine de gülerek öfkeleniyor.

İşte böyle, canım Kemal'ciğim. Piraye hakkında mektuplarında, bazen benim onun için yazamadıklarımı yazdın. Bu hususta seni kıskanıyorum. Ve galiba sanat işinde, sevgi işinde kıskandığım biricik saha ve biricik insan da bu keyfiyet ve sensin. Mamafi, onun hakkında yazdıklarını okurken duyduğum hazzı da bana duyuracak bu dünyada çok az yazı vardır. Bundan dolayı beni bu hazdan mahrum etme.

Annemden yeni bir haber yok. Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

173

Kemal, kardeşim,

Üç gün önce sana uzun bir mektup yazmıştım. Herhalde almışsındır. Bugün sana iyi bir haber, daha doğrusu gerçekleşirse iyi olacak bir haber vermek için bu mektubu yazıyorum. Ben, bugün, B.M.M.'ne bir dilekçe ile başvurarak ve bir adli hata, bir kanunsuzluk, bir gadra uğradığımı bütün kanuni delilleriyle ispat

ederek cezamın kaldırılmasını istedim. Alacağım neticeye göre — ki bu neticenin her şeye rağmen hakikati meydana çıkarmak suretiyle tecelli edeceğini sanıyorum — sen de tabii aynı makama müracaat edersin. Şimdilik benim alacağım neticeyi bekle. Senin müracaatın için ben sana haber veririm.

Biraz şaşıracağını, canım şimdi zamanı mı? diye düşüneceğini tahmin ediyorum, fakat diyalektik denilen nesne bir acayip şeydir ve hakikat bazen en umulmadık şartlarla tecelli eder.

Haydi hayırlısı, kardeşim. Bugün sana 25 lira yolladım. Seni hasretle kucaklarım; bu hasretin, en nihayet adaletin tecelli, hakkın yerini bulacağı ümidiyle, yakında giderileceğine inanıyorum.

174

3.6.1946

Kemal, kardeşim,

Kalsiyum iğnesi yaptırırken başına gelen işe ne kadar canım sıkıldı bilemezsin. Mamafi daha ziyade senin çok üzülmüş olman bu sıkıntımın sebebidir, yoksa hakikaten mikrop havada çok az yaşar. Zaten biraz fazla yaşasaydı dünyadaki frengili sayısı bugünkünün beş altı misli olurdu. Sonra, iğne üstünkörü de olsa temizlenmiş, bu da bir saniye değil, en aşağı bir dakika sürer. Mamafi neticeyi bana bildir. Ve ne olur ne olmaz, bir ay sonra filan, sen de kanım tahlil ettir ki, için büsbütün rahatlasın.

Muntazaman çalışmana pek seviniyorum. Ben de Maarif Vekâleti'ne yaptığımız tercümenin üçüncü ve bana ait cildini bitirdim, şimdi temize çekilecek. Demek ki yirmi gün sonra tamam. Fakat daha henüz bu cildin baş tarafını tercüme eden bay işini bitirmediği için, elime para geçmesi bir hayli uzayacak demektir.

Burda havalar iyiden iyiye ısındı, benim sıcağa hiç yüzüm yoktur, ama bu yaz sıcak mıcak dinlemeyeceğim, daha sıkı çalışacağım.

Sinop Cezaevi'ndekilerden mektup aldığım yok. Onlar ne âlemde, pek merak ediyorum, acaba iş esası üzerine çalışmaya başladılar mı? Kendilerine yazdığım mektup cevapsız kaldı.

Piraye Yengen her mektubunda sana selam eder. Benim siyatikler yine azdı. Bilhassa geceleri çok ıstırap veriyor. Çünkü gündüzün sıcağına karşılık gece hava birdenbire soğuyor. Mamafi

bakalım belki bu yaz bir kaplıca tedavisi yapabileceğim, bu da maddi imkân, para işi ya, her ne hal ise. Sanki bu halimi sezmişler gibi beni bu bakımdan heyet-i sıhhiyeye sevk ettiler, bunu kendim istememiştim, heyet rapor verdi.

İşte böyle, kardeşim. Hasretle gözlerinden öperim.

175

18.6.1946

Kemal, kardeşim,

Doludizgin çalışmana pek memnun oldum. Ben tersine, sıcaklar burda fena bastırdı ve bende hoşafın yağı kesildi. Bilirsin sıcağa hiç dayanamam. Sonra ben de senin gibi mi yapsam diye düşünüyorum, yani gündüzleri uyuyup, geceleri çalışmak. Ama bu da benim için kabil değil. Geceleri gözlerim ağrıyor, değil öyle doludizgin çalışmak, geceleri okuyamıyorum bile. Mamafi yarından itibaren sıcak mıcak dinlemeyeceğim. Öğleden sonraları da çalışacağım.

Sinop'tan hele şükür mektup aldım ve derhal cevap yazdım. Bununla beraber mütedavil sermaye ile değil de yine kendi hesaplarına çalışmaya başladıklarını bana yazmamışlardı, senden öğrendim.

Piraye Ablandan mektup aldım. Sana çok çok selam ediyor. Senin selamlarını da her zaman yengene yazarım. Ben Piraye'yi, Piraye beni yıllardır severiz. Bu elbette ki roman sevdası değildir, daha doğrusu çok şükür ki öyle zıpır bir şey değildir. Bu sevgide annelik, ağabeylik, babalık, arkadaşlık, dostluk, insanlık vardır, ama roman yoktur. Daha doğrusu melodram yoktur da, sahici, realist roman, yani hayat vardır.

Raşit Kemalî'yi askere almışlar. Topal Fevzi'den mektup aldım. Oğlanın cezasını, kemik veremi olduğu için bir yıl tecil etmişlerdi, şimdi memleketinde Erzincan'daymış, iş bulamamış, dehşetli bir maddi sıkıntı içinde olduğu anlaşılıyor. Yüreğim parçalandı. Kendisine on liralık olsun bir yardımda bulunamadığım için kendime dehşetli kızıyorum. Piraye'ye de bir aydır para gönderemedim. Mamafi birkaç zaman sonra elime beş on para — şu tercümeden — geçecek sanıyorum. Bakalım, otuz lira kadar da dokumadan alacağım var, onu alırsam, Piraye'ye ve Fevzi'ye

yollarım. Sen de parasızsındır.

Güzel şeyler konuşalım ve mektubumu öyle bitirelim. Çalış, kardeşim, namuslu, çalışkan Türk halkı senden kendine layık eserler beklemekte haklıdır. Büyük hikâye, roman olmuşmuş, aldırma, roman, büyük hikâye filan tasnifleri biraz da tasniftir. Mesele doğru, samimi, ustaca anlatmaktadır. Haydi güle güle, kardeşim. Hasretle kucaklarım seni.

176

Kemal, kardeşim,

Küçücük mektubunu aldım. Fakat işin çokluğundan gelen mektup kısalığına kızmadım. Çünkü aynı işi ben de yapacağım. Fakat kuzum sen de, ben de, söz verelim de, bunu ancak çok sıkıştığımız zaman mazur görelim. Benim sebep işin çokluğundan ziyade — o hiç azalmıyor çok şükür — vücudumun kırgınlığı — bu da son günlerde azalmıyor — ve galiba boyuna da sana yazıyorum. Bu tarafım dehşetli zayıf anlaşılan, başım ağrısa nazlanıyor muyum, ne? Fakat değil, hakikaten iki gündür bu sıcakta soğuk algınlığıyla yatıyorum.

Yahu, aklıma gelmişken sorayım, Hikmet'ten, dolayısıyla olsun haber aldığın var mı?

Haydi hoşça kal, Kemal'ciğim. Sıhhatine iyi bak.

Hasretle.

177

11.7.1946

Kardeşim Kemal,

Son yazdığın yazıları tasavvur edemeyeceğin kadar merakla ve güvenle bekliyorum, daha doğrusu onları günün birinde neşredilmeden önce, nasıl bir zevkle, gururla okuyacağımı düşünüyorum. Türk romanında ilk hamleyi, ilk gerçek hamleyi; dönümü yapmak sana mukaddermiş. Bana öyle geliyor ki eğer hapis olmasaydın, yine de bu işi yapacaktın ama, başka bir istikamette olacaktı, hapishane sana memleketinin insanlarını hiçbir yerde tanıyamayacağın gibi yakından tanıttı. Hapishaneye düşmeyi medh ü sena

etmiyorum. Ama en büyük felaketlerden de fayda çıkarmak, saadet sağlamak hususunda insanoğlunun bir marifetine daha işaret ediyorum.

Burda havalar dehşetli sıcak gidiyor. Ben de sıcaklara dayanamadığım için terli, mızmız bir tembellik içindeyim.

Annem Ağustosta gelmek istiyor. Geçen sefer gelişinde dikkat ettim, dehşetli ihtiyarlamıştı. İnsanın anasını böyle dehşetli ihtiyarlamış görmesi içine dokunuyor. Fakat hayran olduğum bir tarafı var: İhtiyarlığına, kalp hastalığına, bir gözünün hâlâ perdeli olmasına rağmen doludizgin, sanki henüz dün başlamış gibi resme çalışıyor. Çalışmak zevk ve neşe ve yaratma kaynağı olunca ihtiyarlığı, hatta hastalığı yeniyor.

Piraye Yengen bildiğin gibi çoluk çocukla haşir neşir, oğlunun hastalığıyla, kızını evlendirememekle üzülür. Mamafi Memet imtihanlara girdi.

Sinop'takilerden mektup aldım. Seni hasretle kucaklar, yazdığından daha güzel, hiç kimsenin yazmamış olduğu kadar güzel romanlar yazmanı isterim.

178

2.8.1946

Kemal,

Şu senin sıhhat durumun, beden zayıflığın beni ne kadar üzüyor, tahmin edemezsin. Ne kadar parasız kaldığım, yani gıdasız kaldığını da anlıyorum. Burda ben bir perde işi yaptım, yani tezgâhta tül perde dokudum, elime biraz para geçti, sana elli lira yolladım, bunun çok az olduğunu, orda borçlandığını, yemeksiz kaldığım biliyorum, mamafi ilk ağızda biraz yardımı dokunur. Bakalım biraz perdelik daha var, onları da satarsam yine derhal para yollarım sana. İlk gönderdiğim elli lirayı alıp almadığını yaz. Sonra ne gibi ilaçlara ihtiyacın varsa hemen bildir, ne yapar eder, İstanbul'dan filan o ilaçları buldururum. Mesela vitamin ilaçları filan var, doktora sor, ne lazımsa bildir. Maarif Vekâleti'nden hâlâ tercüme parasını alamadık. Sonra sen "Tasvir"e yolladığın — hay aksi dünya, "Tasvir"e macera romanı yazmak zorunda bile kaldın — romanı geri iste, belki başka bir yere plase ederiz, yani onu geri iste, bana gönder, bakalım bir de ben plase etmek için uğraşayım. Bir daha tekrar ediyorum — kusura bakma insan yaşlandıkça

çenesi düşüyor — ihtiyacın olan ilaçları yaz.

Annemin gözü, yani ameliyat olmayanı hâlâ öyle, bir tanesi ameliyat oldu, ötekisi eskisi gibi, fakat o durup dinlenmeden tek gözle resim yapıyor, anlıyorum ki, daha doğrusu bir kere daha anlıyorum ki, bu dünyada ihtiyarlamamak, kör olmamak, yaşamak için, güzel — en geniş manasıyla — bir şeye bağlanmak ve onunla faal münasebette bulunmak biricik çaredir. Sevmek — en geniş manasıyla sevmek — ihtiyarlığı, hastalığı ve ölümü yeniyor.

Piraye Ablan her mektubunda seni sorar. Oğlum Memet'in bir ciğeri hâlâ işlemiyor, ama durumu — çok şükür — tehlikeli değil şimdilik. Kızım Suzan büyüdü, daha doğrusu büyümüş — çünkü yıllardır yüzünü göremedim — koskocaman bir hanım olmuş. Aşağı yukarı 22 yaşında. Gelinlik çağına bastı da, aşmak üzere, ama babası hapis kıza koca bulmak pek kolay olmuyor. İşte sana biraz da aile havadisi.

Sıhhatin hakkında bana tafsilat ver.

Romanının müsveddelerini merakla ve ümitle bekliyorum. Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

179

14.8.1946

Kemal, kardeşim,

Mektubun elime bir sevinçli günümde geldi. Piraye Yengen iki günlüğüne beni görmeye gelmişti. Mektubunu birlikte okumuş olduk. Yengen çok çok selam bırakıp ve gözlerinden öpüp gitti, ben de iki günlük bayramdan sonra tekrar mutat günlerime dönmüş oldum. Sıhhatin ve kilon hakkında verdiğin habere çok sevindim. Adeta değil, adamakıllı telaşeye düşmüştüm, bir evvelki mektubunda doktorların sıhhatinden endişe ettiğini yazmıştın.

Annem hakkında yazdığın güzel şeyleri kendisine aynen yazıp yollayacağım. Kim bilir ne kadar sevinir. Bana öyle geliyor ki insan ihtiyarladıkça biraz daha çocuklaşıyor ve her çocuk gibi, büyük bir ciddiyetle söylenen güzel sözlerden, iltifatlardan, beğenilmelerden hoşlanıyor.

Doludizgin çalıştığını anlıyorum ve bu suretle ben korkunç bir tembellik içindeyken senin verim vermen en büyük tesellim oluyor. Mamafi havalar serinlesin, sana yetişirim. Sıcaklarda düşünmek

kabiliyetimi bile kaybediyorum.

Oğlumun, Memet'in sıhhati fena değil, yalnız çok şişmanlamış ve bu şişmanlığın kalbe tesir edeceğinden korkuluyor. Ciğerinin biri hâlâ işlemiyor, ama tehlike atlatılmış. Bütün bunlara rağmen, hastalığı tuhaf bir inatla hâlâ üstüne kondurmadığı için, kendisine senin güzel sözlerini yazamayacağım. Yusuf'un ölümünü ben de haber aldım ve çok üzüldüm. Dediğin gibi, biraz daha iradeli olsaydı, hiç olmazsa on yıl daha yaşardı. Şimdi yüreğim ağzımda, Fevzi'nin kara haberi gelecek diye üzüntüdeyim. O ölürse iradesizlikten filan değil, sefahatten filan değil, sadece yoksulluktan ve bakımsızlıktan ölecek.

Her şeye rağmen güzel şeyler düşünmeli ve konuşmalıyız. Yattığımız kadar yatmayacağız ve benim müthiş bir projem var, dışarı çıkar çıkmaz beş on para bulup bir jip otomobili ele geçireceğim ve sevgili memleketimi, Anadolu'yu, Rumeli'yi, baştan başa dolaşacağım ve yüz ciltlik bir eser yazacağım.

Hasretle, canım kardeşim.

180

Kemal, kardeşim,

Mektubuna cevapta geciktim, daha doğrusu mektubun yazılıp postaya verilmesi gecikti. Mesele şu: Senden mektup alır almaz, her zamanki gibi karşılığını kafamın içinde verip seninle konuşmuş oldum ve bu sefer her nedense seninle o kadar uzun uzadıya dertleşmişim ki, bu gerçek bir konuşma olmuş ve ertesi gün bunları sana yazdığıma kanaat getirerek mektubumun karşılığını hangi gün alırım diye hesaplamaya başlamıştım. Ancak bugün işin farkına vardım. Bunuyor muyum ne? Anlaşılan seninle konuşmak artık öyle bir ihtiyaç halinde ki, mektup yazma tekniği, doyurmayan bir vasıta gibi şuuraltımın kabul etmediği bir şey oluyor.

Senin romanı büyük bir sabırsızlıkla, ümitle, inançla bekliyorum. Yalnız, inşallah bu sefer bir iki kopya çıkartmışsındır ve Sayın Savcınızın ve Savcımızın tetkiklerinden — bu kadar işleri, güçleri arasında — çabuk geçer de, elime tez ulaşır.

Burda havalar biraz serinledi, yakında benim de başımı kaşıyacak vaktim kalmayacak. Bir yandan henüz bir metelik kâr

getirmeyen dokumacılık, bir yandan bir türlü parasım alamadığımız tercümenin — 350 sayfa — temize çekilmesi, bir yandan yeni bir iş: Abajurculuk — resim kâğıdını suluboyayla nakışladıktan sonra, bezir yağlarıyla filan şeffaf deve derisi haline getirip tel iskeletine ibrişimle geçirip abajur yapmak — nihayet bir yandan da yazılar. Görüyorsun ya yaz aylarının korkunç tembelliğinden sonra sonbahara doludizgin çalışarak giriyorum. İşin biraz komikacı tarafı, hapishanede bile on altı saatlik iş günümün on saatinden fazlasını asgari bir ekmek parasını çıkartmaya ayırmak zorunda kalışımdır.

Bu ayın on beşinde annemin gelmesi ihtimali var. Buna çok seviniyorum. Piraye hasta, galiba gizli sıtması var, buna çok üzülüyorum. Her şeye rağmen dünya ve insanlar daha iyiye, daha güzele doğru ilerliyor, buna eminim.

Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim. Sinop'tan yine mektup yok, meraktayım.

181

Kemal, kardeşim,

Mektubun ve romanın geldi. Romanını bir solukta, iki gece bir gün içinde okudum. İlk intibaımı bir satırla belirtmeye çalıştıktan sonra teferruat üzerinde duracağım: Muazzam bir yapının, en mühim yerini, temellerini atmışsın, bunun üzerine yapının ancak ana direklerini dikmiş ve bırakmışsın.

Sağırdere romanı buna nazaran çok daha küçük bir yapıydı, ama şeklini şemailini almış, bitirilmiş bir eserdi.

Senden ricam, romanını — yalnız memleket ölçüsünde değil, dünya çapında bir eser olabilecek yapını — bitirmendir. Bu, her şeyden önce Türk halkına, yurduna, insanlarına karşı borcundur.

Şimdi gelelim teferruata: Evvela — kanaatimce — yarım kalan taraflar:

1) Canseza, Ayşe'nin annesi paşa kızı müstesna, öteki insanların hepsi, Mahir Efendi de dahil, böyle muazzam bir yapı için yarı yarıya işlenmiş ve canlandırılmış. Düşündüm, sebep ne? Bulduklarım şunlar: Abdülhamit'inden, İzzet Beyinden, Adil'ine kadar hepsi tek taraflı — bu tek taraflılık Canseza'da da var, ama her nedense o kadar göze batmıyor — hepsi iyi insanlar, yani hepsinin

iyi ve müspet tarafları birinci planda. Abdülhamit bile öyle; filhakika sen kızıp herife küfrediyorsun ama, o romanda, hareket halinde, yani eserde yaşarken sadece, tuhaf ama, müşfik bir masal padişahı. Bu hemen göze batan bir misal olduğu için üzerinde durdum. Mesela, cesareti hareket halinde var da, korkaklığı hareket halinde yok, beyan-ı mütalaa ile var. Sonra, umumiyetle Mahir Efendi niye bir türlü canlanamıyor, diye düşündüm, şu kanaate vardım ki, model çok yakından tanıdığın bir insan, fakat sen onu olduğu gibi değil, sadece senin istediğin, olmasını istediğin gibi vermişsin. Eğer bu insan çok yakın tanıdığın bir modelden alınmayıp da, sentetik olarak senin tarafından yaratılsaydı mesele kalmayacaktı, ama mademki model var, mümkün mertebe o modele sadık kalmaya mecbursun. Modelden fazla uzaklaşmak — modelli roman insanlarında — olmuyor anlaşılan.

2) İnsanların, umumiyetle, hele birkaçı lüzumundan fazla uzun ve — konuşma üslubunun hünerine rağmen — kitabi konuşuyorlar. Sonra, sen de şahsen işe fazla müdahale ediyorsun. Kızıyorsun, küfrediyorsun. Elbette ki insanlarına ve hadiselere karşı bitaraf kalmak olmaz, zaten böyle şey yoktur, lakin, ya bunu bütün eser boyunca bir teknik hususiyet diye böylece vermeli — halbuki sende bu müdahaleler plansız — yahut da insanlar ve hadiseleri — zaten öyle — o suretle vermeli ki, hükmü, istediğin hükmü okuyucu vermeli. Bana ilkönce sen bunu bir teknik hususiyet diye yapmak istemişsin gibi geldi, mesele buysa, bu üzerinde çok inceden inceye, çok planlı, şuurlu, durulması icabeden bir tarzdır. Ve ayarsızlığı insanı — maazallah — şu espri yapmak meraklısı bir İtalyan romancısı var ya onun haline düşürür.

3) Romanın bellibaşlı tek insanı, haydi haydi iki insanı var, bence böyle muazzam bir temele bu bir iki, ön planda insan yetmiyor.

4) Esere büyük hikâye diye başlamışsın, romana çevrilmiş. Bu da yapının muvazenesi üzerinde menfi tesirini göstermiş.

Şimdi gelelim müspet taraflara:

1) Tabiat az olmasına rağmen, harikulade. Tabiatı vermekte usta oldun gitti.

2) Yer yer öyle pasajlar var ki insanın nefesi duruyor okurken: Karın altında askerin ölüşü, İngiliz zabitiyle Murat, Anadolu harbinden birçok parçalar, Selâmi Efendinin ölümü, çıplak bölüğün

hücuma kalkışı, sonra ev tapusu meselesinde Mahir Efendiyle karısı, yangın vesaire vesaire, bunlar sayılmakla bitmeyecek kadar çok ve birbirinden güzel.

Hasılı, bir daha tekrar ediyorum, bu roman bir dönüm noktamız olur, yahut bitmemiş bir senfoni olarak kalabilir. Ama senin vazifen bunu romancılığımızda bir dönüm noktası yapmandır. Biliyorum, yazılıp, son diye kaydı konmuş bir eseri yeni baştan işlemek, uzunlukları çıkarmak, eksiklikleri ilave etmek, insanları işlemek, yeni insanlar sokmak, yahut eskilere daha çok yer vermek filan yeniden yazmaktan daha zordur. Ama bizim, bu gibi zorlukları yenmekten başka yapacak işimiz de yok hapiste. Bunu mutlaka yapmalısın. Bu haliyle de dünyadaki örnekleri ayarında mükemmel bir eserdir, lakin bir şaheser olabilir.

Şimdi bir de tuhaf bir şey söyleyeyim, demin senin roman bitti, benim de aklıma, üç dört yıl önce başladığım ve ancak bir babını yazmış olduğum, sonra bıraktığım bir roman geldi. Notları çıkarıp baktım, aşağı yukarı aynı devri almışım. Benimkisi 905'te başlıyor ve Cumhuriyetin ilanıyla bitecekmiş. Demek oluyor ki, memleketimizin tarihindeki bu devir üzerinde durulması gereken ve ikimizi de kuvvetle ilgilendiren bir devir. Senin romanı okuduktan sonra, bana da benimkini bitirmek hevesi geldi şimdilik, lakin bu heves ne kadar sürer bilmem. Ha, Mithat Cemal'in bir romanı var, *Üç İstanbul*, okudun mu, o da bu devreyi mi alıyor acaba?

Kemal, bir daha tekrar ediyorum, senin *Mülkiyet Kalesi*,[60] artık bu isim de romana kâfi gelmiyor, belli ki bu büyük hikâyenin adıymış, Tolstoy'un *Harp ve Sulh*'u gibi bir ana kitap olabilir. Hemen işe başla, yoksa, kafamı kızdırırsan, ben, şu üç dört yıl önceki yarım kalmış işe dört elle sarılır, âhır vaktimde romancılığa başlarım. Şakayı bırak ama memleketimizin o devresini sen de, ben de, her gerçek sanat adamımız da işlemeye mecburuz. Şimdi sen hepimizden ilerdesin bu yolda, işin en güç tarafını aşmışsın, tamamla. Hasretle, ümitle ve böyle güzel bir eser verdiğin için doludizgin bir sevgiyle seni kucaklarım, kardeşim.

Hamiş:

Bütün gece senin romanı düşündüm. Sabah sabah aklımda kalanları yazıyorum:

1) Bütün mesele, senin romana *Mülkiyet Kalesi* diye büyük hikâye ile başlamış olmanda. Büyük hikâyede "ev" sahibi olmak fikr-i sabiti birinci planda, ve bu böyle bir hayli zaman devam ediyor ve eserin birliğini, ana hattını teşkil ediyor, sonra tamamıyla kayboluyor, zaten büyük hikâye de fonu, ebadı bakımından romana çevriliyor. Fakat böylelikle ilk kısımlarla son kısımlar arasında bir sıçrayış oluyor.

2) Büyük hikâye olarak kalsaymış Mahir Efendi verilen taraflarıyla, yalnız Mahir Efendi değil, öteki insanlar da, kâfi derecede canlanacaklarmış. Fakat büyük hikâye romana dönünce büyük hikâye insanları bir türlü roman insanları olamıyorlar. Demek ki roman insanı ile büyük hikâye insanı arasında fark var. Bu fark nereden geliyor. Öyle sanıyorum ki — sırf bu bakımdan yani — insan ne kadar çeşitli taraflarıyla ve ne kadar çok hadiseler karşısındaki reaksiyonlarıyla verilirse o kadar çok roman insanı oluyor. Mesela, Mahir Efendi, büyük hikâye insanı olarak tam, fakat roman insanı olarak eksik, büyük hikâye insanı olarak, mahdut hadiseler karşısındaki reaksiyonları gayet belirli, fakat roman insanı olarak, o bir yığın hadiseler karşısındaki reaksiyonları silik. Bilmem derdimi anlatabiliyor muyum?

Düşündüm yine, evvela romanın adı değişecek. İsmin değişmesi daha nerelerin değişmesi, işlenmesi gerektiğini sana gösterecek. Bu işi yapmalısın, Kemal, bu eser senin ve bizim en büyük romanlarımızdan biri olmak için ufak bir himmet istiyor. Haydi göreyim seni, Tahir'in oğlu Kemal...

182

Kemal, kardeşim,

Mektubunu ve fotoğrafını aldım. *Mülkiyet Kalesi* isimli eserinin bittiği sabah Çorum Hapishanesi'nde çıkartılmış olduğu için fotoğrafın bana iki misli şirin ve sevgili geldi. Laf aramızda, çizmelerine bayıldım. Ben hayatımda çizme giymemiş adam olduğum için çizmelere karşı saygılı bir hasedim vardır.

Bende de Fransızca roman buhranı var. Mamafi elime geçen olursa hemen yollarım.

Piraye'den bugün mektup aldım, benim oğlan mimar olmak istiyormuş, ama henüz kesin karar vermemiş, mimar olursa pek

sevineceğim, yeryüzünde en saydığım mesleklerden biri de mimarlıktır. Ben gerçek mimarlığı güzel sanatların en önemli kollarından biri sayarım. İnsanlara bu kadar faydalı olan ve güzel sanatlığa bu kadar layık olan bir sanat daha az bulunur. Zaten mimarlığın ana prensibi bütün güzel sanatların ana prensiplerinin temelidir. Mimarisi olmayan musiki, resim, edebiyat kemiksiz, iskeletsiz insana benzer, vıcık vıcık bir külçeden, yahut sersemce bir anarşiden başka bir şey değildir. Aman beni ters anlama, bununla kaskatı kesilmiş çerçevelerden bahsetmek istemiyorum, bilakis uçsuz bucaksız hareket halindeki maddenin mimarisini kastediyorum.

Benim kıza iki talip çıkmış, birisi bir sporcu delikanlıymış ve iç güveyisi girmek istiyormuş — tabii hapisteki Nâzım Hikmet'in evine değil, kızın dedesinin köşküne — derhal reddedilmiş; ikincisi bir milyonermiş, ayda kırk bin lira geliri varmış, fakat benim kız adamcağızın milyonerliğini galiba kusur saydığı için onu da reddedecekmiş.

Annemden çoktandır mektup aldığım yok. Kendisine yarın mektup yazacağım. Ama hemşire ve enişte şimdi onda misafirler, herhalde torunlarıyla — ikisi de birbirinden yaramaz, akıllı ve şirin iki mahluk — çok uğraşıyor, gözü dünyayı görmüyordur.

Daha ne yazayım? Hasret. Ümit. Gözlerinden öperim.

183

Kemal, kardeşim,

Mektubuna cevapta geciktim. Sebebi, romanın hakkında, senin mektubunu da aldıktan sonra, seninle daha etraflı konuşabilmek için kitabı bir kere daha okumaktı. Romanını bir kere daha okudum. Bir kere daha beğendim ve bin kere daha okusam bin kere daha beğeneceğim ve lakin ilk mektubumda kısaca yazdığım noktaların birçoğunda — izahatına rağmen — ısrar ediyorum. Mesela, Abdülhamit'i, marangozun gözüyle verirken elbette ki, onun görüş zaviyesiyle vereceksin, fakat iki görüş zaviyesi birbirine karışıyor. Abdülhamit, marangozunun gözüyle çok iyi bir insan olabilir, fakat muharririn gözüyle, olduğu gibi, hem iyi, hem de kötü taraflarıyla ve herhalde kötü tarafı galabe çalarak — çünkü

realite de bu — verilmeliydi. Bunu bir misal diye yazıyorum. Mamafi, romanın bir solukta yazılmış olması iyi ve hele onu bütün, ondan sonra gelecek ciltleri de göz önünde tutarak yeniden incelemeyi vaadedişin bir kat daha iyi ve bu vaat beni tasavvur edemeyeceğin kadar sevindirdi. Yani, bir taraftan büyük bir seriye başlamış bulunman, diğer taraftan yazmış olduğun bir eseri yeniden gözden geçirecek yiğitliği kaybetmemiş olman. Hasılı, bir muazzam yapının taşlarından ikinci temel taşı da atılmış demektir. Senden ne kadar ulaşılmaz eserler beklediğimi bilirsin, bu çeşit eserleri vereceğine de eminim. Bu emniyetim yalnız muhabbetten gelen bir duygu değildir. Böylé bir eseri, bir sıra eseri vermek için gereken bütün şartları haiz olduğunu bildiğim içindir. Benim adını bile koymadığım ve üç yıl kadar önce ancak birinci cildinin birinci babı yazılmış olan romanımın ana hatları hakkında sana gelecek mektupta malumat vereceğim. Hatta kabil olursa o birinci babı da göndereceğim. Bakalım, kabil olursa, yani böyle bir bablık bir yazıyı göndermenin değip değmeyeceğini düşünüp taşındıktan sonra.

Sinop'takilerden mektup alamıyorum ve üzülüyorum. Senden bir ricada bulunacağım, kardeşine, Nuri Tahir'e sık sık mektup yaz. İhmal etme.

Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

184

Kardeşim Kemal,

Hastalığına çok üzüldüm. Sarılık tehlikesiz bir derttir, burda birçokları sarılık oldu ve kolayca geçiştirdiler. Binaenaleyh, senin de birkaç güne kadar iyileşeceğinden eminim, ama yine de üzüldüm, hem de çok.

Doktor Beyin sana yaptıklarına gelince, ne diyeyim, adamcağız bundan böyle Türk edebiyatına boylu boyunca girdi demektir, ben kendi payıma ona bu hizmeti yapacağım, tabii sen de ihmal etmezsin. Hastahanedeki mahkûm koğuşu ve Operatör Bey gözümün önünde. Burdaki memleket hastahanesinde de mahkûm koğuşu ve yine operatör olan bir sertabip var, fakat hem koğuş, hem de doktor senin Çorum'unkilerle kıyas kabul etmez, ikisi de insan haysiyetini kirletmez, bizim Savcı da bu hususta titizdir,

mahkûm hastalarla cidden insanca ilgilenir. Fakat canım memleketim böyledir, iki vilayeti, bazen aynı vilayetinde iki müessesesi sanki ayrı memleketlerdeymiş gibi birbirlerinden uzak ve ayrıdırlar.

Ben de bir haftadır soğuk algınlığından yatıyorum, hatta bu satırları sana yatakta yazıyorum. Fakat yarın yahut öbür gün bir şeyim kalmayacak. Hep aklımda fikrimde sana, "Edepsiz komünist," diyen Sertabip Bey. Bizler kadar yurtsever, halksever, namuslu olmak kolay iş değildir ve bizler yurdumuzu, milletimizi, insanlarımızı sevmeyi, namuslu olmayı çok ağır ve acı emekler sarfıyla, çok defa hayatımız, hürriyetimiz pahasına elde ettiğimiz, öğrendiğimiz için, birçokları, yurtları ve milletlerini sevmeyen birçok baylar bu sevgiden mahrum olduklarından, bizi "edepsiz" görürler. Onların gözünde "edepsiz" olmayı, elbette ki onlar gibi yurt ve millet düşmanı olmaya tercih ederim.

Mektubunu, sağlık haberini bildirecek olan mektubunu sabırsızlıkla bekliyorum. Hasretle gözlerinden öperim, sevgili, canım kardeşim. Geçmiş olsun.

185

Kemal, kardeşim,

Sana bu mektubu sevinçli bir günümde yazıyorum: Annem geldi.

Onun hakkında, her mektubunda yazdığın güzel şeyleri kendisine sırayla okudum, pek bahtiyar oldu, gözlerinden öpüyor.

Sana 20 lira yolluyorum. Alınca bildirirsin, daha doğrusu, annem bir tablo yapıp satmış, onun parasının bir parçasını bana verdi, bir parçasını da sana gönderiyor. Sonra, dur bakalım, ben sana biraz, ama pek az, eskice de olsa gayet sağlam bir palto uyduracağım galiba, orda vücuduna göre yaptırırsın.

Sana iyi bir haber daha, şu Maarif Vekâleti'ne yaptığımız tercüme işi devam edecek. Sonra, ister inan ister inanma, ortalıkta bir "af" sözüdür yine dolaşmaya başladı. Ben şahsen aftan filan ziyade, kanunun hakkımızda gereği gibi tatbikini tercih ederim. Malum ya kanun tatbik edilse, hatta hiç de olmadığımız halde suçlu diye kabul edilsek bile, derhal tahliyemiz icabeder.

Sana ilaç filan lazımsa bana yaz. Hasretle seni kucaklarım,

canım kardeşim. Mektup kısa oldu, kusura bakma, annemle konuşacağım...

186

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım, sıhhatinin düzeldiğine pek sevindim. Ben de bugünlerde sıhhatçe iyiceyim. Her şeye rağmen, çoğu gitti azı kaldı, diyorum, elbette hürriyetimize kavuşacak ve en gerçek yurt ve halksever olarak memleketimize, halkımıza, insanlarımıza ve dünyamıza elimizden geldiği kadar faydalı olacağız. "Ulus" gazetesinde Suut Kemalettin mi ne (isimler pek aklımda kalmaz), şu senin de bahsettiğin zatın makalesini ben de okudum, sonra Nurullah Ataç'ın aynı gazetede bir karşılığı çıktı, bilmem onu gördün mü? Şu Nurullah zaman zaman zıvıtır, zaman zaman adam olur. Zıvıtmaları adam olmalarından daha sürekli olmasa, bayağı faydalı münekkittir diyesim gelir. Sana birkaç tane edebiyat mecmuası göndereceğim, biriktiriyorum. İçlerinde genç şairlerin güzel şiirleri var.

Parayı aldın mı? Sana birkaç gün sonra biraz daha harçlık yollayabileceğimi sanıyorum. İstersen yatak, yorgan çarşaf! alayım, istersen başka bir şey. Palto işi maalesef uymadı. Sinop'taki arkadaşlardan yine çoktandır mektup aldığım yok...

Annem gitti. Bakalım, belki gelecek ay ortalarında Piraye Yengen gelecek, bu sefer kızımı da getirsin diye yazdım. Oğlum sıhhatçe epeyi düzeldi, şiir yazıyor, neşrediyor, bir de yeğeniyle, yani Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun küçük oğluyla birlikte bir hikâye kitabı çıkarıyor. Piraye, bu halden hiç memnun değil, oğlumuzu henüz şiir neşredecek kadar olgunlaşmamış sayıyor, ille de "Orijinal eserler yazdıktan sonra neşretsin" diyor. Ben bu kanaatte değilim, bugünkü şartlar içinde ve oğlumun durumunda, on dokuz yirmi yaşında orijinal eser vermek çok zordur. Ama bir müddet sonra, mesela beş altı yıl sonra o da kendi hususiyetini taşıyan eserler verecektir. O zamana kadarsa neşredilmesi sanat ve öz bakımından yüz kızartmayacak yazıları pekâlâ neşreder. Bu biraz da teşvik mahiyetindedir.

Bende Fransızca polis romanları var, istersen göndereyim, ama sonra bana iade etmek lazım ki, ben de aldığım yere vereyim. Eğer bu zahmete katlanırsan yaz.

Ailecek hepimiz seni hasretle kucaklarız, kardeşim.

187

Kemal, kardeşim,

Piraye Ablan geldi, üç gün kaldı gitti, senden konuştuk, senin romanını da aldı götürdü. Okuyacak ve düşündüklerini yazacak. Benim oğlan, teyzezadesi Tuna Baltacıoğlu'yla birlikte bir kitap çıkarmış, sana da bir adet yolluyorum. Oğlum diye söylemiyorum. Memet'in hikâyelerini, Tuna'nınkilerden çok beğendim. Bakalım sen nasıl bulacaksın? Senin büyük roman serisine ben de büyük bir sevinçle katılmak isterim elbet. Fakat şimdilik tam manasıyla verimsizim, tek satır yazı yazdığım yok. Zaten bu 1946 yılı benim için ölü bir yıl oldu. Senin, "Karikatür"de çıktığını söylediğin romanı okuyacağım, senaryosunu birlikte yaparız.

Sinop'tan mektup aldım. Sevindim. Nuri Tahir'in senin yanına gelmesi çok iyi olur, hem maddi, hem de manevi bakımdan.

Başkaca yazacak bir şeyim yok. Söylenecek sözlerim var — sanata ait bazı düşünceler — sana onları, uzun uzadıya gelecek mektubumda yazarım. Hâlâ, bacından ayrılmanın sersemliği içindeyim, iki gün önce gitti. Seni kucaklarım, canım kardeşim.

188

Kemal, kardeşim,

Piraye Yengen çoktan gitti. Ben yine yapyalnız kaldım. Hoş bu yapyalnızlığı — bu bakımdan — sen de bilirsin. Üstüne üstlük hasta da oldum. Üç gün kadar gripten yattım. Neyse o da geçti. Ayın on dördünde sana 25 lira gönderdim. Alıp almadığını bildir.

Bu yıl sen dehşetli çalıştın. Bense bu sene korkunç bir verimsizlik içindeydim. Seni tebrik, kendimi tekdir ederim.

Sana oğlumun kitabından iki tane yolluyorum. Ha, sana Fransızca roman yollamıştım bir sürü, ve bir hayli oluyor, demek almadın. Bunları taahhütlü gönderiyorum.

Bu mektubu bu kadar kısacık yazıyorum. Daha doğrusu, yine bir ürperme geldi, yatağa gireceğim. Merak etme, anlaşılan bugün de yataktan çıkmamak lazımmış. Hasretle gözlerinden öperim, canım kardeşim.

189

27.1.1947

Kemal, kardeşim,

Mektubuna yine cevapta geciktim. Piraye Yengen geldi. Bir gün kaldı. Fakat gelmeden iki gün önce, kaldığı gün ve gittikten bir hayli sonra devam eden acayip, biraz kederli, biraz telaşlı, sonsuz, uçsuz bucaksız hayran sersemliğimden ancak ayılabildim. Senin romanı pek beğenmiş. Seninle Sait Faik arasında bir mukayese yaptı ve senin insanlarının ne kadar yerli, bu memleketin, bu milletin içinden çıkma oldukları üzerinde durdu. Bir daha sefere gelişinde sana müşterek mektup yazacağız, romanından o zaman daha etraflı bahsedeceğini söyledi. Taze okudum, diyor, ilk tesiri geçsin, hazmedeyim, kalan nelerdir, giden neler, tespit edeyim, diyor.

Benim berbat paçavra hastalığı, bir acayip kırıklık, daimi bir nezle, sırt ürpermesi devam ediyor. Halbuki, doktora muayene oldum, hiç de öyle telaşa düşecek bir halim yok. Hatta son günlerde şişmanladım. Fakat bilirsin, ben dışarda hafif sarhoş zamanlarımda bile tek satır yazı yazamayan adamım, yazı yazmak için mutlak bir sıhhat içinde olmalıyım, oysaki bir senedir bu acayip kırıklık beni serseme döndürdü. Şu geçen 46 yılı kadar verimsiz bir yıl geçirmedim. Piraye diyor ki: "Sen sanatta yeni işler yapmadan önce hep böyle az çok uzun yahut kısa süren krizler geçirirsin." Belki bu da o krizlerden biridir. Bunun bir eşine de İpek Film Stüdyosu'nda çalışırken yakalanmıştım. Bakalım. Sana bir hafta sonra yirmi beş lira göndereceğim.

İşte böyle, Kemal'ciğim. Çalışmak. Türk halkı, sevgili memleket ve bütün namuslu insanlar için, onlara layık büyük, namuslu eserler vermek lazım. Senin doludizgin çalışman en büyük teselliindir. Sen, ben, biz bu memleketin has evlatlarıyız. Onu düşünmeden, onu sevmeden, onun için iyi ve güzel bir şeyler yapmadan geçen her günümüz azap oluyor.

190

26.2.1947

Kemal, kardeşim,

Hakkımda yine — beni adeta utandıran fakat ne yalan

söyleyeyim mesut da eden — güzel duygularla dolu mektubunu aldım. Artık, pek de üzerine düşüp hatta düşünmeden, neticeyi beklemek gerekiyor.

Ha, şu beni bütün bir yıl tembel eden, halsiz bırakan hastalığım da anlaşıldı, ufak bir kriz sonunda, karaciğerimin iki üç parmak büyüdüğü teşhis edildi. Tedaviye başladım, kriz geçti, sancılar hafiften devam ediyor ama, üzerimdeki o eski miskin hal de geçti — sana üzülmeyesin diye teşhis konana kadar yazmamıştım — ve bir aydır yine çalışmaya başladım.

Elbette gün gelecek ve sizi dünyanın en bahtiyar, en güzel manzaralarından biri gibi seyredebileceğim. Piraye Ablan martta gelecek. Bir iki gün kalacak.

Senin şişmanlık daha ziyade semen-i kâziptir, dışarda derhal erir. Mamafi, fazla oturmaktan — yoksa fazla beslenmekten değil — gelen şişmanlığı şimdiden önlemen, yani hapishane avlusunda biraz fazlaca dolaşman — sen de daha ziyade oturmayı seversin, bilirim — hatta hafif idman yapman iyi olur.

Kemal, seni nasıl göresim geldi, bilemezsin. Şu dokuz sene bir çok hatıraları ve insanları kafamda tasfiye etti ve şimdi ben çok sevdiğim bir iki insanla başbaşayım ve bu temizliğin bahtiyarlığını duyuyorum.

Hasretle gözlerinden öperim, canım kardeşim.

191

28.3.1947

Kemal, kardeşim,

Fotoğraflarına hasretle baktım. Seni nasıl göresim gelmiş, akıl almaz. Epeyi şişmanlamışsın, sevindim. Senin mektup ve fotoğraflar bir gün önce gelselerdi Piraye Bacın da okumuş ve kendininkini almış olacaktı. O da senin gibi benim karaciğerle telaşa düştüğü için palas pandıras geldi. Şimdi röntgen aldıracağım, İstanbul'da Doktor Fazıl Şerafettin'e göndereceğim. Mamafi krizler geçti, iyiyim, merak edecek bir şey yok. Boşuna telaşlanıp üzülme. Sana 25 lira yollamıştım, aldın mı? Dört beş gün sonra yine yollayacağım. Az buz çalışmaya başladım. Mamafi verimlerimden memnun değilim. Bir hayli zamandır, şuurumun altında hazırlanan bir mesele artık şuur üstüne çıktı, bak ne diyorum: Dört yüz sene önce ölen bir

insanı mezardan çıkarsak ve yazılı söz sanatlarını say desek, bize roman diye bir şeyin varlığından bile bahsetmez. Ben de lafı amma da uzun tarafından tuttum, yani roman, yeni bir keşiftir, icattır ve müthiş bir icat. Fakat elbette ki son icat değil. Romanı doğuran, geliştiren teknik, sosyal şartlar değişmektedir. Öyle sanıyorum ki yeni teknik ve sosyal şartlar, şimdiye kadar bilinmeyen — nasıl ki roman da vaktiyle öyleymiş — yeni bir kitaba geçmiş söz sanatını gerektirecek. Bunun ismi ne olacak, bilmem. Ama bu ne şiir ve çeşitleri, ne de hikâye-roman ve çeşitleri olacak, kemiyet bakımından onların unsurlarını taşımakla beraber, keyfiyet bakımından başka bir şey... Mamafi, bu işi yapmak, anlatmaktan belki de kolaydır.

Seni hasretle kucaklarım. Piraye Ablan da gözlerinden öper.

192

19.4.1947

Kemal, kardeşim,

Şimdi benim hastalığı bir tarafa bırak — bugün sancılar yine azıttıkları halde ve galiba karaciğer filminin çekilmesi imkânsızmış ve burada safra kesesi filmini çektirmek pek kabil değilmiş diye aldığım habere rağmen, şu hastalık faslını bir yana bırak — seninle, aklımdan geçenleri, henüz tebellür etmedikleri halde konuşalım. Evvela, şiirinden, masalından, dini menkıbelerinden modern romanına kadar bütün edebiyat şekilleri birbirine bağlıdır ve hepsi ana hatlarında anlatmak, hikâye etmek sanatıdır. Şiir de hikâye eder, masal da, roman da, piyes de, senaryo da: Hatta bu hikâye ediş meselesi bir bakıma resme, heykele, musikiye ve hatta mimarlığa da şamildir. Zaten, kısacası, sanat yapmak: Anlatmak, hikâye etmek demektir. Çeşitleri birbirlerinden ayıran şey, ana hattında, hangi vasıtalarla, hangi teknikle hikâye edişlerindedir. Bu vasıta ve teknik meselesinin içine, yalnız nota, çalgı aleti, boya, mermer, ses, kelime filan gibi şeyler değil, düpedüz sanayiin inkişaf derecesiyle tayin edilen imkânlar da girer. Mesela — bütün bunları bilirsin ya, ben düşüncelerimi toparlamak için tekrarlıyorum — evet, mesela, romanın matbaaya büyük bir bağlılığı vardır. Matbaacılığın inkişafı — sırf o bakımdan — bir taraftan sosyal münasebetleri daha muğlak kılmış — matbaacılıkla beraber diğer sanayi şubeleri de inkişaf etmişler tabii — böylelikle bir yandan anlatılacak hikâye

daha mürekkep olmuş ve mürekkep hikâyeye göre bir şekil icabetmiş, roman meydana gelmiş, bir yandan da romanın meydana gelişinde matbaada basılmış kitabın elbette ki büyük rolü olmuş. Eski medeniyetlerde matbu kitap yok. Anlatılacak hikâyeyi, şairler ezberliyor ve saz çalarak dinleyicilere okuyorlar. Bu mühim bir nokta, buraya mim koy. (Daldan dala atlıyorum, kusura bakma, düşünceler kafama yığınla geliyor ve karaciğerim sancıyor.) Bilir misin ki, elbette bilirsin, Dickens, romanlarını kendi okumak, yani toplantılarda halka okumak merakına yahut zaruretine düştükten sonra, üslubu değişmiştir. Yani matbu kitap halindeki roman, yüksek sesle okunup dinlenmek için değil, daha ziyade, evet, daha ziyade, o kitabın bir kişi tarafından okunması göz önünde tutularak yazılır ve ezberlenmez. Halbuki bak *Kuranıkerim,* dahili ritmiyle ve secileriyle, gizli kafiyeleriyle, sure duraklarıyla gayet kolay ezberlenir. Binaenaleyh, ezberlenen, bazen makamla ve saz refakatinde, halk topluluklarına okunan eski medeniyetlerin şiir yahut şiir elemanlarıyla tertip edilmiş — hikâye ediş — tarzlarını TEZ olarak kabul edersek, bunun antitezi, nesir tekniğiyle yazılmış ve bir tek insanın kendi içinden yalnız gözleriyle harfleri takip ederek matbu kitaptan okuduğu romandır. Şimdi, yeni teknik imkânlar, mesela radyo, senaryo filan, şekil bakımından ve yeni sosyal şartlar, muhteva bakımından, bu tezle antitezin bir sentezini icabettirmektedir. Diyalektiğin en kaba bir izahı bile bunu icabettirmektedir. Yine bu kaba izahla devam edelim. Bu sentezin içinde hem tezden, hem de antitezden unsurlar bulunacaktır. Ve bu sentez başka bir keyfiyet olacaktır. Yani başka bir hikâye ediş çeşidi ki, hem ezberlenebilsin, hem radyoda, halk yığınlarına, sözle ve matbu kitap halinde, bir tek insan tarafından, gözle okunabilsin. Diğer taraftan da yeni hikâye ediş imkânlarından, modern piyes ve senaryo yazış tarzlarından faydalansın. Derdimi biraz olsun anlatabiliyor muyum, bilmem? Malum ya, bir iddia vardır, şiir dili, nesir diline göre daha sunidir diye. Ben bu kanaatte değilim, suniliği ve tabiiliği konuşma diline göre ayarlıyorsak, nesir de şiir kadar suni yahut tabiidir. Bununla şunu demek istiyorum, bence kati olan bir şey varsa, yeni neşnenin yazı tekniği en geniş manasıyla şiir yazı tekniğinden ilham alacaktır. Yani en geniş manasıyla vezinli ve kafiyeli olacaktır. Beni ters anlama, en geniş manasıyla vezinli ve kafiyeli, yani bazen kafiyesizlik bile nasıl

kafiyeli olmaksa, öyle geniş manada kafiyeli. Fakat — teknik bir mesele — satırlar alt alta ve kesik mi olmalı, yoksa başka bir teknikle mi yazılmalı, bunu henüz kestiremiyorum. Henüz kestiremediğim daha bir yığın şey var ya... Yani, gözle hangisi en kolay okunursa, öyle olmalı herhalde. Bunu pratik gösterecek. Şimdiye kadar daldan dala atlayarak söylediğim şeylerin çoğu şekle ait meseleler. Fakat, anlatılacak hikâye o kadar mürekkepleşmiştir ki, bu mürekkep muhtevaya mutlaka yeni bir şekil bulmak icabediyor. Zaten beni bu şekil meselelerini tayine sevkeden amil, anlatmak istediğim hikâyeyi elde mevcut şekillerle anlatamayışım, yahut anlatışımın beni tatmin etmemesidir.

Edebiyat faslı bugünlük bu kadar. Sana yarın 25 lira daha yolluyorum. Yengenin çok çok selamları var. Adana'ya yazacağım, eniştem herhalde işi halleder. Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

193

Kemal, kardeşim,

Sana cevapta geciktim. Mazeretimi söylersem hoş görürsün: Piraye Yengen geldi. Malum ya, hatunum ziyaretime geldiği zaman, hatta sana mektup yazmayı ihmal edecek kadar hodbin bir bahtiyarlığa kapılıyorum.

Gelelim şu benim "romanüstü" meselesine. Senin korkun bu çeşit eserin sırf hareketten ibaret olacağı için can sıkması. Bense bilakis, bu çeşit eserde hareket unsuru kadar tahlil unsurunun da tabir caizse, daha derinden verilebileceğine kaniim. Her ne hal ise, uzun lafın kısası, paçaları sıvadım, ilk denemenin "senaryosunu" yaptım. Bismillah deyip işe başladım. Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz. Bu yaz, bilemedin bu kış mutlaka bitireceğim, ak mı kara mı önümüze saçımız düşecek. Aşağı yukarı bir buçuk yıl süren bir tembellikten sonra bir hazım ameliyesinden sonra tekrar işe koyulmanın uçarı saadeti içindeyim.

Oğlumun, Memet'in, bir ciğeri yumruk gibi kalmış, hâlâ 22 günde bir hava veriyorlarmış. Fakat bütün bunlara rağmen sıhhi durumunda tehlike yok. Altı aya kadar hastalığı büsbütün yenecek ve ciğer tekrar büyümeye başlayacak.

Piraye Bacın sana: Romanını beğendiğini, yalnız son tarafları-

na doğru biraz acelecilik olduğunu sandığını yazmamı söyledi. Lakin umumiyetle pek beğenmiş. "Kemal bize, şimdiye kadar okumadığımız şeyleri okutuyor," diyor.

Hemen mektubu postaya yetiştirmek ve seni daha fazla merakta bırakmamak için kısa kesiyorum. Hasretle, muhabbetle, canım kardeşim.

194

Kemal, kardeşim,

Sana ait beni en sevindirecek haberi nasıl da mektubunun sonuna bıraktın, şaştım kaldım doğrusu. Kardeşinin yanına gelmesi, senin için olduğu kadar, benim için de, bilhassa kardeşin için büyük bir iyilik ve saadettir. Ben, seni artık orda yalnız düşünmemekle seviniyorum. Fakat asıl Nuri Tahir için bu çok iyi oldu. Sana mektup yazmadı, imzası yeter diyorsun ama, baktım imzası da yoktu. Zaten Sinop'tan gelen mektuplarda da — her nedense — son zamanlarda bana bir şey yazmaz olmuştu. Sitem etmiyorum, sadece delikanlının — tıpkı benim gibi — mektup yazmaktan hoşlanmadığı vakıasını tespit ediyorum. Evvela, sanki yanınızdaymışım gibi ikinizi de kucaklar, bu işi böylece bitirdikten sonra mutat bahsimize dönerim. Piraye Ablan giderken çok çok selam bıraktı. Dün ondan mektup aldım, annesine, yani bizim kayınvalideye inme inmiş, vaziyeti çok tehlikeliymiş. Ne kadar üzüldüm, tasavvur edersin. Benim valide, Adana'da bir resim sergisi açmış, Adanalılara bol bol çıplak, hamamda yıkanan kadın, çiçek, bir iki köylü çocuğu kafası, Paris'ten bir iki manzara göstermiş. Adana gazetelerinin yazdığına göre, sergi pek beğenilmiş, bilhassa iki noktanın üzerinde duruyorlar: 1) Adana'da böyle hamam kaçkını çırılçıplak kadın resimlerinin teşhir edilmesinin bir "inkılap" olduğu, 2) Yetmiş yaşında ve bir gözü hiç görmeyen, bir gözü ise bulanık gören bir kadının hâlâ resim yapmakta bulunması. Annemden mektup aldım, kadıncağız pek bahtiyar. Ben de bahtiyar oldum. Hasılı, üzüntü ve saadet duygularıyla hayat Bursa Cezaevi'nde dahi geçmekte.

Geçen mektubumda da yazdığım gibi ben şu "yeni" nesneye başladım. Fakat müthiş bir yanlışlık yaptım, işin nazariyesini kurarken muhteva meselelerinden şekil meselesine gelmişken,

tatbikatta, biraz da aceleciliğim yüzünden, şekilden muhtevaya gitmeye kalkıştım. Yani önce şeklin tatbikatına gççtim. İyice neticeler elde ettim ama, bütün emeğim bir çeşit natürmortlar çizmekten ibaret kaldı. Şimdi, yeniden işe koyulmak lazım. Bilirsin, "Olmadı baştan" diyen Arnavut'a bayılırım. Mamafi vaktimi kaybettim sayılmaz, şekil işinde bir iki prensip meselesini halletmiş gibiyim.

Nuri'nin oraya gelmesi senin yeni eserlerini daha rahatlıkla vermene elbette ki faydalı olacak. Mamafi sen ondaki edebiyat istidadını da kullanmalısın. İstediğiniz modelleri, kıl testerelerini arattıracağım, burda bulamazsam İstanbul'da arattırırım.

Seni ve Nuri'yi hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

195

Kemal, kardeşim,

Cahilliğimin azameti karşısında afallayıp kaldım ve hırsımdan ağlayacak gibi oldum. Ben ne hudutsuz cahil adammışım meğerse. Bak sana anlatayım, sen de şaş: Evvela, tabiat hakkında çok umumi, felsefi bir bilgim var. Nebatat, hayvanat, madenler, fizyoloji, hikmet, kimya, biyoloji falan filan hakkında bir vahşinin bilgisinden biraz daha fazla, yani hiç mesabesinde bilgiliyim. Düşün, ayılıp bayıldığım, hayranı olduğum tabiatın, umumi, diyalektik inkişaf kanunlarını biliyor gibiyim, gelgelelim bunların müşahhas kanunlarını, elle tutulur hayatını bilmiyorum. Sonra insanlar hakkında da öyle, mesela, Avrupa'yı ve memleketimi biraz bir yana bırakırsan, Asya'da, Afrika'da yaşayan insanların hayatlarını, maddi ve manevi şartlarını ancak ana hattında biliyorum, konkre teferruata gelince cehaletimden yüzüm kızarıyor. Halbuki ben, çiçekleri toprağı, mikropları, yıldızları, atomları, kuşları, vahşi hayvanları, bütün sosyal ve ruhi münasebetleri içinde insanlarıyla dünyanın belirli ve sonsuz bir anının "romanını" yazmak istiyorum, hem de bunu şöyle sekiz yüz sayfalık filan bir cildin içine sığdırmak istiyorum. Bu cehaletle, bu hayvandan aşağı bilgisizlikle, bu işi nasıl kıvırmalı ve bu işi kıvıramadıktan sonra, dünya edebiyatında birçokları ve Türk edebiyatında sen Kemal Tahir bildiğimiz manada nefis, birbirinden güzel romanlar yazarken, ne diye sizinkilerden belki biraz daha kötü, yahut belki biraz daha iyi, fakat aynı telakki içinde

ve aynı ölçüler dahilinde roman yazmaya kalkışmalı. Hasılı, işi şekil meselesinden almayıp da muhteva meselesinden ele alınca karşıma karacahilliğim dağ gibi dikildi. Yapacak iş elbette ki yılmak değil, bilgi sahibi olmak. Hemen bir yığın kitap getirtip okumaya, adam olmaya çalışacağım.

Nuri Tahir, evladım,

İşte görüyorsun ya, benim sıhhatim hakkında kaygılanmaya değil, cehaletim hakkında ciddi endişeler duymaya değer. Bütün derinliği, genişliğiyle tabiatı ve insanları tanımadan nasıl da cesaretle şiirler yazmışım? Ve tevekkeli değil, artık ne kendi yazdığım ve yazmış olduğum şiirleri, ne de pek azı müstesna, başkalarının yazmış olduklarını seviyorum, onlardan belki hoşlanıyorum, ama onlara hayran değilim. Sana bütün bu yazdıklarımdan çıkarılacak pratik netice, doludizgin bilgini artırmak işine girişmendir.

İkinizi de hasretle kucaklarım.
Cahil ağabeyiniz,

196

20.6.1947

Kemal, kardeşim,

Benim cehaletimi itirafım, gerek senin üstünde, gerekse Nuri'de hiç de aklıma getirmediğim bir tesir yapmış. Siz bunu, adeta, hapishanede uzun yıllar yapyalnız geçen hayatımın bende uyandırdığını sandığınız bir çeşit kötümserliğe, ümitsizliğe filan yormuşsunuz. Bundan dolayı da yanınıza gelmemi bu derdin devası olarak ileri sürüyorsunuz. Sizin yanınızda olmayı sizin dahi tahmin edemeyeceğiniz kadar isterdim. Fakat Çorum Hapishanesi'ne gelirken orda hemen âlim oluvereceğimi sanmıyorum. Sonra, şair olarak belki bende hâlâ romantik-dalgacı taraf mevcuttur ama, insan olarak, tanıdığım insanların çok azında rastladığım kadar realist-diyalektikçiyim. Bundan dolayı da bu bahiste ne dalgaya düşerim, ne de bedbinliğe, ümitsizliğe... Cahilliğim, bilhassa tabiat bilgileri ve müspet ilimler dediğimiz sahada bir vakıadır, yapılacak

iş bunu gidermek için okumaktır ki ben de hemen bu işe başladım. Diğer taraftan bir iki aydır ateş gibi çalışıyorum, şu romandan başka bir şey olacak roman işini henüz halletmedim ama, bu bildiğimiz ve benim de senin de anladığımız manada şiir yazmama engel olmuyor. Sonra bak, bir şey daha söyleyeyim, tek başıma bir hücrede hapsedilmiş bile olsam, yalnızlık denilen nesneyi ve onun doğuracağı aksülamelleri pek muvakkat bir zaman için hissederim, sonra hemen kendimi bu psikolojik halden kurtarıp dünyada, aklı başında ve sinirleri sağlam hiçbir insanın kendini yalnız hissedemeyeceğini bilfiil ispat ederim. Sevdiklerimden uzak olmanın azabını daima çekerim, ama yalnızlık denen azabı öyle bir iki günden fazla çektiğim olmamıştır. Bundan dolayı üzülme, cahilim, cehaletini bilen ve bunu yenmeye çalışan bir cahil, fakat hiç de ümitsiz, bedbin, yılgın ve kendini yalnız hissetmeyen bir cahil. Bu bahis böyle.

Orda satamadığınız fazla dikiş kutuları, tavla filan olursa gönderin, burda müşteri buluruz ümidindeyim. Senin marangozluğa başlamanı pek beğendim. Nuri'nin yanına gelişi çok, ama pek çok iyi oldu. Daha ne yazayım! Benden yana üzülmeyin. Açı patlıcanı kırağı çalmaz. Hasretle kara gözlerinden öperim, canım kardeşim.

Nuri,

Beni, ne şairliğim, ne âlimliğim için, beni ben olduğum için sevdiğini yazıyorsun, teşekkür ederim ve lakin, beni ben yapan şeyin mühim bir kısmı da şairliğim, cahilliğim yahut âlimliğimdir. Elbette ki ben bilgili bir ağabeyin olsam, ki olacağım, beni biraz daha çok seversin, çünkü bu bilgim beni memleketime, dünyama, milletime ve insanlarıma daha faydalı kılar. Yurduna ve insanlığa daha faydalı olan insan da daha çok sevilmelidir. Bak ağabeyine yazdığım mektupta, ben de ters bir laf ettim, şair olarak, insan olarak diye kendimi ikiye ayırdım, haddi zatında böyle şey olmaz, şiir yazdığım ve günlük meseleleri incelediğim vakit diye bir tasnif yapmak daha doğru olurdu. Her ne hal ise, iki sene sonra, şu müspet ilimler sahasında her medeni insanın sahip olması gereken bilgiden biraz fazla bir bilgi sahibi olacağım. Sen orda marangoz atölyesini açarken, biz burda dokumacılıkta bir kriz geçirmekteyiz, işler birdenbire durdu. Lakin bunu da alt edip yine tezgâhları

tıkırdatacağız elbette.

Hasretle, canım evladım.

197

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. Çankırı'dayken ressam Leopold Levi'nin makalesi hakkında münakaşaya tutuştuğumuzu hatırladım, lakin, senin verdiğin tafsilata rağmen münakaşanın mevzuunu hatırlayamadım. Mamafi, galiba sen de ben de o zaman haksızmışız, ne yüzde yüz mücerret güzellik, ne de yüzde yüz insana yarayan güzellik vardır demek, en doğrusu olur sanıyorum. Teknik tabirleriyle konuşulacak olursa en mücerret sayılan güzelliğin dahi insana yarar bir tarafı vardır ve güzel denmeye hak kazanmış her insana yarar, faydalı güzelliğin mutlaka bir "mücerret güzellik" tarafı vardır.

Sana yine ufacık bir yazı yollayayım. Geçen gün elime tabiat ve hayvanat ilimlerine dair bir iki kitap geçti. Belki biraz da onun tesiri altında kalınarak yazılmış bir şey. İsmi "Mazeret."

Şu kara toprağın üzerinde
yıldızların arasında
yolculuğumuz
ne kadarcık zamanın işi ki!..
Elimizde ateşin sönmeden yanışı,
taş baltamızın yabanöküzünü yenişi,
alnımızın genişleyip aydınlanışı,
hele, güzelin karşısında başımızın dönüşü
daha dünkü mesele.
Hısım akraba içinde zaten
en azınlık değilsek de
— herhalde fillerin sayısı bizden az —
en genç galiba biziz,
bugünkü halimiz de galiba bu yüzden.
Siz çok daha yaşlısınız bizden,
gün görmüş, umur görmüşsünüz,
dağlar, taşlar ayıplamayın bizi,

kurtlar, kuşlar bizi ayıplamayın,
bizi ayıplamayın komşular;
öfkeden ağlanasıya sersem,
gaddarcasına bedbahtız
fakat aslâ umutsuz değil.

Bilmem bu makbul bir mazeret mi, lakin biz insan soyunun dehşetli genç olduğumuz muhakkak, dehşetli bedbahtlığımız da öyle, lakin umutsuz olamayışımız da en büyük kuvvetimiz.

Bana bir hal arız oluyor yaşlandıkça, insan soyunun, en başlangıcından en uzak geleceğine kadar, sanki bütün macerası, bugünün, şu yaşadığım senenin, ayın, haftanın, hatta yirmi dört saatin işiymiş gibi, konkre, hatta doğrudan doğruya şahsıma dokunan, benim olan, benim başımdan geçen bir maceraymış gibi etime ve gönlüme dokunarak geçiyor. Bilmem, derdimi anlatabiliyor muyum? Günün insani sergüzeşti, nazariye olarak değil de, elle tutulan, gözle görülen bir hadise olarak, bir yandan binlerce yıl geriye ve binlerce yıl ileriye bağlanıyor, kafamın içinde değil, adeta gözümün önünde. Sonra bu macerayı, (bu macera sözü de biraz şairane ya neyse, hatta galiba biraz da cahilce, kusuruma bakma, seninle konuşurken kelimelerin üzerinde durmayı ayıp sayarım) evet, biz insan soyuyla canlı cansız, daha doğrusu muhtelif terkip ve derecelerde *canlı* bütün hısım akraba arasındaki münasebeti de, yine öyle nazari olarak değil, bilfiil hissediyorum. Artık, hayvanlar, nebatlar, yıldızlar, hasılı kavrayabildiğim genişliğiyle, bütün kâinatın kalabalığı, bu kalabalığın bir bölüğü olan insanlar kadar beni ilgilendiriyor, ama öyle mücerret bir ilgi değil, canlıya, en geniş manasıyla canlıya karşı duyulan sevgiyle, üzüntüyle, ümitle, hiddetle karışık bir ilgi.

İşte böyle, canım Kemal'ciğim, bütün kalabalığıyla kâinatı tek kadını sever gibi sevmeye başlıyorum.

Daha ne yazayım, boğazım ağrıyor, bunları sana yatakta yazıyorum, ama yarın kalkarım herhalde, şimdi gidip gargara yapacağım. Ve kâinatın kalabalığını sevmem, mesela yarın balık ısmarladım, gelecek, oturup bu nefis akrabamı afiyetle yememe mani değil. Seni, Nuri'yi hasretle kucaklarım, yakında kavuşmak ve bir daha ayrılmamak, hürriyete kavuşmak temennisiyle.

Sinop'a mektup yazıyorum, almıyorlar herhalde ki boyuna

mektup yaz diye mektup gönderiyorlar. Sen onlara yaz, mamafi ben yarın yine yazacağım.

198

Kardeşim Kemal,

Mektubunu aldım. Maddi vaziyetini biraz olsun düzeltmişe benziyorsun ki bu beni çok sevindirdi. Ha, geçenlerde tanık olarak benim ifademi aldılar, şaştım kaldım doğrusu, sana gönderdiğim "Varlık" mecmualarından birinde bir şiir mi varmış neymiş, ben farkında değilim. Bu mesele nedir Allah aşkına? Herhalde yine acayip bir vehim mahsulü olsa gerek. Hikmet'ten mektup aldım, malum ya bizim oğlanın bir tarafı ne kadar lirikse, bir tarafı da o kadar hesabidir. Suçunun işlenmesinde matbuatın vasıta olduğu kararında bulunduğundan, buna dayanarak matbuat suçları hakkında çıkarılmış bulunan af kanunundan kendisinin de faydalanması gerektiğini — haklı olarak — ileri sürüp Meclis'e müracaat etmiş, dilekçenin takibinde kendisine yardımım dokunup dokunamayacağını soruyor. Meclis'te benim de — biliyorsun — bir yıla yakındır yatan bir dilekçem var, adli hatanın tashihini istiyordum. Bakalım, annem benimkini takip ederken oğlanınkini de takip eder. Mamafi ben şahsen, şimdilik bir netice beklemiyorum, ama bilinmez. Bir umumi af olacağı, buna bizim de dahil bulunduğumuz rivayetleri de yok değil.

Piraye Ablan, Suzan, Memet iyidirler. Her mektupta gözlerinden öperler. Ben biraz hastacayım, karaciğer ve safra kesesinde değilmiş meğerse arıza, *yalancı* yahut *sahici* bir angine de poitrine bahis konusu şimdi. Haydi hayırlısı demek ve elden geldiği kadar ümitle, imanla, sevgiyle yaşamak lazım, geri tarafı lafügüzaf.

Seni, Nuri'yi hasretle kucaklarım.

199

Kemal'ciğim,

Mektubun içinde sana yolladığım yünlü kadın kumaşı örneği çift endir, yani 138 santimdir eni, İstanbul'da bunları perakende on bir liraya metrosunu satıyorlar, benim tezgâhın mamulüdür, fakat parasızlık ve imkânsızlık yüzünden geç kaldığım için, İstanbul'da

sattıramadım, maliyeti sekiz liradır, sekiz buçuğa toptan müşteri bulursan metroda elli kuruş da bize kalır, sekiz buçuktan yukarı bulursan daha âlâ, yani sen şu örneği çarşıya göstertmeye gayret et, *çeşitli renkleri vardır*. İkinizi de kucaklarım.

200

Kemal, kardeşim,

Piraye Ablan, Memet, Suzan geldiler, üç gün kalıp gittiler. Bu üç gün benim için cennette geçen üç gün oldu. Oğlum Memet koskoca, aslan gibi herif olmuş, fakat bir ciğerinin sönük olduğunu düşünmek havsalamın alamadığı bir işkence oluyor. Aklı fikri yerinde, sözünü sohbetini biliyor, hasılı tam istediğim gibi bir evlat. Kızım da pek güzelleşmiş, pek şeker, pek iyi kız.

Gönderdiğin elli lirayı aldım, teşekkür ederim. Ha, mecmuadaki yazıları okudum, demek Mithat Cemal çıkartıyor bu dergiyi, bilmiyordum, yazıyı yazan Rıza Çavdarlı adında bir zatmış, dolandırıcılık suçundan mı ne, hapse girip çıkmış, Alman casusluğuyla da girip çıkmış, diyorlar, kendisini tanımam, fakat herifçioğlunda muhayyile kuvveti ortadan aşağı. Şöyle bir kızayım, dedim, kızamadım. Öfkeleneyim, dedim, nafile. Düşün bir kere, bugün yeryüzünde öyle muazzam iftira ve yalanlar yayılıyor ki, bir dergide, bir zavallı aşağılık herifin bir vatanperver Türk şairciği için uydurduğu şeyler devede kulak kabilinden bile olmuyor. Her ne hal ise. Biz halkımızı, yurdumuzu, namuslu insanlığı sevmekte devam edelim.

Nuri Tahir marangozluğa başladı mı? Ben gücümün yettiği kadar okuyor ve yazıyorum. Seni ve Nuri'yi hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

201

Kemal, kardeşim,

Senden çoktandır mektup alamıyorum. Sıhhatini, senin ve kardeşininkini merak ediyorum. Bugünlerde telgraf çekecek param da yok, lakin yakında bu züğürtlükten kurtulacağım, bezleri sattık, henüz parasını alamadık. Hasılı bana süratle sıhhat haberini bildir.

Hasretle.

14.8.1947

Kemal, kardeşim,

Şu dergi meselesindeki yazılar için gerekli teşebbüslere geçtim. Fakat, o "Millet" mecmuası denilen nesnenin sahibi de bir Çemal Kutay, ama bunun Mithat Cemal olduğuna emin misin? Her ne hal ise...

Ara sıra elime Fransızca edebiyat mecmuaları geliyor, kör topal Fransız edebiyatını takip etmeye çalışıyorum. Şiir sahasında yenilik yenilik diye ileri sürdüklerinin çoğunu, biz Türk şairleri, şekil ve muhteva bakımından çoktan yaptıydık. Hele Aragon'un kafiye meselelerindeki araştırmaları bizim Divan edebiyatında bile başarıyla tatbik edilmiş şeylerdir. Romanın haline gelince, ortaya halledilmezmiş gibi gelen "klasik meseleleri" atıp bunun karşısında ya yarımyamalak cevap vermekle, yahut lâl ü ebkem kalmakla meşguldürler. Dava şöyle konuyor: İnsan ki yalnızdır, ölümle karşı karşıyadır, saadete nasıl kavuşmalı? Meselenin konuşundan itibaren yanlışlığa itiraz edenler, mücerret insan mefhumuna çatanlar, fert insanın, öteki insanlardan ayrı saadeti bulamayacağını ileri sürenler yok değil. Yani sosyal tarafından meselenin nasıl konulması ve halledilmesi gerektiğini doğru ve haklı olarak izah edenler var, fakat mesela ölüm karşısında insan, mücerret insan değil, konkre insan meselesini (böyle bir mesele varsa, yani, teneffüs etmek fiili karşısında insan diye de bir mesele varsa), her nedense, bu ikinciler de, bence, doğru dürüst halledemiyorlar. Bizim Şark bu işi birçok bakımlardan halletmiş, "Ölüm Allahın emri ayrılık olmasaydı" demiş, "Fani dünya boştur ama akıbet mevcut olmasa" demiş, "Hey Allahtan korkmaz sana da bana da ölüm var" demiş, "Bu bir yalancı dünyadır, asıl gerçek hayat ölümden sonra ahrette başlar" demiş (Hıristiyan dini de Şarkta çıktığına göre onun da bu itikadı Şarklıdır), yani bir taraftan bunu Allahın emri olarak gayet tabii karşılamış ve bir mesele olarak üzerinde artık durmamış, yahut da, ahrette ebedi hayatı kabul ederek, bir bakıma umumiyetle, ölümün değil, hayatın asıl olduğunu ileri sürmüş. Fakat bunun en doğru tarafı gerek Şarklı, gerekse Garplı halk yığınlarının ölüm telakkisidir. Hasılı, şu mesele etrafında oturup bir roman yazsam diyorum.

Ölüm diye bir meseleyi düşünen aylak münevver, hayat diye bir meseleyi düşünen aksiyon adamı, ölümü de, hayatı da yediği ekmek ve çalıştığı iş günü gibi büyük bir tabiilikle karşılayan halktan adam. Mesela, bunu şöyle de koymak kabil, Yunus Emre, Mevlâna bir yanda, Karacaoğlan, Sinan, sen Kemal Tahir başka bir yanda, Bursa'nm, yahut Çorum'un bilmem ne köyünden bilmem ne oğlu bilmem kim, kendisi, yahut karısı da başka bir yanda. Sen Kemal Tahir, Karacaoğlan filan, bu dediğim köylüye elbette ki Yunus'tan daha yakınsınız. Ama ne de olsa o, yine sizden değil bu meselede, yani yüzde yüz sizin gibi değil.

İşte böyle, bugünlerde kafamda böyle bir tasarı da var, bir yandan da şu benim süper roman tipini hazırlıyorum, bir yandan da ufak tefek şeyler cızıktırıyorum.

Piraye'nin, oğlumun ve kızımın sana, kardeşine ferade ferade selamları, ben de hasretle hepinizi kucaklarım, canım kardeşim.

203

Kemal, kardeşim,

Senin macera ve maceraya dayanan — yani harekete, bu hareket mübalağalı da olsa — bulvar romanları yazmak zorunda kalışın bir taraftan hazin bir şey, fakat öte taraftan, bugünkü romancıların çok ihmal ettikleri ve romanın ana unsurlarından biri olan nesne üzerinde bir çeşit temrin olduğu için, faydalı bir çalışma. Muhayyilenin de işlemesinde bu faaliyetin büyük tesiri olur. Roman, hikâye, şiir bahsinde, hatta Gorki'nin, mesela, bu muhayyile meselesine, haklı olarak, ne kadar ehemmiyet verdiğini bilirsin. Realist sanatkârın, aktif, diyalektik bir realizme ulaşması için bu unsuru ustaca ve realistçe kullanması şart. Yani uzun lafın kısası, bir yandan böyle aşk ve macera romanları yazmak zorunda kalışına üzülüyorum, bir yandan da bunun tesellisini buluyorum.

Şu son senelerde ben şöyle bir — Kristof Kolomb'un yumurtası, yahut belki de Amerika'yı ikinci defa keşfetmek kabilinden — neticeye ulaştım: Bizim insanlarımız, bizleri, sanatkârlarını, hayatlarının her tezahüründe okuyabilmeli, sordukları her sualin — sanat bakımından — karşılığını bizde bulabilmeli, yani sevdikleri zaman, aşk şiiri okumak ihtiyacında oldukları zaman, yani dövüştükleri zaman, kavga şiiri okumak ihtiyacında oldukları zaman,

yani, yenildikleri zaman, ümit şiiri okumak ihtiyacında oldukları zaman, yani muzaffer oldukları zaman, sevinç şiiri okumak ihtiyacında oldukları zaman, yani ihtiyarlamaya başladıkları zaman, ihtiyarlık meselesini çözmek ihtiyacında oldukları zaman, hastalandıkları zaman, tabiatı dinledikleri zaman, cemiyet meselelerini halletmek istedikleri zaman, hasılı insanlarımız her anlarında bizim kitaplarımızı ellerinden bırakamamalıdırlar. Bilmem derdimi anlatabildim mi, biz, diyalektik materyalist realist sanatkârlar hayatın, insan ruhunun her cephesini ele almalıyız. Bak, ihtiyarlık bahsinde bir şiir yazdım, ufak bir şey, sana yollayayım :

Hatunumun gözleri elâdır da
içinde hareler var yeşil, yeşil :
altın varak üstüne yeşil yeşil meneviş.
Kardeşlerim, bu ne biçim iş,
şu dokuz yıldır eli elime değmeden
ben burda ihtiyarladım
o orda.

Kalın, beyaz boynu kırışan kızım,
imkânsızdır ihtiyarlamamız bizim,
etin gevşemesine bir başka tâbir gerek,
zira ki ihtiyarlamak
kendinden başka hiç kimseyi sevmemek demek.

Benim teyze oğlu şair Oktay Rifat var, şiirlerini okumuşsundur. Bayramda ziyaretime geldi. Bu vesileyle "Yeni Şairler" denen neslin en istidatlı temsilcilerinden biriyle konuşabildim. Oktay son yazılarında bilhassa halk şiiri — köylü şiiri — ve esnaf şarkıları unsurlarından azami faydalanmak yolunu tutmuş. Şiirin içtimai ehemmiyetini bir taraftan kavramış, bir taraftan da, şekilden mi muhtevaya, muhtevadan mı şekle meselesini hâlâ hallememiş. Birçok keşiflerde bulunduğuna kani, bunların çoğu çoktan keşfedilmiş nesneler ama, ne de olsa delikanlı keşifleriyle öyle bahtiyar ki, bu hususta fazla üstelemedim. Umumiyetle üstümde gayet iyi bir tesir bıraktı... Yirmi ve yirmi beş yaşlarımda kafamın içini dolduran ve çözülmezmiş gibi gelen, yahut çözdüğüm için hayrete düştüğüm sanat meselelerini, şimdi bu otuz yaşındaki şairden, bu

kadar sene sonra dinlemek, hem bir tuhafıma gitti, hem de nesilden nesile ne kadar az şey devredebildiğimizi düşünüp üzüldüm. Eğer bizden önceki nesilleri daha sistemli bir surette inceleyebilseydik bir sürü zahmete boşu boşuna katlanmazdık. Ben onu ve son şiirlerini, daha doğrusu umumiyetle on seneden beri yazdığı şiirleri anladım, zevkine vardım, sevdim ama o beni pek beğenmedi, sevmedi sanıyorum. Lakin bir tesellim var, on sene sonra bugün bende beğenip sevmediklerini sevecek, buna karşılık o zamankileri yadırgayacak. Yani senin anlayacağın biz onlardan genciz.

Nuri'yi hasretle kucaklarım, seni bağrıma basarım, canım kardeşim. Yengenin selamları.

204

26.9.1947

Kemal, kardeşim,

Bir hayli meraka düştükten, sana telgraf çektikten sonra mektubun geldi.

Şiire dair yazdıkların baştan aşağı doğru. Benim o küçücük şeyden o kadar çok hoşlanmanın asıl sebebi, sevdiğin iki insanın, belki biraz da hazin bir maceralarına ait oluşundandır.

Biliyor musun ki, senin yarı şaka, yarı ciddi aşk ve macera romanlarının tekniğini bu işten anlayanlar, pek beğeniyorlar, hatta sahici klasik roman tekniğinin bizim edebiyata ilkönce bunlarla geldiğini söylüyorlar. Ben, maalesef hiçbirinin tamamını okuyamadım, şimdi buna üzülmüyorum dersem yalan. Geçen sefer de söylediğim gibi bu seni bir yandan yordu, üzdü ama, bir taraftan da faydalı oldu.

Seni pek göresim geldi, Kemal Tahir, ikide bir aklıma geliyorsun, burnumun direği sızlıyor.

Yine bir hayli zamandır Sinop'tan mektup alamadım. Onlar orda ne haldeler, nasıl geçinirler, arada bir mektup alırım, karşılığını veririm, sonra ses seda kesilir. Bir umumi af ihtimalinden bahsediliyor. Böyle bir şey olursa geçen seferki gibi de on seneden yukarısı beş sene istifade ederse, sen filan hemen çıkarsınız, iyi de olur hani. Sen dışarda olsan, ayda bir ziyaretime gelsen şu hapislik

bu kadar komaz artık. Mamafi Meclis'e verdiğim istida da mevki-i muameleye konmuş, hata-yı adliyi ileri sürerek verildiği için, ben bir netice alırsam, otomatikman, beni emsal göstererek siz de çıkarsınız. İnsan bu, ne de olsa arada bir dalgaya düşüyor, lakin usta ne demiş, dalgaya düşmek hayatın, hadisatın akışına uygunsa, itici bir kuvvet olur, değilse, zararı dalgaya düşenedir.

Seni ve Nuri Tahir'i hasretle kucaklarım. Yengenin hepinize selamları ve hasretleri.

H. Tam bu mektubu zarfa koyarken Sinop'tan mektup geldi.

205

17.11.1947

Kemal, kardeşim,

İki mektubunu arka arkaya aldım. *Muaddel Basın Kanunu*'nu buldurup gönderirim.

Hastalığımı soruyorsun, hani hastalığımdan bahsetmek, acısını çekmekten üzücü oluyor da, onun için sana bundan bahsetmiyorum değil, fakat seni boşu boşuna telaşa düşürmekte fayda yok da ondan. Mamafi, mesele hep öyle, yani bizim karaciğer efendi tekrar büyüdü, yani küçülmüştü, büyüdükten sonra küçülmüştü, perhize dehşetli riayet ettiğim, muntazaman ilaç aldığım halde tekrar büyüdü. Sancı da yapıyor. İşte mesele bundan ibaret. Biraz daha tafsilat istersen: Bu hastalık ayyaşların, yağda kızarmış yemek yiyenlerin, baharat meraklılarının hastalığıymış, ben ne ömrümde ayyaşlık ettim, ne de yağda kızartmalar ve baharat meraklısı oldum, ama yine bu derde yakalandık. Tesadüfen öğrendiğime göre, babaannem de bu hastalığın münkeşif bir şekli olan sirozdan ölmüş, demek ki belki de veraset meselesi. Ben siroz olmamak için elimden geleni yapacağım, yapıyorum, aşağı yukarı sütten, yoğurttan, patates püresi ve havuçtan başka bir şey yediğim yok. Gördün mü, yılan hikâyesi gibi oluyor, hastaya derdini anlattırmayagör, uzatır mı uzatır.

Piraye Yengen geldi, iki gün kaldı gitti. Sana ve Nuri Tahir'e çok çok selamları var, "Ben Nuri'yi Kemal'den çok severim," dedi, kızdım; ben seni Nuri'den çok severim. Nuri'yi sevmem demek

değil, ona karşı sevgimde hatta saygı bile vardır, fakat seni yine de ondan çok severim. Ama ikinizi da aynı hasretle kucaklarız, canım kardeşlerim, ben de ablanız da...

Hamdi Alevdaş'ın vekâlet emriyle buraya geleceğinden bahsediyorsun, doğru çıkarsa sevinirim, yalnızlık canıma tak etti.

İşte böyle, Kemal'ciğim, seni, Nuri'yi hasretle kucaklarım bir kerre daha, bin kerre daha.

206

Kemal, kardeşim,

Fotoğrafına inanmak lazım gelirse sen bir hayli şişmanlamışsın, fakat iyi, güzel, sıhhatli manada bir şişmanlık, Nuri de öyle, hasılı ikinizi de pek beğendim, iftihar ettim.

Sana geçen hafta yüz lira yolladım, alıp almadığını bildir. Ben bugünlerde bizim Tanzimat devrine ait kitaplar okumakla meşgulüm, bizim Tanzimat devrini iyice anlamadan, bu devrin doğru bir değerini vermeden bugünü anlamak zor.

Sen, "Yarınki değil, bugünkü insanlar için yazıyorum," diyorsun. Zaten başka türlüsü olmaz bu işin, olur diyenler yalan söylerler. Bugünkü insanlar için yazdıkların muhteva ve şekil bakımından güzel ve gerçekse yarınki insanlar için de yazılmış demektirler. *Don Kişot* kendi devrinin insanları için yazılmış, ama, *o kadar çok tarafıyla* gerçek ve güzel ki, o, bugünkü, yarınki insanların da kitabıdır. *Harp ve Sulh* da öyle. Mesele "gerçeği" mümkün olduğu kadar çok tarafıyla ve mümkün olduğu kadar, en uygun, en güzel bir şekilde vermekte. Kemal'ciğim, bütün meselenin burda olduğunu biraz geç anlamanın kederini duymuyorum dersem yalan söylerim.

Sinop'takilerden mektup aldım. Sizden mektup alamadıklarından şikâyetçiler.

Piraye Bacının sana, Nuri'ye çok çok selamları ve sevgileri, ben de hepinizi hasretle kucaklarım. Size bir adet fotoğraf yolluyorum.

207

Kemal Tahir, kardeşim,

Senden on gündür mektup yok. Meraktayım. Sana *Don Kişot*'lu

bir mektup yollamıştım, herhalde almışsındır. Hasılı bu iki satırlık mektupçuğumu istersen bir telgraf yerine koy ve bana hemen mektup yaz.

Seni, Nuri'yi hasretle kucaklarım.

208

Kemal Tahir, kardeşim,

Burda birdenbire kış geldi, senin orası nasıl? Yahu, size geçen mektubumda bir adet de fotoğrafımı yollamıştım, alıp almadığını yazmıyorsun. Senin "Millet" mecmuası hakkında açtığın dava nerede görülüyor, yani hangi şehrin mahkemesinde? Benimkinden daha bir haber çıkmadı. Hikmet ne yapmış, ondan haber aldın mı? Ben bu senemi yüzde doksan boş geçirdim, bir sürü nazariyeler kurdum, gel gelelim, dipsiz kile boş ambar, dişe dokunur bir şeyler yapamadım, gelecek yıl öyle çalışmalı ki bu senenin de acısı çıksın.

Sana muntazaman mizah mecmuaları, Fransızca edebiyat dergileri yolluyorum, alıyor musun?

Bak, sana geçenlerde cızıktırdığım bir tuhaf yazıyı yollayayım, *Yaşamaya Dair:*

I

Yaşamak şakaya gelmez,
büyük bir ciddiyetle yaşayacaksın
bir sincap gibi mesela,
yani, yaşamanın dışında ve ötesinde hiçbir şey beklemeden,
yani, bütün işin gücün yaşamak olacak.

Yaşamayı ciddiye alacaksın,
yani, o derecede, öylesine ki,
mesela, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda,
yahut, kocaman gözlüklerin,
beyaz gömleğinle bir laboratuvarda
insanlar için ölebileceksin,
hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
hem de en güzel, en gerçek şeyin
yaşamak olduğunu bildiğin halde...

Yani, öylesine ciddiye alacaksın ki yaşamayı,
yetmişinde bile, mesela, zeytin dikeceksin,
hem de öyle, çocuklara falan kalır diye değil,
ölmekten, korktuğun halde ölüme inanmadığın için,
yaşamak, yani ağır bastığından...

İşte böyle, canım kardeşim. Seni ve Nuri Tahir'i hasretle kucaklarım. Yengenin hepinize sevgileri.

,209

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım, ha aklımdayken yazayım, sormuşsun, sizden en son bir fotoğraf aldım, ikiniz bir arada, ikiniz bir birinizden aslan gibi. Ben de hemen bir resim çektirdim, işte zarfın içine koydum.

Yaşamaya Dair yazıyı beğenmen hoşuma gitmedi, beni çalışmaya, daha iyi şeyler yazmaya teşvik etmedi dersem yalan olur. Bak, şu ressam ve şair Bedri Rahmi var ya, ben onun resimlerini, bilhassa bizim Türk halk motifleriyle yaptığı resimleri, tarif pek doğru olmadı ama sen anladın, pek severim. Geçenlerde bir şiir kitabının kapağına yaptığı bir resme — mübalağasız — bir saat, tıpkı, bir şarkı dinler, bir yazı okur gibi, hatta daha başka türlü dalıp gitmişim. Sonra o kitabı oğluma yolladım, sonra aradan iki ay kadar geçti ve tekrar içimde o resmi görmek iştiyakı uyandı ve o resmi hatırlatan acayip bir yazı yazdım. Sana yolluyorum.

BİR ŞİİR KİTABININ KAPAK RESMİ

Çöl gelir, kumda giden iziyle;
kutup gelir, dilsiz, beyaz buzuyla;
deniz gelir, tuzuyla;
gelir dümdüz ovalar
ince belli tazıyla
yarışır gökyüzüyle.
Kaleden çıkar gelir,
geceleyin Diyarbekir,

Dicle boyu geceleyin
çıtırdayan karpuzuyla.
Cıvıl cıvıl kuşlarıyla gelir çınar.
Balık gelir, deniziyle,
pul pul gümüş yaldızıyla;
gemi gelir yıldızıyla
kemani başında denizkızıyla.
Gül gelir, ceylan nazıyla;
yılan gelir, kıpkırmızı gözüyle;
insan gelir, ayağının tozuyla,
insan gelir, bir çift sevda sözüyle.
Nâzım der ki : Gelir Eyyub'un oğlu Bedri,
boynu uzun, boynu eğri,
yeşille, kırmızıyla,
sırma sırma çiziyle,
bir acayip yazıyla...

İşte böyle. Seni ve Nuri Tahir'i hasretle kucaklarım, canım kardeşim Kemal'ciğim. Yengenizin hepinize ayrı ayrı selamları.

210

Kemal, kardeşim,

Evvela seni lüzumundan fazla üzdüğünü tahmin ettiğim "Millet" mecmuasındaki neşriyatın içyüzünü anlatayım. Neşriyatın sebebi malum, vesilesi kısaca şu:

Hakkında bir aralık bir adalet müfettişince tahkikat yapılan hapishane doktoru yerimden olacağım diye telaşa düşüp akrabası olduğunu sandığım bir avukata dehalet ediyor, diğer taraftan bir aralık hapishane müdür vekilliği eden bir adamcağız hapishane müdürü olmak istiyor. Doktor hakkında tahkikat yapılırken ifadesi alınan mahkûmlar arasında ben de varım. Mesele tamam: Doktorun temize çıkması, kâtibin müdür olması için, Nâzım Hikmet'e saldırmak yeter. Ve saldırıyorlar. Behçet Kemal'in Mareşal Fevzi Çakmak'ı, Kenan Öner'in Hasan Âli Yücel'i alt etmesi için tatbik edilen taktik, bu sefer de, bu suretle, bu doktor, bu kâtip ve bu avukat beyler tarafından tatbik ediliyor. Biraz hazin, çokça rezil bir oyun.

"Esliha saklamaya mahsus" zula yeri bulunan sandık, benim çamaşır sandığımdır, bunu tahliye edilen bir mahkûmdan şahit huzurunda iki yıl önce satın almıştım, onun da çorap makinesi vardı ve bu sandığı alet edavat sandığı diye kullanırdı. Altında benim de farkına varmadığım içi boş, dar ikinci bir kat varmış. Artık burda o adamcağız bıçak mı saklarmış, yoksa makinesinin kıymetli aletlerini mi, orası Allaha malum. Savcılığa yazdığım maruzatı vermeyip gazeteye gönderen Kâtip Beydir. İki vesikanın mahiyetleri bu. Öteki yazılanlar aptalcasına, rezilcesine yalan. Burda şimdi iki adalet müfettişi var, bu neşriyat hakkında da tahkikat yapıyorlar. "Ulus" gazetesinde okuduğun gibi, Bursa Savcılığı da hilaf-ı hakikat neşriyat davası açtı.

Sana üzüntünü oyalar diye bir şiir yolluyorum. Bakalım nasıl bulacaksın, bu bundan bir müddet önce gönderdiğim bir şiir serisinin ikincisi.

YAŞAMAYA DAİR

II

Diyelim ki, ağır ameliyatlık hastayız,
yani, beyaz masadan
bir daha kalkmamak ihtimali de var.
Duymamak mümkün değilse de biraz erken gitmenin kederini
biz yine de güleceğiz anlatılan Bektaşi fıkrasına,
hava yağmurlu mu diye bakacağız pencereden,
yahut da yine sabırsızlıkla bekleyeceğiz
en son ajans haberlerini.

Diyelim ki, dövüşülmeye değer bir şeyler için,
diyelim ki, cephedeyiz.
Daha orda ilk hücumda, daha o gün
yüzükoyun kapaklanıp ölmek de mümkün.
Tuhaf bir hınçla bileceğiz bunu,
fakat yine de çıldırasıya merak edeceğiz
belki yıllarca sürecek olan savaşın sonunu.

Diyelim ki, hapisteyiz,
yaşımız da elliye yakın,
daha da on sekiz sene olsun açılmasına demir kapının.
Yine de dışarıyla beraber yaşayacağız,
insanları, hayvanları, kavgası ve rüzgârıyla
yani, duvarın arkasındaki dışarıyla.

Yani nasıl ve nerde olursak olalım
hiç ölünmeyecekmiş gibi yaşanacak...

Bana yaptığınız marangozluk eşyalarından bir takım gönderin, burda satmayı bir deneyelim. Yalnız adet ve fiyatlarını da yazıp ambalaj içine koymayı unutmayın. Seni, Nuri'yi hasretle kucaklarım. Af ihtimali kuvvetleşiyormuş. Piraye Ablanın selamları ve hasretleri.

211

Kemal, kardeşim,

Kısa mektubunu ve gönderdiğiniz dikiş kutularını filan aldım. Hemen ve kısaca cevap veriyorum ki merakta kalmayasınız. Dikiş kutuları satılacak, fakat otomobil, kağnı gibi şeyler çok fazla el tuttuklarını, zahmetle meydana getirildiklerini tahmin ettiğim, hatta bildiğim halde, o fiyatlarda gitmeyecek galiba. Mamafi, ben otomobilleri, tekerleklerini filan boyayıp, süsleyip öyle piyasaya çıkaracağım. İğnedanlıklar çok iyi. İğnedanlık ve bilhassa kotra satabileceğiz. Sonra cila meselesine biraz daha ehemmiyet verin, kör olası, malum ya, bizde badana meselesine müşteri fazla ehemmiyet verir.

İşte böyle. Hemen mektubum postaya yetişsin diye bu kadarcıkla sözü kesiyorum. Seni ve Nuri'yi hasretle kucaklarım, canım kardeşlerim.

Size gelecek mektubumda satış meselesi hakkında daha da mufassal bilgi veririm. Dediğim gibi, bana kotra ve iğnedanlık yollayın, müşterileri hazır.

Kemal, kardeşim,

Mektubunu ve mektubun içinde kıl testere örneğini aldım. Burda onun tıpkısını buldurmak kabil olmadı ama, başka ve sanırsam yine de işe yarar bir çeşidini buldurdum ve zarfın içine koyarak sana yolluyorum işte. Eğer beğenirseniz bundan daha buldurmak kabil. Orda yaptığınız marangozluk eşyasını hemen yollayın, burda satacağımı kuvvetleumuyorum. Yalnız geçen sefer de söylemiş olduğum gibi, ambalajın içine, gönderdiğiniz malların mufassal bir sayı, cins ve fiyat listesini koymayı ihmal etmeyin. Sana birkaç zamana kadar iç çamaşırlığı göndereceğim.

Şu benim angine de poitrine krizini, işi hiç de şişirmeden anneme yazmıştım, Piraye'ye yazmıştım, ikisi de pürtelaş geldiler. Bu kadıncıklarımızın, anamızın, karımızın, kızkardeşimizin elimizden çekmediği kalmadı. Hikmet de, Doktor Hikmet, hastalığıma ilgi gösterdi, birçok tavsiyelerde bulunan bir mektubunu aldım.

Sana *Yaşamaya Dair* serisinin üçüncü ve sonuncusunu yolluyorum. Ben bu üç yazıda, muhteva bir yana, teknik bakımından, müşterek bir eda bulmaya, müşterek kelimeler kullanmaya ve deklamasyonsuz, inşadsız, en sade nesir gibi, sessizce okunabilecek bir tarzın üzerinde işlemeye çalıştım. Muhteva bakımından ise aynı fikri üç ayrı fakat müşterek tarafıyla vermek gayretini güttüm. Sen *Büyük Macera* romanını ihmal etme, yalan ve iftira bataklığı hiçbir zaman aşık kemiklerini aşmamalı ve seni eser vermekten alakoyacak gibi sinirlendirmemeli.

YAŞAMAYA DAİR

III

Bu dünya soğuyacak,
yıldızların arasında bir yıldız,
hem de en ufacıklarından,
mavi kadifede bir yaldız zerresi yani,
yani bu koskocaman dünyamız.
Bu dünya soğuyacak günün birinde,
hatta bir buz yığını,

yahut ölü bir bulut gibi de değil,
boş bir ceviz gibi yuvarlanacak
zifiri karanlıkta uçsuz bucaksız.
Şimdiden çekilecek acısı bunun,
duyulacak mahzunluğu şimdiden.
Böylesine sevilecek bu dünya:
"yaşadım" diyebilmen için...

Seni ve Nuri'yi hasretle kucaklarım.

213

14.4.1948

Kemal, kardeşim,

Size çorap, gömlek filan gönderdim, herhalde almışsındır. Aldınsa bildir. Nuri'nin marangozluk eşyalarını bekliyorum, burda satacağımı umuyorum.

Büyük Macera isimli romanının bitmiş olmasına sevindim. Şimdi onu okumak için hazırlanıyorum. İnşallah, sen, temize çekerken altına kopya kâğıdı koymayı, bu suretle hiç olmazsa iki üç nüsha temiz suret elde etmeyi ihmal etmiyorsundur.

Geçen sene Avrupa, daha önceleri Amerika'da büyük bir ilgiyle karşılanan ve hatta filmi de çekilmiş olan *Gazap Üzümleri*'nin Türkçe tercümesini okuyorum, bitirmek üzereyim. Bir kere şunu söyleyeyim, her şeyden önce ibretle okunacak bir roman. Bu romandan ibret dersi alacak olanların arasında, mesela sen, ben yokuz, lakin, ibret almaya muhtaç birçok insan olsa gerek. Muhtevası için bunu söyledikten ve muharririn, Amerikan halkını yeni bir kıta keşfeder gibi keşfedip afallamış bir halde bulunduğunu da kaydettikten sonra, tuhaf ve benim için acıklı bir teknik hususiyetine geçeceğim. Roman muhavere esası üzerine kurulmuş. Bu bir yenilik sayılıyor. Halbuki sen *Sağırdere* romanında bunu hemen hemen Amerikalıyla aynı zamanda ve ondan habersiz yapmıştın. Bana acı veren şey, Kemal Tahir'in romana getirdiği ileri hamle, değil dünya, henüz Türkiye okuyucuları tarafından bile meçhulken, Amerikalınınkinin beynelmilel oluşu. Tuhaf bir kıskançlık diyeceksin. Kıskançlık değil, başka bir şey... Mamafi kitabı bitirince, iki cilttir, sana yollayacağım, sen de oku, bana geri

gönder, çünkü ben de iade edeceğim. Sonra herif senaryo, daha doğrusu, sinema operatörü tekniğini de bol bol kullanmış. Meseleyi umumileştirmek, genel mütalaalar serdetmek için fasıllar arasına koyduğu parçalar eskiden yapılmış şeylerdir. Hülasa kitabı, bütün kusurlarına rağmen beğendim, bilhassa faydalı buldum.

.....'ın radyoya kavuşacağına çok sevindim, hani dışarı çıkmak nasip olursa benim de ilk işim bir radyo almak olacak. Ratip'in haylazlığına çok üzülüyorum, şunun kulağını sen ordan bir çeksen, iyi olur. Seni, Nuri'yi hasretle kucaklarım, canım kardeşim. Ev halkının ferade ferade selamları var.

214

4.5.1948

Kemal, kardeşim,

Mektubunu biraz geç aldım, hemen karşılık veriyorum. Size gönderdiğim o beyaz kumaşın atkısı sahiden de ipektir, yalnız yıkarken dikkat etmeli, çitilememeli, sonra açılır.

Şu sendeki Fransızca piyesleri hemen gönder. Sonra Nuri de öteberiyi göndersin, bilhassa kotra göndersin, yani kotra da olmalı, şimdiden müşterisi var. Af meselesine gelince, bir Müslüman sözü vardır: Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyayı, yarın ölecekmiş gibi de ahreti düşün. Af meselesinde de, birçok meselelerde olduğu gibi, bu sözle amel etmek hiç de fena olmaz, yahut, bizim köylü ne demiş: Sen işini kış tut da yaz çıkarsa bahtına.

Büyük Macera romanını nasıl sabırsızlıkla, güven ve ümitle bekliyorum bilemezsin. Yalnız, rica ederim bana göndereceğin nüshanın sende de mutlaka bir kopyası kalmalı, yolda kaybolur, kazaya uğrar, her ihtimali hesaba katmalı.

Yahu, bundan bir hayli zaman önce Nuri'ye zarfın içinde kıl testeresi yolladımdı, almadınız mı? Aldınızsa ve beğendinizse, daha da isterseniz burda var, istediğiniz kadar yollayabilirim.

Sana o Amerikalının romanını mutlaka göndereceğim, fakat biraz gecikecek. Roman bahsinde "büyük mevzu" elbette ki mühim unsur, fakat "mevzu" deyince bunu, bunun tarif ettiği şeyi iyice tespit etmek lazım. Aynı şey "büyük" kelimesi için de varit.

Ben göğsümün boyuna sıkışması, yani kalbin bilmem hangi damarının spazm yapması yüzünden fazla dolaşamıyorum, halbuki

oturarak çalışmaya, hele oturarak şiir yazmaya bir türlü alışamıyorum, lakin buna da alışacağız.

Seni, Nuri'yi hasretle kucaklarım. Piraye Bacının her mektupta ikinize, hatta üçünüze de selamları vardır. Sizin selamları da ona yazarım.

215

Kemal, kardeşim,

Evvela kotraları, sonra mektubunu aldım. Kotraları satıyorum, yakında parasını yollarım. Sıhhattim bahsine gelince, oldukça, ama hakikaten, şimdilik iyileştim. Şimdilik diyorum, oldukça diyorum, büsbütün, adamakıllı demek için bir ay daha beklemek lazım. Bizim buraya yeni bir doktor tayin edildi, yeni bir teşhis koydu ve yeni bir ilaç verdi, çok faydasını gördüm. Fakat bizim Doktor Hikmet de uzaktan, yüzümü bile görmeden aynı teşhisi koymuştu. Onunla yirmi günde bir filan mektuplaşıyoruz şimdilik. Binaenaleyh, her zaman olduğu gibi gösterdiğin ilgi ve düştüğün telaş beni hudutsuz bahtiyar etti, fakat şimdilik — hay Allah bu şimdiliklerden — girişilecek bir teşebbüs yok. Zaten sağlık durumum böyle bir iyileşme göstermeseydi, ben de Sıhhat Kurulu'nca muayenem için müracaat edecektim.

Bu iyileşmede çalışmaya başlamamın da büyük dahli oldu sanıyorum. Karar verdim, bu yaz en aşağı üç piyes çıkaracağım. Bir tanesine başladım, birinci perdesini bitirdim, temize çekiyorum, yarın ikinci perdeye başlayacağım. Bunun ismi: *Ferhad ile Şirin.* Bildiğimiz hikâyedeki dağ delmek bahsini aldım, o kadar. Geri tarafı, ana şahıslar kalmak, esas kalmak üzere başka türlü. Teknik bakımından, çok eski ve artık kullanılmayan "monolog"lardan, bunları geliştirip faydalanıyorum. Mesela, yalnız bir insan değil, aynı sahnede, birbiri ardında iki üç insan "düşünüyorlar", bu düşünceleri monolog halinde veriyorum. Sonra iki insan karşılıklı "düşünüyorlar". Hasılı romanlardaki içten gelen muhavereyi bu suretle piyese tatbik etmeye çalışıyorum. Fena olmuyor. Zannıma kalırsa pekâlâ da istikbali olan bir imkân. Yeter ki aktör bu iç muhavereyi, "düşündüklerini" monoton, yani tonsuz, kuru bir kafa sesiyle söyleyebilsin. Bir şey daha yaptım, masal unsurunu tamamen fonda bıraktım ve masal imkânlarından ancak semboller bahsinde faydalandım, ona karşılık esas itibariyle realist çalıştım.

Dil bahsinde de daha ziyade stilize, ama çok hafif stilize olmak şartıyla eski turnürleri kullandım. Sonra tirad yok gibi. Hasılı benim için hem eğlenceli, hem çoktan beri uğraşmadığım bir sahayı ele almakla yeni bir iş oluyor.

Nuri'nin işe başlamasına sevindim. Ratip'in evlenmesine, çoluk çocuğa karışmasına, sevinçli bir hüzünle şaştım. İşte böyle, kardeşim. Seni ve Nuri'yi hasretle, muhabbetle, ümitle kucaklarım. Sinop'tan mektup aldım.

216

1.6.1948

Kemal, kardeşim,

Mektubunu ve fotoğrafınızı aldım. Ben de size bir fotoğrafımı yolluyorum. Sıhhatim biraz düzeldi, ilaçlara ve perhize devam ediyorum, sancılar iki üç gündür bir hayli hafifledi, herhalde iyiliğe doğru gidiyoruz. Bu hastalık meselesinde de bütün mesele teslim olmamakta. Bak bir de yazılmaya değmez, fakat size umumiyetle ve her şeyde bu ruh haletini çok yarım yamalak da olsa anlatır diye — hoş sizin de çok iyi bildiğiniz ve nefsinizde tatbik ettiğiniz bir şey ya — iki üç satırlık kötüce bir şey yazdım, onu yolluyorum.

İlerleyen aydınlığın içindeyim,
ellerim iştahlı, dünya güzel.

Doyamıyor gözlerim ağaçlara :
öyle ümitli onlar, öyle yeşil.

Güneşli bir yol gidiyor dutlukların arasından,
hapisane revirinde penceredeyim.

Duymuyorum ilaçların kokusunu,
bir yerlerde karanfiller açmış olacak.

Bu bahis işte öyle,
mesele esir düşmekte değil,
teslim olmamakta bütün mesele...*

*Bu şiirin sondan üçüncü dizesinin değişik kaynaklarda birbirine uymayan üç yazılışı vardır. Şairin hangisini son biçim olarak yeğlediği bilinmiyor. (A. Y.)

Gazap Üzümleri isimli Amerikan romanını yarın postaya vereceğim. Dikiş kutularını, geçen mektubumda da yazdığım gibi, hemen hemen sattık, bitti, fakat otomobiller o fiyata biraz şüpheli, mamafi onları da süsledim püsledim, pencere zırhlarını, radyatör kapağını, ön arka plakalarını, fenerlerini, lastiklerini filan yaptım, bakalım bu halleriyle o fiyatı bulacaklar mı? İğnedanlık ve kotra gidecek.

İkinizi de hasretle kucaklarım. Piraye Yengenizin ikinize de sevgi ve selamları. Annem Adana'da, hemşirenin yanında, artık iyice ihtiyarladı, fakat hâlâ resim yapıyor ve hâlâ renkleri birbirinden tatlı ve aydınlık.

217

14 Haziran 1948

Kemal ve Nuri kardeşim,

İki mektubunuzu bugün bir arada aldım. Gönderdiğiniz dikiş kutusu vesair eşya satışından 40 lirayı hemen postaya verdim. Öbür gün de 40 lira daha yollayacağım, geri kalanını da bir hafta sonra gönderirim. Başınıza gelen işe, uğradığınız iftiraya üzüldüm, mamafi bir başka çeşidi de burda benim başımdan geçtiği için, şaşmadım, fakat benim meseleyi tahkike gelen Adalet Müfettişleri kanun sayar insanlardı, işin içyüzünü çabucak anladılar ve müfteriler ettikleriyle kaldılar. Yani benim şansım varmış, kanun meselesinde şanstan bahsetmek ne tuhaf oluyor. Ben artık öfkelenmeyi unuttum, hatta öfkelenmeyi lüzumsuz bir lüks sayıyorum. Anlayan, bilen, gören adam öfkelenmez sanıyorum. Sevdiklerimin macerası beni sevindiriyor, yahut üzüyor, fakat sevmediklerimden nefret dahi etmiyorum, nefretten de kuvvetli bir şey, onları buz gibi soğuk ve hissiz bir aydınlığın içinde ve altında böcek filanmışlar gibi seyrediyorum. Hapis adamın bundan başka yapabileceği bir şey daha var. Biz sevgili memleketimize ve namuslu milletimize, hapiste ancak ona layık eserler vermekle sevgimizi ispat edeceğiz ve memleketimizin, halkımızın düşmanlarına da, burda, indirebileceğimiz en kuvvetli tokat da yine namuslu Türk halkına layık eserler vermek olacaktır.

Mektubumu hemen alasınız ve iki mektubunuz bir arada

geldiğine göre cevapta geciktim diye, merak etmeyesiniz diye sözü buracıkta kesip mektubumu hemen postaya yetiştiriyorum.

Sizi hasret ve ümitle kucaklarım.

218

16.7.1948

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. Aklımdayken sana bir şey sorayım, ben sana *Gazap Üzümleri* isimli Amerikan romanının iki cildini göndermiştim, posta makbuzu bende, alınadın mı? Almadınsa bildir de postadan aratayım. Kotralar satıldı, parasını bir iki güne kadar yollayacağım.

Ben, *Ferhad, Şirin, Mehmene Banu ve Demirdağ Pınarının Suyu* diye biraz acayip bir isim koymak icabettiğini sandığım piyesin ikinci perde, birinci tablosunda, Ferhad'la Şirin'in baş başa aşk sahnelerinde bir haftadır bocalayıp duruyorum. Piyeste de olsa, Piraye'den başkasına sevda sözleri söylemek ne zor şey! Zaten, şiirde yine nispeten kolay olan sevda faslı, nesirde çok müşkül iş, hele piyeste, hele benim *Şirin ile Ferhad*'da.

Piyes bitsin, sana hepsinin bir kopyasını yollarım, yazdıklarımdan şahsen henüz memnun değilim. Mamafi ben artık — bilhassa kendi yazılarım için — bitaraf bir münekkit sayılamasam gerek. Beğenmekte, hele kendi yazılarımı beğenmekte, titizlik illetine varan bir hale düştüm.

Sana piyes tekniği hakkında kısaca bir iki şey söyleyeyim. Sahneye konacak, sahnede tutacak bir piyes için söz ve aksiyon aynı kudrette olmalıdır kanaatindeyim. Bence hâlâ en büyük tiyatro müellifi Shakespeare'dir. Üstatta söz kuvvetinin yanında ve aynı kudrette aksiyon, hareket kudreti de vardır. Yani yazarken gözünün önüne sahneyi, sahnede geçen hadiseyi getireceksin. İnsanlar yalnız karşılıklı, güzel, parlak, büyük laf etmeyecekler, aynı zamanda hareket edecekler, aksiyon halinde bulunacaklar. "İlkönce kelam değil, ilkönce fiil" vardı, sözü tiyatro için de biçilmiş kaftandır. Fakat, diyeceksin ki Gorki'nin meşhur piyesinde söz hâkimdir. Bir bakıma evet ve bir bakıma zayıf tarafı budur,

bence, fakat bu zayıf tarafı telafi eden, Gorki'de sözün harikulade oluşundan ziyade, tiplerin egzotizmidir. Yani muayyen bir seyirci zümresi için tiplerin ve muhitin egzotizmi. Yani, bu bakımdan, hatta Gorki'nin o piyesine öyle yüzde yüz realist piyes dahi denemez. Sonra Gorki'nin piyesinin o kadar meşhur oluşunda o devrin sosyal şartlarının da dahli vardır. Söylediklerimi teknik bakımından hülasa edersem, piyesi ayırdığın taksimata göre, perde yahut tablo bakımından, her bölümün sonunda, hareket halindeki vakanın bir merhalesi aşılacak, bir düğümü çözülecek. Mesela, bak, ben *Ferhad'la Şirin*'in yapısını şöyle kurdum: Üç perde olacak, her perde iki tablo olacak, her perdenin başında ayrıca bir prolog bulunacak. Gelecek mektubumda sana bu ana kalıba, aksiyon halinde mevzuu nasıl taksim ettiğimi tafsilatıyla yazarım.

Yazdığın piyesin sahnede ne kadar müddet süreceğini aşağı yukarı kestirmek için pratik bir çare vardır. Piyesi tabii bir kıraatla okursun, geçen zamanın bir buçuk, yahut iki mislini alırsın, bu sana oynandığı zamanki süresini verir. Piyeslerde de, tıpkı romanlarda olduğu gibi, ekseriya, ön planda ve arka planda insanlar olacak. Sahnenin kendisine mahsus imkânları ve imkânsızlıkları var. Bu imkânlardan mesela bir tanesi, bizzat aktörün bir mimikle, bir hareketle, mesela elinin bir hareketi, yahut yüzünün bir ifadesiyle bir ruh haletini sözsüz, konuşmadan verebilmesidir. Yani pandomim unsuru. Bu imkân, aktörün, müellife ilave ettiği imkândır. İmkânsızlıklardan bir tanesi de, iç muhaverenin zorluğudur. Bunu eskiler, geçen mektubumda da yazdığım gibi, aktörü sahnede, seyircilere hitaben yüksek sesle konuşturmak suretiyle halletmeye çalışmışlar. Bazen seyircilere hitaben yapılan bu tek başına konuşma, bu monolog, bir vakayı hazırlamak için de, açıklamak için de yapılırmış. Yahut, bir muhavere sırasında, aktör, seyircilere hitaben kısa bir iki lafla intibaını, düşüncesini söyler. Okuduğun piyeslerden bu dediklerim elbette gözünün önüne geldi. Ben bu imkânsızlığı, daha doğrusu, yarı imkânsızlığı, öyle zannediyorum ki, *Ferhad'la Şirin*'de, biraz daha imkân içine soktum.

Nuri'nin tekrar çalışmaya başlamasına pek sevindim. Kadınlarımıza karşı en ufak bir siteme hakkımız yok, derim ama, Piraye'den mektup gecikince ben de küser, suratı asarım.

Ben ve ablan hepinizi hasretle kucaklarız, canım Kemal'ciğim...

Hamiş:

Benim sancılar yine başladı, ama geçecek, ilaca devam ediyorum. Gönderdiğin piyesleri aldım ve hepsini okudum bile.

219

Kardeşim, Kemal,

Sana, göndermiş olduğunuz kotraların bedeli olan elli lirayı yolladım. Herhalde almışsınızdır. Mamafi, bana alıp almadığınızı bildirin. Naci Sadullah'tan ben de yedi sekiz ay var ki hiçbir mektup alamadım. Biz de ona orda satması için burdan kundura göndermiştik ta o zamanlar. Fakat dedim ya, hiçbir haber yok. Ben *Ferhad'la Şirin*'i bitirdim. Pek iyi bir şey olmadı, yani çok daha iyi olabilirdi. Senin dev gibi çalıştığını anlıyor ve dehşetli bir sevinç duyuyor, iftihar ediyorum. Ellerin nur olsun, kardeşim. Elbette ki memleketimizin ve dünyanın namuslu insanlarına layık eserleri verenlerin ve vereceklerin en başındasın ve böyle olman yalnız vazifen değil hakkın. Beş altı aydır Vâlâ'dan mektup almıyordum. Dün karısı bir mektup yollamış. Necmettin Sadak Bey, "Af muhakkak," diyormuş. Mamafi aklım pek ermedi, Meclis tatil olduğuna ve Bayramdan sonra toplanacağına göre bu kanun ne zaman ve nasıl çıkar? Kendisinden tafsilat istedim, sadre şifa bir bilgi verirlerse sana yazarım. Mamafi bilirsin, uğraşmayı elden bırakmamakla beraber ben bu gibi işlerde katiyen dalgaya düşmem. Bizim köylünün, "Sen işini kışa tut da yaz çıkarsa bahtına" sözüne, yalnız kışı değil, yaz çıkması ihtimalini de göz önüne alıp yani onun da hazırlığını yapıp uyarım. Aklında mı, benim bu nikbin realistliğimi bazen, sen bile bedbinlik sanırdın.

Bana gönderdiğin piyesleri ben çoktan okuyup bitirdim. Onları sana iade edeyim mi? Bizim müdürümüz değişti, yeni müdürümüz ilk iş olarak saçlarımızı sıfır numara makineyle tıraş ettirdi. Ben döndüm bir pehlivana. Mamafi bundan altı ay önce de hep beraber bir müfettişin emriyle kırkılmıştık. Yüzde sekseni normal insan olan bizim bilhassa köylü mahkûmlar dışarda saçlarını ekseriyetle dipten keserler de içerde — hapishanede bile — biraz rahata, biraz boş vakte ve biraz da köylerinden daha ileri bir muhite — hapishanede — kavuşunca saçlarını uzatmaya, taramaya, hapishanesine göre, uzun pantolon, külot pantolon,

hatta pijama giymeye başlarlar. Güzeli, iyiyi, hemen kabule hazır milletimin bu karakteristik tarafını sen de bilirsin. Her ne hal ise...

Seni ve Nuri Tahir'i hasretle kucaklarım.

Piraye Ablan her üçünüzü de her mektubunda sorar ve gözlerinizden öper.

Sende olup da bana listesini gönderdiğin Fransızca kitapların hiçbirini canım çekmedi.

Bir kere daha, bin kere daha hasretle, kardeşim.

220

Kemal, kardeşim,

Geçen mektubumda da yazdığım gibi *Ferhad'la Şirin* bitti. Yazmadan önce bu mevzuu o kadar kuvvetle duymuştum ki yazarken hayal inkisarına uğradım, olmuyor diye, fakat hepsi bitip de, hatta üçüncü perdeyi bile öfkeyle bitirmiştim, fakat hepsini baştan aşağı ve aradan on gün geçtikten sonra okuyunca, kendi tarzında, kendi imkânları içinde ve hatta getirdiği ve üzerinde durulabilir, işlenebilir yeni sahne imkânlarıyla pek de fena olmadığını gördüm ve ne yalan söyleyeyim, hafif tertip sevindim. Üç gün önce ikinci piyese başladım, bu sene üç piyes yazacağım, yeni piyesin adı *Sabahat*. Realist bir şey olacak, bunda da başka bakımdan bir deneme yapıyorum, ana mevzuu ikinci planda tutup teferruatı ön plana alıyorum.

Siz dehşetli parasızsınızdır. Bende mal satışından alacağınız var, fakat henüz toplayamadım. Toplar toplamaz yollarım. Bugünlerde ben de fülus-i ahmere muhtaç bir haldeyim.

Af haberleri sağdan soldan geliyor, fakat kati, tafsilatlı, sadre şifa verecek bir havadis yok henüz.

Sana bu hafta Fransızca edebiyat mecmuaları yollayacağım. Alıp almadığını bildirirsin. Hep aklımda, fikrimde parasızlığınız. Sevdiklerimin maddi sıkıntı, hele bu çeşit maddi sıkıntı çekmesi beni bilemediğin kadar kahreder. Sana, bir acayip aşk şiiri yazdım onu göndereyim:

Öküzlerimin boynuzlarında aydınlanırken ortalık
toprağı sürüyorum sabırlı bir kibirle.
Çıplak ayaklarımda toprak, nemli ve ılık.

Demir dövüyorum öğleye kadar,
kırmızıya boyanıyor karanlık.

Yapraklarında yeşilin en güzeli,
zeytin devşiriyorum ikindi sıcağında,
üstüm başım, yüzüm gözüm ışık.

Her akşam mutlaka misafirim var,
kapım bütün şarkılara
alabildiğine açık.

Geceleyin suya dizboyu girip
çekiyorum denizden ağları :
yıldızlarla balıklar karmakarışık.

Benden sorulur oldu
dünyanın hali artık :
-İnsan ve toprak, karanlık ve aydınlık.

Anladın ya, işim başımdan aşkın,
anladın ya, gülüm,
ben sana âşık olmakla meşgulüm...

İşte böyle. Zaten bugünlerde iyi çalışıyorum. İki günde bir filan bir şiir çıkıyor tezgâhtan. Sonra bak iki günde *Sabahat*'ın birinci perdesini, daha doğrusu üç sahnesini bitirdim.

Seni, Nuri'yi hasretle kucaklarım, canım kardeşim. Piraye Ablan her mektubunda hepinize selam eder. O da bugünlerde hastalık geçirdi. Seni bilemediğin kadar göresim geldi. Bir kere, bin kere daha hasretle, kardeşim...

221

6.10.1948

Kemal, kardeşim,

Mektubuna cevapta geciktim. Kabahat bende. Kusura bakma,

olur mu?

Sen niye öyle hemencecik öfkeleniyorsun? Namuslu insanların öfkesi yeryüzünün en güzel, en haklı, en müthiş kuvvetlerinden biridir. Sen yeryüzünün en namuslu insanlarından birisin, bundan dolayı da öfkeni öylé bol keseden harcamaya hakkın yok. Ben kendi payıma ancak büyük öfkelere kapılıyorum artık, ufak tefek öfkelerin yerine tatlı tatlı gülümsemesini öğrendim. Bugünlerde boyuna aşk ve tabiat şiirleri yazıyorum. İşte bir tanesini gönderiyorum sana. Anlaşılan öteki aşk şiirini her nedense almamışsın, bunu inşallah alırsın. Ha, sana, burdaki marangozluk eşyanızın satış hesabından 25 lira yolladım, aldın mı? Bana yaz.

SONBAHAR

Günler gitgide kısalıyor,
yağmurlar başlamak üzre,
kapım ardına kadar açık bekledi seni,
niye böyle geç kaldın?

Soframda yeşil biber, tuz ekmek,
testimde sana sakladığım şarabı
içtim yarıya kadar bir başıma
seni bekleyerek.

Fakat işte ballı meyveler
dallarında olgun ve diri duruyorlar.
Koparılmadan düşeceklerdi toprağa
biraz daha gecikseydin eğer.

Bu aşk şiirini, bu sonbahar şiirini okuyunca biraz şaşıracaksın sanıyorum. Ben galiba şahsi hayatımda, anlıyor musun, sırf şahsıma ait ve hiç kimseyi ilgilendirmemesi gereken hayatımda bir dönüm noktasındayım. Her ne hal ise, şahsi hayatımda öyle bir değişiklik olabilir ki, buna herkesten çok sen şaşabilir, fakat bunu yine herkesten çok sen anlayabilirsin. Seni şimdiden şaşırtacak şeyler yazıyorum. Şaşırma, fazla bir şey de öğrenmek isteme, yalnız şaşmaya alış. Dedim ya, bir daha tekrar ediyorum, bütün bu söylediklerim, sırf şahsi hayatıma, mahrem hayatıma ait şeyler.

Şimdi gelelim başka havadislere. Evvela af havadisi. Vâlâ'dan mektup aldım, ona kalırsa af muhakkak ve istifade edeceğiz. Sonra dayımın kızı ziyaretime geldi, kendisiyle son zamanlarda, ben hastalandıktan sonra mektuplaşmaya başlamıştık. On üç senedir de yüzünü gördüğüm yoktu. O da iyi haberler getirdi. Bütün bunlara rağmen ben dalgaya düşmüyorum. Realist nikbinliğimi bilirsin. Sonra, geçenlerde buraya Adalet Bakanı geldi. Benim odaya da uğradı. Kendisiyle şöyle yirmi dakika kadar konuştum. Uğradığım kanunsuzluğu, haksızlığı anlattım, hapishanedeki hayat şartlarından şikâyet ettim. Sabırla dinledi.

Sizin maddi vaziyetinizin bozuk olmasına çok canım sıkılıyor. Aksi gibi ben de bu bakımdan kötü durumdayım. Mamafi dur bakalım, bir dokuma siparişi almak mümkün olacak galiba, o olursa sizin marangozluk eşyası satışını burda belki düzenleyebilirim.

Bugünlerde pek çalışmıyorum. İnsan kırk altı yaşında ve hapishanede aşk şiirleri yazmaya başladı mı, bir yandan da fena halde tembelleşiyor. İşkenceli fakat bahtiyar bir tembellik.

İşte böyle, canım Kemal'ciğim, seni, Nuri'yi hasretle kucaklar, bağrıma basarım. Sıhhatim bildiğin gibi. Hiçbir yenilik yok, yani ne iyi, ne fena. Ölmeye hiç niyetim yok. Memleketimi, dünyayı ve dünyanın ve memleketimin namuslu, yiğit insanlarını ne kadar sevdiğimi bilirsin, onlardan mümkün mertebe geç ayrılmak niyetindeyim. Hele şimdi bu niyetim bir kat daha kuvvetli. Bir kere, bin kere daha hasretle, kardeşim.

222

Kemal,

Bu bir mektup değil, bir telgraf: Zamanlardır senden mektup yok. Dehşetli merak ediyorum. Sana gönderdiğim ve içinde bir de aşk şiiri olan mektubuma karşılık gelmedi. Sağlığınızı hiç olmazsa iki satırla bildirin. Hasretle seni ve Nuri'yi kucaklar, selamlar ederim.

223

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım, şükür. Ben de sana kısacık ve telgraf

mahiyetinde ve senden mektup alamadığım için hemen bana mektup yazmanı rica eden bir mektup yollamıştım. İşlerinizin, senin yazı ve Nuri'nin marangozluk işlerinin kötü gitmesi dehşetli canımı sıktı. Benim iş de sizinkinden beter, sekiz dokuz aydır mekik attığım yok. Tezgâhlar öyle kapalı durur. Bende bir miktar alacağınız var, marangozluk eşyası satışından, onu yarın gönderirim. Ne yapsam bilmem ki, maddi vaziyetim benim de kötü ama, sizinkine çok sıkılıyorum. Ben zaten perhizim, kuş kadar yemek yiyorum. Halbuki Nuri aslan gibi delikanlı, sen de öyle, ikiniz de gıdaya muhtaçsınız. Piraye Yengen sekiz dokuz aydır gelemiyor, hem bir aralık hastalandı, hem de parasızlıktan. Buraya gelip gitmesi yine bir aylık geçim parasını harcaması demek. Kız kardeşim geldi dün. Annemin bir gözü hep öyle, tek gözle resim yapıyor hâlâ. Af meselesine gelince, Çorum milletvekilinin verdiği layiha kabul edilse bile benden başka hepiniz hemen çıkarsınız, çünkü bizim suçun maddesi onun layihasına sokmak istediği maddelerle ilgisiz. Fakat bu şartlar içinde dahi benim daha yedi senem kalır. Mamafi duyduğuma göre hükümetin ayrı bir layihası varmış ve bu layiha çok daha şumullü imiş, hatta ben bile bu layihadan istifade edip çıkabilecekmişim, hasılı bir sürü mış da mış. Haydi hayırlısı diyelim ve bu meseleyi fazla düşünmeyelim. Benim nikbin realizmimi bilirsin, dalgaya düşmeyen ve sana bile bazen bedbinlik gibi gelen realizm. Fakat anlaşılıyor ki sen benim bir mektubumu almamışsın, içinde bir de aşk şiiri vardı. Herhalde postada kayboldu. Aman ve her şeye rağmen romanı ihmal etme. Yapılacak iş her şeye rağmen Türk halkına layık eserler vermekte. Çalışmak lazım, Kemal'ciğim. Mamafi, sen doğrusu iyi, güzel ve temiz çalıştın. Çıkar da eserlerini neşredersen Türk edebiyatı roman denilen tarza da kavuşmuş olacak. Bizde ilk gerçek romanı sen millete tanıtmış olacaksın. Ben de bununla dehşetli övünüyorum. Bu sene ben de fena çalışmadım. İki piyes yazdım, birkaç tane de iyice şiir. Mamafi, şu sene bitmeden bir piyes daha yazmak istiyorum. Hatta bir de acayip roman projem var. Sıhhatim hep öyle, kalp hastalığımın asabi olduğu anlaşıldı, yani anlaşıldı deniyor, karaciğer de eskisi gibi, hasılı hem sıhhatliyim, hem değilim. Fakat bunu da fazla düşünmeye gelmez. Yahu, baban tıpkı sana benziyor. Senin ihtiyarlığını görmüş gibi oldum. İhtiyarlık kelimesi de doğru değil, çünkü Tahir Efendi aslan gibi. Seni,

Nuri'yi hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

224

Kemal, kardeşim,

Mektubuna cevapta geciktim. Araya Bayram girdi. Şimdi evvela seni geçen mektubumda üzen ve telaşa düşüren meseleden bahsedeyim. Mücerret ve mutlak manada şahsi hayatım olamayacağını elbette bilirim. Bunu bildiğim halde yine de şahsi hayatıma ait bazı işler vardır ki o ancak beni, o hadiseyle doğrudan doğruya ilgili olanı ve seni filan ilgilendirebilir. Mesele şu: Piraye'yle aramızdaki münasebetlerden bir tanesini, ancak bir tanesini ve zaten bilfiil mevcut olmayan bir tanesini, kesmem lazım geldi. Yani kadın erkek, karı koca münasebetimizi. Tahmin ettiğin gibi bunun lüzumuna karar veren benim. Piraye'ye ve kendime — evet artık kendime de — o kadar saygım var ki, Piraye benim için öyle mükemmel, öyle yiğit, öyle iyi ve kendisine en güzel senelerimi, en iyi eserlerimi borçlu olduğum insan ve kadındır ki, ona yalan söyleyemezdim. Onu manen de olsa — maddeten imkânsız — bu münasebetimizde bile aldatamazdım. Bu münasebetimizde — bu karı kocalık münasebetimizde dahi, ki artık münasebetlerimizin en arka plana geçeni olmuştu — ona yalan söylemekten, onu aldatmaktansa, onu üzmeyi, hem de belki dehşetli üzmeyi, kahretmeyi tercih ettim. Ben de bir hayli üzüldüm, kahroldum ve olmaktayım. Fakat ikimiz de haysiyetli ve şerefli insanlarız, üzüntüyü, kahrolmayı, haysiyetsizliğe, şerefsizliğe, yalan dolana tercih ederiz. Bir daha tekrar ediyorum. Piraye hayatımın en yakın insanıdır ve her şeye rağmen yine öyle en yakın insanı olarak kalacaktır. Gayet tabii olan ilk üzüntüler, kırgınlıklar, hiddetlenmeler — ki kızmakta, hiddetlenmekte, beni yerin dibine geçirmekte bir bakıma haklıdır elbet — geçtikten sonra — bütün temennim bunların mümkün mertebe çabuk ve sarsıntısız geçmesidir — dostluğumuzun, arkadaşlığımızın, kardeşliğimizin yine de pırıl pırıl devam edeceğine ben şahsen inanıyorum. Bu bahis böyle. Sen ne diyorsun, Kemal'ciğim? Benim *Sonbahar* şiirleri yazınam hoşuna gitmiyormuş, içinde bulunduğum ruh halini bilmiyormuşum. Evvela, içinde bulunduğum ruh hali, bende, ana hattında hiçbir zaman değişmeyen ruh halidir. Her şeye rağmen iyimser, imanlı, delikanlı,

aydınlık bir ruh hali. *Sonbahar* şiirlerine gelince. Niye yazmayacakmışım? Sonbahar da bahar, yaz, ve kış gibi bir mevsimdir ve insanlar bütün bu mevsimlerden geçerler, yeter ki kışın bile ümitsiz olmasınlar, ihtiyarlıklarını cesaretle, ümitle karşılasınlar ve onu hiç de bitmiş, ölü bir mevsim olarak kabul etmesinler. Bak sen bana Yahya Kemal'in bir mısraını yazmışsın. Bir fikrini bir hissini ifade edebilmek için Yahya Kemal'in bir şiirinden bir satır almak zorunda kalmışsın. O satırı, o mısraı da — bir insan hissi, hem de gayet reel bir insan hissi, hiç de müstereddi olmayan bir hissi ifade ettiğine göre — bende bulsaydım, hem de daha ustaca, daha realistçe söylenmişini bende bulabilseydin daha iyi olmaz mıydı? Sonra hastalığıma gelince, sahiden hastayım be, ve hastalığımın bu işlerle hiçbir ilgisi yok. Altı aydan beri, yani ilk kriz geldiğinden beri, boğazımdaki ve göğsümdeki sancılar kâh azalıp kâh çoğalarak devam ediyor. Fakat bir gün bile yakamı bırakmıyor. Doktor: Spazm, diyor. Kalp damarlarının spazmı imiş. Altı aydır perhizdeyim, belki bir ton ilaç yuttum ve yutmaktayım. Bütün bunların böyle olması delikanlılığıma engel olmuyor. Sana ölümden bahsettimse, ölümün vızgeldiğini anlatmak için bahsetmişimdir. Her şeye rağmen daha yüz sene yaşamak niyetindeyim; Semiha'ya doğru yazmışsın, ben 19 yaşındayım ve bir yaş daha ihtiyarlamaya niyetim yok, bunu da bilesin.

Af olur mu, olmaz mı? Olursa faydalanır mıyız, faydalanmaz mıyız? Bunu kendi hesabıma düşünmüyorum, çünkü düşünüp halledilecek bir mesele değil. Fakat sen şu romanı, şayet af olmazsa bana yolla, bilemediğin gibi merak ediyorum. Sana bu mektubumla bir de fotoğraf yolluyorum. Bıyıklarımı kestirmiştim, yara olduydu usturadan, yine bırakıyorum. İşte böyle, Kemal'ciğim, seni, Nuri'yi hasretle kucaklarım.

225

17.12.48, Bursa — Hapisane

Kardeşim Kemal Tahir,

Mektubunu aldım. Hemen cevap veriyorum. Evvela, sen adamakıllı hastasın. Ve hastalığını benden sakladın. Ben sana nezle olduğum zaman bile şımarık bir çocuk gibi dert yanarken, sen

benim nezle oluşumla bile telaşlanırken, benden hastalığını sakladın. Bu saklayıştaki yiğitliğini gözlerim yaşararak anlamakla beraber, sana bir yandan da öfkeleniyorum. Nasıl olur da benden hastalığını gizlersin. Bilemediğin kadar üzüldüm. Ne yapabiliriz, seni nasıl tedavi ettirebiliriz diye düşünüyorum. Ve elimden düşünmekten başka bir şey gelmediği için kahroluyorum. Herhalde kalbinin bir kardiyografisini aldırman lazım. Elde edilecek neticeye göre de bütün gerekli makamlara başvurulmalı. Buraya gelebilseydin ne iyi olurdu, sana bakardım. Sonra maddi geçim sıkıntısı içinde olduğun da anlaşılıyor. Ne halt etsek bilmem ki. Bir arada olsak daha kolay geçinebilirdik. Dünyada en çok sevdiğim insanlardan biri bu haldeyken eli kolu bağlı olmak, aciz içinde kıvranmak yüzümü kızartıyor, hapisliğimden ilk defa utanıyorum adeta.

Tarihi romanının dili için yazdıkların çok doğru. Bu üslup meselesini iyice düşünüp hallettiğin anlaşılıyor. Yine bize mükemmel bir eser vereceksin. Bana tavsiye ettiğin meseleye gelince, o işe büyük bir sevinçle başlayabilirim, hakikaten köroğlu destanını bir çeşit *Bedreddin Destanı* halinde — tabii başka bir üslupta — işlemek çok iyi olur. Yalnız buna ancak bir ay sonra başlayabilirim. Sen bana kitapları o zaman gönderirsin. Yalnız bu vesileyle bir şeye şaştığımı söyleyeyim, "Gazeteye verdiğin mülakatta da söylediğin gibi" diyorsun. Benim o gazeteye o kadar saçma sapan bir mülakat verdiğimi sanıyor musun? Buna nasıl ihtimal veriyorsun? Henüz aklım başımda ve öyle ipsiz sapsız lakırdı edecek kadar bunamadım. Daha doğrusu, hiç bunamadım. Öyleyse niçin tekzip etmiyorsun? diyeceksin. Bilirsin ki, "Millet" mecmuası da envai türlü herze yediği zaman tekzip etmedim. Bu hususta benim kendime mahsus bir prensibim var. Belki hata ediyorum, fakat onu nasıl iki satırla tekzip etmedimse bunu da öylece tekzip etmedim. Öyle iki satırla, bu kadar büyük yalanları tekzip etmeyi kendime yakıştıramıyorum. Her ne hal ise.

Benim hatun, sana bundan önce de yazdığım gibi, çoluk çocuğu toplayıp geldi, sonra bir de gayet güzel mektup yazdı, sonra ne oldu bilmem, yine mektup yazmaz oldu. Beni hiç merak etme, sıhhatim adamakıllı düzeldi. Demir gibiyim. Yalnız sen cıgarayı, çayı, kahveyi mutlaka bırak. Çok rica ederim Kemal, bir iki ay yazı yazamamak pahasına da olsa cıgarayı, çayı, kahveyi hemen bırak. Beni biraz seversen, bunu benim hatırım için yap. Türk halkına ve

namuslu insanlığa birbirinden güzel romanlar yazman, ümitli, her şeye rağmen ışıklı hikâyeler anlatman lazım, en aşağı yüz yıl yaşamaya mecbursun. Seni hasretle bağrıma basarım, canım kardeşim.

226

13.6.1949

Kemal, kardeşim,

Sana mektup yazmak, senden mektup almanın güzelliğine, rahatlığına, kalabalığına tekrar kavuştuğum için nasıl bahtiyarım bilemezsin. Nevşehir'den, Hamdi'den aldığım mektupta, Nuri'nin oraya gittiğini, senin de yakında gideceğini yazıyor. Sana biraz kendimden havadis vereyim: Sıhhatim kör topal devam ediyor, şimdi en büyük derdim, bir senedir yüzümde peyda olan, bir azalıp bir çoğalan, fakat büsbütün geçmeyen, ana akışında da gelişen kızartılar, kaşıntılı lekeler, kabuk bağlayan bir çeşit akneler; ne olduğunu, neden olduğunu ne ben anladım, ne de doktorlar. Yani şimdilik, kaşınmak da bunları büsbütün azıttığı için, kaşınamamanın işkencesi içindeyim. Piraye Yengenle münasebetimiz yine eskisi gibi, yani, hani bir aralık ayrılmaya filan kalkışmıştım ya, kendimi toparladım, o kötü işi yapmadım, fakat tabii kız bana dehşetli kırıldı, mektup filan yazmıyor, hem haklı, hem haksız. Her ne hal ise, bu iş de zamanla yoluna girer. Bizim burası yakında iş yurdu olacak. Beni de çalıştırırlar da nafakayı çıkarırız umudundayım. İşte bendeki haberler, havadisler bu kadar. Sen nasılsın, sıhhatin, romanların ne âlemde? Hemen bana cevap ver.

Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

227

30 Haziran 1949

Kemal, kardeşim,

Ellerin dert görmesin, yazdığın romanların yalnız isimlerini okumak bile yüreğime ferahlık verdi. Mademki tetkikten geçmişler,

neşirlerinde nahzur görülmemiş, bütün temennim hiç olmazsa bir tanesinin bir gazetede yayımlanması ve bu suretle hem bizim güzelim Türkçemizle yeryüzünün en namuslu halklarından biri olan Türk halkına dair ne mükemmel romanlar yazılabileceğinin anlaşılması, genç romancılara bir ders kitabı vazifesi görmesi, hem de sana bir miktar dünyalık sağlamasıdır. Sende birer kopyaları elbette vardır, bana da birer kopyalarını gönderirsen pek bahtiyor olurum. Güzel şey okumaya pek hasret kaldım. Bana gelince, bir hayli zamandır işi ressamlığa döktüm, beş seneden beri elime fırça aldığım yoktu, birdenbire ayranım kabardı ve şimdi elimden fırça düşmüyor, hele tabiat resimlerine, nakış elemanına pek merak sardım. Senin anlayacağın, boyuna resim yapıyorum, yağlı boya, sulu boya, çini mürekkebi, kurşunkalem, tuval üstüne, kontrplak üstüne, kâat üstüne. Yani, yaşlanmakla filan durulmayan huyum, yani bir şeye kendimi verince balıklama dalıvermem, bu sefer resimde kendini gösterdi, resim yapamadığım zaman adeta hastalanıyorum.

Sıhhatime gelince, göğüs sancıları, siyatik berdevam, fakat öyle müzminleştiler, elim ayağım gibi o kadar benden oldular ki onlara sancı demeye bile dilim varmıyor. Hem şu son yıllarda hastalığımdan o kadar çok şikâyet ettim ki, artık lafını etmeye utanıyorum. Dante'nin *Cehennem*'ini Fransızcasından, bir de, hayır iki kere de, Türkçe tercümesinden okudum, tercümeş hem Fransızcası, hem Türkçesi iyi değildi, mamafi ben şahsen, yine de beğendim. Sevdim demiyorum, beğendim diyorum. İşte böyle. Seni hasretle, bilemediğin gibi hasretle kucaklarım, canım kardeşim.

228

2.8.1949

Kemal, kardeşim,

Mektubuna cevapta geciktim, araya Bayram girdi. Seninle şu roman işini konuşalım.

Şu yirminci yüzyılın yarısına kadarki devirde memleketimizin en iyi romanlarını senin yazdığına, ve bundan sonra senin yazacağına eminim. Bu emniyetim muhabbete dayanan bir his değil, senin kabiliyetini, şartlarını bilmekten gelen bir kanaat. Bu

böyle. Gelelim iyimserlik meselesine. Sanatta kötümserlik gayet kolaydır. Muayyen şartlardan dolayı faciayı sanata daha çok yakıştırırız ve bize facianın asaleti varmış, gibi gelir. Baksana, Shakespeare'i Molière'den daha çok sayarız. Kötümserlik bir felsefe sistemi, bir görüş zaviyesi olarak berbat bir şeydir ve kolay bir şeydir, güç olan, zor olan ümitli olmak, iyimser olmaktır sanatta. Tabii, kötümserlikle kederliliği birbirine karıştırmamak lazımdır. Çok ümitli, çok iyimser bir sanat, aynı zamanda kederli de olabilir. Bundan dolayı senin romanların iyimser olmalarında hiçbir mahzur yok. Sonra bizim millet, Türk milleti, genç bir millettir, yani istikbali gül pembe görmekte fizyolojikman haklı bir millet. Bundan dolayı onun sanatkârları olan bizler de genciz, her sıhhatli genç gibi de iyimseriz, istikbale ümitle bakarız. Bu bahis böyle. Senin Nevşehir'e naklin işi ne oldu?

Kadınlarımıza yalvarıp yakarmamızdan tabii ne olabilir? Bak ben, benim hatuna, şu olan işlerden sonra, o kadar yalvarıp yakardım, fakat cevap bile vermedi, benimle ilgili değil demiyorum, en iyi dostum gibi alakadar, fakat bu alaka, bir dost alakasının sınırlarını geçmiyor. Zamanla eski halimizi elbette buluruz. Olan işlerde kabahat neyse, bunun yetmişi bendeyse, otuzu da onda. Bu bahis de böyle. Sıhhatim bildiğin gibi. Mütemadiyen resim yapıyorum. Sana gelecek mektupta filan bir küçük kroki yapar yollarım.

İşte böyle, canım kardeşim, seni hasretle kucaklar, ferade ferade selam ederim.

229

4 Eylül 949, Bursa - Hapisane

Kemal Tahir, evladım,

Sana on yedi gün önce gönderdiğim mektuba hâlâ karşılık alamadığım için sıhhatini merak ediyorum. O kadar çeşitli hastalıklara tutuldum ki, ilk aklıma gelen şey hastalık oluyor. Telgraf çekeyim, dedim, fakat bütçe müsait değil, iyisi mi taahhütlü mektupta karar kıldım işte. Senin "Hürriyet" gazetesinde çıkan romanı merakla takip ediyordum. Türkçeyi senin kadar iyi, sağlam, ciddi, oyuncaksız yazan yok. Fakat çabuk ve biraz tuhaf bitti. Bana

sıhhatini hemen bildir. Sana öteberi, yani, bir pantolon, bir iki kat don gömlek, bir yünlü yelek filan gibi şeyler göndereceğim, biraz eskidir, fakat ne yapayım, benimkilerin aynı. Bu hafta iki defa kalbim sıkıştırdı yine. Iki gün yataktan çıkmadım. Şimdi iyiceyim. Herhalde asabi şeyler. Nasıl asabi olmazsın, yapmadığım şeyi yaptı derler, yalnız demezler, yazarlar da, söylemediğim sözleri söyledi derler — şu Ahmet Emin Yalman'ın yazısında olduğu gibi — kendisine söylemediğim, söylemeyi aklımdan geçirmediğim sözleri bana söyletmiş. Bir aralık da "Millet" mecmuası yapmadığım şeyleri yaptırtmıştı ya. Her ne hal ise, bu bahis de böyle deyip geçiyorum ama, sinirleniyorum. Sen yine doludizgin çalışıyor, birbirinden güzel şeyler yazıyorsundur. Ellerin nur olsun. Türk halkının ve namuslu insanlığın senin gibi namuslu sanatkârlarla övünmeye hakkı var.

Annem, kardeşim, eniştem ve yeğenlerim belki bu hafta içinde gelirler. Piraye'ye yine mektup yazdım, hâlâ cevap yok. Bizim cezaevi adamakıllı ıslah oldu, kumar, esrar, afyon, bıçak kalmadı, mahpusların çoğunluğunu teşkil eden namuslu, normal insanlar bu durumdan çok memnun kaldı, ben de bu bakımdan gayet rahatım. Daha ne yazayım? Sana epeyi havadis verdim işte. Beni mektupsuz bırakma. Hasretle gözlerinden öper, ferade ferade selam eylerim, canım kardeşim,

230

22 Eylül 949, Bursa - Hapisane

Kemal, kardeşim,

Hele şükür mektubunu aldım, ben de az daha "Sağlığını bildir" diye telgraf çekecektim.

Sana, "Türkçeyi senin yazdığın kadar iyi, sağlam, ciddi, oyuncaksız yazan yok" dediğim zaman, bu hükmümde dostluğun, baba muhabbetinin müsamahası filan yok. Bazı işlerde ve bu arada edebiyat ve sanat bahislerinde müsamahayı, muhabbeti kötülük sayan bir insanın uzun yılların tecrübelerine dayanan hükmü bu. Sanat bahislerinde öylesine titiz oldum ki, bu yüzden tek satır yazamıyorum desem yeri var. Belirli bir yaştan ve belirli bir sanat faaliyetinden sonra sanatkâr artık şaheserler vermek zorundadır. Veremedi mi bu işten vazgeçmeli. Ben vazgeçtim demiyorum elbet,

fakat artık her bakımdan Türk halkına ve namuslu insanlığa layık gerçekten kusursuz eser vermeye ahdettim, bunun için de — teknik bakımdan — sanat mazimin bir muhasebesini yapıyorum. Yazdıklarımı hatırlamaya çalışıyorum, hatırladıklarımdan çoğu, teknik bakımından beni memnun etmiyor, o yazılanlar çok daha kusursuz yazılabilirmiş, kabil olsa birçoğunu baştan yazardım. Fakat bu "Bakkal züğürtleyince eski defterleri yoklar" kabilinden bir iş olacağı için, imkânı yok bunu yapamam. Yenisini, çok daha iyisini yazmak için de, birkaç bakımdan kendimi toparlamam gerekiyor, elbette toparlanacağım, ama henüz aklımı başıma gereği gibi toparlayamadım. Her ne hal ise.

Yahu sen benim bir mektubumu almadın demek. Burda kaybolması mümkün değil, herhalde yolda, postada filan kaybolmuştur.

Karımdan nihayet bir mektup aldım. Ona, Ankara'daki avukatlarımın adresini sormuştum. Mektup: "Nâzım Bey" diye başlıyor, "hürmetler ederim efendim" diye bitiyor. Arada avukatların adresini yazıyor ve "İnşallah yakında annenize ve kardeşinize kavuşursunuz," diye de bir temennide bulunuyor, hepsi bu kadar. Mamafi, benimle ilgilenmiyor değil, bacanağımdan para alıp gönderiyor filan. Bir şey söyleyeyim mi sana, onun, senin tabirinle "bu denlü gaddar" oluşu hoşuma da gitmiyor değil. O beni hiçbir hususta aldatmadı sanıyorum, bu sefer de aldatmamış oluyor, çünkü bana, şu eskinin eskisi Cahit Hanım meselesinde: "Bir daha böyle bir halt edersen, senin dostun, arkadaşın, ahbabın olarak — uzaktan — kalırım, fakat karın olamam artık, bunu aklına koy," demişti. Dediğini dc — her dediğini yaptığı gibi — yapıyor işte. Ben ne kadar yalvarsam yakarsam, biliyorum, nafile. Senin ona mektup yazman da bu meseleyi halletmez. Bakalım, beş altı sene sonra, hak yerini bulur da çıkabilirsem, artık o da, ben de iyice ihtiyarlamış olacağımızdan, bu davayı herhalde rahatça hallederiz.

İşte böyle, Kemal'ciğim. Senin romanları bilemediğin gibi merak ediyorum. Piyesin hapishanede oynandı mı? Şunun müsveddesini bana göndersene. Hatta, kabilse romanların da müsveddelerini gönder. Müsveddelerini diyorum, çünkü yolda kaybolur diye korkuyorum.

Seni hasretle kucaklarım, canım kardeşim. Bana hemen cevap yaz.

11.10.1949

Kemal, kardeşim,

Araya Bayram girdi, sana cevapta geciktim. Hapiste geçen bu yirmi altıncı bayramımızdır. Vatan millet sağ olsun.

Senin başladığını söylediğin ve bana ithaf edeceğini müjdelediğin romanı nasıl merak ediyorum bilemezsin. Sana layık bir eser olacağına eminim.

.....'in sana yolladığı fotoğraftan bahsederken, "Yavaşçacık ihtiyarlamış," diyorsun. Mübalağa ediyorsun, mübalağadan da fazla bir şey, onun ne yavaşçacık, ne çırpına çırpına ihtiyarlaması henüz bahis konusu değil, daha yaşı ne başı ne? Fakat bu yavaşçacık ihtiyarlamak bahsi, üzerinde durulacak bahistir hani. İnsanın yavaşçacık ihtiyarlayabilmesi büyük bir saadet olsa gerek. Ben kendi payıma bu haltı bir türlü yiyemiyorum, ihtiyarlamak ayıbıma gidiyor adeta, halbuki bir hayli ihtiyarladım. Bana öyle geliyor ki, yavaşçacık ihtiyarlamak için bellibaşlı iki üç şart lazım, bunlardan biri sıhhatli ihtiyarlamak, öbürü, herhangi bir şekilde olursa olsun yaratmak fiilinden kopmaksızın ihtiyarlamak, filan da falan. Yahu, Kemal, sen şimdi kaç yaşındasın? Ben seni hep otuz beş yaşında sanır dururum.

Sana öteberi gönderdim, aldın mı? Eski püskü şeyler, fakat, dedim ya, yenisi yok. Eşyalar insanlardan çok dayanıyor ama, ne de olsa eninde sonunda — tazelenmezlerse — onlar da ihtiyarlıyor. Hapishanede ancak bir hadde kadar verimli olunabileceği hakkında yazdıkların çok doğru. Beş seneyi geçen hapislik dehşetli manasız bir şey. Bizimkilerse nerdeyse on beş sene olacak.

Nevşehir'den çoktandır mektup alamadım, Hamdi'den aldığım mektuba cevap verdim, karşılığı gelmedi. Sen mektup alıyorsan, şöyle de beni merakta bırakmasınlar, çünkü Hamdi, son mektubunda hastalığından bahsediyordu, bir çeşit egzamaya yakalanmış galiba? İşte böyle, canım kardeşim. Seni hasretle kucaklarım. Her şeye rağmen: "Etin gevşemesine bir başka tabir gerek, zira ki ihtiyarlamak kendinden başka hiç kimseyi sevmemek demek"... Bizse, Kemal'ciğim, kendimizden başka hiç kimseyi sevmemek şöyle dursun, tepeden tırnağa sevdayız...

31 Ekim 949, Bursa - Hapisane

Kemal, kardeşim,

11. 10. 949 tarihli mektubunu dün aldım, hemen cevap veriyorum. Evvela sana çok sevineceğini tahmin ettiğim bir haber: Piraye, oğlum, kızım ve yeğenim dün beni görmeye geldiler. Bir saat kadar kalabildiler ve gittiler, fakat bu bir saatte dünyalar benim oldu. Piraye'yi gayet iyi buldum, çektiği bütün ıstıraplara rağmen gülmesini, ümit vermesini hâlâ unutmamış. Kız biraz zayıflamış, oğlan aslan gibi, fakat ciğerine hâlâ hava veriliyor. Bakalım bir dahasına ne vakit gelirler? Fakat değil mi ki şeytanın ayağı kırıldı bir kere, elbette bundan sonrası kolay.

Senin tansiyon meselesine şaştım kaldım. Ya Çorum'un coğrafi durumu bu hale sebep olmuştur, yahut da saridir. Tekrar doktora çıkacağını yazıyorsun. Neticeyi bana bildir, pek merak ediyorum. Romanını sabırsızlıkla bekliyorum. "Bir romanda beğenilen ve beğenilmeyen kısımlar olmak lazım," diyorsun. Roman da bütün sanat eserleri gibi bir mimarlık meselesi olduğuna göre, senin söylediğini, beğenilen ve beğenilmeyen kelimeleriyle değil de, başka türlü ifade etmek daha doğru olur sanırım, mesela, bir romanda, sıvası, dolgusu, badanası, betonu, çıkarıldıktan sonra hiç de hoş bir manzarası olmayan bir iskeletin bulunması şarttır. Bir ev yapılırken nasıl onun bir kafesi varsa, bir romanın da öyle bir kafesi vardır. Roman dedim de *Benerci* romanı aklıma geldi. "Şahane ıstırap" tabirini pek beğendim. Benerci'nin nasibi benim nasibimmiş galiba ve o şahane ıstırap devam edip gitmektedir. Galiba encamım da öyle olacak. Her ne hal ise. Ben Hamdi'den mektup alamayınca kendisine taahhütlü bir mektup yolladım, onun karşılığını da henüz alamadım. Sıhhatte olsunlar da mektup yazmasınlar isterlerse, ne yapalım. Sen de galiba fazla şişmanladın, o kadar şişkoluk iyi bir şey değil, hapisane şişmanlığı, semen-i kâzip, yani sıhhat bakımından kötü. Gıdadan kesmemek şartıyla biraz idman filan yap. İşte böyle, Kemal'ciğim. Beni mektupsuz bırakma. Hasretle gözlerinden öper, ferade ferade selam ederim.

NEVŞEHİR

(Kasım 1949 - Nisan 1950)

Kemal, kardeşim,

Senin ve Hamdi'nin mektuplarınıza cevapta geciktim. Affedersiniz. Senin nihayet kardeşinin yanına gitmiş olmana çok sevindim, orda hep beraber daha kolay ve daha ucuz geçinirsiniz. Sana Çorum'a uzunca bir mektup yollamıştım, herhalde onu şimdiye kadar ordan göndermişlerdir. Orda da yazdığım gibi, *Kıssa-i Yusuf Aleyhüsselam* diye bir piyese çalışıyorum. Ele *Tevrat*'taki Yusuf'u aldım. Bilirsin ki, *Tevrat* ve sonraki kitaplar, menkıbe bahsinde, İbrahim ailesinin asırlarca süren çok meraklı, korkunç derecede realist (bir bakımdan tabii) macerasını hikâye eder. İbrahim ailesinden, gerçekten de çok şayanı dikkat insanlar gelmiş dünyaya. Bu kadar ihtiraslı, bu kadar akıllı, bu kadar korkak, bu kadar asi, bu kadar kurnaz, bu kadar gaddar, böylesine eziyet çekmiş ikinci bir aileye daha rastlamak zordur sanıyorum. Her ne hal ise, ben onlardan Yusuf'u aldım. Tarihe göre, malum ya, Yusuf hikâyesi, Musa da dahil, sadece efsane, fakat yine tarihe göre, yetmiş kadar İbrani'nin Mısır'a hicret ettikleri sabit. O devir Mısır'da bir de ecnebi istilası var. Yine tarihe göre o devir, Mısır'da sosyal kaynaşmalar devri. Yani efsaneyle tarih birleşince çok dikkate değer bir Yusuf ve çok dikkate değer bir Mısır muhiti çıkıyor ortaya. Ben, elden geldiği kadar hem *Tevrat*'a, hem de tarihe sadık kaldım. Efsane, Zeliha'yı pek gölgede bırakır, hatuncağızı biraz aydınlığa çıkardım, sonra Yusuf'un zıddı bir tip, Menofis adında bir Mısırlı duvarcıyı ele aldım. Yusuf'un ana hattında ve *Tevrat*'a göre mahiyeti şu: Kabilesine gayetle bağlı, bu bir; sonra, Rabbin ona gösterdiği rüyaların gerçekleşmesi, yani demetinin önünde demetlerin eğilmesi için, köleliğini kölelerin üstünde hükümran olmak için kullanan, iradeli, kurnaz, müzevir, ve nihayet Mısır'da Firavun'dan sonra en büyük adam mertebesine çıkabilen ve Mısır toprağını ve halkını Firavun'a satan muhteris. Diğer taraftan Zeliha'ya deli gibi âşık, diğer taraftan iktidarının en yüksek mertebesine ulaştığı zaman kendini kara yılan gibi yalnız hisseden Menofis ölürken, Yusuf'a şöyle der: "*Sen Tevrat*'a göre 110 yaşında öleceksin, bense kırk yaşında ölüyorum. Halbuki ikimiz de binlerce yıl yaşayacağız. Sonra, binlerce binlerce yıl sonra sen artık bir daha dirilmemek üzre öleceksin, bense yaşamakta devam

edeceğim. Yaşamak güzel şey. Firavun ve Rab seninle olsun Yusuf, hayat benimledir." İşte epeyi kafanı şişirdim galiba, Kemalciğim. Fakat bu Yusuf beni epeyi oyaladı, bir taraftan Mısır tarihini yeni baştan okudum, bir yandan *Tevrat*'ı bir kere daha devrettim. Tabii, aşk sahnelerinin sözlerine Süleyman'ın *Neşideler Neşidesi*'nden parçalar almayı unutmadım. Sana bir şey söyleyeyim mi, Hazreti Süleyman ayarında lirik, sevda şairi ne gelmiş, ne gelecek. Hayvanların dilinden anlar mıydı, anlamaz mıydı, bilmiyorum, fakat hani anlardı diyesim geliyor, öylesine şair adamcağız ki taşın toprağın dilinden dahi anlardı demek yalan olmaz. Daha ne yazayım? Burayı kış bastırdı. İki gün İstanbul'dan gazete bile gelmedi. Selamını Piraye'ye bildiremeyeceğim için müteessifim, çünkü kendisinden, kaç kere yazmış olmama rağmen mektup alamıyorum. Oğlum, iki ayda bir filan yazıyor. Böylece sağlıklarından haberdar oluyorum.

Seni ve hepinizi hasretle kucaklarım.

Hamdi, kardeşim,

Senin mektubun karşılığını da buraya yazıvereyim. Benim göğüs ve boyun damarları ağrılarım, yani kalbimin iyi işlememesi neticesi sıkıntılar tekrar, herhalde havalar yüzünden, başladı. Başkaca bir şikâyetim yok. Senin hatundan mektup alıp cevap verdikçe benden selam yazmayı unutma. Ümit'i de hasretle kucakladığımı kendisine bildir. Yahu, o da koskoca gelinlik kız oldu. Amma da ihtiyarladık yahu, zarar yok, yürekler genç ya, kafalar genç ya, sen ona bak. Hepinizi hasretle kucaklarım, kardeşim...

234

15.11.49, Bursa - Hapisane

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. Roman sanatı hakkında yazdıkların çok doğru. Bu vesileyle senin hazırladığın şu tarihi roman hakkında da birkaç laf edeyim. Eğer romanı bir tek şahıs etrafında kuracaksan Evliya Çelebi'yi kahraman olarak, daha doğrusu bağlantı olarak alman çok orijinal bir fikir. Yalnız bunun bir mahzuru olabilir, o da

romanın Evliya Çelebi'nin romanlaştırılmış hayatı tesiri yapması. Evliya Çelebi'nin hayatını romanlaştırmak fena değil, hatta çok da güzel olur, fakat senin yazmak istediğin roman — verdiğin bilgiye bakılacak olursa — bu değil. Bence, romanını, ön planda, en aşağı sekiz dokuz insanın etrafında kurmalısın. Büsbütün başka türlü de kurmak mümkün ama, sen ana hattında klasikleşmiş teknik taraftarısın, bilirim ve bir bakıma, yalnız bir bakıma, seni haklı da bulurum.

Piraye'den mektup alıyorum. Şüphesiz ki, hayatımda rastladığım en iyi, en dost, en akıllı, en iradeli insanların başındadır. Onun ruhunun, şuurunun, iradesinin erişilmesi çok zor, fakat erişmeyi çok istediğim tarafları var. Hayatımda onun kadar çok az insanı beğenmiş ve saymışımdır.

Ben bir grip geçirdim, hâlâ kendime gelemedim. Yatakta değilim, fakat sersem sersem dolaşıyorum. Fotoğraflarını pek beğendim. Aslan gibisin. Beraat etmene de çok sevindim. Kemal'ciğim, daha uzun yazamayacağım bu seferlik, kafam kazan gibi. Seni hasretle kucaklarım. Piraye geldiği zaman sana bilhassa selam yazmamı rica etti. Bir kere daha seni hasretle kucaklarım ve gelecek mektubumda — ki o zamana kadar bu halsizlik geçer — uzun uzun konuşuruz, canım kardeşim.

235

6.12.49

Kemal, kardeşim,

Mektubuna yine geç cevap veriyorum. Yataktan bugün kalktım, bir ay önce yakalandığım gribi bir türlü atlatamadım, daha doğrusu, bir paçavra hastalığı halinde sürüp gitti. Neyse bugün kendime geldim biraz. Canım kardeşim, tansiyonunun yüksekliği meselesine ne kadar üzüldümse, belki bu yüzden buraya naklin kabil olur düşüncesiyle o kadar memnun ve sevinçliyim. Bu benim için yarı yarıya hürriyete kavuşmak gibi olur. Fakat bu kadar güzel bir şeyin, benim şahsım için bu kadar büyük bir bahtiyarlık olduğu için, gerçekleşebileceğine pek inanamıyorum. Burda çok rahat edersin, sanıyorum ki, şimdi bizim hapisane Türkiye'nin en muntazam, en temiz, en insanca hapisanesidir. Esrar, kumar, bıçak,

kavga, ağalık, dayılık filan kökünden temizlendi. Fizyolojik sefalet de bir hayli önlendi. Senin tarihi romanın beni bilemediğin kadar ilgilendiriyor. Bizim edebiyatta bu tarz çokça denendi, fakat başarılı tek eser yoktur. Yalnız, küçük bir kitap vardır, Sultan Aziz'le İmparatoriçe Öjeni'ye dair, lisan bakımından enteresandır. Bu işin altından zaferle kalkabileceğine eminim. Zaten bugünlerde hep düşünüyorum, günün birinde senin romanların neşredildiği zaman edebiyatımız bir dönüm noktasını geçmiş olacak.

Piraye'den bugünlerde yine mektup aldığım yok. Kendisine yarın telgraf çekeceğim. Senin maddi vaziyetinin darlıkta oluşuna çok üzülüyorum. Alacaklarını vermemeleri bir rezalet. Hakikaten buraya gelebilsen ikimizin de geçimi bakımından da endişemiz biraz daha azalmış olurdu. Hapisanede bile insanın yiyeceğini düşünmesi hazin şey. İşte böyle, Kemal'ciğim, ikidir mektuplarım kısacık oluyor, fakat o kadar halsizim ki, bilemezsin. Seni hasretle kucaklarım, kardeşim.

236

27.12.49, Bursa Hapisanesi

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım. Verdiğin bilgiye göre sıhhatinde şimdilik kaygılanacak bir şey yok. Ne kadar sevindim, bilemezsin. Ne yalan söyleyeyim, senin hastalığına şahsen ben sebep olmuşum gibi, yani o soydan bir vicdan azabı çekiyordum ve dehşetli üzülüyor, kahroluyordum. Naci Sadullah'tan mektup almadım. Anlaşılan sana mektubun suretini göndermiş, bana aslını yollamayı unutmuş. Ahmet Emin'e mektup yazmış, diyorsun, ne mektubu, onu da merak ettim. Şimdi gelelim senin romanlardaki iyimserlik bahsine. Her sanat eseri, eğer bu isme layıksa, evvela realist olmaya mecburdur bugün. Her realist sanat eseri de, elbette ki realitenin ancak bir kesimini, bir parçasını — saha ve mikyas bakımından — verebilir. Sonra, realist denmeye hak kazanmış sanat eseri, yalnız kuru realiteyi vermekle kalmaz — öyle olsa zabıt varakası, namusluca tutulmuş zabıt varakası olurdu — aynı zamanda muharririn muhayyilesi işler, kendine göre sanat kaidelerini, tekniğini bu işte gösterir, sanat eserini her şeyden önce can sıkılmadan okunacak

hale getirir. İş bununla da kalmaz — bütün bunlar bilinen şeyler ama tekrarından zarar yok — muharririn bir de ruh mühendisi rolü vardır. Yani kendini okuyana karşı, okuyanlara karşı bir mesuliyet taşır. Bu mesuliyetini müdrik ise ve esasen sosyal realite de her şeye rağmen ümitsizliği, kötümserliği gerektirmediğinden, insanoğlu, tabir caizse, daha iyiye, daha güzele, daha doğruya doğru, bir sosyal zaruret olarak ve aynı zamanda kendi mücadelesiyle gittiğinden ötürü, muharrir, okuyucusunu, en bedbin okuyucusunu dahi ümitsizlikten kurtarmaya, her şeye rağmen, yaşamaktan tat almaya, yani onun üzerinde müspet bir tesir yapmaya, ona yardım etmeye, yol göstermeye çalışır. Bu hususta mutabıkız sanıyorum. Gelelim, mesela Raşit'in hikâyesindeki kadına, yahut Malraux'nunkine, yahut senin köylü delikanlıya. Eğer kadının o asfalt yolda, vaktiyle kendini öpen delikanlıyı düşünmesi, yalnız teknik bakımdan değil, organik bakımdan, o hikâyede tebarüz ettirilmesi lazım ise, bu belirtilir. Değilse belirtilmez. Çünkü o anda kadının daha bir yığın şey aklından geçer ki bunların hepsini belirtmek maddeten — hatta bir romanda dahi — imkânsızdır. Her sanat eseri, yukarda dediğimiz gibi — teknik imkânları dolayısıyla — realitenin ancak bir kısmını verebilir. Bir roman kahramanının her hareketini yazabilmek teknik bakımdan nasıl imkânsızsa ve ancak onun, inkişaf eden ana hadiseyle ilgili hareketlerini yazarsak, düşünceleri için de bu böyledir. Bundan dolayı, kadının asfaltta o öpüşü düşünüşü hikâyenin ana hadisesi, daha doğrusu realitenin aksettirilen o parçacığı bakımından ve mesela kadının karakteri bakımından lazımsa mesele yok, düşünebilir, hatta daha münasebetsiz şeyleri de düşünebilir ve bu o hikâyenin kötümser yahut iyimser olması üzerine tesir etmez. Muharririn kötümserliği yahut iyimserliği tamamen başka unsurlarla meydana çıkar. Gelelim senin köylü delikanlıya. Onun da şehirde başarı göstermesi, şehir şartlarının böyle başarılar için bugün gayet müsait olduğunu elbette ki göstermez. Bu, sadece o delikanlının başarılı bir adam olduğunu gösterir. Çünkü aklımda kaldığına göre, senin o romanda, şehir şartları bugün köylü delikanlılar için umumiyetle gayet elverişlidir kanaatini veren bir hava, meseleyi bu tarzda koyuş yoktur. Fakat o roman, meseleyi koyuşu bakımından iyimserdir ve namuslu muharrir bugün her şeye rağmen iyimser olan, ümitli olan muharrirdir ve sen de çok şükür ki öylesin. Bir kere daha yazdım,

kederli olmak, mahzun olmak, çapkın olmak, zampara olmak başka şeydir, ümitsiz olmak, kötümser olmak, namussuz olmak başka şey. Senin delikanlı — macera romanındaki — kızın safiyetine hürmeten onu öpmeyebilir. Onu öpmemesi yahut öpmesi hiçbir şeyi değiştirmez. Eğer öpmesi o çerçeve içinde lazımsa öper, değilse öpmez, çünkü realitede öpeni de vardır, öpmeyeni de. Bunun meşruluk̇la yahut gayri meşrulukla bir ilgisi olmasa gerek. Roman kahramanlarının, yani ön plandakilerin, müspet, mert, başarılı insanlar olması da fena değil, bilakis gayetle iyi. Fransa'da egzistansiyalizm diye bir edebiyat mektebi türedi. Sözde realist olduklarını iddia ediyorlar, hakikatte ise realitenin ve insanların sadece en kötü taraflarını ele alıyorlar, ümitsizlik bataklığı içinde yuvarlanıyorlar, ruhen hasta insanları ısrarla birinci plana getiriyorlar, yani bal gibi irticaa bayraktarlık ediyorlar. Sosyal şartlar Fransa'da da, düzensiz, anarşik, berbattır, fakat bu şartlar tarihi bir akış içinde düzene, iyiye doğru gitmektedir. İşte her Fransız insanında bu tezat elbette ki vardır. Fakat mesele, her iki tarafı da — insan ruhundaki akisleri ve ifadeleri bakımından — belirtmekte, fakat bunlardan birini ön plana almaktadır. Hangisini ön plana aldığına göre de bir muharririn mahiyeti, sosyal durumu ortaya çıkar zaten. Realite — çok şükür — kötüyü ihmal etmemekle, müstekreh taraflarımızı hasır altı etmemekle beraber, iyiyi ön plana geçirmemizi mümkün kılıyor, yani bunu böyle yapmakla realiteden uzaklaşmıyoruz, bilakis ona yaklaşıyoruz, onu en doğru aksettiriyoruz. Senin de Türk okuyucusuna ve yarın dünya okuyucularına, Türk insanının ruhunu anlatırken böyle hareket ettiğinden dolayı yüzün kızarmayacak, bilakis doğruyu yazdığın için iftihar edeceksin. Realite her şeye rağmen bizi iyimser, ümitli kılan bir realitedir. İşte böyle, Kemalciğim. Seni hasretle kucaklarım.

Bir daha tekrar edeyim, keder duy, duymamak imkânsız, fakat hep öyle ümitli ve iyimser ol.

237

27.2.950, Bursa - Hapisane

Kemal, kardeşim,

Senden ve Hamdi'den mektup almış ve karşılığını hemen yollamıştım. Aradan epeyi zaman geçti. Sizden cevap gelmedi. Beni merakta bırakma. Mektup yaz. Hasretle hepinizi kucaklarım.

238

30.2.950, Bursa - Hapisane

Kemal, kardeşim,

Mektubunu aldım, hem de mektubunu alalı bir hayli zaman oldu. Cevapta geciktim, kusura bakma. Af meselesinin muvakkaten suya düşmesi seni fazla üzmemiştir ümidindeyim. Ben şahsen bu hususta hiçbir hayal kırıklığına düşmedim, çünkü ne yalan söyleyeyim, ta ilk anından beri bunun gerçekleşebileceğine ihtimal vermiyordum. Bundan dolayı da ne yeise kapıldım, ne de hayal kırıklığı duydum. Ne âlemdesin? Sıhhatin nasıl? Benim bugünlerde nezleden başka hiçbir şikâyetim yok sıhhat bakımından. Benim *Yusuf Aleyhüsselam* piyesinin imkânları hakkında yazdığın güzel sözlere teşekkür ederim. Onu henüz bitiremedim, fakat bu ay içinde bitiririm gibime geliyor. Fena bir şey olmadı sanıyorum. Senin tarihi roman yürüyor mu? Kim bilir ne güzel şeyler yazıyorsundur. Çoğu gitti azı kaldı, bu sene yeni Meclis af meselesini tekrar ele alır herhalde, o da olmasa senin iki sene, bilemedin üç sene bir cezan kaldı.

Eh yazacak başka bir şey de kalmadı, hepinizi hasretle kucaklar, mektubunu beklerim, kardeşim.

239

4.3.50, Bursa - Hapisane

Kemal, kardeşim,

Bundan bir müddet evvel yazdığım mektubun cevabını alamadığımdan merak edip bu kısacık mektubu yazıyorum. Mamafi, merakım belki de yersiz, çünkü aradan henüz cevap gelecek kadar da vakit geçmedi.

Gazetelerde filan benim hakkımda yalan yanlış haberler

çıkıyor. İnanayım, üzüleyim demeyin, kardeşim. Ben gayet ümitli ve keyifliyim. Yakın zamanda hürriyetimize kavuşacağımıza eminim. Hasretle kucaklar, mektup beklerim.

240

5.3.950, Bursa - Hapisane

Kemal, kardeşim,

Şimdi Emine Alev geldi. Senin açlık grevi yapmaya karar verdiğini söyledi. Çok üzüldüm, üzülmekten fazla bir şey, tepem attı, hatta fena halde öfkelendim sana. Çok rica ederim, eğer bana karşı ufak bir sevgin varsa bu yersiz teşebbüsten vazgeç. Böyle bir işe girişmen herhangi bir suretle faydalı da değildir, müspet de değildir, menfi bir harekettir. Her şeye rağmen ve gazetelerde, şurda burda, bundan sonra da okuyacağın haberlere, havadislere rağmen sabırla, ümitle bekle. Bir daha rica ediyorum, senden ve belki de senin gibi aynı işi yapmak isteyenler varsa onlardan, derhal bu işten vazgeçin. Bunu, açlık grevi yapacağını, resmen bildirdin diye de bu işten çaymayı bir izzetinefis meselesi yapma. Çok rica ederim temkinli ol, sabırlı ol, lüzumsuz hareketler yapma. Gözlerinden hasretle öperim, kardeşim.

241

10.3.950

Açlığını duydum. Doğruluğuna inanamadım. Doğru ise bana en büyük kötülüğü yapıyorsun. Benim başım için vazgeç. Vazgeçtiğini hemen telle.

242

10.4.950

Talebimin kabulü ve tetkik edildiği haberi üzerine grevimi şimdilik durdurdum.

25. 4. 950

Kemal, kardeşim,

Mektubunu, 14.4.950 tarihli mektubunu bugün aldım. Hemen cevap veriyorum. Ben Üsküdar Paşakapısı Cezaevi'ndeyim. Sıhhatim bozuk. Cerrahpaşa Sağlık Kurulu, verdiği raporda, bende siroz başlangıcı alametleri, kalp kifayetsizliği emareleri, böbrekte nefrit bilmem neleri tespit etmişmiş. Zaten bu rapora lüzum yoktu, ben ne kadar hasta olduğumu doktorlardan da iyi biliyorum. Rapor bugün Adli Tıp Kurulu'na sevk olunmuş. Neticeyi bekliyorum. Tıp müessesemiz de herhangi bir tesirin altında kalmazsa cezamın infazı durdurulur.

Şimdi beni iyi dinle, Kemal'ciğim. Geçen seferki hareket tarzınla, istemeyerek de olsa, bana fenalık ettin. Eğer senin de aynı işi yapmanın bana herhangi bir yardımı olsaydı, ben senden bunu rica ederdim. Şimdi senden katiyetle istediğim bir şey var, hissine, bana karşı olan sevgine kapılmamak, benim elimi kolumu bağlamamak. Bak, anla beni, çok rica ederim, kardeşim, ne olursa olsun, bir daha böyle bir işe kalkışma, çünkü belki benim yarıda kalan hak arama davamı tekrarlamaklığım icabedecek. Beni arka üstü yatıp ölümü bekler tasavvur etme. Ben icabederse tekrar sırt üstü yatacağım, fakat ölümü beklemek için değil, her şeye rağmen hak ve hakikatin tecellisine bu suretle yardım etmek için. Bu işte senin bana yapacağın en güzel, en doğru sevgi ve kardeşlik yardımı, orda tekrar sırt üstü yatıp ölümü beklemek değil, ümitle, azimle yaşamak ve bu hak arama davasından benim, yani hak ve hakikatin muzaffer çıkacağına inanmandır. Kemal, bir daha rica ediyorum, hissine kapılarak yapacak olduğun şey bana ve hak ve hakikatin tecellisine sadece köstek vurur, kötülük eder.

Hapislik, karaciğerimizi, akciğerlerimizi, barsaklarımızı, hatta asabımızı yıpratabilir, fakat şuurumuza tesir etmemek mecburiyetindedir. Bir daha tekrar ediyorum, elimi kolumu bir de sen bağlama, kardeşim.

Cümlenizi hasretle kucaklarım, canım kardeşim Kemal Tahir'im benim.

NOTLAR

1 Mektuplaşmalar, Bursa'dan çekilen bu telgrafla başlamaktadır.

2 Nâzım bunları yazdığı zaman 39 yaşındaydı.

3 Mektuplarda Raşit Kemalî diye geçen bu oda arkadaşı romancı Orhan Kemal'dir. Solculuktan, askeri mahkemece beş yıl ağır hapse mahkûmdur.

4 Kemal Tahir o tarihte 29 yaşındaydı.

5 İstanbul Tevkifhanesi'nde tanıştığımız bir arkadaş.

6 Casusluktan on beş yıla mahkûm bir Sovyet vatandaşı, Süleyman Nuri.

7 Çeşitli suçlardan mahkûm mahpusane arkadaşları.

8 Nâzım Hikmet'in dayısı General Ali Fuat Cebesoy.

9 Nâzım Hikmet'in 1950'de ayrıldığı karısı.

10 Büyük halası Mediha Ezine.

11 Nâzım Hikmet'in üvey oğlu, (sonradan) Memet Fuat.

12 Orhan Kemal.

13 Beraber mahkûm oldukları deniz assubayı, Kemal Tahir'in küçük kardeşi.

14 Beraber mahkûm edildiği Dr. Hikmet Kıvılcım.

15 Tarih yanlış: 1946 değil 1940 olacak.

16 Opera sanatçısı Semiha Berksoy.

17 Çankırı cezaevindeki Çankırılı mahpuslar.

18 Nâzım Hikmet'le beraber Bahriye Harp Divam'nda 10 yıl ağır hapse mahkûm edilen bir bayan: Fatma Yalçı.

19 Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu

20 İstanbul Tevkifhanesi'nde tanıştığımız bir mahpusane arkadaşı.

21 İlya İlf (1897-1937), Sovyet mizah yazarı.

22 İstanbul Tevkifhanesi'nde tanıştığı mahpus arkadaşlardan bir Rum.

23 Nâzım Hikmet, Çankırı'da Kemal Tahir'le *Kablettarih* (Tarihöncesi) adlı bir köy romanına başlamış, bu roman 100 sayfa kadar da yazılmıştı. (Notlar, planlar, müsveddeler Kemal Tahir'dedir.)

24 Tarih ters yazılmış. Doğrusu: 15. 4. 1941.

25 Lenin'in eseri.

26 Bahriye Harp Divanı'nda Nâzım'la beraber 15 yıla mahkûm edilen bir assubay.

27 Kemal Tahir'in *Göl İnsanları* adlı kitabı Tan gazetesinde Cemalettin Mahir takma adıyla yayımlanmıştı.

28 İstanbul Tevkifhanesi'nde tanıştığımız Urfa'lı bir arkadaş. Nâzım Hikmet'le, Urfa töresince "tuz-ekmek kardeşi" olmuşlardı.

29 Tarih yanlış yazılmış. Doğrusu: 7. 5. 1941

30 Kuvâyı Milliye.

31 1946'da Türk Sosyalist Partisi başkanı Esat Adil Müstecablı.

32 Raccourci: (Belki) kısa görüntüler anlamına kullanıyor.

33 Kuvâyı Milliye.

34 Bu mektup ve şiir savcılıkça Kemal Tahir'e verilmemiştir.

35 Küçük Balık.

36 "Küçük Balık" hikâyesi karalama olarak kalmıştır.

37 Kemal Tahir'in Malatya Cezaevi'nde oda arkadaşı bir jandarma yüzbaşısı.

38 Malatya'da bir mahpus arkadaş'ın, Mazmanoğlu'nun anası.

39 Topal Sefer adında bir mahpus.

40 *Manzaralar*'dan "Haydarpaşa Garında Bahar" parçası.

41 "Şiirler" 5 sayfadır.

42 Bir büyük hikâye halinde yazılmış olan bu *Kelleci* de yayımlanmamış, sonra 1962'de basılan *Kelleci Memet* romanında malzeme olarak kullanılmıştır.

43 Kemal Tahir'in Malatya'da yazdığı romanlardandır. Müsvedde halindedir.

44 Nâzım Hikmet'le beraber mahkûm olup Sinop Cezaevi'nde yatan arkadaşlar.

45 Mahpus, Kemal Tahir'in Malatya cezaevindeki kedisi.

46 Mahpushanedeki erkeklerini görmeye gelen çingene karıları.

47 Malatya Cezaevi Kâtibi.

48 Kadın bütün gayretlere rağmen asıldı.

49 Harp ve Sulh çevirisi.

50 Bu portre bir zaman sonra savcılıkça mahzurlu görülerek Kemal Tahir'den alınmış, İstanbul'a gönderilmiş, kaybolmuştur.

51 Kısa bir süre Malatya Cezaevi'ne getirilen bu İstanbullu zatın adını notlarımda bulamadım.

52 Donanma mahkemesinde beraber mahkûm olduğumuz iki arkadaş.

53 Kemal Tahir'in mektuplarından yaptığı şiirden bir örnek.

54 Avukat İsmail Hakkı Balamir.

55 Kitapçı Ahmet Halit çeviri teklif etmişti.

56 Karısı Piraye.

57 Yalta Konferansı: 4-11 Şubat 1943.

58 Almanya'nın kayıtsız şartsız teslimi: 7 Mayıs 1945.

59 İngiltere'de İşçi Partisi'nin seçimi kazanması: 5 Temmuz 1945.

60 Bu kitap karalama halinde kalmış, bazı parçaları *Esir Şehrin İnsanları*'nda bazıları da *Gülen Agop Çıkmazı*'nda kullanılmıştır.

FOTOĞRAFLAR/RESİMLER

Çankırı Cezaevinde Nâzım Hikmet'le Kemal Tahir'in birlikte yattıkları atölye bölümünün dış kapısı. Nâzım Hikmet'in:

Bir akşam üstü
oturup hapisane kapısında
rubailer okuduk Gazaliden

diye başlayan şiirinde sözü edilen kapı.

Nâzım Hikmet, karısı Piraye Hanım ve Kemal Tahir. (Çankırı Cezaevi'nin kapısı önünde.)
Bir akşam üstü
oturup hapisane kapısında
rübailer okuduk Gazaliden
diye başlayan şiirde sözü edilen şiir okuma sahnesi.

Nâzım Hikmet, karısı Piraye Hanım, akrabaları ve Kemal Tahir.
(Çankırı Cezaevinde)

Nâzım Hikmet'in fırçasıyla, Çankırı Cezaevindeki hükümlülerden birkaçının portresi (1940 Eylül)

[illegible] Ismail". Doktor'un zâtıma izâfe ettiği üçüncü sıfattır. Aldım kabul ettim.
[illegible] Ismail:

[illegible] zülfüne asılayım dâr deyü
[illegible]a güle sarılayım hâr deyü

Nâzım Hikmet, Bursa Cezaevindeki mahpuslar arasında.
Sağda, ayakta duran Orhan Kemal
(8 Mart 1941)

Nâzım Hikmet (sağ başta), Çankırı Cezaevinde mahpuslar arasında.
Ortada Dr. Hikmet Kıvılcım (ceketsiz) ve Kemal Tahir (eli çubuklu).
(28 Kasım 1940)

Nâzım Hikmet'in kalemiyle Kemal Tahir. (Pastel)
(Çankırı Cezaevi)

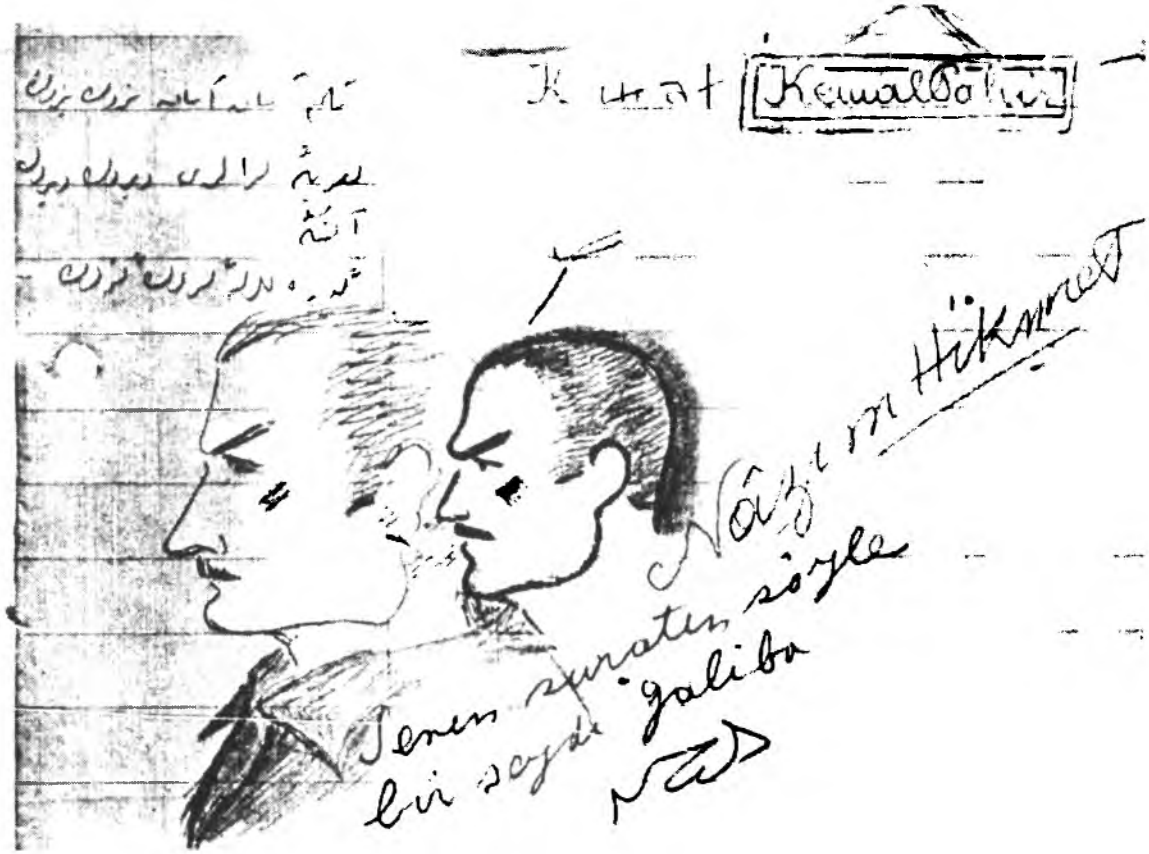

Nâzım Hikmet ve Kemal Tahir
Çankırı Cezaevinde

Kemal Tahir, oda arkadaşı Malatyalı Mazmanoğlu Abdullah'la birlikte
(29 Nisan 1942)

Kemalbey
Nâzım Hikmet
Şeneş suratın söyle
bir söyle galiba

Nâzım Hikmet'in fırçasıyle Kemal Tahir.
(Yağlıboya, 40x50. Aslı kaybolmuştur.)
(Çankırı Cezaevi)

Nâzım Hikmet'in 1913 modeli ve yarım ton ağırlığında diye anlattığı ünlü yazı makinası. (Makina şimdi Kemal Tahir'dedir.)

Nâzım Hikmet'in annesi ressam Celile Hanımın "tek ve bulanık gözle yaptığı" resimlerden biri.

Kemal Tahir Çorum Cezaevinde.

Nazım Hikmet Küçük Kız Kardeşi Melda Kalyoncu ile birlikte Büyükada, 1950

Canım kardeşim
Kemal Tahire
21/11/950
Nâzım

Nâzım Hikmet'in hapisten çıktıktan sonra Kemal Tahir'e gönderdiği resmi ve resim arkasındaki yazısı.

Türk edebiyatının iki büyük adı, Nâzım Hikmet ve Kemal Tahir'i Türk okurlarına anlatmaya gerek yok sanıyoruz; her kuşaktan birçok insan onların edebiyatını ve yaşam serüvenlerini yakından tanıyor.

Elinizdeki kitapsa, Türk şiirinin yüz akı Nâzım Hikmet'in, Kemal Tahir'e, mahpushaneden yazdığı mektuplardan oluşuyor. Bu mektuplar, bir gün yayımlanabilir kaygısından ve özentiden uzak, içten geldiği gibi yazılmış metinler. Dolayısıyla bu mektuplarda büyük şairin, dil ve üslup konusunda da belli bir özenti içinde olmadığını görmek mümkün. Ne var ki bu mektupların asıl önemi, Nâzım'ın, sanat ve edebiyat anlayışını; yaşadığı çağın sorunlarıyla ilgili düşüncelerini, yaşamının bir bölümünü yansıtmasından kaynaklanıyor. Dahası, bu mektuplar, işlemediği bir suçtan dolayı mahpus damlarında gençliğini yitirmiş olan koca şairin, onca zor koşullar altında bile yaşama, aşka, erdeme, şiire, özgürlüğe, yurt ve dünya sorunlarına karşı bağlılığını yansıtıyor.

Milliyet Yayınları, uzun süreden beri yeni basımı yapılmayan ve okurlarca aranmakta olan *"Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar"*ı gururla sunuyor.

9 789753 250948
975-325-094-0